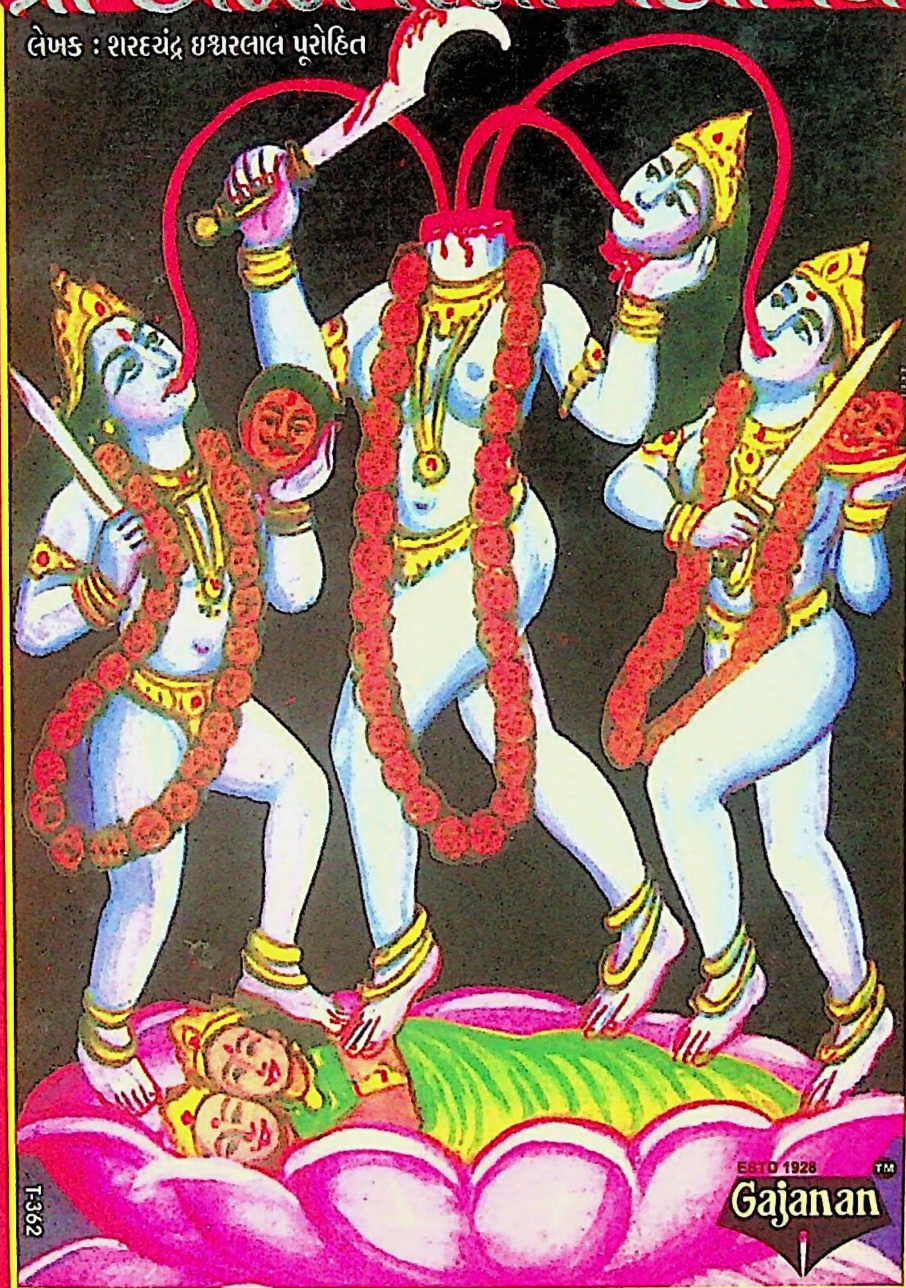

દશ મહાવિદ્યામાંની એક

શ્રી છીન્નમરત્તા મહાવિદ્યા

લેખક : શરદચંદ્ર ઘઘરલાલ પૂરોહિત

T-362

ESTD 1928

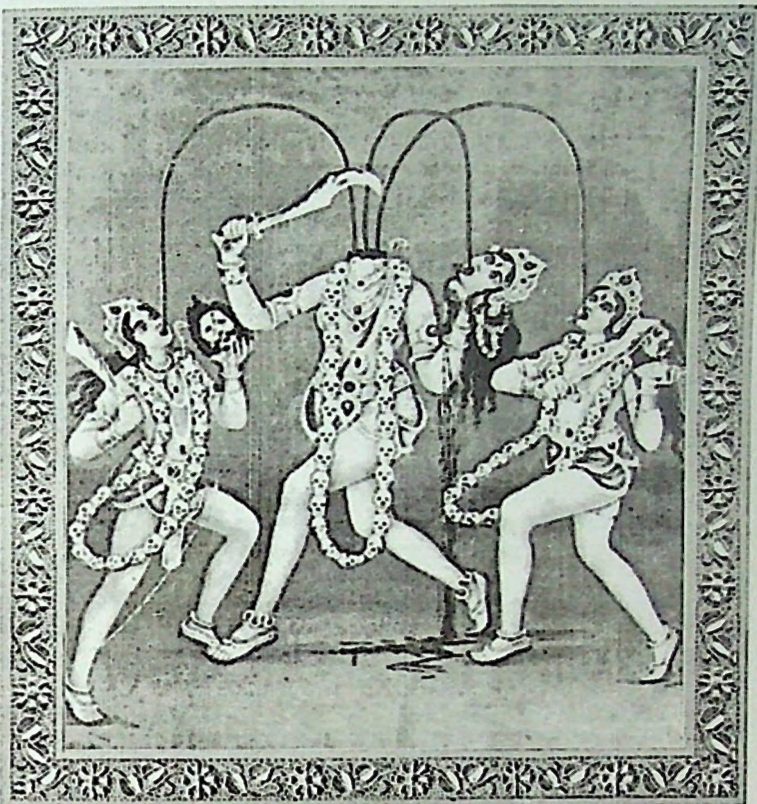
Gajanan

TM

શ્રી ગજાનન પુસ્તકાલય, ટાવર રોક, સુરત.

છિન્નમસ્તાં કરે વામે ધારયન્તીં સ્વમસ્તકમ્ ।

પ્રસારિતમુર્ખીં भीमां लेलिहानाग्रजिह्विकाम् ॥

દસ મહાવિદ્યાઓ આ ભક્ષાંડની દસ મહાનાયિકાઓ છે.

આ સૃષ્ટિ નાયિકા પ્રધાન છે.

આ ગ્રંથની મહાનાયિકા છિન્નમસ્તા છે.

લહેરી આંખોવાળી, લહેરાતા વાળવાળી, લહેરમાં નૃત્ય કરનારી,
થરકતા માંસલ ખડ્ગ ધારણ કરનારી, સખી રૂપી ડાકિનીયો અને
શાકિનીઓને નિયંત્રિત કરનારી છે.

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

॥ श्री गुरवे नमः ॥

॥ श्री सरस्वत्यै नमः ॥

॥ स्तवण मंगलम् ॥

छिन्नमस्तके गजवक्त्र स्थापिताय,
गौरी सूताय गणनाथ नमो नमस्ते ।

कबंध स्वरूप सर्वदेव रक्षिताय,
शिवारोपित मस्तकाय नमो नमस्ते ॥

ॐ अखण्डमण्डलाकारं व्याप्तं येन चराचरम् ।

तत्पदं दर्शितं येन तस्मै श्री गुरवे नमः ॥

ॐ अज्ञान तिमिरान्धश्य ज्ञानाञ्जन - शलाकया ।

चक्षुरुमीलितं येन तस्मै श्री गुरवे नमः ॥

छिन्नमस्तां महाविद्यामक्षरात्म स्वरूपिणीम् ।

विद्युदग्नि समुद्रभूतां प्रसुप्तभुजगी तनुम् ॥

कुपण्डलीरूप संयुक्तां नानातत्त्व समन्विताम् ।

त्रिवली वलयोपेतां नाना स्थानाकृतां शुभम् ॥

भास्वन्मण्डल - मध्यगां निज - शिरश्छिन्नं विकीर्णालिकम्

स्फारास्यं प्रपिबद् गलात् स्व - रुधिरं वामकरे बिभ्रतीम्

वामासकतं - रति - स्मरोपरि - गतां सख्यौ निजे डाकिनी

वर्णिन्यो परि - दृश्य - मोद - कलितां श्री छिन्नमस्तां भजे ।

***

મનુષ્ય માટે સૌથી હિતકારી, જેની ઉપાસનાથી સર્વકામ
ફળપ્રદ થાય છે. સાધક સ્વયં સદાશિવ બની જાય છે.
અપૂત્રવાનને પૂત્ર અને ધનહિનને ધનપ્રાપ્ત થાય છે. તથા
વિદ્વતાનો વિકાસ થાય છે. એવી દશ મહાવિદ્યાઓમાંની એક

દશ મહાવિદ્યામાંની એક

શ્રી છિન્નમસ્તા મહાવિદ્યા (સાધના અને સિદ્ધિ)

: લેખક અને સંશોધન કર્તા :

શ્રી શરદચંદ્ર ઈશ્વરલાલ પુરોહિત

: પ્રકાશક :

STDE 1928 TM

શ્રી ગજાનન પુસ્તકાલય **Gajanan**

ટાવર રોડ, સુરત-૩૯૫ ૦૦૩

ફોન : (૦૨૬૧) ૨૪૨૪૨૪૬ ફેક્સ : ૨૪૩૯૧૦૮

Visit us :- www.gajananbooks.com

Email :- Into@gajananbooks.com

G - 2184

Price Rs. 70-00

● શ્રી છિન્નમસ્તા મહાવિધા

● લેખક : શરદચંદ્ર ઈશ્વરલાલ પુરોહિત

: ચેતવણી :

ભારતીય કોપીરાઈટ અનુસાર પ્રસ્તુત પુસ્તક તથા સમસ્ત પ્રકાશિત સામગ્રીના કોપીરાઈટ શ્રી ગજાનન પુસ્તકાલય ટાવર રોડ સૂરતની પાસે સુરક્ષિત છે. તેથી કોઈપણ વ્યક્તિ કે કંપનીએ આ પુસ્તકનું નામ ડિઝાઈન, પ્રકાશિત સાહિત્યનું અંશતઃ કે પૂર્ણ રૂપે કોઈપણ પુસ્તક - સાહિત્ય કે ન્યૂઝ પેપરમાં પ્રકાશકની મંજૂરી લીધા સિવાય પ્રકાશિત કરવું નહિ. આમ કરનાર સામે કોપીરાઈટ એક્ટ હેઠળ કાયદેસરની કાર્યવાહી કરવામાં આવશે. વિવાદ અંગે ન્યાય ક્ષેત્ર સૂરત રહેશે.

● પ્રકાશક

ડો. વિજય એચ. ઠક્કર
શ્રી ગજાનન પુસ્તકાલય,
ટાવર રોડ,
સૂરત-૩.

● મુદ્રક :

પી. પી. બુકસેલર્સ,
પરિમલ પ્રિન્ટર્સ,
ટાવર રોડ,
સૂરત-૩.

C-N-S-S (P.V.) GCPOPAY - PE - POYPYE - P₁ - T₄ - B₁ - ( ) E

Subject To Surat Jurisdiction

© Publishers

લેખક પરિચય

નામ : શ્રી શરદચંદ્ર ઈશ્વરલાલ પુરોહિત

જન્મ સ્થળ : મુ. પો. ડુમસ, જિ. સુરત.

જન્મ દિનાંક : આસો સુદ - ૧૩, ગુરુવાર

વિ.ક. ૧૯૮૪. તા. ૭-૧૦-૧૯૩૮

નિવાસ સ્થાન : બ્લોક નં. ૫૫/૪૨૦,

ગુજરાત હાઉસીંગ બોર્ડ, પાલનપુર પાટીઆ,

રાંદેર રોડ, સુરત-૩૯૫૦૦૩

પિતા : શ્રી ઈશ્વરલાલ ભાઈશંકર પુરોહિત.

માતા : અ. સૌ. કમલા ગૌરી ઈશ્વરલાલ પુરોહિત.

પત્ની : અ. સૌ. સરલાદેવી શરદચંદ્ર પુરોહિત.

જ્ઞાતિ : મોઢ ચાતુર્વેદી બ્રાહ્મણ, ગોત્ર : વશિષ્ઠ

વેદ શાખા : શુક્લ યજુર્વેદ, ત્રિ પ્રવરાન્વિત માધ્યંદિની શાખા.

વ્યવસાય : (૧) ગુજરાત સરકારના સહકારી ખાતામાં સહકારી અધિકારી

પદ પરથી નિવૃત્ત. તા. ૩૧-૮-'૮૬

(૨) હાલમાં સાહિત્ય સંશોધન, લેખન અને વૈદિક,

પુરાણોક્ત, તાંત્રોક્ત, કર્મકાંડ તેમજ ઉપાસના.

પ્રકાશિત ગુજરાતી પુસ્તકો : (૧) 'તત્ત્વોપચાર' (યૌગિક ચિકિત્સા),

(૨) 'શ્રી સત્યનારાયણ વ્રતકથા તત્ત્વ', (૩) 'આ બધું શા માટે?'

(૬૫ વિષયોનું વૈજ્ઞાનિક - તાત્ત્વિક વિવેચન) (૪) 'ગુરુ તત્ત્વ પ્રકાશ'

તેમજ 'ગુરુ સાધના અને સિદ્ધિ'.

શ્રી ગજનન પુસ્તકાલય, સુરત દ્વારા પ્રકાશિત પુસ્તકો

(૧) 'શિવ સ્વરોદય રત્નાકર' (વૈજ્ઞાનિક તત્ત્વજ્ઞાન સ્વરોદય)

બૃહદ્ગ્રંથ (ત્રીજી આવૃત્તિ) (૨) 'કર્મની ગતિ' (૩) 'નવ ગ્રહ પ્રભાવ અને

કષ્ટ નિવારણ', (૪) 'શ્રી સત્ય વિનાયક વ્રત કથા તત્ત્વ' (૫) 'કામ

જિજ્ઞાસા' (તૃતીય પુરુષાર્થના બંને લક્ષ્યોને પ્રાપ્ત કરાવનાર, કાયાની સરગમ

પર પ્રગટ થતી મધુર સુરાવલિની મૌન ભાષા સાથે મદનના પ્રગટ વિરામ

ચિહ્નોને પ્રગટ કરતું ક્રિયાત્મક વૈજ્ઞાનિક વિવેચન, નવીન ઉન્મેષોના

પરિપ્રેક્ષ્યમાં... (૬) દેવતા (સિદ્ધિ મુદ્રા મહા વિજ્ઞાન' વિવિધ દેવતાઓની ઉપાસનામાં વપરાતી મુદ્રાઓ,) ન્યાસ વિધાનની વૈજ્ઞાનિક ઉપયોગિતા, યોગ સાધનાની મુદ્રાઓ, મુદ્રા દ્વારા ગ્રહદોષ નિવારણ, વેદવાક્યમયમાં હસ્તમુદ્રાઓ વગેરે. (૭) 'શીઘ્ર રોગ નિવારક મુદ્રા મહાવિજ્ઞાન' હસ્ત મુદ્રાઓથી અસાધ્ય કે કષ્ટસાધ્ય રોગોની પોતે કરી શકાય તેવી સ્વયં સંચાલિત સારવારની વિસ્તૃત સમજ. પ્રાણ શક્તિની ગતિવિધિ અને પ્રાણ પ્રતિષ્ઠાનું વિજ્ઞાન, કામશાસ્ત્રની મુદ્રાઓ, આપણો હાથ જગન્નાથ સદા રહે સર્વની સાથે... (૮) 'શ્રી માતંગી મહાવિદ્યા' (સાધના અને સિદ્ધિ) (૯) શ્રી 'છિન્નમસ્તા મહાવિદ્યા' (સાધના અને સિદ્ધિ) (૧૦) 'ભવતારિણી તારા મહાવિદ્યા' (સાધના અને સિદ્ધિ)

ટૂંક સમયમાં પ્રકાશિત થનારા ગ્રંથો

(૧) 'શ્રી ભુવનેશ્વરી મહાવિદ્યા' (સાધના અને સિદ્ધિ) (બૃહદ્ ગ્રંથ) (૨) શ્રી ધૂમાવતી મહાવિદ્યા (સાધના અને સિદ્ધિ) (૩) 'આકાશ પ્રવાહ' (આકાશવાણી પર પ્રકાશિત પ્રવચનો) (૪) 'જન્મદિન ક્યારે અને કેવી રીતે ઉજવશો?' (૫) 'બ્રાહ્મણની અસ્મિતા' (૬) 'દીપક તંત્ર'. (૭) સ્વસ્તિક તંત્ર (૮) ભસ્મતંત્ર.

અપ્રકાશિત હિન્દી પુસ્તકો

(૧) જન્મકુંડલી કે સમસ્ત કુયોગો નિવારણ। (૨) રહસ્યમયી સિદ્ધિવિદ્યા બગલામુઘી (સાધના ઓર સિદ્ધિ) (૩) શ્રી જગતારિણી તારા મહાવિદ્યા।

શ્રી પુરોહિત અનેક વિષયના મર્મજ્ઞ વિદ્વાન, સંશોધક સાહિત્યકાર તરીકે જાણીતા છે. કોઈપણ ગુઢ વિષય પસંદ કરી તેના મર્મ સુધી પહોંચી વિષયને ન્યાય આપવો તેમને માટે સ્વભાવગત છે. તેમના પ્રત્યેક પુસ્તકો અન્ય પ્રકાશનો કરતાં અલગ દૃષ્ટિકોણથી લખાયેલ ચિંતન સભર છતાં સર્વજન ઉપયોગી છે. જેને વિદ્વાનો પણ આવકારે છે.

સામાન્યતઃ લેખકની તત્ત્વશોધક વૃત્તિ, જ્ઞાન પ્રગલ્ભતા, યોગાનુભૂતિ અને ઉપાસના પદ્ધતિ સાથે તેમની કર્મકતા તેમના ગ્રંથોના માધ્યમથી પ્રગટ થાય છે.

- પ્રકાશક

અનુક્રમણિકા

(૧) મા છિન્નમસ્તાનું શરણ શ્રેષ્ઠ..... !	૧
(૨) શ્રી ભગવતી છિન્નમસ્તાના વિલક્ષણ સ્વરૂપનું - મનન અને તત્ત્વદર્શન	૯
(૩) યજ્ઞે યજ્ઞે છિન્નમસ્તા	૧૩
(૪) ઇતિહાસનું આલેખન છિન્નમસ્તાના પગલે પગલે	૨૦
(૫) હિરણ્યકશ્યપ દ્વારા ઉપાસિતા શ્રીછિન્નમસ્તા	૩૪
(૬) શ્રી છિન્નમસ્તા પીઠ : '૨૪ - રપ્પા'	૩૭
(૭) દશ મહાવિધા રહસ્ય	૪૨
(૮) વૈરોચની રહસ્ય	૪૭
(૯) દશ મહાવિધા જયન્તી	૪૯
(૧૦) દશ મહાવિધા નિદર્શન તાલિકા	૫૧
(૧૧) પ્રાતઃ કાલીન કર્તવ્ય વિધિ	૫૨
(૧૨) શ્રી છિન્નમસ્તા નિત્યાર્ચન વિધિ	૫૬
(૧૩) તંત્રોક્ત પૂજન પદ્ધતિ	૬૪
(૧૪) માનસોપચાર પૂજન	૭૦
(૧૫) સામાન્ય પૂજન પદ્ધતિ (ષોડશોપચાર પૂજન)	૭૫
(૧૬) ચંત્ર - આવરણ - પૂજન	૭૯
(૧૭) શ્રી છિન્નમસ્તા સપ્તદશાક્ષર મંત્ર સાધના	૮૪
(૧૮) શ્રી છિન્નમસ્તા ષોડશાક્ષર મંત્રસાધના	૯૫
(૧૯) પ્રચંડ ચંડિકા મંત્ર - પ્રયોગ	૧૦૧

(૨૦) ભગવતી છિન્નમસ્તાના કેટલાક અન્ય મંત્ર પ્રયોગ	૧૦૮
(૨૧) છિન્નમસ્તા માલા મંત્ર	૧૧૪
(૨૨) નાથ સંપ્રદાયનો છિન્નમસ્તા મંત્ર	૧૧૫
(૨૩) બ્રહ્મવિરચિત છિન્નમસ્તા સ્તોત્ર	૧૧૬
(૨૪) ત્રૈલોક્ય વિજય કવચમ્	૧૧૯
(૨૫) છિન્નમસ્તા હૃદય સ્તોત્રમ્	૧૨૨
(૨૬) પ્રચણ્ડચણ્ડિકા સ્તવરાજ	૧૨૫
(૨૭) અષ્ટોત્તર શતનામ સ્તોત્રમ્	૧૨૬
(૨૮) છિન્નમસ્તા દ્વાદશનામ સ્તોત્ર	૧૨૮
(૨૯) પ્રચણ્ડચંડિકા સહસ્ત્રનામ સ્તોત્રમ્	૧૨૯
(૩૦) રેણુકા શબરી મંત્ર સાધના પ્રયોગ	૧૪૩
(૩૧) શ્રી રેણુકા હૃદયમ્	૧૪૭
(૩૨) રેણુકા ખડ્ગમાલા મંત્ર	૧૫૦
(૩૩) શ્રી રેણુકા અષ્ટોત્તરશતનામ સ્તોત્રમ્	૧૫૩
(૩૪) એક વીરા મંત્ર પ્રયોગ	૧૫૫

૧. મા છિન્નમસ્તાનું શરણ શ્રેષ્ઠ.....!

- (સ્વસંવેદન)

સનાતન ધર્મ એક એકથી ઉત્તમ દિવ્ય ગ્રંથો અને રહ્યોની ભરપૂર મંજૂષા છે, એટલું જ નહીં અદ્ભુત ગાથાઓનો ખજાનો છે. જેમાં સનાતન સત્યનો રણકાર છે. અનંત શ્રીમુખોથી ગુંજિત દિવ્યવાણીઓનું સંમિશ્રણ એમાં થતું આવ્યું છે. જે જગતના આત્માઓને તૃપ્તિ પ્રદાન કરવા સક્ષમ છે.

સંપૂર્ણ માનવ જગત પ્રતિક્ષણ નિરંતર આવનારા ખતરા અને સંકટોનો સામનો કરવા, સંકટોને પહોંચી વળવા અનેક પ્રકારની યોજનાઓ ઘડે છે અને બચવા પ્રયત્નો કરે છે. પરંતુ સંકટ એવી જગ્યાએથી પ્રગટ થતું રહે છે કે જે પરિસ્થિતિ પરિકલ્પના બહારની હોય છે. આવું કેમ થાય છે ? પ્રત્યેક પ્રાણધારીઓના મસ્તક કંઈ રીતે અપૂર્ણ છે. આપણે આગળ જોઈ શકીએ છીએ, પાછળ જોઈ શકતા નથી. એકી સાથે આપણી આંખ દસે દિશાઓમાં જોઈ શકતી નથી.

અરે ! પાંચ મસ્તક વાળા (પંચાનન), છ મસ્તક વાળા (ષડાનન), દસ મસ્તકવાળા (દસાનન) હોય કે ગજમસ્તક વાળા ગજાનન હોય તે પણ ૩૬૦ ડિગ્રીના ચક્કરમાં દર્શન કરવા માટે અસમર્થ છે.

લોકોના મસ્તિક્ષ્ઠ ઘણા નાનાં છે, ઘણાં જ સીમિત છે. જલદીથી ભરાઈ જાય છે. આજકાલ પ્રવચનકારોનાં મસ્તકો પણ સીમિત થઈ ગયાં છે. લેખકો પણ નવું લખી નથી શકતા. પ્રવચનકાર નવું બોલી નથી શકતા, એટલે જલદીથી તેનું કથન સમાપ્ત થઈ જાય છે. ભૂલાઈ જાય છે. લકીરના ફકીર બની રહેવાથી કંઈ વળવાનું નથી. દર વખતે કંઈક નવું, કંઈક અદ્ભુત, કંઈક વિશેષ પ્રકારના પ્રકાશનું પાકટ્ય નવીન મસ્તક દ્વારા જ સંભવ છે. પ્રતિદિન મસ્તકના નવીનીકરણ માટે કંઈક જરૂર કરવું પડશે.

પ્રત્યેક પ્રાણ ધારીઓને શીશ (મસ્તક) માટે ખૂબ જ પ્રેમ છે. હાથ કપાઈ જાય તો પરવાહ નથી, ટાંગ તૂટી જાય તો ચિંતા નથી, આંગળી કપાઈ જાય તો ચાલશે. શરીરના અંગ-પ્રત્યંગ બદલી નાંખવામાં આવે તો ચાલશે. તેની કોઈ ચિંતા નથી. અથવા કોઈ અંગ કાપી નાંખવામાં આવે તો ચાલશે. કાંને એ વાતની ચિંતા છે ? પરંતુ ગરદન ન તો ઝૂકવી જોઈએ, ન તો કપાવી જોઈએ. આ તમામ શીશ ધારીઓનું મુખ્ય લક્ષ્ય છે અને હોવું જોઈએ. આપણું મસ્તક સ્વસ્થ રહે, શીશ સલામત રહે, અને પૂર્ણ ચૈતન્ય યુક્ત રહે એવું પ્રત્યેક દેહધારી ઇચ્છે છે. શું સૃષ્ટિકર્તાએ શીશની રચના કરી છે ! કોઈની પાસે બે, કોઈ પાસે ત્રણ, ચાર કે

પાંચ અથવા છ કે દસ અને શેષનાગને તો સહસ્ત્ર શીશ છે. શીશ પ્રાપ્તિ માટે જીવ માત્ર તડપતો રહે છે. સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં શીશ પ્રાપ્તિ અને શીશ બચાવવાની જાણ હોડ લાગી છે. આપણા શરીરમાં રક્ત સંચારનું અંતિમ બિંદુ શું છે ? રક્ત સંચારનું અંતિમ બિંદુ છે મસ્તક (મસ્તિષ્ક). નખથી માંડીને મસ્તક સુધી રક્ત સંચાર ધૂમી રહ્યો છે.

માનવની પાસે રક્ત છે અને બુદ્ધિ શક્તિ પણ છે. તે મગજની બુદ્ધિ શક્તિ વડે અન્ય પશુઓનો નાશ કરી, પશુ સૃષ્ટિને નિર્મૂળ કરવા ઇચ્છે છે. પોતાના સ્વાર્થ માટે વનસ્પતિ સૃષ્ટિનો વિનાશ કરી રહ્યો છે. અન્ય નૈસર્ગિક નિર્માણનો ધ્વંસ કરી રહ્યો છે. ભૌતિક સંસાધનોનું દોહન કરવાં ચાહે છે પણ કરી નથી શક્તો, વનસ્પતિ નષ્ટ થશે નહિ. પશુઓ પૃથ્વી ઉપરથી નષ્ટ થશે નહીં. મસ્તિક વિહીન પ્રાકૃતિક પ્રણાલીઓનો નાશ કરવા ઇચ્છતો મનુષ્ય સ્વયં નષ્ટ થઈ જશે. આવું ન થાય તે માટે નવીન મસ્તક ઉગાડવાનું શિક્ષણ મેળવવું પડશે. રોગ ગ્રસ્ત, સડેલું, લકવાગ્રસ્ત અને બિનઉપયોગી અથવા માનવતાનું નિર્મૂલન કરનારા, માનવને અધઃ પતનને માર્ગે લઈ જનારા મસ્તકને કાપવા પડશે. મસ્તક જૂનું અને બિનઉપયોગી થઈ જાય તે પહેલાં તેને કાપી નાંખવું પડશે. એવી મૂર્તિઓ સ્થાપિત કરવી પડશે કે જે દસે દિશાઓમાં જોઈ શકે. એક દિશામાં જોનારી મૂર્તિ ખંડિત અવશ્ય થઈ જ જાય છે અને ભગવતી મસ્તાને વારંવાર પોતાનું દિવ્ય રૂપ પ્રગટ કરવું પડે છે. દિવ્યતા ધીરે ધીરે સઘન રૂપ ધારણ કરે છે.

દિવ્યતાનું સીધું તાત્પર્ય શું છે ? દિવ્યતાનો સીધો અર્થ છે દૈવીકૃપા પ્રાપ્ત થવી તે. દિવ્ય શક્તિ અને દિવ્યકૃપા મહાવિદ્યાઓ અંતર્ગત નિહિત છે. મહિષાસુર પાસે પાશવી શક્તિ (પશુબળ) હતું, રાવણ પાસે અસુર બળ હતું, દુર્યોધનની પાસે વિશાળ માનવ સેનાના રૂપમાં મનુષ્ય બળ હતું, દેવરાજ ઇન્દ્રની પાસે દેવતાઓના રૂપમાં દૈવીય બળ હતું, આમ છતાં તે વારંવાર પરાજિત થતા હતા. કારણ કે આ બધાની ઉપરનું દૈવીય શક્તિનું બળ કે તાકત સર્વોપરિ મહામાયા મહાશક્તિનું બળ છે. તે સર્વોપરિબળ રામ પાસે હતું, કૃષ્ણ પાસે હતું, વિષ્ણુના પ્રત્યેક અવતાર પાસે હતું અને શિવની પાસે હતું માટે જ તેઓ સર્વત્ર વિજયી થયા.

મા છિન્નમસ્તાના હાથમાં જે પોતાનું કાપેલું મસ્તક છે દસેય દિશાઓમાં અને ૩૬૦ ડિગ્રીમાં કોઈપણ બાજુએ ઘુમાવી શકાય છે. એટલે એ ત્વરિત નિર્ણય લેવાની શક્તિ પ્રદાન કરી શકે છે. અને ૩૬૦ ડિગ્રીમાં તે મારી શકે છે, પ્રહાર કરી શકે છે. બગલામુખી બાંધવાનું સ્તંભન કાર્ય કરે છે. ધૂમાવતી સીધી ચાલે છે અને સીધી ભીડાવે છે. પરંતુ છિન્નમસ્તા ૨૬૦ ડિગ્રીમાં ગોપનીય રીતે સમૂળ નાશ કરે છે. એ સ્ત્રી પ્રદાન શક્તિ છે. જયા - વિજયા (ડાકિની અને વર્ણિની) પણ સ્ત્રી તત્વ રૂપા છે. એના બે હાથ છે. જે મનુષ્યોને માટે સૌથી વધુ હિતકાર છે. એજ જય અને

વિજય પ્રદાન કરનારી શક્તિઓ છે. એ ચાર હાથવાળી ચતુર્ભુજા દેવીઓ નથી. એનું વાહન રતિ અને કામ વિપરીત રતિ ક્રિયામાં રત સ્ત્રી અને પુરુષનું યુગલ છે. વળી એ પ્રચંડ ચંડિકા છે, એનું બીજું નામ પરાડાકિની છે, કારણ કે મસ્તક વિહીન હોવા છતાં પણ એ ક્રિયાશીલ રહે છે. એ અતિગુહ્ય વાત છે.

જ્યારે મસ્તકથી કોઈ વાતનો ઉકેલ મળતો ન હોય, સમસ્યા હલ થતી ન હોય, તર્કથી, બુદ્ધિથી, તાકાતથી અને સંભાષણથી કોઈ સમસ્યાનો અંત ન આવતો હોય ત્યારે ભગવતી છિન્નમસ્તા એક માત્ર સહારારૂપે બચે છે.

ભારત દેશમાં નિવાસ કરનાર પ્રત્યેક વ્યક્તિ પોતાના જીવનકાળમાં એકવાર તો ઓછામાં ઓછો માતેશ્વરીની ચમત્કારિક શક્તિનો અનુભવ અવશ્ય કરે જ છે. આ દૈવી શક્તિ જે મન અને મસ્તકની મર્યાદા બહાર કામ કરે છે. તેનો સાક્ષાત્કાર ચમત્કાર રૂપે થતાં મસ્તકને જૂઠું બનાવે છે, મસ્તકનો ગર્વ યુક્ત આડંબર અને ખાલી પણ હોય તેના પર શક્તિનું ખડ્ગ ચાલે છે. તર્કથી ગ્રસિત તથા કથિત વૈજ્ઞાનિક અને બૌદ્ધિક ગઠીઆપણું હોય તેનો ચમત્કાર નાશ કરે છે. કાર્ય કારણના સિદ્ધાંતથી પર એવી દિવ્ય શક્તિના પ્રભાવથી ઘટતી ઘટના તે જ ચમત્કાર છે. છિન્નમસ્તા ચમત્કારિક દેવી છે અને ચમત્કારિક ગુણોથી યુક્ત છે. મસ્તકની ઉપરની વિહંગમતા છે એટલે બુદ્ધિથી સમજાશે નહીં. આભૂત ઉપર કેટલાયે બુદ્ધિમાનો આવ્યા અને ચાલી ગયા. પરંતુ રહસ્યમય ભગવતી છિન્નમસ્તાને સમજી શક્યા નથી. ભગવતી છિન્નમસ્તાની કૃપાથી તેનું સ્વરૂપ જે મારા મર્યાદિત જ્ઞાનથી સમજવામાં આવ્યું તેને અક્ષરદેહ આપી પુસ્તક રૂપે પ્રગટ કરવાનો મારો આ અલ્પમતિ પ્રયાસ છે. મારો એવો અનુભવ છે કે ઘણી વખત મસ્તકને શૂન્ય કરી નાંખે છે. છિન્નમસ્તા એની કૃપા વગર એક વાક્ય પણ લખવું કઠિન છે. બુદ્ધિશાળીઓ ઉપર ભલા-ભોળા, સીધાં-સાદા, સરળ મસ્તક વાળાના જય - વિજયની પ્રતીક છે. ભગવતી છિન્નમસ્તા મહાવિદ્યા પંડિતાઈનો પરાભવ કરનારી છે મા છિન્નમસ્તા.

છિન્નમસ્તા તંત્ર ત્રણ સ્થિતિમાં કાર્યરત બને છે. પ્રથમ હત્યા, દ્વિતીય આત્મહત્યા અને તૃતીય દુર્ઘટના અને એ ઘટનાઓને છિન્નમસ્તાને સાધક સમ્પ્રેષિત કરે છે. શત્રુની ક્યાંક હત્યા થઈ જાય, ઘણી એવી હત્યારી ઘટનાઓ વિનાશ કરવા માટે તકની રાહ જુએ છે. આ ધરાતલ પર સર્પ કરડે છે, જંગલી પશુઓ ચીરીફાડી ખાય છે, કેટલાક માનવો અથવા તો કોઈ કારણવશ વિરોધી સાફ થઈ જાય છે. આત્મહત્યાથી સમગ્ર પરિદૃશ્ય બદલાય છે.

બીજી સ્થિતિ છે આત્મહત્યા. આ સ્થિતિમાં કોઈ ઝેર પી જાય, પોતે કૂવામાં પડી જીવનનો અંત લાવે અથવા પોતે ફાંસીના ફંદો બનાવી ફાંસી ખાઈને મરે છે

ઇત્યાદિ રોજ ક્યાંક ને ક્યાંક આવી ઘંટનાઓ આકાર લેતી રહે છે આ સંસારમાં ! મસ્તિષ્કમાં એક વિશેષ શક્તિ ક્રિયાશીલ થઈ જાય છે. જોકે તે સ્વ પ્રેરિત કરે છે શરીર ત્યાગવા માટે. આ શક્તિ અત્યંત ગોપનીય છે. આપ રોજ વર્તમાનપત્રો વાંચો જેના ઉપર આ શક્તિએ કામ કર્યું. તેમાંથી કોઈ બચી શક્યું નથી.

ત્રીજી સ્થિતિ છે- દુર્ઘટના. હાડકા - ભાંગવા તૂટવાની ઘટના, અંગ તૂટી જવાની ઘટના, શરીરના અંગ છિન્ન-ભિન્ન થઈ જવાની ઘટના, અથવા શત્રુના હાથ-પગ તૂટી જાય, અંગ લકવાગ્રસ્ત થઈ જાય, કરોડરજી તૂટીને નકામી થઈ જાય, યા તો મૃત્યુ થઈ જાય તો જીવ બચે. શરીરની સામાન્ય ઉંમર ૬૫ અથવા ૭૦ વર્ષ જીવન જીવ્યા બાદ જો શરીર છિન્ન-ભિન્ન થયા વિના કુશળતા પૂર્વક છૂટી જાય તો એ એક સામાન્ય પ્રક્રિયા છે. પરંતુ જીવનની અધવચ ઉપર કથિત કારણોવશ શરીર ત્યાગ થઈ જાય છે ત્યારે આ તંત્રની અંતર્ગત આવતી મારણ ક્રિયા બની જાય છે.

કેવળ મારણથી ગ્રસિત થવાને લીધે દુર્ઘટના હત્યા, આત્મહત્યાના યોગ ગ્રહ નક્ષત્રો નિર્મિત કરે છે અને વ્યક્તિ એનાથી ગ્રસિત થાય છે. આનાથી બચવા માટેનો એકમાત્ર ઉપાય છે છિન્નમસ્તા સાધના.

આયુષ્ય બાકી હોવા છતાં પણ કોઈ રોગ અને વ્યાધિથી મરી જાય છે. એવા લોકો ત્યાં સુધી પ્રેત યોનિમાં - પ્રેત લોકમાં રહે છે, જ્યાં સુધી કે તેનું શેષ આયુષ્ય સમાપ્ત થઈ જતું નથી. જો જીવનમાં તેનું આયુષ્ય દસ વર્ષ બાકી રહી ગયું હોય તો, તેના ચારગણા યાને ૪૦ વર્ષ તે પ્રેત લોકમાં રહેશે.

આ રીતે જે લોકો કોઈ કારણવશાત્ સ્વયં આત્મહત્યા કરીને મૃત્યુને ગળે વળગાડે છે, તે લોકો પણ પ્રેત લોકમાં જાય છે અને પ્રેત શરીર ધારણ કરે છે. આ પ્રકારના પ્રેતાત્માઓ પોતાના જીવનના બાકીના આયુષ્યના આઠગણા વધુ સમય સુધી પ્રેત લોકમાં રહે છે.

એવા લોકો પણ પ્રેતલોકમાં જાય છે, જેમની કોઈ કારણવશ હત્યા કરવામાં આવી છે અથવા દુર્ઘટનાનો ભોગ બન્યા છે, તે લોકો પોતાના શેષ આયુષ્યના સોળગણા અધિક સમય પ્રેત લોકમાં વ્યતીત કરે છે.

દસ મહાવિદ્યાઓ આ બ્રહ્માંડની દસ મહાનાયિકાઓ છે. આ સૃષ્ટિ નાયિકા પ્રધાન છે. આ ગ્રંથની મહાનાયિકા છિન્નમસ્તા છે. લહેરી આંખોવાળી, લહેરાતા વાળ વાળી, લહેરમાં નૃત્ય કરનારી, થરકતા માંસલ ખડ્ગ ધારણ કરનારી, સખી રૂપી ડાકિનીયો અને શાકિનીઓને નિયંત્રિત કરનારી છે. એની સાથે તે ચાલે છે. ઝનૂન આવેશ અને વેગથી ભરેલી ૬૪ રક્ત પિપાસુ કૃત્યાઓ, ૫૬ મતવાલા ભૈરવ. ભૈરવ નાયકો જ, ભૈરવ તો મદ્યમાં ચકચૂર હશે જ, અને આ બધું તો મહાનાયિકા

ભગવતી છિન્નમસ્તાને ઘણું જ પસંદ છે. ભૈરવોનું નૃત્ય, પ્રેત-પ્રેતની યોની પિપાસા, ડાકિનીઓનો શોરબકોર, શાકિનીઓની ઉન્મુક્તતા અને માદકતા અને પાછળ પાછળ ચાલે છે, અસંખ્ય જીભના લબકારા લેતા રક્ત પ્રેમી પશુ સિંહની પણ જીભ લપલપાતી રહે છે, ચામાચિડીયા (ચમગાદડ) પણ જીભ કાઢીને ભયાનક મુદ્રામાં છે. માતેશ્વરી પણ જીભ કાઢીને વિકરણ રૂપ છે. ભૈરવ તો જીભ અને આંખ બન્નેથી કોપિત દેખાય છે. એટલે પ્રચંડ નાયિકાની પૂજા એટલી આસાન નથી. સદૈવ મરવા મારવા માટે તૈયાર, માયાનો ફરેલ અને પોતાનું મસ્તક હાથમાં લઈ આરાધના કરનાર જ સાચો મા છિન્નમસ્તાનો ઉપાસક બની શકે છે. આ માટે સદ્ગુરુનું ઉચિત માગદર્શન અને ભગવતીની પરોક્ષ વા પ્રત્યક્ષ કૃપા જરૂરી છે. શક્તિની સર્વોચ્ચતા શિવે સ્થાપિત કરી છે, માતાની પરમતા શિવ દ્વારા પ્રતિપાદિત છે.

આ કંઈક એવો માર્ગ છે, જેના પર ચાલનારો સાધક સર્વ પ્રકારના ભયમાંથી મુક્ત થઈ જાય છે અને તેના જીવનનો નિર્ણય કેવળ મહાવિદ્યા વિશેષ જ કરે છે. કોઈ ગ્રહ, દેવતા, પિતૃ, ભૂત, પ્રેત, યક્ષ કે અનિષ્ટકારી તત્ત્વ સાધકની તરફ આંખ ઉંચી કરીને જોવાની હિંમત કરી શકતું નથી. આ તો છે દસ મહાવિદ્યાઓનું આકર્ષણ. આ ઉપાસનામાં પારંગતતા કરીને પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય અને પાંચ કર્મેન્દ્રિય વાળો મનુષ્ય, આયુદ્ધ પિપાસુ, છિન્ન - ભિન્ન કરનારી વિવિધ પ્રકારની શક્તિઓની વચ્ચે અક્ષુણ્ણ રહી શકે છે, નહીં તો પ્રબળ વિધ્વંસક શક્તિઓ વર્તમાન સમયમાં ગણતરીની મિનિટોમાં જ મનુષ્ય જીવનનો અને પ્રાકૃતિક તત્ત્વોનો નાશ કરી શકે છે.

ગૂઢ રહસ્યના જાણકાર એવા વૃદ્ધ માણસો ઘણા છે તેની પાસે મસ્તક છે પરંતુ શરીર નથી એટલે કે ધડ - જે શરીર છે તે જર્જરિત છે. તેઓ ધડ વગરના રાહુ જેવા છે. તેઓ કેવી રીતે કાર્ય કરી શકે એ પ્રશ્ન છે ? જ્યારે યુવાન વર્ગ એવો છે કે જેની પાસે તાકાત છે. યનગનાટ છે. શરીરમાં જોમ જુસ્સો છે. પરંતુ માનસિક વિકાસ નથી. તે મસ્તક વિનાના ધડ જેવા છે એટલે કે કેતુ જેવા છે. છળકપટ કરી અમૃત પાન કરનારા રાહુ કેતુ પર ભગવાન વિષ્ણુએ છિન્નમસ્તા શક્તિ ચલાવી સુદર્શન ચક્ર વડે મસ્તક અને ધડ જુદાં કરી દીધાં. તેમને તેમની ધૃષ્ટતાનો દંડ મળ્યો. અસફળતાની કહાની બ્રહ્માંડમાં રાહુ અને કેતુનું અલગપણ છે.

લોકાચાર વ્યાવહારિક જ્ઞાન ધડ છે. ઈન્દ્રિયો, હાથ, પગ, પેટ એ લોકાચારની અંતર્ગત આવે છે. આપણને મળમૂત્ર ત્યાગ કરવાથી ઘણી શાંતિ મળે છે. મળમૂત્ર ત્યાગ એ શરીરમાં નીચલા દ્વારની ક્રિયા છે. આપણું શરીર નીચેનાં દ્વારથી ગ્રસિત છે. પુરુષમાં વીર્ય નિષ્કાસન થાય, સ્ત્રીમાં રજ સ્રાવનું નિષ્કાસન થાય, સંતાનની ઉત્પત્તિ પણ નીચલા દ્વારથી જ થાય એટલે કે અધિકાંશ નિષ્કાસનની ક્રિયા

જીવમાત્રમાં નીચલા દ્વારથી જ થતી હોય છે. આમ નીચલા દ્વારથી નિષ્કાસિત પદાર્થો કેટલીક ક્ષણ માટે તેને સંતુષ્ટિ પ્રદાન કરે છે. નીચલા દ્વાર તમસ પ્રકૃતિના છે. એનાથી તમસ દ્રવ્યો જ પોષાય છે. ઉપરના દ્વાર રાજસ પ્રકૃતિના છે, ઉપરનાં દ્વારોમાં હાથ, સ્તન, મુખ, કર્ણ, નેત્ર નાસિકા ઇત્યાદિ સમાવિષ્ટ છે. તેમાં સ્નાયુ થોડા ઊર્ધ્વગામી થાય છે. ત્યારે દૂધના સ્નાયુ સુધી પહોંચતા જીવને માતૃત્વ સ્થિતિનો અનુભવ થાય છે. આ દ્વારોથી મુખ્યત્વે રાજસિક ક્રિયાઓ અને પદાર્થોનું પોષણ અને આદાન-પ્રદાન થાય છે. અંતમાં ઊર્ધ્વ દ્વાર આવે છે કે જે સૂક્ષ્મ અને કઠિન રીતે ભેદાય છે એનું ભેદન સરળ અને સહેલું નથી. અહીં આગળ છિન્નમસ્તાનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. અલૌકિક કાર્ય માટે અલૌકિક શક્તિ, ગોપનીય કાર્ય માટે ગોપનીય શક્તિ અને ઊર્ધ્વગામી બનાવવા માટે વેગવાળી શક્તિ જોઈએ છે.

મૃત્યુ છિન્નમસ્તાની અસિદ્ધિને લીધે આવે છે. સમય આવે સૂર્ય પોતાની ઊર્જા પાછી ખેંચી લેશે, ચંદ્ર પોતાની સબળતા શરીરમાંથી ખેંચી લેશે, વાયુ પણ પોતાની વાયવીય શક્તિ અર્થાત્ પ્રાણ શક્તિ આટોપી લેશે, અગ્નિ પોતાની ઉષ્મા શોષિત કરી લેશે અને શરીરમાં જળતત્ત્વ સૂકાઈ જશે. આમ સમગ્ર દૈવી સંપદા પ્રકૃતિ પાછી ખેંચી લેવાનું વિધાતાનું વિધાન છે. જેથી એ તત્ત્વોના અભાવમાં શરીરનો ક્ષય થાય છે, શરીર વ્યાધિગ્રસ્ત થાય છે, શરીર સમતુલા ગુમાવે છે. છિન્નમસ્તા આદાન-પ્રદાનનું એક મહા અભિયાન આપ્યું એટલે પાછું લેવાનું જ નહીં, એવું નથી અન્યથા સંસારનું ચક્ર અટકી જશે. આ છે યજ્ઞ વિધાન યજ્ઞાનુષ્ઠાનના પરમ બ્રહ્માંડીય સિદ્ધાંત પર સંપૂર્ણ વિશ્વ ચાલી રહ્યું છે.

સૂર્યનું ધરાતલ સદૈવ સક્રિય છે. તેના ઉપર જ્વાળામુખીઓ ફાટે છે અને તેનાથી ઉત્સર્જિત ઊર્જા બ્રહ્માંડમાં પ્રકાશ પાથરે છે, પુનઃ બધા ગ્રહ બ્રહ્માંડીય આહુતિઓ દ્વારા સૂર્યને સોમ પ્રદાન કરે છે, તેમાં કંઈ ને કંઈક હોમાય છે. આહુતિ પ્રદાન થાય છે. જે દિવસે આહુતિ આપવામાં કોઈપણ પિંડ અક્ષમ સાબિત થશે ત્યારે સૂર્ય (મહાપ્રાણ) સમગ્રતાથી તેનું ભક્ષણ કરી લેશે. આ સંબંધ જ છિન્નમસ્તાની ક્રિયા છે. સંબંધોની પ્રગાઢતા જ છિન્નમસ્તાનું સ્વરૂપ છે. છિન્નમસ્તા રૂપી મહાસમીકરણમાંથી દેવ, દાનવ, માનવ કે અન્ય સ્થાવર જંગમ દેહધારી કેવું સમીકરણ જન્મ લેશે તે ગૂઢતમ ગુપ્ત રહસ્ય છે. એ રહસ્ય જ્યારે આત્મસાત્ થાય અને ભગવતી છિન્નમસ્તાની કૃપા થાય ત્યારે સાધક પૂર્ણત્વને પ્રાપ્ત થાય છે. અજેય બને છે. તેને કાળનો કોઈ ભય રહેતો નથી.

જગતમાં સર્વયજ્ઞો, સર્વમૂર્તિઓ, સર્વયંત્રો, સર્વજીવો, અને સર્વપિંડો મૂળભૂત રૂપમાં છિન્નમસ્તક થયેલા છે એટલા માટે તે બધા અપૂર્ણ છે. પ્રતિક્ષણ આપણને

કોઈ ને કોઈ છિન્ન - ભિન્ન કરતું જ રહે છે. છિન્ન - ભિન્ન થવાની વ્યાપક પ્રક્રિયામાંથી બચવા માટે જ છિન્નમસ્તાની ઉપાસના યથાર્થ રીતે કરવાની જરૂર છે. છિન્ન - ભિન્ન થવાની પ્રક્રિયા જ અંતમાં મૃત્યુરૂપી ફળના રૂપમાં ઉપસ્થિત થાય છે. જો છિન્ન - ભિન્ન થવાની પ્રક્રિયા રોકી દેવામાં આવે તો મૃત્યુ થશે નહીં. કોઈપણ શસ્ત્ર આપણને ભેદી શકશે નહીં, અગ્નિ બાળી શકશે નહીં, વાયુ સૂકવી શકશે નહીં, પાણી ભીંજવી શકશે નહીં, કોઈ પ્રશંસા અમારો આકાર વધારી શકશે નહીં. કોઈપણ તીવ્ર આલોચના કે દુઃખપ્રદ ઘટના આપણને દુઃખ પહોંચાડી શકશે નહીં. ટૂંકમાં આ જ અમરત્વ નથી તો શું છે ? આ જ અસીમ પૂર્ણત્વ છે. એ આપણી સમજમાં આવવું જોઈએ.

આ વાતને સમર્થન આપે છે યોગીરાજ ગોરખનાથે કરેલી ભગવતીની વંદનાનો આ શ્લોક -

નમો શુભ્રારવિન્દ તદુપરિ તિમલ મણ્ડલં ચણ્ડ રશ્મેઃ ।

સંસારસ્યૈકરૂપાં ત્રિભુવન - જનનીં ધર્મદાત્રી નરાણામ્ ॥

તસ્મિન્ મધ્યે ત્રિમાર્ગે ત્રિતયતનુધરાં છિન્નમસ્તાં પ્રશસ્તાં ।

તાં વન્દે જ્ઞાનરૂપાં મરણભયહરાં યોગિનીં યોગમુદ્રામ્ ॥

(ગો.પ.૨/૭૦)

- નાભિમાં સ્ફટિક વર્ણ કલમ પર આધિષ્ઠિત પાવન સૂર્ય મંડળનું ચિંતન કરું છું. જગતની ત્રિભુવન જનની, ધર્મદાત્રી, દયામૂર્તિ, જ્ઞાનરૂપા પ્રશસ્તા, રણભય હરણ કરનારી, યોગમુદ્રા, યોગિની એવી દેવી છિન્નમસ્તાની હું વંદના કરું છું.

‘ઉમા સહસ્ત્રમ્’ નામક કાવ્યમાં ભગવતી છિન્નમસ્તાનું મહિમાગાન કરતો એક સુંદર શ્લોક આ પ્રમાણે છે -

તવ છિન્ન શીર્ષ વિદુરખિલધાત્ર્યાગમવિદો

મનુષ્યાણામસ્તે બહુલતપસા વદવિદલિતે ।

સુષુમ્નાયાનાંડ્યાં તનુકરણ સમ્પર્કરહિતા બહિઃ

શક્તયા યુક્તા વિગત ચિરનિદ્રા વિલસતિ ॥

અર્થાત્ - ‘આપના છિન્નશીર્ષને હું અખિલધાત્રિ ! આગમના જ્ઞાતા મનીષી લોકો જાણે છે. મનુષ્યોના અત્યધિક તપથી જે વિચલિત થાય છે તેમાં અને સુષુમ્ના નાડીમાં તનુકરણના સંપર્કની બહાર શક્તિથી યુક્ત વિગત ચિરનિદ્રા વિલસિત થાય છે - ચિર નિદ્રાથી રહિત થઈને આંખ શોભાને પ્રાપ્ત થાવ છો.’

છિન્નમસ્તા ઉપાસનાથી લૌકિક અને પારલૌકિક સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થવાનું વર્ણન 'શ્રી ભૈરવ તંત્રમાં આ પ્રમાણે છે -

પ્રચંડ ચણ્ડિકાં વક્ષ્યે સર્વકામફલપ્રદામ્ ।

યસ્યા : સ્મરણમાત્રેણ સદાશિવો ભવેન્નર : ॥

અપુત્રો લભતે પુત્રમધન ધનવાન ભવેત્ ।

કવિત્વ દીર્ઘપાણ્ડિત્યં લભતે નાત્ર સંશય : ॥

અર્થાત્ - પ્રચંડ ચંડિકા શ્રી છિન્નમસ્તાના સંબંધમાં કહેવામાં આવે છે કે જેની ઉપાસનાથી સર્વકામ ફલપ્રદ થાય છે. સાધક સ્વયં સદાશિવ બની જાય છે. અપુત્રવાનને પુત્ર અને ધનહીનને ધન પ્રાપ્ત થાય છે. કવિત્વ શક્તિ અને પંડિતાઈ (વિદ્વત્તા)નો વિકાસ થાય છે. એમાં કોઈ સંશય નથી.

મારી લેખની દ્વારા જે કંઈ વિચાર અહીં પુસ્તક રૂપે સંગ્રહિત થયા તેનું શ્રેય ભગવતી છિન્નમસ્તાનાં ચરણોમાં અર્પણ કરી વિરમું છું. 'જય હો મા છિન્નમસ્તકે.'

કણબીવાડ,

મુ. પો. ડુમસ,

જિ. - સુરત.

વિદ્વદ્જન ચરણચંચરિક,

શરદચંદ્ર ઈશ્વરલાલ પુરોહિત

૨. શ્રી ભગવતી છિન્નમસ્તાના વિલક્ષણ સ્વરૂપનું-મનન અને તત્ત્વદર્શન

આગમ ગ્રંથો અનુસાર ભગવતી છિન્ન-મસ્તાનું ધ્યાન આ પ્રમાણે છે. નાભિમાં શ્વેત કમળની અંદર બન્ધૂક - પુષ્પની માફક લાલ, ઝગમગતું સૂર્ય મંડળ છે. તેની અંદર યોનિ ચક્ર છે. તેની વચમાં વિપરીત મિથુન કર્મમાં રત કામ અને રતિની વિલક્ષણ પીઠ પર કરોડો મધ્યાહ્ન સૂર્યની માફક ઝગમગતી એવી તેજસ્વી શિવા (છિન્નમસ્તા) વિરાજમાન છે.

ડાબા હાથમાં પોતાનું કપાયેલ મસ્તક અને જમણા હાથમાં ખડ્ગ છે. ડાબો પગ આગળ વધેલો છે. દિગમ્બરી છે. કેશ-સમૂહ ખુલ્લો - છૂટો છે. પરા શક્તિ, પોતાના જ કપાયેલ મસ્તક સ્થાનથી નીકળતી રક્ત ધારા પી રહી છે. બાલ સૂર્ય જેવી પ્રભા છે ત્રણ નેત્રો શોભી રહ્યાં છે.

એની જમણી બાજુ એક 'યોનિની' છે, જે યોનિમુદ્રા છે. આ દેવીની પોતાની જ શક્તિ છે. ઘણા જ વેગથી નીકળતી એવી રક્તની ધારા એને પણ પાઈ શકે છે. હાડકાં આ યોગિનીના આભૂષણ છે. એના હાથમાં ચમકતું ભયંકર ખડ્ગ છે. એનો વર્ણકેશ અને નેત્ર લાલ છે. આ વિવસ્ત્રા અર્થાત્ વસ્ત્ર રહિતા છે. એનું નામ 'વર્ણની' છે.

એની ડાબી બાજુ એ એક 'ડાકિની' છે. જેનું નામ 'ભોગિની' છે. એ દેવીના હૃદયની અત્યંત નજીક છે. પોતાના સઘ છિન્ન કંઠ્યા નીકળી રહેલી રક્ત ધારાથી એને પુષ્ટ કરી રહી છે. 'ભોગિની' દિગમ્બરા છે. એના કેશ ખુલ્લા છે. એ પ્રયંક છે અને પ્રલયકાલીન ધોર ઘટા ટોપની માફક એનું (કાળ) રૂપ છે. વિકરાળ દાંતોને કારણે એનું મુખ અને ઉદર - વિવર કંઠની તરફ જોઈ શકતું નથી. જીભનો અગ્રભાગ લબકારા મારી રહ્યો છે અને એની બંને આંખો વીજળીની માફક ચમકતી અને ચંચળ છે.

બ્રહ્મા, ઈશાન, અચ્યુત આદિ દેવીનાં ચરણોમાં પોતાના મસ્તક ટેકવે છે. આત્મજ્ઞ યોગીન્દ્ર ગણ પણ અચિન્ત્યરૂપી ભગવતીનું ચિંતન પગલે પગલે કરે છે. સંસાર - સાર, ત્રિભુવન જનની ઇષ્ટદેવી, ઇષ્ટ આપનારી, કલિકાળના કલેશ-પાપને હરનારી, તેજોમયી (ચિદ્ર રૂપિણી) છિન્નમસ્તાનું હું ધ્યાન કરું છું.

ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને સંહારની ક્રિયા માટે આપ ત્રણ પ્રકારના શરીરને ધારણ કરનારી છો. જગતના ત્રિગુણના કારણે જેના પરિવર્તિત રૂપ, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શૂલપાણિ (શંકર) છે. સર્વ વિષયોની પૂર્ણ સિદ્ધિને માટે, તે આદ્યાશક્તિ - આદ્યા પ્રકૃતિનું હું સ્મરણ કરું છું. જેના હર્ષાયમાન ચરણકમળોથી દેવતાઓની અર્થસિદ્ધિ થાય છે. જેના હર્ષાયમાન ચરણકમળોની દેવતાઓની અર્થસિદ્ધિ થાય છે.

ઉપર્યુક્ત ધ્યાન - તત્ત્વથી એ સુસ્પષ્ટ થાય છે કે ગુહ્યાતિ - ગુહ્ય ભગવતી

છિન્નમસ્તા સાક્ષાત્ બ્રહ્મરૂપિણી ચિત્ - શક્તિ છે. ઉક્ત સ્વરૂપ ચિંતન તાત્ત્વિક રીતે વિચારતા નીચે મુજબ બોધ પ્રાપ્ત થાય છે.

(૧) નાભિ - નાભિમાં શ્વેત કમળની અંદર તેજોરૂપા શિવાએ શા માટે નિવાસ કર્યો ? એવા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહી શકાય કે -

વસ્તુતઃ નાભિ પ્રદેશ ચિત્ના મહાવિસ્તારમાં પ્રથમ સ્પંદ યા બિંદુ છે, દેહનું કેન્દ્ર સ્થાન છે. વેદોમાં એને અમૃતસ્ય નાભિ :

કહેવામાં આવેલ છે. તંત્રોમાં એ ‘મણિપુર ચક્ર’ રૂપે વર્ણિત, વિરામ ચિહ્નનોની પરિભાષામાં ‘કામ’ નું ‘પૂર્ણ’ વિરામ નાભિ છે. સર્વવ્યાપી ચિદ્-વસ્તુનો વિસ્તાર શબ્દાત્મક કલેવર ધારણ કરવાનું જ થયો છે અને સર્વ પ્રકારની શબ્દાભિવ્યક્તિના મૂળમાં જે નાદ-યા પ્રણવોચ્ચાર છે. તે નાભિ સ્થાનનો આશ્રય કરીને વિશેષતઃ પ્રગટ થાય છે. તંત્રોના મત અનુસાર તે પશ્યન્તી વાક્ છે. એટલે નાભિમાં નિવાસથી શબ્દાત્મિકા શક્તિનું પ્રતિપાદન થાય છે.

(૨) શ્વેત કમળ - શ્વેત કમળ વિશ્વ પ્રપંચનું પ્રતીક છે. શ્વેત અર્થાત્ વિશુદ્ધ તત્ત્વની અંદર ભગવતી શિવા સ્થિત છે.

(૩) લાલ સૂર્યમંડળ - સૂર્ય સૃષ્ટિનું પ્રતીક છે, જ્ઞાનનું પ્રતીક છે. સૂર્ય એ જગતનો આત્મા છે અને લાલ રંગ ‘વિમર્શ’ નો દ્યોતક છે. ‘વિમર્શ’ જ સાકાર વિશ્વનો પ્રારંભ છે.

(૪) મહા-યોનિ - ચક્ર - આ ચક્ર ત્રિશક્તિ (ઇચ્છા-ક્રિયા-જ્ઞાન) અને ત્રિગુણ (સત્ત્વ, રજ અને તમ) નો દ્યોતક છે.

(૫) કામ અને રતિ - એ ચિદાનંદની આનંદ વૃત્તિનું સ્થૂળરૂપ છે, સૃષ્ટિ ક્રિયાના પ્રવર્તક છે. (વધુ અભ્યાસ માટે જુઓ લેખકનો બૃહદ્ ગ્રંથ - ‘કામ જિજ્ઞાસા’ જે વિશેષ રીતે પરિભાષિત છે.)

(૬) શિવા - ભગવતી જ સૃષ્ટિની મહારંભ સ્વરૂપા છે. અર્થાત્ સાક્ષાત્ બ્રહ્મ સ્વરૂપિણી છે.

(૭) શિર અને ખડ્ગ - કપાયેલ શિર સંબંધમાં વિવેચન થઈ ચૂકેલ છે. ખડ્ગ શબ્દનું તાત્પર્ય અહીં જ્ઞાન રૂપી ખડ્ગ એવો થાય છે. આ જ્ઞાન રૂપી ખડ્ગથી ભગવતી પોતાના અખંડ સ્વરૂપને પરિછિન્ન વસ્તુ રૂપમાં ખંડ-ખંડ કરે છે.

(૮) દ્વિગમ્બરી - સ્થિતિ - શક્તિ દિક્ (દિશાઓ) જ ભગવતીના વસ્ત્ર રૂપ છે.

(૯) ખુલ્લો કેશ સમૂહ - ખુલ્લો કેશ સમૂહ (વિખરાયેલા વાળ) અર્થાત્ પ્રકૃતિ જ ભગવતીનો શૃંગાર છે.

(૧૦) સ્વ-ચક્ર - પાન સૃષ્ટિ ક્રિયામાં, સાકાર રૂપમાં, મહાશક્તિ પોતાનું અવલંબન સ્વયં છે.

(૧૧) લાલ સૂર્યની પ્રભા - વિમર્શનો દ્યોતક છે.

- (૧૨) ત્રિ-નયના - ચંદ્ર, સૂર્ય અને અગ્નિ તથા ઇચ્છા, ક્રિયા અને જ્ઞાનના બોધક ત્રણ નેત્ર છે.
- (૧૩) યોનિમુદ્રા નિષ્ક્રિય અને સક્રિય ચિત્ શક્તિની વચ્ચેનું બિન્દુ સ્થાન જ યોનિમુદ્રા છે. એનું સ્થાન ભૂમધ્ય છે. એ મોક્ષને આપનારી અન્તર્મુખી વૃત્તિ છે.
- (૧૪) બંને યોગિની એ - વિદ્યા અને અવિદ્યાનું પ્રતીક છે. આંખને યોગિનીઓને ભગવતી પોતાનું રક્તપાન કરાવી રહી છે. આથી સિદ્ધ થાય છે કે વિદ્યા અને અવિદ્યા બંને શક્તિઓ ભગવતીની શક્તિ વડે જ અનુપ્રાણિત છે. બીજા શબ્દોમાં આ બંને શક્તિઓ - યોગિનીઓ મોક્ષરૂપા અન્તર્મુખી વૃત્તિની ઘોતક છે. ડાકિની ભોગ સ્વરૂપા બહિર્મુખી છે જે અજ્ઞાન અને તમો ગુણનું પરિણામ છે. તો પણ પ્રપંચ ક્રિયામાં સહાયક હોવાને લીધે ભગવતીની શક્તિથી અનુપ્રાણિત છે. એની ચમકતી આંખો અને લાલ જીભ ભોગ-તૃષ્ણાનું લબકારા મારતું સ્વરૂપ છે.
- (૧૫) અસ્થિ - હાડકાં જ પ્રાણીઓના શરીરનું અવલંબન છે. સર્વ રૂપોને પ્રાણ રૂપથી સ્થિર રાખીને વર્તમાન રહે છે. આથી અસ્થિ ભગવતીનું આભૂષણ છે.
- (૧૬) ભયંકર ખડ્ગ - જ્ઞાનનું ઘોતક છે.
- (૧૭) વર્ણ, કેશ અને નેત્ર - લાલ છે. આ એ વાતનું સૂચક છે કે - ડાકિની યોગિની ભોગ સ્વરૂપા બહિર્મુખીવૃત્તિ - રજોગુણ સ્વરૂપા છે.

માતા છિન્નમસ્તાના સ્વરૂપના અધ્યયન અને મનનથી એ જ્ઞાત થાય છે કે માના એ વિલક્ષણ સ્વરૂપની મૂર્તિમાં વેદાન્તના ચાર પ્રસિદ્ધ મહાવાક્યોનું રહસ્ય છૂપાયેલ છે. જેમ કે -

(૧) વેદાન્તશાસ્ત્રનું પ્રસિદ્ધ મહાવાક્ય છે - ‘પ્રજ્ઞાનં બ્રહ્મ’ અર્થાત્ સર્વકંઈ બ્રહ્મ છે, આ મહાવાક્ય ના આધાર પર, વેદોના શાંતિ પાઠમાં વારંવાર કહેવામાં આવ્યું છે - “ ઐં પૂર્ણમદઃ પૂર્ણમિદં પૂર્ણાત્ પૂર્ણ મુદચ્યતે । પૂર્ણસ્ય પૂર્ણમાદાય પૂર્ણમેવાવશિષ્યતે ।। ” અર્થાત્ આ પણ પૂર્ણ છે, તે પણ પૂર્ણ છે, પૂર્ણમાંથી પૂર્ણને લેવાથી, પૂર્ણ જ શેષ રહે છે. પૂર્ણથી અતિરિક્ત અપૂર્ણ ક્યાંયે નથી. વેદોના મહાવાક્યના ઉપર્યુક્ત ભાવને માતા છિન્નમસ્તા પોતાના સ્વરૂપ દ્વારા વ્યક્ત કરી રહી છે. આપનો પ્રશ્ન હશે કે કેવી રીતે ?

પોતાનું મસ્તક, પોતે જ છેદન કરીને અને સ્વયં પાન કરીને માતા એ બતાવે છે કે અપૂર્ણતા ક્યાંય છે નહીં. પ્રમુખ જ્ઞાનેન્દ્રિયોની પરાધીનતાનો અસ્વીકાર કરીને જ પૂર્ણત્વની પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે.

(૨) વેદાન્તનું બીજું મહાવાક્ય છે - ‘અયમાત્મા બ્રહ્મ ।’ અર્થાત્ સ્વ-આત્મા જ

બ્રહ્મ છે. આ ભાવને માતા છિન્નમસ્તા પોતાના વિલક્ષણ સ્વરૂપ દ્વારા એ રીતે પ્રકાશિત કરી રહી છે કે - પોતાના દિવ્ય કલેવરની અંદર, જે આત્મા (આત્મચૈતન્ય) રુધિર રૂપમાં છે તે અન્તર્બહિ અર્થાત્ અંદર બહાર સર્વત્ર વ્યાપ્ત છે. તેનું કાન અથવા ઉપાદાન ((વધારે-ઓછું) નથી.

(૩) વેદાન્તનું ત્રીજું મહાવાક્ય છે. ‘અયમાત્મા બ્રહ્મ’ અર્થાત્ તત્-ત્વમ્ + અસિ = તત્ત્વમસિ - તે તત્ત્વ જ તું છે, અર્થાત્ તું જ બ્રહ્મતત્ત્વ છે, દેહના ધર્મો (નામ-રૂપ આદિ) અને ‘મુંડ’ ના ધર્મો (પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયોની ક્રિયાઓ) બંનેના ત્યાગ દ્વારા માતા છિન્નમસ્તા આ મહાવાક્યના જ્ઞાનને પ્રદર્શિત કરી રહી છે.

(૪) વેદાન્તનું ચોથું મહાવાક્ય છે - ‘અહં બ્રહ્માસમિ’ અર્થાત્ હું બ્રહ્મ છું. આ મહાવાક્યના ભાવને પણ મા છિન્નમસ્તા પોતાના વિલક્ષણ સ્વરૂપ દ્વારા પ્રકાશિત કરી રહી છે. માના પગના તળિયે - પદતલોની નીચે વિપરીત રતિમાં આસક્ત ભાવ-મુદ્રામાં રતિ અને કામદેવ રહેલા છે. આ પ્રતીક દ્વારા માતાએ વિપરીત રતિભાવને સર્વતો ભાવથી દલિત કર્યો છે. આ વિપરીત રિરંસા અર્થાત્ વિપરીત રતિનો અર્થ છે - સ્વરૂપથી જે વિપરીત છે, તેમાં રમણોચ્છા. ખંડિત અનાત્મ પદાર્થોમાં, જીવની રમણોચ્છા હોય છે. એ જીવની વિપરીત રમણોચ્છા છે. તે વિપરીત રતિ દૂર થાય છે. કેવળ આ નિશ્ચય બુદ્ધિથી કે - હું સ્વરૂપતઃ (મૂળ સ્વરૂપમાં), આનંદ બ્રહ્મ છું. બ્રહ્મથી બીજું કંઈ જ નથી એટલા માટે આત્માને છોડીને, રતિ ક્યાંયે થશે નહીં. ગીતામાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે સ્વમુખે કહ્યું છે કે - ‘ધર્માવિરુદ્ધ કામોઽસિ ભરતર્ષભ ।’ અર્થાત્ ધર્મ અવિરુદ્ધ કામ તે હું પોતે છું. આ કામ આત્મરતિમાં જોડી બ્રહ્મગતિ અને બ્રહ્મ સાયુજ્ય આપનાર ઊર્ધ્વગામી કામ છે. જ્યારે બીજો ધારકતાની શક્તિની વિરુદ્ધ ઊર્જા રૂપ અધોગામી કામ છે તે ધર્મ વિરુદ્ધ કામ જીવનનું પતન કરાવનારો સંસારનો મોહ માયામાં નાંખનારો છે. તેને બંધનનું કારણ કહેલ છે. તે ધર્મ વિરુદ્ધ કામ વિકૃત છે. અહીં વિપરીત રતિ એટલે ધર્મ અવિરુદ્ધ કામ દ્વારા ઊર્જાની ઊર્ધ્વગતિ કરાવી આત્મરતિમાં મગ્ન થવાનો ભાવ સૂચક છે. એટલા માટે ફરીથી એ વાતને સમર્થન પ્રાપ્ત થાય છે કે આત્માને છોડીને રતિ ક્યાંયે થશે નહીં અને થશે તો અધઃપતનનો માર્ગ જ હશે. સંસાર ચક્રથી મુક્ત નહીં જ થવાય માટે ‘અહં બ્રહ્માસમિ’ બની આત્મરત બનો તેમાં જ કલ્યાણ છે.

આ રીતે આપણે જાણ્યું કે - ભગવતી છિન્નમસ્તાના વિલક્ષણ સ્વરૂપ દ્વારા વેદાન્તના ચાર મહાવાક્યોનો ભાવ સ્ફુરિત થાય છે. એટલે માના વિલક્ષણ સ્વરૂપનું મનન અને તત્ત્વ ચિંતન કરવાથી વેદાન્તનાં મહાવાક્યોને અનુરૂપ ભાવ શરીરની પ્રાપ્તિ થઈ જશે. એમાં શંકા રાખવાની જરૂર નથી.

૩. 'યજ્ઞે યજ્ઞે છિન્નમસ્તા .....

વિપરિમાણ વિશ્વના અધિષ્ઠાને ચેતન કબન્ધ શિવ માનવામાં આવે છે. તેની મહાશક્તિ છિન્નમસ્તા છે. છિન્નમસ્તા સૃષ્ટિ પ્રક્રિયાથી સંબંધિત છે. સૂર્ય જગતનું મૂળ કારણ છે. ભગવતિ શ્રુતિ કહે છે કે -

સૂર્ય આત્મા જગતસ્તથ્યુસશ્ચ । (યજુર્વેદ)

- સૂર્ય જગતનો આત્મા છે. એનાથી સૃષ્ટિ સંચાલિત થાય છે. એના અભાવમાં વિશ્વ વ્યવસ્થા અસ્તવ્યસ્ત થઈ જાય એટલા માટે એને યજ્ઞ પુરુષ કહેવામાં આવે છે.

સૂર્યો વા જ્યોતિષ્ટોમ, સૂર્યો હ વા અગ્નિહોત્રમ્ ।

સૂર્યની બે પ્રકારની શક્તિઓ છે. એકનો તેની સાથે ઘનિષ્ઠતા પૂર્વક સંપર્ક રહે છે અને બીજી તેનાથી અલગ રહીને વિશ્વ નિર્માણ અને પાલન-પોષણ કરે છે. જે સૂર્યથી અપૃથક્ રહે છે તેને વૈદિક ભાષામાં બ્રહ્મોદન કહેવામાં આવે છે અને પૃથક્ (અલગ) જુદી પડીને જગતની સૃષ્ટિ કરે છે. તેને 'પ્રવર્ગ્ય' નામ આપવામાં આવ્યું છે. સૂર્ય અગ્નિનો મહાપિંડ છે. જે અગ્નિ સદૈવ તેનું એક અંગ બની રહે છે. જે કિરણોના માધ્યમથી ચારે તરફ ફેલાય છે. વનસ્પતિ અને પ્રાણીઓમાં પ્રવેશીને તેમાં પ્રાણ શક્તિનો સંચાર કરે છે. તે 'પ્રવર્ગ્ય' કહેવાય છે. એ બંનેને વૈદિક ભાષામાં સૂર્ય પુરુષના બે મસ્તક કહેવામાં આવેલ છે. ગોપથ બ્રાહ્મણ ૩/૭માં સૂર્ય પુરુષને 'દ્વે શીર્ષ' કહેવામાં આવેલ છે. અગ્નિષ્ટોમાત્મક સૂર્ય યજ્ઞરૂપ છે. આ યજ્ઞમૂર્તિ એટલા માટે જ વિષ્ણુનામથી પ્રસિદ્ધ સૂર્ય યજ્ઞમૂર્તિ એટલા માટે જ વિષ્ણુનામથી પ્રસિદ્ધ સૂર્ય યજ્ઞાત્મના નિરૂપણ કરતા કરતા વેદ પુરુષ કહે છે કે -

ચત્વારિ શૃંગા ત્રયો અસ્ય પાદા દ્વે શીર્ષે સપ્તહસ્તાસો અસ્ય ।

ત્રિધા વદ્ધો વૃષભો રોરવીતિ મહાદેવો મર્ત્યા આવિવેશ ।।

(ગો. બ્રા. ૩/૭)

“ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ આ ચારે વેદ એના ચાર સીંગડાં છે. પ્રાતઃ સવન, માધ્યાહ્નિન સવન, સાયં સવન આ ત્રણ સવન એના ત્રણ પગ છે. બ્રહ્મોદન અને પ્રવર્ગ્ય બે મસ્તક છે. મંત્ર, કલ્પ, બ્રાહ્મણ આ ત્રણથી તે મર્યાદિત છે. ગાયત્રી આદિ સાત છંદ એના સાત હાથ છે. એવા આ યજ્ઞ-વૃષભ વિશ્વમાં હુંકાર કરી રહ્યો છે. આ જ મહાદેવ મરણ ધર્મા સર્વ પ્રાણીઓનો આત્મા રૂપે પ્રતિષ્ઠિત છે. સર્વમાં આભારૂપે પ્રવિષ્ટ થઈ રહ્યો છે.”

‘પાઙ્ત્કો વૈ યજ્ઞઃ ।’ (શ. ૧/૧/૨) અનુસાર સૃષ્ટિ મૂળ યજ્ઞ - પાકયજ્ઞ, હવિર્યજ્ઞ, મહાયજ્ઞ, અતિયજ્ઞ, શિરોયજ્ઞ ભેદથી પાંચ ભાગોમાં વિભક્ત છે.

- (૧) સ્માર્ત-યજ્ઞ પાકયજ્ઞ છે. એકાગ્નિ યજ્ઞ પણ કહેવામાં આવે છે. આ ઘરમાં અન્નાદિ પ્રકાવવા માટેનો દરરોજનો યજ્ઞ છે. તે જ પાકયજ્ઞ છે.
- (૨) પૂનમ, અમાસ કે વર્ષના ચાર નવરાત્રોમાં એવા યજ્ઞો થાય છે. જેને આહુતિ યજ્ઞ, હવિયજ્ઞ, કે અગ્નિહોત્ર શબ્દથી ઓળખાય છે.
- (૩) દેવયજ્ઞ, મનુષ્ય યજ્ઞ, પિતૃયજ્ઞ, બ્રહ્મયજ્ઞ, અને ભૂતયજ્ઞ એ પાંચ નામે થતા યજ્ઞો ઉપર કથિત બે પ્રકારના નિયમ અને ઋતુચક્રની જરૂરત પ્રમાણેના યજ્ઞોથી ભિન્ન પ્રકારના હોવાથી એ યજ્ઞોને મહાયજ્ઞ કહેવામાં આવેલ છે.
- (૪) ખાસ અતિવિશિષ્ટ પ્રસંગે અશ્વમેધ, રાજસૂય, વાજપેય વગેરે યજ્ઞોનું આયોજન થાય છે. તે અતિ અસાધારણ સંયોગો માટે અતિ ખર્ચાળ યજ્ઞો છે. જે અતિ ધનિક કે રાજાઓ માટે ક્યારેક થાય છે તેને અતિ યજ્ઞ પણ કહેવામાં આવે છે. આ યજ્ઞના બીજા નામ છે - પ્રવર્ગયાગ, ધર્મયાગ આ પ્રકારનો યજ્ઞ, પ્રત્યેક યજ્ઞના અંતભાગે અતિ આવશ્યક બને છે. તે યજ્ઞ ક્રિયાનો શિરોભાગ, ઉન્નત ભાગ ગણાય છે. ઉપર જણાવેલા બધા યજ્ઞો માથા વગરના ધડ જેવા હોવાથી માથું (ઉત્તમંગ) જોડવું જરૂરી છે. જો તેમ ન થાય તો તેવા યજ્ઞો અધૂરા ગણાય, પવીસ તુલ્ય ગણાય, એટલે જ આ ઉત્તમંગ સંયોજન રૂપ થતો શિરોયજ્ઞ, શિરોધારક યજ્ઞ કરવો, તે ઉપર કહેલા ચારેય પ્રકારના યજ્ઞમાં અનિવાર્ય બની જાય છે.

‘છિન્નશીર્ષો વૈ યજ્ઞઃ ।’

આ શ્રુતિ વાક્ય અનુસાર પૂર્વોક્ત અને તમામ યજ્ઞો છિન્ન શીર્ષ છે. બધાનું મસ્તક કપાયેલું છે. સુપ્રસિદ્ધ પૌરાણિક હયગ્રીવો પાખ્યાનનો જેમાં ગણપતિ વાહન મૂષકની કૃપાથી ધનુષ પ્રત્યંચા ભંગ થવાથી શયાન વિષ્ણુનો શિરચ્છેદ થયાનું નિરૂપણ છે. આ છિન્ન શીર્ષ સાથે સંબંધ છે. પ્રત્યેક યજ્ઞના અંતમાં શિરઃસંધાન માટે યજ્ઞ કરવામાં આવે છે. તેને જ શીરોયજ્ઞ કહેવામાં આવે છે. આ કર્યા વિનાના તમામ યજ્ઞો અપૂર્ણ છે.

હવે પૂર્વોક્ત યજ્ઞના અવયવોમાંથી ‘બ્રહ્મોદન’ અને ‘પ્રવર્ગ્ય’ ની તરફ આપનું ધ્યાન આકર્ષિત કરવામાં આવે છે. જે વસ્તુનો આત્માથી નિત્ય સંબંધ રહે છે તે આત્માનું બ્રહ્મોદન કહેવાય છે. તે અન્ન તે બ્રહ્મનું ઓદન છે. તેના સિવાય તેને કોઈ લઈ શકતું નથી અને જે વસ્તુ તે આત્માથી પૃથક્ થઈને જે બીજા આત્માનું અન્ન બને છે, તે પ્રવર્ગ્ય કહેવાય છે. તેને ‘ઉચ્ચિષ્ઠ’ પણ કહેવામાં આવે છે.

આત્માને પરમાત્મા સાથે સદા સંબંધ રહે છે. તેથી તેના આત્મા - પરમાત્માના નિત્ય સંબંધને વ્યક્ત કરતા યજ્ઞ થાય તેને બ્રહ્મદેવ યજ્ઞ કહે છે, એટલે કે પરબ્રહ્મ અને બ્રહ્મના સંબંધ રૂપે તે યજ્ઞ છે. આ યજ્ઞમાં આત્મા પોતે હવિષ્યાન્ન બનીને પરમાત્મામાં આહુત થાય છે તે સમયે જીવાત્મા એ પરબ્રહ્મનો હવિ કે આદન (ખીર,

ભાત, હવિષ્યાન્ન રૂપે) આહુતિ બને છે. તેથી તે બ્રહ્મોદન ગણાય છે. જે વસ્તુ તે આત્માથી અલગ થઈને બ્રહ્મનું હવિષ્યાન્ન બનવાને બદલે અન્ય માટે આહુતિ બને તે મૂળ હવિનો ભાગ છે.

વેદમાં શતપથ બ્રાહ્મણ આ સૃષ્ટિ યજ્ઞની વાત વિસ્તારથી પ્રગટ કરે છે. સૂર્ય એ પ્રચંડ વિશ્વ વ્યાપી શક્તિ છે. જે શક્તિ તારા, ષોડશી, ભુવનેશ્વરીરૂપે સૃષ્ટિનું પ્રેમથી પોષણ કરે છે. સંવર્ધન કરે છે, તે આગળ વધીને સૃષ્ટિના સંતુલન માટે સંહાર (લય)નું મૂળ બને છે. સૂર્યની મૂર્ધન્ય શક્તિ સૂર્યથી જુદી પડતાં માથું અલગ થયું માનીને તેને છિન્નમસ્તા શક્તિ કહેવામાં આવે છે. સૃષ્ટિ રચના આ સર્જન-વિસર્જનની ક્રિયાને આભારી છે. તે ક્રિયામય શક્તિથી આ સંસારલીલા ચાલુ છે. એ શક્તિનો યજ્ઞ વિશ્વ માટે અવિરત ચાલુ છે.

તે યજ્ઞમાં સોમ (ચંદ્ર)ની શીતળતા ન હોય તો સૃષ્ટિ યજ્ઞ ચાલી ન શકે. અતિશય ગરમીથી બધું ઓગળી જાય કે ભસ્મ થઈ જાય એટલે તે અગ્નિને જીવનીય કોષોરૂપે બનાવવા અતિ આવશ્યક જણાતાં, સર્જનહારે ઉચિત કર્યું અને અતિજલદ અગ્નિને મંદાગ્નિ બનાવી જીવન યજ્ઞ ચાલુ કર્યો.

સૂર્યાગ્નિની મૂળ શક્તિ અન્ય કોઈ પદાર્થ કે માધ્યમમાંથી પસાર થાય ત્યારે તે ભિન્ન બની જાય છે. સૂર્ય જ્યારે સોમને અન્નરૂપે ખાય છે ત્યારની પ્રચંડ શક્તિમાં બંને એક હતા તે સોમ શક્તિ હવિષ્યની ખીર, હવિષ્યાન્ન કે હવિષ્યોદન હતી. પણ માધ્યમ બદલાતા સૂર્યાગ્નિ શાંત બને ત્યારે તે મૂળ શક્તિથી જુદી પડે છે. તે છિન્ન ભિન્ન કિરણો રૂપે અલગ પડે છે, તે શક્તિ આપણે પાણીની ગરમીમાં, શરીરની ગરમીમાં, વનસ્પતિ પ્રાણી વગેરેની જીવન શક્તિમાં દેખાય છે. આ શક્તિ મૂળ શક્તિમાંથી અલગ થઈને જીવાડવાનું કાર્ય અને જીવનમાં આપવાનું કામ કરનારી શક્તિ છિન્નમસ્તા છે.

આપણે એ વાતનો વિચાર કર્યો તેમ પ્રચંડાગ્નિમાં આડકતરું સ્વરૂપ કે વધારો છે, તે વધારો અહીં અન્ન શબ્દ વપરાયેલ હોઈ, બ્રહ્મયજ્ઞમાંથી અગ્નિનો આ શાંત ભાગ બીજા માટે વપરાતો હોઈ બ્રહ્મયજ્ઞનો વધારો (એઠવાડ) ઉચ્છિષ્ટ છે. તે મૂળ મસ્તકથી ભિન્ન છે. એટલે છિન્ન મસ્તક છે.

સૂર્યના તડકા (તાપ)માં એક પાત્રમાં પાણી ભરીને મૂકી દો, પાણી ગરમ થઈ જશે. સૂર્ય અસ્ત થઈ જશે તો પણ પાણી ગરમ હશે. સૂર્ય પોતાની ગરમી (તાપ)ને પાણીમાં છોડી ગયો. હવામાં ગરમી છોડી ગયો. રાત છે પરંતુ હવામાં ગરમી લાગે છે, ધામ છે. આ તેનો પ્રવર્ગ્ય ભાગ છે, ધર્મ ભાગ છે. ધર્મ જ નિરુક્ત ક્રમાનુસાર ધરમ રૂપમાં પરિણત થયેલ ગરમ બની ગયો. તાપ, સૌર જે તે પદાર્થોનું ઉપલક્ષણ છે. સર્વ સૌર પદાર્થ સૂર્યથી અલગ થતા રહે છે. જો સૂર્ય તે ઉચ્છિષ્ટનો

ઉત્સર્ગ ન કરે તો વિશ્વ નિર્માણ અસંભવ થાત. આના આધારે જ કહેવામાં આવ્યું છે કે 'ઉચ્છિષ્ટાત્ સફલં જગત્ ।' એમ કહેવામાં આવે છે. આ પ્રવર્ગ્ય પૂર્વ શ્રુતિ અનુસાર તે યજ્ઞનું મસ્તક છે. તે અલગ અલગ કપાઈ જાય છે. આ આધારે યજ્ઞને છિન્નશીર્ષ કહેવામાં આવે છે. ગણપતિની પ્રાણ પ્રતિષ્ઠારૂપ મૂષકનો આત્મા બનનારા ધનવાયુ જ પોતાના પ્રયાસથી તે પ્રવર્ગ્યને યજ્ઞથી અલગ કરે છે. મૂષક દ્વારા યજ્ઞપુરુષ વિષ્ણુનું મસ્તક કપાય છે.

કહેવાનો મતલબ એ છે કે બ્રહ્મોદનથી આત્મરક્ષા થાય છે, અને પ્રવર્ગ્યથી સૃષ્ટિનું સ્વરૂપ બને છે. બસ, આ પ્રવર્ગ્યને જ નિગમમૂલક આગમ શાસ્ત્ર કબંધ નામથી વ્યવહાર કરે છે. આ કબંધ પુરુષની શક્તિનું નામ છિન્નમસ્તા છે. છિન્નમસ્તા બનીને આ પ્રચંડ શક્તિ સંહાર કરે છે. તે સંહારકશક્તિ પ્રચંડ ચંડિકા પણ કહેવાય છે. છિન્નમસ્તા બનીને તે શક્તિ સંસાર બને છે. કામાખ્યા અર્થાત્ છિન્નમસ્તા. ભારતની પ્રમુખ તાંત્રોક્ત આદિ શક્તિ પીઠોમાંથી એક છે કામાખ્યા. આ સૃષ્ટિનું ઉદ્ગમ ક્ષેત્ર છે. આ પ્રજનનનું મૂળ બિંદુ છે. વર્ણમાલાનો પ્રથમ અક્ષર 'અ' (ઝ) અહીં ઉત્પન્ન થયો હતો. આ ઉત્પાદનનો મહાસ્રોત છે. કામાખ્યાના કુંડમાંથી જ સર્વ કંઈ ઉત્પન્ન થઈ રહ્યું છે. જે દિવસે કામાખ્યા શક્તિ પીઠમાંથી થતો રજઃસ્રાવ બંધ થઈ જશે તે દિવસે સૃષ્ટિનો નાશ થઈ જશે, તે દિવસે પૃથ્વી વંધ્યા (વાંઝણી) થઈ જશે. પછી ન તો મનુષ્ય હશે અને ન હશે વનસ્પતિ અને કીટ પતંગાદિની જીવ સૃષ્ટિ. આજે પણ માતેશ્વરી કામાખ્યા રજઃસ્વલા થાય છે.

આપ લગ્ન કરીને પત્ની ઘરમાં લાવો છો, આપ સંતાન ઉત્પન્ન કરો છો, વગેરે વગેરે અને એનાથી આગળ આપ કામકીડામાં પ્રવૃત્ત થાવ છો, પરંતુ આ સર્વમાં શક્તિનો વ્યય થાય છે, ક્ષય થાય છે. હરહંમેશ મનમાં એક વાત ખટકે છે. હજુ તૃપ્તિ થઈ નથી. હજુ પૂર્ણ સુખ મળ્યું નથી. હજુ આનંદ નથી મળતો, પૂર્ણતા પ્રાપ્ત થતી નથી. કાંઈક બીજું વિશેષ જોઈએ છે. સ્ત્રીનો સંગ આનંદની અપેક્ષાએ કષ્ટ વધારે આપી રહ્યો છે. ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ કારણ કે આ સર્વ ક્રિયાઓ મસ્તક વિહીન છે. શીશ કોઈની પાસે નથી, મસ્તકનો અભાવ છે.

મસ્તક શું છે, શીર્ષ શું છે ? શીર્ષ તમામ પ્રકારના રસોનું ઉત્પાદનનું મુખ્ય બિંદુ છે. શીર્ષમાં જ પરમ રસ અકન્નિત થાય છે, શીર્ષ જ પરમ રસને પ્રસારિત કરે છે. સંપૂર્ણ ઇન્દ્રિયો, સંપૂર્ણ અંગ, સંપૂર્ણ યંત્ર પરમ રસને એકન્નિત કરવા માટે છે અને શીર્ષમાં તેનું શોધન થાય છે, અનુસંધાન થાય છે ત્યારે તૃપ્તિ થાય છે. એટલે શીર્ષના અભાવમાં ધડનું યંત્ર બેકાર (નકામું) છે. યંત્ર માત્ર યંત્ર જ રહી જાય છે. અન્યથા દેવ પ્રતિમા તેના અભાવમાં શીશવિહીન હોય છે. વનસ્પતિ પાસે મસ્તક નથી. પશુઓ પાસે મસ્તક છે પણ વિકસિત નથી. એટલે તાં તે બધા ભૂચર છે. આકાશ તરફ મસ્તક ઉંચું કરી જોઈ શકતા નથી, વિચારી શકતા નથી, ખેચર બની શકતા નથી. આ જ મુસીબત છે કે જગતમાં મસ્તક બહુ જ ઓછા લોકો પાસે છે !

આ પિંડ શરીરમાં સ્વ (પોતે) આત્મા છે. તેવી જ રીતે બ્રહ્માંડીય શરીરમાં સ્વનું (આત્મા)નું તાત્પર્ય છે સૂર્ય. સૂર્ય જગતનો આત્મા છે. સૂર્યમાં વિસ્ફોટ થતાં ગ્રહો તેમાંથી નીકળી છૂટા પડ્યા. સૂર્યનો વિકાસ ગ્રહોના રૂપમાં થયો. સૂર્યનું મસ્તક છે શનિ. શનિ સૂર્યની પરિક્રમા સર્વથી દૂર રહીને કરી રહ્યો છે. સૌર કિરણો શનિથી કંઈક આગળ સુધી જાય છે. શનિ એવું બિંદુ છે કે જ્યાં સુધી સૂર્યનાં કિરણો સુસ્પષ્ટ રૂપે જાય છે. અઠવાડિયા (સપ્તાહ)ની શરૂઆત પણ સૂર્ય (રવિવાર) થી થાય છે અને શનિવાર સુધી પહોંચી અટકી જાય છે અને આ પછી સૂર્યનાં કિરણો ફક્ત અતિ સુક્ષ્માતીત અવસ્થામાં સૂર્ય આત્મામંડળમાં સમાન રીતે સ્થાપિત થઈ જાય છે. આપણા શરીરમાં રક્ત સંચારનું અંતિમ બિંદુ શું છે ? રક્ત સંચારનું અંતિમ બિંદુ છે મસ્તક. આખું શરીર કબંધ છે. કબંધ શિવ (શિવ) સમાન છે. નખથી લઈને મસ્તક સુધી સંચાર ઘુમરી મારતો રહે છે, એક નિશ્ચિતતા એની પાછળ કાર્યરત છે. શનિથી આગળ સૌર મંડળની હદ ખતમ થઈ જાય છે. સૂર્યમાં એટલી તાકાત નથી કે શનિથી આગળ વધીને પોતાનો પ્રકાશ ફેલાવી શકે, તેવી જ રીતે મસ્તક સુધીની એક સીમા છે. આને નિગમ જ્ઞાન કહેવાય છે, નિગમ જ્ઞાન એટલે વેદનું જ્ઞાન.

ઋગ્વેદ પ્રથમ વેદ છે અને અથર્વવેદ ચોથો અને અંતિમ વેદ છે. આ ચારેય વેદના જ્ઞાનની મર્યાદા મસ્તક સુધીની છે. મસ્તકથી ઉપરનું જ્ઞાન છે તે સ્વસંવેદનું જ્ઞાન છે. તે આત્મજ્ઞાન છે. સ્વનું જ્ઞાન છે જે છિન્નમસ્તાની કૃપાથી જ છિન્નમસ્તક થઈએ સાચા અર્થમાં ત્યારે જ પ્રાપ્ત થાય છે. જે કાલાતીત જ્ઞાન છે. ગતિમાંથી અગતિમાં પ્રવેશવાનું જ્ઞાન છે. તમામ ગતિના મૂળમાં ક્રિયાત્મક પ્રાણશક્તિ જ રહેલી છે. પ્રાણ આત્માનું ક્રિયાત્મક સ્વરૂપ છે અને મન આત્માનું મનનાત્મક સ્વરૂપ છે.

અથર્વવેદ એક રહસ્યમય વેદ છે. રહસ્યમય વિદ્યાનો ખજાનો છે. અથર્વવેદનું અથર્વ નામ સાર્થક છે, પ્રયોજ્ય છે. શબ્દ - વ્યુત્પત્તિના આધાર પર 'અથર્વા' શબ્દનો અર્થ અચંચળતાની સ્થિતિ છે.

‘થર્વ ઇતિ ગતિર્નામ ન થર્વ ઇતિ અથર્વા ।’

‘થર્વ’ નો અર્થ ગતિ છે અને ગતિનો અર્થ ચંચળતા છે. શારીરિક, માનસિક, બૌદ્ધિક આદિ સર્વ પ્રકારની ચંચળતાને નિયંત્રિત કરે છે. અથર્વવેદની મંત્ર સાધના. સાધકને સ્થિરધીઃ, સ્થિતપ્રજ્ઞ બનાવે છે. અથર્વવેદની રહસ્યમય સાધના.

વૈદિક વાડ્મયમાં અથર્વવેદના ‘બ્રહ્મવેદ’, ‘ભૈષજ્યવેદ’ આદિ અનેક નામો છે. તે પૈકીમાં એક નામ છે. ‘અથર્વાક્ષિરસ’ છે. અથર્વા અને આંગિરસ બે ભિન્ન ઋષિઓ હતા અને એમણે સર્વપ્રથમ અગ્નિને પ્રકટ કર્યો હતો. અગ્નિની ઉપાસના

યજ્ઞની ઉપાસના હતી. વૈદિક કાળમાં અગ્નિના ઉપાસક ઋષિઓને આથર્વણ કહેવામાં આવતા હતા. આથર્વણ ઋષિગણનો વેદ અથર્વવેદ હતો. અથર્વવેદમાં બ્રહ્મોદન દેવાનાં પુર અયોધ્યા (માનવશરીર) આદિ અનેક બ્રહ્મજ્ઞાન, અધ્યાત્મજ્ઞાન સંબંધી અનેક મહત્ત્વપૂર્ણ ઉપદેશો છે. જેનું સ્વાધ્યાય, ચિંતન દ્વારા અથવા આથર્વણ તંત્ર વિધાન દ્વારા મનુષ્ય, માનસિક, સ્થિરતા, સ્થિતપ્રજ્ઞતા અને આત્મદર્શનની ઉપલબ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. જે લક્ષ્ય છિન્નમસ્તા મહાવિદ્યા ઉપાસનાનું પણ છે. 'અંગિરસ'નો શબ્દ પરક વ્યુત્પત્તિ પરક અર્થ છે. અંગોમાં પ્રવાહિત થનારો રસ છે. મનુષ્યના શરીરના પ્રત્યેક અવયવમાં અને અંગમાં 'સંજીવન રસ' પ્રવાહિત થયા કરે છે. અંગાંગોમાં પ્રવહમાન આ રસ માનવ શરીરના પ્રત્યેક અવયવને સક્ષમ અને સશક્ત બનાવે છે. આ રસના સુકાવાથી, અવરુદ્ધ થવાથી અથવા અભાવ થવાથી ઇન્દ્રિયો શિથિલ અને નિષ્ક્રિય થઈ પોતાના વ્યાથાસ્કાર્યમાં અસમર્થ થઈ જાય છે. જ્યારે મનુષ્યની આવી સ્થિતિ થાય છે ત્યારે તેને લકવો, પોલિયો, મધુમેહ, કંપ વા જેવા રોગો થઈ જાય છે. બીજા અનેક પ્રકારના રોગ થાય છે. મનુષ્યના મસ્તક અને હૃદય વિકાર ગ્રસ્ત થાય છે, ત્યારે સર્વોપરિ શરણ ભગવતી છિન્નમસ્તાનું છે. તે જ આ સર્વ આપત્તિમાં ઉગારે છે. સાચી રીતે તેની ઉપાસના અને સાધના કરવી જરૂરી બને છે.

અગર શનિ સુધી સૂર્યનાં કિરણો જઈ રહ્યાં છે તો પછી શનિથી પરત પણ સૂર્યનાં કિરણોને થવું પડશે. કંઈ ને કંઈ લઈને ફરીથી સૂર્યમાં દગ્ધ થવા માટે, ત્યારે જઈને બ્રહ્માંડીય યજ્ઞાનુષ્ઠાન સંપન્ન થઈ શકશે. અને અસ્તિત્વની પરિભાષા સાર્થક થઈ શકશે. અસ્તિત્વ શું છે ? અસ્તિત્વ એટલે સ્વનું (આત્મા)નું પ્રકાશિત થવું. જે પ્રકાશિત થશે, પ્રગટ રીતે અનુભવાશે, જોવામાં આવશે તે જ અસ્તિત્વ છે. પ્રકાશના અભાવમાં તો અંધકાર જ છે. અંધકારમાં અસ્તિત્વ કેવી રીતે પ્રકાશિત થશે. સાધના કે ઉપાસનાથી સ્વનો પ્રકાશ રેલાશે ત્યારે જ અસ્તિત્વ પ્રગટ થશે.

યજ્ઞમૂર્તિ સૂર્યથી ઉત્પન્ન થનારા જડચેતન રૂપ સર્વ પદાર્થો યજ્ઞમૂર્તિ છે. સર્વમાંથી પ્રવર્ગ્યભાગ (વિશેષ ઊર્જા) નીકળી રહી છે. આપણે તે પ્રવર્ગ્યને કારણે જીવિત છીએ. એટલું જ નથી હમારો પ્રવર્ગ્ય તેમાં જઈ રહ્યો છે. સૂર્ય ત્રૈલોક્ય અને તેની પ્રજાને પ્રવર્ગ્યાન્ન આપે છે. સાથોસાથ રશ્મિઓથી લેતો પણ રહે છે. વિસર્ગથી જેવી રીતે તે પ્રજાપતિનું શરીર પ્રતિક્ષણ વિસ્ત્રસ્ત થતું રહે છે. આ પ્રક્રિયાનું નામ છે શિરઃસંધાન. છિન્નમસ્તાનું મસ્તક કબંધ (ધડ) સ્વરૂપ શિવ સાથે પુનઃ જોડવું તે છે. આ પ્રવર્ગ્ય યાગ છે.

મસ્તક કપાવાથી જેવી રીતે પ્રાણી નિર્જીવ બની જાય છે, તેવી રીતે આ ક્રિયા વગર યજ્ઞ સ્વરૂપ જ નષ્ટ થઈ જાય છે. એટલા માટે બ્રહ્મોદનવત્ પ્રવર્ગ્ય - ભાગને પણ આપણે અવશ્ય યજ્ઞનું મસ્તક માનવું જ પડશે, માનવા તૈયાર રહેવું પડશે.

યજ્ઞકાર્યમાં યજ્ઞમાં શિરઃસંધાન માટે, યજ્ઞના મસ્તકને જોડવા માટે આહુતિઓ સાથે 'અથર્વશીર્ષ'નું પઠન મહત્વનું બની જાય છે. યજ્ઞકાર્યમાં અને દેવમૂર્તિ તેમજ યંત્ર પ્રતિષ્ઠામાં જે તે દેવતાના મસ્તકનું સ્થાપન થાય ત્યારે જે પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા અને યજ્ઞકાર્ય ફળીભૂત થાય છે આ માટે સૂર્ય અથર્વશીર્ષ, દેવી અથર્વશીર્ષ, ગણેશ અથર્વશીર્ષ અને વિષ્ણુ અથર્વશીર્ષનું યથા સમયે ઉચિત પઠન કરવું અતિ આવશ્યક અને અનિવાર્ય છે. એના વિના યજ્ઞનું સ્વરૂપ નષ્ટ થઈ જાય છે. ઉપાસના ફળીભૂત થતી નથી.

એટલા માટે બ્રહ્મોદન વત્ પ્રવર્ગ્યભાગ જે મને આપે છે તે જ મને ખાય છે. સાથોસાથ તે ખાનારાને પણ હું નિરન્તર ખાઈ રહ્યો છું. વસ્તુ માત્રમાં એ આદીન વીસર્ગ નિરન્તર થઈ રહ્યો છે. જ્યાં સુધી આદાન - વિસર્ગાત્મક યજ્ઞ છે ત્યાં સુધી વિશ્વસત્તા છે. યજ્ઞ રહસ્યનું નિરૂપણ કરતાં ભગવતી શ્રુતિ કહે છે કે -

અહમસ્મિ પ્રથમજા ઋતસ્ય પૂર્વ દેવેભ્યોઽમૃતસ્ય નામ ।

યો મા દદાદિ સ ઇદેવભાવત્ અહમન્નમન્નમદન્ત મહ્નિ ।।

- હું છિન્નશીર્ષ અવશ્ય છું, પરંતુ અન્નગમરૂપ શિરઃસંધાન યજ્ઞથી સ્વસ્વરૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત છું. પરંતુ જ્યારે આ શિરઃસંધાનરૂપ અન્નગમન બંધ થઈ જશે તે સમયે કેવલ છિન્નમસ્તા જ રહી જશે. તે સમયે તે સર્વાત્મના અમારું શોષણ કરી લેશે. જે મહામાયા ષોડશી બનીને ભુવનેશ્વરી રૂપ કરીને સંસારનું પાલન કરે છે, તે જ અંતકાળમાં છિન્નમસ્તા બનીને નાશ કરી નાંખે છે.

શક્તિઃ સાપિ પરાત્પરા ભગવતી નામ્ના પરાડાકિની ।।

(શાક્તપ્રમાદ - છિન્નમસ્તા તંત્ર)

આ છે યજ્ઞ રહસ્ય છિન્નમસ્તા મહાવિદ્યા અંતર્ગત. જે સાધકનો યથાર્થ ઉપાસના દ્વારા પૂર્ણત્વ પ્રદાન કરે. ક્યારેય સાધકનું જીવન છિન્નભિન્ન થતું નથી. સાધક છિન્નમસ્તાની કૃપાથી કાલાતીત બની જાય છે. શિવત્વને ઉપલબ્ધ થાય છે. સ્વયં મૃત્યુંજય બની જાય. પ્રત્યેક પ્રાણીને તારીખનું બદલાય એટલે છિન્નમસ્તા મૃત્યુનો સંદેશ દરેકને આપે છે. તે મૃત્યુના નાદને સમજીને છિન્નમસ્તાનું શરણ લેવું જરૂરી છે. તેના સિવાય મૃત્યુના ભયમાંથી કોઈ બચાવી શકે તેમ નથી.

૪. ઇતિહાસનું આલેખન છિન્નમસ્તાના પગલે પગલે

બદસુરતીની ઉપર ખૂબસુરતીનું નિર્માણ થાય છે. કચરો શબ્દ જ ઉલટાવીને વાંચો તો રોચક બને છે. ખાતર - સડેલ કચરો દુર્ગંધ મારે છે. એનો ઉચિત ઉપયોગ ભૂમિ અને બીજ સાથેનો ઉચિત સંયોગ થતાં પરિવર્તન પામી દુર્ગંધને બદલે મોહક ગુલાબ, ચંપો, ચમેલી ને મોગરા જેવાં ફૂલોમાં સુગંધ ફેલાવે છે. પાયામાં રહેલી બદસુરતી જ ખૂબસુરતીનું નિર્માણ કરે છે. એ વાત આથી સ્પષ્ટ સમજાય છે. વૃક્ષો ઉપરથી સુંદર લાગે છે પરંતુ જમીનમાં તો તેનાં મૂળ વાંકાંચૂંકાં બદસુરત રૂપમાં જ ફેલાયેલાં હોય છે.

વર્ષો પૂર્વે પણ જીવ શ્વાસ લેતો હતો અને પાંચ કરોડ વર્ષ પછી પણ જીવ શ્વાસ લેશે. આ એક અજર-અમર વિધાન છે. નામ બદલવાથી કંઈ વળતું નથી. સીધીવાત તો એ છે કે સ્વયં (ખુદ)ને પ્રકાશિત કરી દો એ તો સૌથી મોટો આવિષ્કાર છે. ખુદ પોતાની અંદર સ્થાપિત અનંત મસ્તિષ્કો, અનંત ગ્રંથિયો, અનંત વિચારધારાઓને કાપી નાંખી તેનું રસાસ્વાદન કરો. ત્યાર બાદ અન્ય કોઈનું પણ શીશ કાપવાનો તમને અધિકાર છે. સ્વયંનું મસ્તક સલામત રાખી બીજાનાં મસ્તકો કાપવા એ તો સૌથી મોટો અન્યાય છે. તેને ઇતિહાસ કદી માફ કરશે નહીં.

જ્યાં સુધી સ્વયંની અંદરની ગ્રંથિઓનું ભેદન થશે નહીં, સ્વયંની ગ્રંથિઓનું પાન કરવાની કળા આવડશે નહીં, ત્યાં સુધી બીજાઓની ગ્રંથિઓનું છેદન કરીને કોઈ અભેદ બની શકશે નહીં. તેની ગર્દન એક ને એક દિવસ જરૂરથી કપાશે જ. અને એક દિવસ રાહુ - કેતુ ની માફક અધૂરો જ રહી જશે. પૂર્ણતાથી અમૃતપાન કરી શકશે નહીં. પૂર્ણ પ્રકાશિત થઈ શકશે નહીં. પૃથ્વી સૂર્ય થઈ શકશે નહીં. પૃથ્વી સૂર્ય નથી કારણ કે પૃથ્વીનો પ્રત્યેક ભાગ ગરમીથી ઘઘકતો નથી. પ્રકાશમાન નથી. પરંતુ સૂર્ય પોતાના સંપૂર્ણાશથી ઘઘકી રહ્યો છે એટલે જ પ્રકાશનો પર્યાય બની ગયો છે.

બલિદાન ઉપર તો બધું ચાલી રહ્યું છે. કોઈ પણ ચરમ સુખની પાછળ, ચરમ લક્ષ્ય પ્રાપ્તિની પાછળ આત્મબલિદાન તો હશે જ. આત્મ બલિદાનથી પરમ આત્મસુખની પ્રાપ્તિ થાય છે. અધ્યાત્મનું નિર્માણ અને વિજ્ઞાનનો પ્રાદુર્ભાવ આત્મબલિદાનથી થાય છે. રાષ્ટ્રનું નિર્માણ આત્મબલિદાનથી જ થાય છે. ઇતિહાસનું નવનિર્માણ કરવામાં પણ કેટલાયે આત્મબલિદાનો અપાય છે. આત્મબલિદાનની પ્રેરણામૂર્તિ છિન્નમસ્તા છે. જે સમયોચિત આત્મબલિદાન માટે વિશેષ આત્માઓને પ્રેરિત કરે છે. આમ, છિન્નમસ્તાના પગલે પગલે વિશ્વનો ઇતિહાસ રચાય છે. નવા યુગના મંડાણ થાય છે. પરિવર્તનની પરમતા તો છિન્નમસ્તાનો ખેલ છે.

યુગોથી દરેક વ્યક્તિના મનમાં પ્રશ્ન ઉઠતો આવ્યો છે કે વિશ્વમાં પ્રથમ સ્ત્રી ઉત્પન્ન થઈ કે પુરુષ ? હું સનાતન શાસ્ત્રોના અવલંબનથી કહીશ કે સ્ત્રી જ પ્રથમ પ્રગટ થઈ કારણ કે તે આદિશક્તિ છે. બાળક જન્મતાની સાથે પ્રથમ માતાને જન્મેતાને જુએ છે. તે જન્મ આપનારી જનની કે જનેતા કહેવાઈ છે. માતા જ પિતાની ઓળખાણ કરાવે છે. પુરુષ સ્ત્રીની આવશ્યકતા અનુસાર વિશ્વનિયંતાએ ઉત્પન્ન કર્યો છે. પુરુષને સ્ત્રીની ઉપયોગિતા અનુસાર પ્રકૃતિએ સમય સમય પર વિકસિત પરિષ્કૃત અને પરિવર્તિત કર્યો છે. પરિવર્તન પુરુષમાં જ થાય છે. ફેરબદલ પુરુષમાં જ કરવામાં આવે છે. જેથી સ્ત્રીની ઉપયોગિતા અનુસાર સુવિદ્યા પ્રદાન કરી શકે.

દસ મહાવિદ્યાઓના રૂપમાં આદિશક્તિ મહામાયાએ જે રૂપો ધારણ કર્યા, શિવને તે રૂપ અનુસાર પરિવર્તિત થવું પડ્યું, મહાકાલીની સાથે મહાકાલ થયા. દક્ષિણ કાલીની સાથે અધોર થયા, તારાની સાથે અક્ષોભ્ય થયા, ષોડશીની સાથે પંચવંકજ કામેશ્વર થયા, ભુવનેશ્વરીની સાથે ત્ર્યંબક મહાદેવ થયા, ભૈરવી સાથે દક્ષિણામૂર્તિ ભૈરવ થયા, ધૂમાવતી સાથે કાલભૈરવ થયા, બગલામુખી સાથે મહારુદ્ર - મૃત્યુંજય થયા, માતંગી સાથે મતંગ થયા, કમલા સાથે સદાશિવ - નારાયણ થયા અને ભગવતી છિન્નમસ્તા સાથે કબન્ધ - ક્રોધ ભૈરવ થયા. આ રીતે પ્રથમ મહાવિદ્યાઓ આવી ત્યારબાદ તેને અનુરૂપ શિવ આવ્યા.

પુરુષનો પુરુષાર્થ શું છે ? પૌરુષની પરિભાષા શું છે ? આ વાતનો સીધો ઉત્તર છે. સ્ત્રીની સંતુષ્ટિ, સ્ત્રીને માટે ઉપયોગી થવું. સ્ત્રીની ઇચ્છાઓને પૂર્ણ કરવાનું સામર્થ્ય, એ જ પુરુષની સફળતા અને તેના પૌરુષની ગાંધા અનંતકાળથી ચાલી આવી છે. રતિક્રિયાની સફળતા રતિ ક્રિયાનો ચરમોત્કર્ષ અને વિપરીત રતિનું રહસ્ય આ પુરુષાર્થમાં જ છૂપાયેલ છે.

આ સંસારમાં જેટલા વેગ છે તેની પાછળ કામ જ ગુપ્ત રીતે કાર્યરત છે. જેને ગતિ અને ગતિની પરમતાની ઇચ્છા છે તેણે કામના વેગને સમજવો પડશે. (આ બાબત વધુ જાણકારી માટે લેખકનો 'કામ જિજ્ઞાસા' નામક બૃહદ્ ગ્રંથ પ્રગટ થયેલ છે તેનો અભ્યાસ કરવા વિનંતી).

મળ-મૂત્રના ત્યાગના વેગને એક વખત રોકી શકાય છે. કામનો વેગ તો એવો અસહનીય છે કે ભલભલાને ડગાવી દે છે. એકવાર કામનો આવેગ જાગૃત થઈ ગયો તો તમામ વેગ તેની આગળ ફિક્કા પડી જાય છે.

ભગવતી છિન્નમસ્તાની ઉત્પત્તિની રહસ્યમય રોમાંચકારી અને આલંકારિક કથા આપણી નજર આવે છે જે આ પ્રમાણે છે.

■ ભગવતી છિન્નમસ્તાનું આત્મબલિદાન

આત્મબલિદાનથી રાષ્ટ્રનું નિર્માણ થાય છે, અધ્યાત્મનું નિર્માણ થાય છે, વિજ્ઞાનનો પ્રાદુર્ભાવ છે. આત્મબલિદાનથી પરમ આત્મસુખની પ્રાપ્તિ થાય છે.

કોઈ પણ ચરમ લક્ષ્યની પ્રાપ્તિ પાછળ આત્મ બલિદાન તો હશે જ. આત્મબલિદાન તરફ પ્રેરિત કરે છે ભગવતી છિન્નમસ્તા. આત્મબલિદાનમાં સ્વેચ્છા છે, કોઈ પ્રેરણા, કોઈ લાલચ, કોઈ ફળપ્રાપ્તિ કદાપિ નથી. આ પૈકીનું એક પણ કારણભૂત બને તો તે આત્મહત્યા બની જાય છે, તે પ્રેતગ્રસ્તતા છે.

ભગવતી છિન્નમસ્તા સ્વચરિત્રથી આત્મબલિદાનના ઇતિહાસની શરૂઆત કરે છે.

એકવાર દેવી પોતાની સખીઓ જયા અને વિજયાની સાથે મંદાકિની નદીમાં સ્નાન કરવા માટે ગઈ. સ્નાન કર્યા પછી તેનામાં કામાગ્નિ પ્રદીપ્ત થયો. આથી તેનો વર્ણ શ્યામ થઈ ગયો. ત્યારે પાસે ઉભેલી જયા અને વિજયાને ભૂખ લાગી હતી. તેણે કહ્યું અમને કંઈક ખાવા આપો. મા ભગવતીએ કહ્યું - હાલ જરા થોભો, જરા રુકો, પ્રતીક્ષા કરો. આ પ્રમાણેનું કથન કોઈ માતાએ પોતાના સંતાન પરત્વે કર્યું હોય તેવો બીજો પ્રસંગ મળતો નથી. આ પ્રસંગ માત્ર છિન્નમસ્તા તંત્રમાં જ પ્રાપ્ત થાય છે.

કારણ કે, હિમાલય પર સ્નાન કરતી ભગવતી અચાનક કામભાવથી પીડિત થઈ ગઈ હતી અને ધ્યાનમગ્ન દશામાં બેઠી હતી. સમાધિ કામનો ચરમોત્કર્ષ છે. મા ભગવતી આજે કામ વેગનું અનુસંધાન કરી રહી હતી. જયા અને વિજયાને ભૂખ સતાવતી હતી. તેમણે મા ભગવતીને ઢંઢોળી મૂકી, માતાની તંદ્રા તૂટી, કામ ખંડિત થયો. ખંડિત કામથી ક્રોધાવેશ જાગૃત થયો. માતાએ ખડ્ગથી પોતાનું શીશ કાપી પોતાના ડાબા હાથમાં ધારણ કર્યું. પોતાની ગર્દન કપાતાં રક્તની ત્રણ ધારાઓ પ્રગટ થઈ. એક રક્ત ધારાનું પાન જયાને અને બીજી રક્ત ધારાનું પાન વિજયાને કરાવ્યું અને ત્રીજી મધ્ય રક્ત ધારા માતાના પોતાના મુખમાં પડવા લાગી. ત્રણેય તૃપ્ત થઈ ગઈ.

શરીરમાં છિદ્ર કરો એટલે રક્ત ઉપરની તરફ જ ઉછળશે. રક્તને ઉપરની તરફ કોણ ઉછાળે છે ? જ્યારે વ્યક્તિ કામાતુર બને છે ત્યારે તેનો રક્ત સંચાર સામાન્યથી કેટલાયે ગણો વધી જાય છે. હૃદયને નિષ્કુર અને કઠોર બનતું અટકાવે છે કામ ભાવ. હૃદયની ક્રિયાશીલતાને અનેક ઘણી વધારે છે કામભાવ. કામની ગતિ અનંત છે. કામ જ આ સૃષ્ટિનું કાર્ય ચલાવી રહ્યો છે. કામના અભાવમાં જીવન અસ્તવ્યસ્ત થઈ જાય છે. જીવનમાં વસંત આવતી નથી અને કામનું ઊર્ધ્વગામી અનુસંધાન અટકી જાય છે. જીવનનો વિકાસ થંભી જાય છે. જીવનને છિન્નભિન્ન થતું અટકાવવામાં સહાયભૂત થાય છે ભગવતી છિન્નમસ્તા.

■ ભગવાન વિષ્ણુનું મસ્તક છેદાય છે :

ભગવાન વિષ્ણુ જગતના પાલનકર્તા છે. તેમણે અસુરો સાથે યુદ્ધ કર્યું. યુદ્ધમાં થાકી ગયા. થાક ઉતારવા માટે અજ્ઞાત સ્થળે ગયા. ધનુષ્યનો ટેકો લઈ ગહન

નિદ્રામાં પોઢી ગયા. ત્યારે દેવતાઓ યજ્ઞ કરવા વિચાર કર્યો. વિષ્ણુ ભગવાનને મળવા વૈકુંઠમાં ગયા પરંતુ તે મળ્યા નહીં. બ્રહ્માએ ધ્યાન એકાગ્ર કરી જોયું તો અજ્ઞાત સ્થળે તે નિદ્રાધીન થયેલા હતા. નિદ્રા તો ભૂચર પ્રાણીઓને આવે. દેવાધિદેવ જગતપાલક વિષ્ણુને વળી નિદ્રા કેવી ? જગતનું શું થશે ? ભગવાન વિષ્ણુ ભૂચર બની ગયા. મહામાયા કોપિત થઈ ગઈ. સૂવે છે કોણ ? ભટકી જાય છે કોણ ? મૂર્છિત થાય છે કોણ ? આ સર્વ ભૂચરના લક્ષણ છે. આ સર્વ તો શ્રમજીવીઓના સિદ્ધાંત છે. શ્રમથી થાક લાગે છે. શ્રમથી મહાલક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ નથી થતી. શ્રમથી ક્ષય થાય છે. દેવતાઓ ભગવાન વિષ્ણુ નિદ્રાધીન હતા ત્યાં પહોંચ્યા. અનેક પ્રયત્નો કર્યા પરંતુ તે જાગ્યા નહીં. બ્રહ્માજીએ એક મૂષક પ્રાણીનું નિર્માણ કર્યું. જે કોતરે છે અને નાશ કરે છે તેને વર્મ પણ કહેવાય છે. તે વસ્તુ છિન્ન કરી નાંખે છે. બ્રહ્માએ મૂષકને કહ્યું, ‘ભગવાન વિષ્ણુના ધનુષની દોરી કાપી નાંખો. જેથી તેની નિદ્રા તૂટી જાય.’ મૂષક વિચિત્ર પ્રાણી સિદ્ધિ બુદ્ધિના પતિ ગણપતિજીનું વાહન એટલે બ્રહ્માને કહ્યું કે, ‘હું શા માટે દોરી કાપીને ભગવાન વિષ્ણુના કોપનો ભોગ બનું ? એ તો મારો વધ કરી નાંખશે. બદલામાં મને શું મળશે ?’

બ્રહ્મા બોલ્યા : ‘ઠીક છે. તને પણ યજ્ઞમાં ભાગ આપીશું. જ્યારે જ્યારે યજ્ઞ થશે ત્યારે યજ્ઞકુંડની આસપાસ જે હવિષ્ય વેરાયેલું હશે તે આજથી તમારું. મૂષક ખુશ થઈ ગયો. ધનુષ્ય દોરી કાપી પરંતુ ઘટના ઊંઘી બની. એક ભીષણ નાદ સાથે પ્રકાશ થયો. ભગવાન વિષ્ણુનું મસ્તક કપાઈને લવણ સમુદ્રમાં જઈ પડ્યું. ભગવાન વિષ્ણુ શીશ વિહીન થયા. ચારે બાજુ હાહાકાર મચી ગયો. દેવતાઓ ગભરાયા. મહાલક્ષ્મીનું વચન સત્ય થયું. બધા દેવતાઓ અને વેદોએ સાથે મળી મહામાયાનું આવાહન કર્યું. મહામાયાએ પ્રગટ થઈ આજ્ઞા કરી એટલે એક અશ્વનું મસ્તક કાપી લાવ્યા. હયગ્રીવના રૂપમાં વિષ્ણુ ભગવાનનો પ્રાદુર્ભાવ થયો.

અશ્વ ક્યારેય પણ સૂતો નથી. સર્વ પ્રાણીઓમાં અશ્વ જ માત્ર એવું પ્રાણી છે, જે ક્યારે સૂતો નથી. જે દિવસે તે બેસી જાય તે દિવસે તેનું મૃત્યુ થાય છે. નિદ્રા (ઊંઘ) ને તામસ માનવામાં આવે છે. એટલે તો ભજનમાં કહ્યું છે કે - “યોગી રે લૂંટ્યા ને ભોગી લૂંટ્યા, જા જા નિદ્રા તુ ધૂતારી, હું તને વારું રે !” યોગપ્રધાન આર્યસંસ્કૃતિમાં શયનકક્ષની વ્યવસ્થા નથી. માત્ર વૃદ્ધો અને બાળકો માટે ચટાઈની વ્યવસ્થા કરવામાં આવતી હતી. એક ઓરડામાં એક લટકતું દોરડું બાંધવામાં આવતું, રાત્રિના સમયે તે દોરડું પકડીને કેટલોક સમય શરીરનું શિથિલીકરણ કરી લેવામાં આવતું હતું અથવા તો પછી રાત્રિના ૧૨ થી ૩ વાગતા સુધી ઋષિ - મુનિઓ ધ્યાનસ્થ થઈ યોગનિદ્રા દ્વારા મહામાયાનું અનુસંધાન કરી લેતા હતા. નિદ્રા તો શીશવિહીનતા અને ખંડિત જીવનની પરિચાયક છે.

જગતપાલક વિષ્ણુનું મસ્તક એટલા માટે જ કપાયું કે તેઓ નિંદ્રાના ચક્કરમાં આવી ગયા. એવા મસ્તક મહામાયાએ શું જરૂરત ? યા તો નિંદ્રાની તામસી માયા ચાલશે અથવા યોગમાયાનું સાંનિધ્ય અર્થાત્ છિન્નમસ્તાનો પ્રભાવ. છિન્નમસ્તાની સાથે ચાલે છે જયા અને વિજયા નામક શક્તિઓ એક જીવનમાં જય જયકાર કરાવે છે. બીજી વિજય અપાવે છે. વિજય સદાય વિષ્ણુનો થાય છે. કારણ કે અપરાજિતા શક્તિ વિષ્ણુની સાથે ચાલે છે. જે મસ્તક પરાજિત થાય છે તેનું કપાઈ જવું શ્રેયસ્કર છે.

વિષ્ણુ ભગવાનનું મસ્તક કપાયું એ ઘટનાનો ઇતિહાસ જાણ્યો. પરંતુ કાર્ય કારણના નિયમ મુજબ આ ઘટનાની પૂર્વભૂમિકા શું હતી તે જાણ્યા વિના ચાલે નહીં.

એક સમયની વાત છે. વિષ્ણુએ લક્ષ્મીજીના મુખને જોયું. તેમના દિવ્ય મનોહર, સુદર્શન મુખને જોઈને તેઓ હસવા લાગ્યા. તે સમયે લક્ષ્મીજીનું શરીર સ્ત્રીનું પરંતુ મુખ બાલિકાનું અને બાલ્ય ભાવયુક્ત સુકોમળ લાગતું હતું. ભગવાન વિષ્ણુ હસતા જ રહ્યા. લક્ષ્મીજીને થયું કદાચ હું કરૂપ બની ગઈ છું. એટલે વિષ્ણુ મારો ઉપહાસ કરે છે. તેણે કહ્યું આપ મારા મુખને જોઈને કેમ હસી રહ્યા છો ? વિષ્ણુએ જવાબ ન આપ્યો અને હસતા જ રહ્યા. ત્યારે સાત્ત્વિક લક્ષ્મીમાં વીરભાવનો આવેશ થયો સમજો કે સુપ્ત છિન્નમસ્તા જાગી ગઈ અને બોલી ઊઠી - 'જાઓ તમારું મસ્તક કપાઈ જશે. કારણ કે તમે મારા મુખની અવહેલના કરી છે.' આ રીતે લક્ષ્મીજીનું વચન સત્ય થયું ને ઉપરોક્ત ઘટના બની. એટલે દેવીનું પૂજન કરતી વખતે દૃષ્ટિ તેના મુખ તરફ ન રાખતાં ચરણમાં જ ચિત્ત પરોવવામાં કલ્યાણ છે. એ વાત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે.

બીજું લૌકિક જીવનમાં સ્ત્રી ગમે તેટલી કરૂપ હોય તેની નિંદા ન કરવી અને બુરું બોલવું નહીં અન્યથા તે જીવનભર તમારા પર કોપિત રહેશે. સ્ત્રી ભલે વૃદ્ધ થઈ ગઈ હોય તો પણ તે પોતાનું મુખ શણગારે છે. એ સ્ત્રી માત્રનો જન્મજાત સ્વભાવ છે. જે સ્ત્રીએ પોતાની સ્ત્રીના મુખની અવહેલના કરી તેના ગૃહસ્થ જીવનને બ્રહ્મા પણ સુધારી શકતા નથી. આ બોધ જીવનમાં ગ્રહણ કરવા જેવો છે. લોકાચાર ધડ છે. તો અધ્યાત્મ તેનું મસ્તક છે. બંનેના સમન્વયથી જીવન નિર્માણ થાય છે.

■ સૂર્યનું મસ્તક છેદાયું :

બ્રહ્મ વૈવર્તપુરાણની કથા છે કે - ભક્તોને પ્રાણાધિક પ્રેમકરનારા જગત-વંદ્ય શિવ માલી અને સુમાલીને મારનારા સૂર્ય ઉપર અત્યંત કોપિત થયા. તેમણે પોતાના સમાન તેજસ્વી પોતાની તીક્ષ્ણતમ ત્રિશૂળથી સૂર્ય ઉપર પ્રહાર કર્યો. ઉગ્ર અમોઘ ત્રિશૂળનો આઘાત સૂર્ય માટે અસહ્ય બન્યો, કારણ કે ત્રિશૂળ પર પ્રચંડ ચંડિકા (છિન્નમસ્તા)ની શક્તિ સક્રિય હતી. સૂર્યનું મસ્તક છેદાયું. રથ પરથી નીચે પડી ગયો.

લોક પિતામહના પૌત્ર પરમ તપસ્વી મહર્ષિ કશ્યપે જ્યારે પોતાના પુત્ર સૂર્યની આંખો ઉપર ચઢી ગયેલી જોઈ ત્યારે તેને છાતી સરસો ચાંપી કરુણ આકંદ કર્યું. તે સમયે સમસ્ત સુર સમુદાય શોક વિદ્વજ બનીને રડવા લાગ્યો અને તિમિરારિ (સૂર્ય) વિના સમસ્ત જગત તમસાચ્છન થઈ ગયું. સર્વત્ર હાહાકાર વર્તાયો.

બ્રહ્મતેજથી પ્રજ્વલિત મહર્ષિ કશ્યપે પોતાના પુત્રને મ્લાન જોઈને દુઃખના આવેગમાં પાર્વતી વલ્લભને શાપ આપી દીધો. - “આજે જે રીતે તમારા તીક્ષ્ણતમ અમોઘ ત્રિશૂળથી મારા પુત્રનું વક્ષ વિદીર્ણ થયું છે, તે રીતે તમારા પ્રાણપ્રિય પુત્રનો પણ શિરચ્છેદ થઈ જશે.”

સહજ કરુણામય આશુતોષનો રોષ કેટલીક ક્ષણોમાં જ શાંત થયો. બસ, તેમણે તે ક્ષણે બ્રહ્મજ્ઞાનથી સૂર્યને જીવિત કરી દીધો.

પરંતુ કાલાન્તરે શિવસુત ગણેશજીનું મસ્તક એજ ત્રિશૂળથી છેદાયું ને મહર્ષિ કશ્યપનો શાપ સાર્થક થયો.

■ વિઘ્નહર્તા વિનાયકનું મસ્તક કપાટું :

માતા પાર્વતીએ નાયક (શિવ)ની હાજરી વિના પોતાની જ શક્તિ થકી પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો તે જ વિનાયક (ગણેશપતિ). પાર્વતી માતા સ્નાનાગારમાં સ્નાન કરતા હતા. પુત્ર વિનાયકને દ્વારની રક્ષા માટે બેસાડયો. માતાની આજ્ઞા સિવાય કોઈ પણ આવે તો પ્રવેશ કરવા દેવો નહીં. એમ માતાએ પુત્રને આજ્ઞા કરી. શિવજી પધાર્યા. પુત્રએ ઓળખ્યા નહીં માતા સ્નાન કરે છે. એમ કહી ભવનમાં પ્રવેશ કરવા દીધો નહીં. વિનાયકે શિવજી એટલે કે દેવાધિ દેવ મહાદેવજી સાથે યુદ્ધ કર્યું. વિષ્ણુ વગેરે દેવતાઓ સાથે યુદ્ધ કર્યું. શિવજીએ પોતાના અમોઘ તીક્ષ્ણતમ ત્રિશૂળ વડે વિનાયકનું મસ્તક ઉડાવી દીધું. એટલે માતાજીએ આવી આ દૃશ્ય જોયું. સ્વયં શિવે જ વિઘ્ન બની જાય અને શિરચ્છેદન કરે અને સ્વયં ત્રિશૂળ તાકીને યુદ્ધ માટે તૈયાર થઈ જાય એનાથી મોટું વિઘ્ન કયું હોઈ શકે ? માતા જગદંબા પાર્વતીનું ઉગ્રરૂપ અને ક્રોધથી બ્રહ્માંડનો નાશ થઈ જશે એમ સમજાયું એટલે શિવજી પણ ગભરાયા. હાથીનું મસ્તક વિષ્ણુના સુદર્શન વડે કાપીને લાવવામાં આવ્યું. વિનાયક - પાર્વતી પુત્રના ધડ પર આરોપિત કરવામાં આવ્યું. શિરોચ્છેદન આ બ્રહ્માંડનું સાર્વધિક વિઘ્ન છે અને એ વિઘ્નને પણ પાર કરી શિવજીની પરીક્ષામાંથી પાર ઉતર્યા અને વિઘ્નહર્તા શ્રી ગણેશજી કહેવાય. બધા શુભ કાર્યોમાં પ્રથમ પૂજન થાય તેવું વરદાન મળ્યું તે માત્ર શક્તિપુત્ર તે શિવપુત્ર પણ કહેવાયા. આ ગજમુખ પ્રથમેશ તે છે કે જીવનમાં આવતા તમામ વિઘ્ન બાધાઓ ને પાર કરતા રહી જીવનયાત્રા ચાલુ રાખે છે. શિવે મસ્તક કાપી નાંખ્યું તેમાં જગદંબા છિન્નમસ્તાનો સંકેત છે. સૂર્ય પુત્ર શનિની દૃષ્ટિ પડી તે નિમિત્ત બની અને મહર્ષિ કશ્યપનો શાપ સાર્થક થયો.

તત્ત્વજ્ઞાનની પરિભાષામાં ગણેશનો અર્થ છે ક્રિયાત્મક પ્રાણ. પ્રાણ પોતાના

સ્વરૂપમાં સ્થિર થઈ જાય ત્યારે આત્મા તરીકે ઓળખાય છે. પ્રાણ મરતો નથી પરિવર્તન પામે છે. શિવજી એ મસ્તક કાપી નાંખ્યું તો ગણેશ ઉદય પામ્યા ગજમુખથી ક્રિયાશીલ બની ગયા. સર્વદેવોમાં અગ્ર પૂજ્ય ગણેશજી ઐકાર સ્વરૂપ સર્વમાન્ય છે.

■ (પ) મુખ પરિવર્તન ઇતિહાસનું નવસર્જન : -

વિશ્વમાં તમામ યુદ્ધ વ્યક્તિત્વ એટલે મુખ પ્રાપ્તિ માટે જ થયાં છે. બ્રહ્માંડમાં શીશ પ્રાપ્તિ માટે અને મસ્તકની સલામતી માટે બધું જ હોડમાં મૂકાય છે એના મૂળમાં છિન્નમસ્તાની શક્તિ કામ કરી રહી છે. જેના પગલે પગલે ઇતિહાસનું નવસર્જન થાય છે.

દેવતાઓએ અસુરોને પરાજિત કરી દીધા. અસુર પોતાના ગુરુ શુકાચાર્ય પાસે ગયા. શુકાચાર્ય પોતાની માતાને અસુરોનું રક્ષણ કરવાનું કહી. અસુરોને માતાની સંરક્ષણ હેઠળ મૂકી શિવ પાસે મૃત સંજીવની વિદ્યા શીખવા ગયા. દેવતાઓએ જ્યારે પુનઃ નિઃશસ્ત્ર અસુરો પર આક્રમણ કર્યું ત્યારે ક્રુપિત થઈને શુકાચાર્યની માતાએ દેવતાઓ સમેત ભગવાન વિષ્ણુને નિદ્રિત કરવાની કોશિષ કરી. વિષ્ણુએ શુકાચાર્યની માતાનું મસ્તક સુદર્શન ચક્ર વડે કાપી લીધું. અર્થાત્ નિદ્રા પ્રદાન કરવાવાળી શક્તિ, શક્તિને જ મસ્તકવિહીન બનાવી દીધી. ભૃગુ ઋષિએ પોતાની મસ્તક વગરની પત્નીને જોઈને ભગવાન વિષ્ણુને શાપ આપ્યો. 'તમે પણ પત્નીના વિયોગથી દુઃખી થશો.'

નારદ પણ કપિમુખ પ્રાપ્ત કરીને રુષ્ટ થઈ બેઠા. મુખ જ બધાને માટે સર્વશ્રેષ્ઠ છે મહત્વપૂર્ણ છે.

દ્રૌપદીએ આંધળાના તો આંધળા જ હોય એમ કહી દૂર્યોધનનો ઉપહાસ કર્યો. પરિણામે દ્રૌપદીનું વસ્ત્ર હરણ થયું અને પરિણામે મહાભારતનું યુદ્ધ થયું કટાક્ષ મોંઘો પડ્યો.

રાવણની બહેન સુર્પણખા રામ અને લક્ષ્મણનું મુખ જોઈ મોહિત થઈ ગઈ. લક્ષ્મણે નાસિકમાં સૂર્પણખાનું નાક કાપી લીધું. તે કોપિત થઈ ગઈ. સુર્પણખાએ સીતાના મુખ સૌંદર્યના રાવણ પાસે એટલા તો વખાણ કર્યા કે રાવણે સીતાનું હરણ કર્યું. રામ રાવણનું યુદ્ધ થયું અને દશાનન રાવણના દસ મસ્તક રણયુદ્ધમાં ગુમાવ્યા. મસ્તક ઉપરે બધાનો પ્રેમ હોય છે. મસ્તક જ ગૌરવ અને ગુમાનનું કારણ બને છે. શીશ પ્રાપ્તિ માટે અને તેની સલામતી માટે જીવમાત્ર તડફતો રહે છે.

અસત્ય ભાષણ તો મનુષ્ય પશુ બનાવે છે. બ્રહ્માજીની અસત્ય ભાષણથી બ્રહ્માનું પંચમ મુખ ભૈરવ (રુદ્ર)એ કાપી લીધું અશ્વત્થામાં મરાયો એવી જાણ થતાં યુધિષ્ઠરે 'નરો વા કુંજરો વા' જેવા શબ્દો વાપરી અસત્ય બોલ્યા એટલે ધરતીથી અદ્ધર ચાલતો તેમનો રથ પૃથ્વી પર આવી ગયો.

ઉજ્જૈનમાં હરસિદ્ધિ માતાનું મંદિર છે તે મહારાજા વિક્રમાદિત્યની આરાધ્યા દેવી છે. દર બાર વર્ષે વિક્રમાદિત્ય પોતાનું મસ્તક કાપી શીશ દેવીનાં ચરણોમાં અર્પણ કરી દેતો આ પ્રમાણે તેણે કર્યું અને નવ વખત નવા મસ્તકની પ્રાપ્તિ થઈ. દસમી વખતે નવું મસ્તક મળ્યું નહીં. આ હરસિદ્ધિ જ છિન્નમસ્તા સ્વરૂપ છે. એમ કહેવાય છે કે અહીં જ વિક્રમાદિત્યના નવમુગ્ધ પડ્યાં છે.

રાવણે પણ પોતાના દસ મસ્તકો કાપી શિવજીને અર્પણ કર્યાં. દશાનના કહેવાયો. આજ તો છિન્નમસ્તક શિવને અર્પણ કરવાની રાવણની કમળ પૂજા હતી. શિવભક્તોમાં રાવણ અગ્રસ્થાને છે.

ગીતામાં ભગવાને શ્રીમુખે આપેલ વચન અનુસાર સાધુઓના રક્ષણ માટે અને ધર્મની સ્થાપના માટે ‘સંભવામિ યુગે યુગે’ શબ્દો સાર્થક કરવા માટે ભગવાન વિષ્ણુના અવતારો થાય છે. અવતાર ગમે તે સ્વરૂપમાં યુગાનુરૂપ હોય છે. પરંતુ તે વિષ્ણુ હર યુગના પરિવર્તન બિન્દુના રૂપ ઉપસ્થિત થાય છે. તેની પાછળ મસ્તકો કપાય છે, મસ્તકો બદલાય છે અને સ્વના બલિદાન અપાય છે. ત્યારે જ પરિવર્તન આવે છે. વિષ્ણુના અવતાર સાથે પરિવર્તન અવશ્યભાવી છે પૂરેપૂરી સમાજની મસ્તકીય સંરચના બદલાય છે. સાથો સાથ વિચારે પરિવર્તન પામે છે. અવતારની પાછળ તેની માતૃશક્તિ છિન્નમસ્તા જ કાર્યરત બને છે. શિવ અને તેની શક્તિ ભદ્રકાલી જ કાળને અનુરૂપ વિષ્ણુને નિર્મિત કરે છે. આ વાત સનાતન સત્ય છે. તેના સાક્ષી છે પુરાણ અને ઇતિહાસ.

■ (૬) શ્રીછિન્નમસ્તાના પરમ ઉપાસક પરશુરામ : -

પરશુરામ બ્રાહ્મણ પુત્ર હતા. ભૃગુ કુળમાં તેમનો જન્મ થયો હતા. પરશુરામના પિતા ઋષિ જમદગ્નિ અને માતા રેણુકા હતી. પિતા જમદગ્નિએ કાર્તવીર્ય સહસ્ત્રાર્જુનને તેના દુષ્ટત્યો બદલ વારંવાર ક્ષમા આપી હતી. પરશુરામ જન્મતઃ ભૃગુ વંશીય રામના નામે ઓળખાતા માતા રેણુકાના પુત્ર હતા. તેઓ જામદગ્નેય તરીકે પણ ઓળખાતા. માતા રેણુકા પણ સહસ્ત્રાર્જુનને વારંવાર ક્ષમાદાન માટે પ્રાર્થના કરતી રહી. આસપાસના વાતાવરણમાં માનવવધના કોઈ લક્ષણ જણાતા ન હતા. સંસ્કૃતિ અને ધર્મનું રક્ષણ તેમજ વિદ્યાભ્યાસ એ જ આશ્રમ પરંપરાગત પ્રવૃત્તિ. પરંતુ ધર્મ અને રાજકારણ વચ્ચે વારંવાર ઘર્ષણ થતા. દુષ્ટત્ય પરાયણ રાજા કાર્તવીર્ય ઋષિ જમદગ્નિ ને મોત ઘાટ ઉતાર્યા. જમદગ્નિનું મરણ થતાં માતા રેણુકા પતિ સાથે સતી થયાં. પરશુરામે પોતાની માતાને પિતા સાથે સતી થતાં જોઈ હતી. માતા રેણુકાની આજ્ઞાથી જ આ પૃથ્વીને એકવીસવાર ક્ષત્રિય વિહીન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લઈ લીધી હતી. પ્રતિજ્ઞા લેવી એક વાત છે. મોટા કાર્ય માટે મોટી શક્તિની સહાયની આવશ્યકતા હોય છે. આ વાત પરશુરામ સમજતા હતા. એટલે તેઓ બ્રહ્માના શરણમાં ગયા. બ્રહ્માએ પોતાની અસમર્થતા પ્રગટ કરી અને તેમને

દેવાધિદેવ મહાદેવ - શિવજીને ગુરુ તરીકે સ્વીકારવા કહ્યું. શિવજી પાસે જઈને પરશુરામે પોતાની પ્રતિજ્ઞા ફરીથી જાહેર કરી. આ પ્રતિજ્ઞા સાંભળીને આદ્ય શક્તિ ભદ્રકાળીએ પર કોપ કર્યો અને દુઃખી પરશુરામે પ્રાણ ત્યાગ માટે તત્પર થયા. એક ભૃગુવંશીય બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય બનવા ઇચ્છતો હતો. પરંતુ મૂળમાં તો ભગવાન વિષ્ણુનો અંશ પરશુરામ રૂપે જગતમાં પ્રગટ થવા માંગતો હતો. સૃષ્ટિમાં સમૂલ પરિવર્તનની પ્રતિજ્ઞા લઈને બેઠો હતો. સૃષ્ટિમાં સમૂલ પરિવર્તનની ક્રિયા શરૂ થઈ. આ ભૃગુવંશીય રામને એક નવીન માતા અને પિતાની જરૂરત હતી એમ કહેવું અસ્થાને નથી.

બ્રાહ્મણ વિચારધારા વાળું બ્રાહ્મણ મસ્તક કાપીને તેની જગ્યાએ એક એવું ક્ષત્રિય ધર્મી યોદ્ધાનું મસ્તક આરોપિત કરી શકે કે જેના દ્વારા ૨૧ વાર પૃથ્વીને ક્ષત્રિય વિહીન કરી શકાય. એટલે જગતપિતા શિવ અને માતા ભદ્રકાળી સિવાય તેને બીજે ક્યાંય એ શરણ ન મળ્યું. આદ્યા ભગવતી કુપિત અવશ્ય થઈ પરંતુ શિવમાં કોઈ ફેર ન પડ્યો. અસાધારણ પ્રતિજ્ઞા, અસાધારણ સંજોગોએ ભૃગુવંશીય બ્રાહ્મણ રામમાંથી પરશુરામનું સર્જન કર્યું. જે હાથે ગત કાલ સુધી હાથમાં પુસ્તક ધારણ કરી વિદ્યાભ્યાસનું કાર્ય કર્યું હતું, તે હાથમાં ભગવાન શિવે પરશુ જેવું મહાશસ્ત્ર આપ્યું. છિન્નમસ્તા સ્વરૂપ માતા રેણુકાના તેના ઉપર આશીર્વાદ અને આજ્ઞા મળી હતી. છિન્નમસ્તા સક્રિયા બની. પરશુરામ રેણુકાએ ઉત્પન્ન કરેલો એકમાત્ર પુત્ર એવો હતો કે એકલા હાથે યુદ્ધ કરવા છતાં સમસ્ત ક્ષત્રિય રાજાઓને ભારે પડ્યો. પૃથ્વી એકવીસ વાર ક્ષત્રિય વિહીન કરી પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી. છિન્નમસ્તા તંત્ર અંતર્ગત સતી રેણુકા માટે પ્રયોજવામાં આવેલ 'એકવીરા' શબ્દ ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ અને સાર્થક છે.

પરશુરામની માતા રેણુકા સતી થઈ ગઈ. સતી થવું એ અસાધારણ ઘટના છે. છિન્નમસ્તા સમર્પણનું કેન્દ્ર બિંદુ છે. પુરુષ વર્ગમાં કામનો પ્રચાર, પ્રસાર અને આકર્ષણનું કારણ સ્ત્રી છે. કામ સ્ત્રી આધારિત છે. છિન્નમસ્તા વિપરીત કામક્રીડારત સ્ત્રી-પુરુષના યુગલ પર આરૂઢ છે. અર્થાત્ સ્ત્રીના પરમ કામને નિયંત્રિત કરી રહે છે. સ્ત્રી જ્યારે ચરમ અવસ્થા સુધી કામને નિયંત્રિત કરી લે છે. ત્યારે આત્મોત્સર્ગ અને આત્મબલિદાન પ્રગટ થાય છે. એની ચરમ અવસ્થા છે. આ સ્વેચ્છાનો માર્ગ છે. એમાં જબરદસ્તીને સ્થાન નથી. પરાણે સતી થવું કે કોઈ સ્ત્રીને તેના પતિ સાથે ચિતાની આગમાં ધકેલી દેવી તે અન્યાય છે.

પરશુરામની માતા સતી થતાં પહેલાં એકવીરા બનીને એક પુત્ર સંતાન એવું તેની પાછળ છોડી ગઈ કે તેમાંથી પરશુરામનો ઉદય થયો. જે પરશુરામને વજ્ર પણ ભેદી શકતું નથી, બાણ છેદી શકતું નથી, અગ્નિ બાળી શકતો નથી, શત્રુ હરાવી શકતો નથી. તે યુગોથી ચિરંજીવ છે ધન્ય છે. એકવીરા માતા રેણુકાને જેનું વારંવાર સ્મરણ કરી વંદન કરવાનું મન થાય છે.

અહીં એક વાત સ્પષ્ટ કરી દઉં છું કે - આ પુસ્તકમાં રેણુકા શબરી ઉપાસના છે. તે રેણુકા છિન્નમસ્તાનું સ્વરૂપ છે. તે જ પરશુરામની જનની છે. રેણુકા દ્વદય સ્તોત્ર, રેણુકામાલામંત્ર, એકવીરા મંત્ર પ્રયોગ એ શ્રી રેણુકા ઉપાસનાના જ અંગો છે. જેની ઉપાસના મોટી સિદ્ધિ આપનારી છે. મનોકામના પૂર્ણ કરનારી છે.

છિન્નમસ્તા કાલીકુળની અંતિમ મહાવિદ્યા છે. એને સિદ્ધ કરી પરશુરામે અને ભગવાન વિષ્ણુના અવતાર તરીકે પ્રતિષ્ઠિત થયા. એને રામે સિદ્ધ કરી શ્રીકૃષ્ણે સિદ્ધિ કરીએ દરેક વિષ્ણુના અવતારીની સાથે પરિવર્તનનું કેન્દ્ર બનીને ક્રિયાશીલ રહી છે.

■ (૯) રાજકુમાર સિદ્ધાર્થ બુદ્ધ બન્યા કેવી રીતે ?

અહિંસાની પરિપાટી પર સ્થપાયેલ બૌદ્ધ ધર્મનો આવિષ્કાર ભગવાન બુદ્ધે કર્યો. પરંતુ સ્વયં સિદ્ધાર્થમાંથી બુદ્ધ બનવા માટે દસ મહાવિદ્યાનો સહારો લીધો. આંતરિક હિંસા, આંતરિક ભોગ, આંતરિક આદુતિ તો છિન્નમસ્તા તંત્રની વ્યવસ્થા છે. તેને અનુસર્યા વિના બુદ્ધત્વ પ્રાપ્ત થતું નથી. આંતરિક હિંસા તો બુદ્ધે પણ આચરી. તપાગ્નિમાં બુદ્ધે પણ પોતાના શરીરના માંસ, રક્ત, અસ્થિને ઓગાળી દીધાં. સાધક જેમ જેમ તીવ્રતમ ઉપાસનામાં આગળ વધતો જાય તેમ તેમ તેને આત્મબલિદાન આપવું પડે છે ત્યાગ કરવો પડે છે. બલિદાનના અભાવમાં સિદ્ધાર્થમાંથી બુદ્ધ બનવાની પ્રક્રિયા સંભવી જ શકે નહીં. રાજમહેલ છોડ્યો, પત્ની અને પુત્રનો ત્યાગ કર્યો. વિરહની વેદના તો તેમને પણ થઈ. પ્રત્યક્ષ અહિંસાની પાછળ અપ્રત્યક્ષ હિંસા તો હોય છે. બલિ ચઢાવ્યા વિના છૂટકો ન હતો. બલિદાન ઉપર તો બધું ચાલી રહ્યું છે. આત્મબલિદાનથી જ આત્મસુખની પ્રાપ્તિ થાય છે. બલિદાનનું વિધાન પ્રાસંગિક છે.

અલૌકિક કાર્યો માટે અલૌકિક શક્તિ જોઈએ. ગોપનીય કાર્ય માટે ગોપનીય શક્તિ જોઈએ. ઊર્ધ્વગામી થવા માટે પરમ ઊર્ધ્વગામી વેગ જોઈએ. કુંડલિની શક્તિ જ્યારે મૂલાધારમાંથી જાગૃત થઈને સુષુમ્ના નાડીમાં પ્રવિષ્ટ થાય છે ત્યારે સર્વપ્રથમ હાય-પગ અને શરીરની સમસ્ત ચરબી ભક્ષણ કરી લે છે. કામદ્રવ્યનું પાન કરતી તે નાભિ મંડળ સુધી પહોંચે છે. પછી ઉદરાગ્નિને પણ પી જાય છે. પછી દ્વદયમાં પહોંચતી એવી દ્વદય કપાટોનું ભેદન કરીને અનાહત ચક્રમાં પહોંચી પોતાના મુખને શાંત કરે છે. ત્યાર પછી રુદ્ર ગ્રંથિનું ભેદન કરતી આજ્ઞાચક્રમાં પહોંચે છે. ગુરુ શક્તિ ત્યાં તેને સહસ્ત્રાર ચક્ર સુધી પહોંચાડે છે. ત્યારે નવું મસ્તક ઉદય પામે છે. સંપૂર્ણ વ્યક્તિત્વ પરિવર્તન પામે છે. આવી પરિસ્થિતિમાં શરીર પરમ સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. બુદ્ધત્વનો ઉદય થાય છે. આ પ્રક્રિયામાં અગાધ પીડા છે. અગાધ આત્મોત્સર્ગ છે. સમગ્ર જીવનનું બલિદાન છે. આ પ્રક્રિયામાંથી સિદ્ધાર્થ પસાર થતાં રાજકુમાર મટીને ભગવાન બુદ્ધ થયા. ભગવાન વિષ્ણુના અવતાર તરીકે સ્થાન પામ્યા.

અહિંસાની વાત તો બુદ્ધે કરી પરંતુ પોતાના ગુપ્ત શિષ્યો અને અધિકારીજનોને તંત્રની વિહંગમતા, છિન્નમસ્તા ઉપાસનાની ગહનતા અને વ્યર્થ અહિંસાવાદી સિદ્ધાંતની પોલ પ્રગટ કરી દીધી. બુદ્ધ સમજી ગયા હતા કે તંત્રના સભાવમાં અને ખાસ કરીને છિન્નમસ્તાની ઉપાસના વગર બૌદ્ધ ધર્મ મસ્તકવિહીન થઈ જશે. એટલે જ તો બુદ્ધે શરીર ત્યાગ કરતાં જ અને તેના જીવનકાળમાં જ તંત્ર સાધનાઓ બૌદ્ધ ધર્મના અનુયાયીઓમાં પ્રવેશ મેળવી લીધો. આ શ્રૃંગલાને જીવિત રાખવા માટે શક્તિ આરાધનામાં રહેલ સત્યનો સ્વીકાર કર્યા વિના છૂટકો નથી.

■ (૮) મહારાણા પ્રતાપની સાથે છિન્નમસ્તા : -

છિન્નમસ્તાની ઉપાસના વીર ભાવથી કરવામાં આવે છે. એમાં વીરતાનું સંચાલન થાય છે. કાયરો માટે છિન્નમસ્તાની ઉપાસનાનું આયોજન જ નથી. વીરોની સાથે જ વીર શક્તિ ત્વરિતા બનીને ચાલે છે. છિન્નમસ્તા તંત્રમાં ત્વરિત ક્રિયાશીલનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે અને ત્વરિત સંકટોમાંથી રક્ષણ કરે છે. જીવનમાં જો આવનાર સંકટનો પૂર્વાભાસ થઈ જાય તો તેનો બુદ્ધિના માધ્યમથી અથવા અન્ય શક્તિશાળી સાધનોથી તેનો સામનો થઈ શકે છે. પરંતુ ત્વરિતનો અર્થ છે અચાનક ઉત્પન્ન થયેલું સંકટ, આપાતકાલીન સ્થિતિ આવા સમયે માણસની બુદ્ધિ કુંઠિત થઈ જાય છે અને સંકટગ્રસ્ત ક્ષિંકર્તવ્યવિમૂઢ બની જાય છે. ત્યારે છિન્નમસ્તાની ત્વરિતા શક્તિ સહાય કરી શકે છે. અન્ય નહીં.

પ્રાતઃસ્મરણીય વીર મહારાણા પ્રતાપ એકલિંગેશ્વર (એકલિંગજી)ના પરમ ઉપાસક હતા. તેણે એક લિંગેશ્વરના શપથ ખાઈને પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી. પ્રતાપે કહ્યું - “ સૂર્ય સદૈવ પૂર્વમાં જ ઉગશે અને પશ્ચિમમાં જ આથમશે. જ્યાં સુધી સૂર્ય તપશે ત્યાં સુધી હિન્દુ ધર્મ રહેશે અને મોગલ શાસનનો અંત આવશે અને મારા મુખ ઉપર અકબરને માટે બાદશાહ શબ્દ ક્યારેય આવશે નહીં.” આ હતી રાણા પ્રતાપની પ્રતિજ્ઞા અને બન્યું પણ એજ પ્રમાણે, કારણ કે છિન્નમસ્તા એક લિંગેશ્વર સાથે જ ચાલે છે. છિન્નમસ્તાના આવરણ પૂજનમાં એકલિંગેશ્વરનું પૂજન થાય છે.

મહારાણા પ્રતાપ અકબર સાથે યુદ્ધ કરતા કરતા વનોવનમાં ભટકી રહ્યા હતા. તેના રાણી ગુજરાતના ઈડર નરેશની પુત્રી હતી. પોતાના વનમાં ભટકવાને કારણે રાણીને તેના પિયરમાં મોકલી આપી હતી. એક દિવસ તેણે મહારાણીને મળવા માટેની તિથિ નક્કી કરી. તેઓ ચંડીના પરમ ઉપાસક હતા. અકબરને ખબર પડી ગઈ અને તેણે ગુપ્ત રીતે તેને ઘેરી લઈ વધ કરવાની તૈયારી કરી. પરંતુ મહારાણા પ્રતાપ પૂરા વચન પાલક હતા. તેઓ રાણીને વચન દઈ ચૂક્યા હતા. ગુજરાતમાં વહેતી સાબરમતી નદીમાં મોટું પૂર આવ્યું હતી. મહારાણા પ્રતાપ પોતાના ઘોડા ચેતક સાથે ઉછળતી નદીમાં કૂદી પડ્યા. અચાનક ઘોડાનો પગ નદીમાં ફસાયો. પ્રતાપે મા જગદંબાનું સ્મરણ કર્યું હે માતા જગદંબા, અગર આજે

હું મહારાણીને સકુશળ મળીને આવી જઈશ તો આપનાં ચરણોમાં મારી તલવાર ભેટ કરી દઈશ.' ચેતકનો પગ અચાનક મુક્ત થઈ ગયો. મહારાણા પ્રતાપ ઘેરાવો તોડીને મહારાણીને મળીને ગયા અને ભગવતીનાં ચરણોમાં તલવાર સમર્પિત કરી દીધી. આજે પણ તે તલવાર મંદિરમાં સુરક્ષિત છે.

મહારાણા પ્રતાપના પિતામહ રાણા સાંગાનો એક હાથ યુદ્ધમાં કપાઈ ગયો. શરીર પર પદ ધાવ થયા હતા. તોપણ તેઓ લડતા રહ્યા. મહારાણા પ્રતાપ સુધી તો રાજપૂતી સેનામાં આ એક વિશિષ્ટતા હતી કે ગરદન કપાઈ ગયા પછી પણ તે યુદ્ધ ક્ષેત્રથી ભાગતા નહીં. મોગલ સૈનિકોને મારી નાંખતા હતા. એના ઘોડા તો ધાયલ થાય. પછી પાગલ બની જતા અને સૈનિકોને રણમાં રોળી નાંખતા હતા. કારણ કે તેની સાથે છિન્નમસ્તા ચાલતી હતી. છિન્ન કરીને લોહી ચૂસી લેતા. અધિકાંશ મોગલ સૈનિકો ભયભીત થઈને ભાગી જતા હતા અને તેમની પાછળ લાંબી જીભ કાઢીને દોડતા હતા ગીધડાઓ. ચાલો એવી ઇતિહાસ રચનારી છિન્નમસ્તાને પ્રણામ કરીએ.

■ (૯) રક્તગાં અર્કિય થતી મા છિન્નમસ્તા : -

રક્તવર્ષા છિન્નમસ્તા રક્તમાં ગતિશીલ થાય છે. રક્તપાન કરે છે. છિન્નમસ્તા. છિન્નમસ્તાની સાથે ચાલે છે. દૃઢ કૃત્યાઓ, ડાકિની, શાકિની, અસંખ્ય જીભ લપલપાવતી પ્રેતનીયો, અને કટકટ અવાજ કરતી એવી ગીદડીઓ. આ બધીની જીભો એકએક ફૂટ જેવી લાંબી સદૈવ રક્તપાન માટે રહે છે તત્પર.

ચાલો, ત્યારે હવે થોડીક વાત કરીએ મંદિરોનો નાશ કરનારા અને મૂર્તિ ભંજકોની કેવી દુર્ગતિ થઈ તેની ચંગીઝખાન, સિકંદર, તૈમૂર લંગ, મહમૂદ ગઝનવી, મોહમ્મદ ઘોરી, અલ્લાઉદ્દીન ખીલજી, બાબર, અકબર, ઔરંગઝેબ વગેરે મૂર્તિભંજકો હતા. મંદિરોનો ધ્વંસ કરનારા હતા. આ સર્વના જીવનનો અંજામ કરુણ હતો. સર્વના મૃત્યુ રક્ત સંબંધિત વિકારોથી થયા હતા. ઇતિહાસના ગ્રંથો આ વાતના સાક્ષી છે. આ ઇતિહાસની પશ્ચાત્ ભૂમિકામાં અદૃશ્ય રીતે ભગવતી છિન્નમસ્તાએ કામ કર્યું છે.

મૂર્તિનાં મસ્તકો છેદનારા અને મંદિરોનો નાશ કરનારાઓ તેમજ લોહીની નદીઓ વહેવડાનારાઓ રક્ત વિકારથી ગ્રસ્ત થઈને જ મરે એ કર્મની ગતિનો સિદ્ધાંત છે.

કોઈના શરીરમાં મોટા મોટા પીડાકારક વિસ્ફોટક ફોડાઓ થયા. તેમાંથી લોહી-પરુ વિકૃતરૂપે વહેવા લાગ્યા. કોઈનું રક્ત જામી ગયું, ગંઠાઈ ગયું. મસ્તકની

નસો ફાટી ગઈ. કોઈને લોહીનું કેન્સર થઈ ગયું. કોઈને રક્તમાં એવો વિકાર આવી કે લોહી વહેતું જ રહ્યું. જામ્યું નહીં. મૂત્રત્યાગને બદલે લોહી નીકળવા લાગ્યું. નાકમાંથી અચાનક રક્તની ધારાઓ ફૂટવા લાગી અને મુખથી પણ રક્તનું વમન થવા માંડ્યું. આને કહેવાય છિન્નમસ્તા કરામતી સક્રિયતા બદલો ભલા બુરાનો અહીંનો અહીં જ મળે છે. જેવી કરે જે કરણી તેવી તેને ફળે છે !

■ (૧૦) સ્વરાજના સ્થાપક વીર શિવાજી :-

મહારાષ્ટ્ર પ્રસિદ્ધ એકનાથ મહારાજ જન્મ્યા ત્યારે ભારતમાં યવનો-મલેચ્છોનું શાસન હતું. મૂર્તિભંજક યવનો મહાપાપી આસુરી શક્તિવાળા હતા. એકનાથ મહારાજ શક્તિ ઉપાસકોની દુર્દશા જોઈ ઘણા જ વ્યથિત થયા. તેમણે અન્નજળનો ત્યાગ કરી એકવીસ સુધી ભગવતી છિન્નમસ્તાની ઉપાસના કરી, અનુષ્ઠાન કર્યું. તેમના અનુયાયીઓએ પ્રયંત્ર ચંડિકાને જાગૃત રૂપમાં લાવવાના અખંડ પ્રયાસો કર્યા. કેટલાંક વર્ષો પછી પરિણામ સામે આવ્યું. સમર્થ ગુરુ રામદાસ જેવા વીરભાવથી ઓતપ્રોત અને ઉગ્ર એવા ભગવતી છિન્નમસ્તાના ઉપાસકે સંપૂર્ણ મહારાષ્ટ્રમાં જોતજોતામાં શાકત સંપ્રદાયમાં જાગૃતિ લાવી દીધી. આ મહાઅનુષ્ઠાનથી વીર શિવાજીનો જન્મ થયો. સ્વયં સમર્થ ગુરુ રામદાસે વીર શિવાજીને છિન્નમસ્તાની દીક્ષા પ્રદાન કરી અને પછી તો વિશેષ અનુષ્ઠાન દરમિયાન મા ભવાનીએ વિશેષ કૃપા કરી શિવાજીને ભવાની તલવાર આપી. કેટલાંક વર્ષોમાં જ આ તલવાર દ્વારા મલેચ્છોના સંખ્યાબંધ મસ્તકો શિવાજીએ ધડથી અલગ કરી દીધાં. એકએક કરતા ઘણા મસ્તકો કપાતા ગયાં અને ભારત વર્ષના ઇતિહાસના પરિવર્તનનો આરંભ થયો. કાલ સુધી જેઓ પોતાની તલવારથી દેવ વિગ્રહો ખંડિત કરતા હતા. આજે તેઓના મસ્તક ધડથી અલગ થઈ ગયાં. ચારેબાજુ શિવાજીનો જયજયકાર થવા લાગ્યો. મહામાયા છિન્નમસ્તાનું નૃત્ય શરૂ થયું પરિણામે મહારાષ્ટ્રમાં ભગવો ઝંડો લહેરાવી વીર શિવાજીએ સ્વરાજની સ્થાપના કરી.

આ પ્રમાણે છિન્નમસ્તા પરમ ઉપાસક ગુરુ ગોવિંદસિંહને પણ ભવાનીએ આપેલી તલવાર પ્રાપ્ત થતાં તેના માધ્યમથી તેમણે યવનોના મસ્તક કાપી લીધા હતાં.

મોગલો પાસે કોહીનૂર હીરો છીનવી લેનાર મહારાજા રણજિતસિંહ પણ જગદંબાના પરમ ઉપાસક હતા. તેમણે શરીર છોડ્યું ત્યારે તેની સાથે તેની ચાર રાણીઓ અને સાત દાસીઓ સહિત અનેક પરિજનોએ ચિતાગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યો. રણજિતસિંહની એકમોટી ઇચ્છા હતી કોહીનૂર હીરો જગન્નાથપુરીના મંદિરમાં અર્પણ કરવાની.

ભગવતી છિન્નમસ્તાના એકનિષ્ઠ સાધકોમાં જ્યાં યોગી ઋષિઓ રહ્યા છે ત્યાં અસુરોની પણ એ આરાધિકા રહી છે. યોગીઓમાં ગોરખનાથ અને મત્સ્યેન્દ્રનાથનાં નામો પણ ઉલ્લેખનીય છે. ઋષિઓમાં યોગી યાજ્ઞવલ્ક્યનું નામ બધાની ઉપર છે. એમણે જનકની સભામાં શાકલ્યનું ભગવતી છિન્નમસ્તાના ઉપાસક હતા. અસુરોમાં હિરણ્યકશિપુ અને વૈરોચન પણ ભગવતીના ઉપાસક હતા. જેમણે મા છિન્નમસ્તાની ઉપાસનાથી મહાન શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરી હતી. ભગવાન બુદ્ધ પણ એની ઉપાસક શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરી હતી. ભગવાન બુદ્ધ પણ એના ઉપાસક હોવાનું જાણવા મળે છે. દેવી ભગવતીની હયગ્રીવ વિદ્યા અને બૃહદ્રાણ્યકમાં વર્ણવેલ મધુવિદ્યા આ જ છે. જેવા ભાવથી તેની પૂજા કરવામાં આવે છે તેવી ફળપ્રાપ્તિ થાય છે. એટલા માટે જ તો એ અસુરો અને ઋષિઓની બંનેની આરાધ્યા રહી છે.

‘છિન્નમસ્તા દ્વાદશ નામ સ્તોત્ર’માં શબ્દો છે કે - ‘વાસુદેવ-પ્રપૂજિતા’

એટલે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણએ પણ ભગવતી છિન્નમસ્તાની ઉપાસના કરી હતી. કહેવાય છે કે રાસ લીલા પ્રસંગમાં પ્રત્યેક ગોપીની સાથે શ્રીકૃષ્ણનું એક એક સ્વરૂપ દૃશ્યમાન હતું અને પ્રત્યેક ગોપીની સાથે રહીને તેમને સંતુષ્ટ કરતા હતા. દ્વારિકામાં નારદજીને પ્રત્યેક રાણીના મહેલમાં એક સાથે હાજર રહી વિવિધ ક્રિયા કલાપો સંપન્ન કરતા સ્વરૂપોના દર્શન કરાવ્યાં હતાં. આ બધો છિન્નમસ્તા ઉપાસનાનો જ પ્રભાવ છે.

આમ ભગવતી છિન્નમસ્તાના પગલે પગલે પરિવર્તનના ઇતિહાસની અનેક ગાથાઓ જોડાયેલ છે. તે પૈકી પુસ્તકની મર્યાદામાં રહી ઉપર મુજબ કેટલીક ઘટનાઓ રજૂ કરવાનો અહીં નમ્ર પ્રયાસ કરવામાં આવેલ છે.

પ. હિરણ્યકશ્યપ દ્વારા ઉપાસિતા શ્રીહિન્નમસ્તા

ભક્ત પ્રહ્લાદની કથા-ગાથાઓ પ્રાયઃ પ્રત્યેક હિંદુએ વાંચી હશે યા તો સાંભળી હશે. આજે હું આપને આ લખાણના માધ્યમ થકી એ દુર્ગમ પ્રદેશનો પરિચય કરાવીશ, કે જ્યાં સર્વ વાસ્તવિક ઘટનાઓ ભક્ત શિરોમણી પ્રહ્લાદજી સાથે ઘટિત થઈ હતી. પ્રહ્લાદ બાળક હોવા છતાં દૃઢ નિશ્ચયી, અત્યાચારનો સામનો કરનાર કદાચ પૃથ્વી પરનો પ્રથમ સત્યાગ્રહી હતો. આદિકાળથી જ ઉત્તર પ્રદેશ અને મધ્યપ્રદેશ અન્તર્ગત બુંદેલખંડના નિવાસ પ્રાયઃ શક્તિના ઉપાસકો રહ્યા છે. આજે તો આ પ્રદેશમાં શક્તિના વિભિન્ન રૂપો સારાસારા સ્થાનો છે. વર્તમાન યુગમાં દત્તિયાની શ્રી પીતાંબરા પીઠ, શ્રી ધૂમાવતી પીઠ, શ્રીવિદ્યાપીઠ, પંચગવ્ય શિખર પર પ્રતિષ્ઠિત શ્રી તારાપીઠ તથા સતનાની શારદાપીઠથી વિદ્યની પ્રત્યેક શક્તિ પરિચિત છે. આ પ્રદેશ અનેક પ્રકારના ખનીજ દ્રવ્યો પોતાના ભૂગર્ભમાં સંગ્રહિત કરીને બેઠો તેવી જ રીતે નાગ શૃખંલાઓમાં શિખરો પર પ્રાચીનકાલીન અનેક શક્તિ પીઠ ધ્વંસાવસ્થામાં વિખરેલી પડી છે. દૈવયોગે ત્યાં પહોંચી જવાય. અતીત કાળની કલ્પનાઓ ઉભરાવા લાગે છે અને વિચારમગ્ન થતાં મુખમાંથી દુર્ગાસપ્તશતીનો આ શ્લોક સરી પડે છે -

વિશ્વેશ્વરી । ત્વં પરિપાસિ વિશ્વ વિશ્વાત્મિકા ધારયસીતિ વિશ્વમ્ ।

વિશ્વેશ - વંદ્યા ભવતી ભવન્તિ, વિશ્વાશ્રયા યે ત્વયિભક્તિ નમઃ ॥

ઝાંસી-કાનપુર રોડ પર ઝાંસીથી લગભગ ૪૫ કિ. મીટર દૂર ઝાંસી અને ઉરઈની લગભગ મધ્યમાં 'પૂંછ' નામક એક ડસ્ટો છે. અહીંથી એક સડક 'મહિરાનીપુર' ની તરફ જાય છે. આ સડકને લગભગ ૮ કિ.મીટરના અંતરે બેતવા (બેટવા) નદી કાપે છે. બેતવા નદી પર પુલ નથી. શિયાળા અને ઉનાળાના સમયે લાકડા, પથ્થર અને માટીથી બનાવેલ અરથાયી પુલના આધારે નદી પાર કરવામાં આવે છે. બેતવાના બીજા કિનારે પથ્થર, માટી અને ઈંટના ઢગલા અને અત્યંત પ્રાચીન દુર્લભ દુર્ગના ભગ્નાવશેષ દૃષ્ટિગોચર થાય છે. આ દુર્ગનાં ભગ્નાવશેષની ચાર દીવાલોની વચ્ચે 'એરચ' નામનું એક નગર વસેલું છે. નિકટથી આ ભગ્નાવશેષનું અવલોકન કરતા આ નગરની ભૂતકાળની ભવ્યતા, રમ્યતા અને સુંદરતાની કલ્પના માનસ ફલક ઉપર ઉપસી આવે છે.

પરંતુ જ્યારે એ વાતની જાણ થાય કે ભક્ત પ્રહ્લાદના પિતા હિરણ્યકશ્યપ આ નગરનો શાસક-રાજા હતો ત્યારે તેની બર્બરતા, અને કૂરતાની કાલીઘટા ચિત્તાકાશ પર છવાઈ જાય છે. જેની ધરતી કંપાવનારી ગર્જનાઓના ભયાનક શબ્દો સુરમ્ય કલ્પનાના સાગરને શાંત કરી દે છે. વાતાવરણ ઘૃણાથી ભરાઈ જાય

છે. આ દ્વાપરનું ઐતિહાસિક નગર છે. એરચ ઝાંસી જનપદની અંતર્ગત આવે છે. પ્રાચીનકાળની સ્થિતિની કલ્પના કરતાં એની ચારે બાજુએ જીવ-જંતુઓથી ભરેલું જંગલ હશે.

દૈત્યરાજ હિરણ્યકશ્યપ એરચનો શાસક હતો અને એના રાજ્યની અંતર્ગત બેતવાના પ્રવાહની દિશામાં નીચેની તરફ એરચની લગભગ ૫ કિ.મીટરના અંતર પર ડાકાયલ પર્વત છે. બેતવા નદી એના મૂળમાં વહે છે અને એક સ્થાન પર સમુદ્રનું રૂપ ધારણ કરી ગઈ છે, જેના ઉપર ડાકાયલ પર્વતનું સર્વોચ્ચ શિખર છે. ભક્ત પ્રહ્લાદને એના શિખર પરથી નદીના પ્રવાહિત અગાધ જળમાં ફેંકી દેવામાં આવ્યો હતો. એટલા માટે આ સ્થાનને ‘પ્રહ્લાદ દહ’ ના નામથી ઓળખવામાં આવે છે. ડાકાયલ પર્વતના દક્ષિણ પાર્શ્વમાં ‘ડિકૌલા’ નામક ગામ વસેલું છે. આ ગામનું નામ ડાકાયલ પર્વતના નામ પરથી પડ્યું છે. ડિકૌલા ગામથી પર્વત ઉપર શ્રી છિન્નમસ્તા માતાની પીઠ છે. હિરણ્યકશ્યપ છિન્નમસ્તા માતાનો જ ઉપાસક હતો અને આ પીઠની સ્થાપના તેના દ્વારા જ કરવામાં આવી છે. આ સ્થાન પર તપશ્ચર્યા કરીને તે દૈત્યરાજ હિરણ્ય કશ્યપે અપાર શક્તિ મેળવી હતી. આ સ્થાનની સ્થાપના શુદ્ધ પદ્મતિથી થયેલ છે. અહીં માતા છિન્નમસ્તાની મૂર્તિ નથી. પીઠ માત્ર છે અને યંત્રની પૂજા થાય છે. આ સ્થાન આજે પણ જાગ્રત છે અને સાધકોને અનેક પ્રકારની અનુભૂતિઓ થાય છે. પીઠથી ઉપર પર્વતના શિખર ઉપર શ્રી છિન્નમસ્તાજીના વિકરાળ ભૈરવ સ્થાપિત છે. પીઠની નીચે શિવ તેના શિવ સ્થાપિત છે અને ૬૪ યોગિનીઓ તથા ૫૬ વીરોનાં સ્થાન છે. અહીં નિર્મિત ભવનો વિક્રમ સંવત ૧૬૭૩માં કોઈએ કરાવ્યું હતું. તકતી લગાડેલી છે પરંતુ વાંચી શકાતી નથી. આ સ્થાનની એક વિશેષતા છે કે ડાકાયલ પર્વત પૂર્ણ રૂપથી શુષ્ક છે. એના ઉપર કોઈ વૃક્ષ નથી. પરંતુ આ પીઠના ક્ષેત્રમાં વૃક્ષ છે, જે સદૈવ લીલાં જ રહે છે. ચૈત્ર માસની પૂર્ણિમાથી વૈશાખની બીજ સુધી ત્રણ દિવસ અહીં ઘણો જ મોટો મેળો ભરાય છે.

ભારત વર્ષમાં છિન્નમસ્તા માતાની કેવળ ત્રણ પીઠ છે. એક ચિન્તપૂર્ણીની આદિપીઠ હિમાચલ પ્રદેશમાં બીજી ડિકૌલાની હિરણ્યકશ્યપ દ્વારા પ્રતિષ્ઠિત પીઠ ઉત્તર પ્રદેશમાં અને ત્રીજી બિહારના હજારીબાગ જિલ્લામાં દામોદર નદ અને ભૈરવીના સંગમ તીર્થ પર આવેલી પીઠ આ ત્રણ પીઠ સ્થાનો છિન્નમસ્તાના પ્રસિદ્ધ છે. ડાકાયલ પર્વતમાં અનેક કંદરાઓ છે જ્યાં લોકનો વિશ્વાસ છે કે મોટા મોટા મહાત્માઓ આજે પણ તપસ્યા કરે છે અને આવું હોય તો પણ કોઈ આશ્ચર્યની વાત નથી. કારણ કે વાસ્તવમાં આ ભૂમિ તપોભૂમિ હોવાનું જાણવા મળે છે. આ ક્ષેત્રમાં હિરણ્યકશ્યપના વધ માટે નૃસિંહ ભગવાન પ્રગટ થયા હતા. નૃસિંહ દ્વાર

અહંકાર કરવાથી શ્રી છિન્નમસ્તા માતાએ તેના પર સંયમના હેતુથી શરભ પક્ષીરાજને અહીં અવતરિત કર્યો હતો.

આ ક્ષેત્ર માટે કિંદવદન્તીઓ પ્રસિદ્ધ છે. ભક્ત પ્રહ્લાદને ડોકાયલ પર્વતના શિખર પરથી નદીના પ્રવાહમાં ફેંકવામાં આવ્યો ત્યારે નદીમાંથી આદ્રતા યુક્ત અવાજ આવ્યો 'બેટવા.....બેટવા !' (બેટવા) ત્યારથી બેટાનું (પુત્રનું) રક્ષણ કરનારી માતા 'બેટવા' (બેટવા) તરીકે પ્રસિદ્ધ છે.

બીજા એક વાત એવી છે કે 'ડિકૌલા'ના મંદિરમાં માતા છિન્નમસ્તાની પ્રતિમા એટલા માટે નથી કે જ્યારે નૃસિંહ ભગવાનનો અવતાર થયો, તો હિરણ્યકશ્યપ દ્વારા પ્રાર્થના કરવાથી તેની સહાયતા કરવાને બદલે માતા એ મુખ ફેરવીને પીઠ બનાવી દીધી હતી. વાસ્તવિકતા એ છે કે - હિરણ્યકશ્યપના અત્યાચારથી ભૂમંડળ ત્રાહિમામ્ ત્રાહિમામ્ પોકારી ઉઠ્યું હતું. તેનો વધ થવો આવશ્યક હતો. એટલા માટે માતાએ તેને મદદ કરી નહીં. આ વાતને ત્યાંના લોકોએ પીઠ બતાવવાની સંજ્ઞા આપી છે. આ ઉપરાંત ઉક્ત કિંદવદન્તીનો બીજો અર્થ એવો છે કે - આ પીઠ છે અને અહીં યંત્ર સાધના છે. આથી લોકો 'પીઠ' શબ્દનો અર્થ પીઠ બતાવવા સાથે જોડી દીધો છે. નિઃસંદેહ આ સિદ્ધ પીઠ છે. અને શ્રી છિન્નમસ્તાના સાધકે આદિપીઠ ચિન્તપૂર્ણીની માફક ત્યાં જઈને અનુભૂતિ પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ.

ૐ ૐ ૐ

૬. શ્રી છિન્નમસ્તા પીઠ : ‘૨૪-૨૫’

પવિત્ર નદી ભૈરવી (મુણ્ડા) તથા ભૈરવ સ્વરૂપ નદ ‘દામોદર’ના વિપરીત-રત સંગમ પર છઠ્ઠી મહાવિદ્યા ‘ભગવતી શ્રી છિન્નમસ્તા’ની પીઠ સ્થિત છે. આ સ્થાન ‘૨૪-૨૫’ યા ‘૨૪-૨૫’ ના નામથી વિખ્યાત છે. ભગવતીનું આ સ્થાન સિદ્ધ પીઠોની અંતર્ગત આવતું નથી તેમજ શક્તિ પીઠોની અંતર્ગત પણ નથી, પરંતુ એટલું તો નિશ્ચિત છે કે સાધકોની તપશ્ચર્યાથી પ્રસન્ન થઈને માએ આ સ્થાનને સિદ્ધ ક્ષેત્ર બનાવી દીધું છે.

પ્રકૃતિના આ લીલામય સુંદર અરણ્ય આચ્છાદિત તપોભૂમિ એ યુગ-યુગાન્તરથી ‘ભૈરવી અને દામોદરનદ’ ના મિલન-આનંદથી ઉચ્છ્વસિત થઈને અનેક પ્રાણીઓને પોતાની શીતળ છાયામાં આશ્રય આપ્યો છે. પલ્લવ મરમર ધ્વનિના તાન સાથે સ્વર મિલાવતાં વિહંગો (પક્ષીઓ) ના મધુર કલરવને તે પ્રાણીઓની ‘ૐ માં છિન્નમસ્તા’ ની વેદ સમ્મત ધ્વનિના રૂપમાં સાંભળવા માટે વન્યજીવ, પક્ષી અને મનુષ્ય કાનને એકાગ્ર કરે છે. વનરાજ વ્યાઘ્ર-શિરોમણિ આહાર-દુર્લભ સુલભ સર્વ પ્રાણીઓની સાથે એક જ વૃક્ષની છાયામાં રહીને મંદિરના શંખ ધ્વનિ સાંભળતા સાંભળતા પોતાની સ્વાભાવિક હિંસકવૃત્તિને ભૂલી ગયા છે. જાણે કે સજળ નયનોથી, એકાગ્રચિત્ત થઈને તેઓ પણ સુધામય ‘ૐ છિન્નમસ્તા’ નું ગાન સાંભળી રહ્યા છે. સાંભળવામાં આવ્યું છે કે - આજે પણ હિંસક પશુ મંદિરની સીમા પર કોઈ પ્રકારનું હિંસાત્મક કાર્ય કરતાં નથી.

સુરમ્ય પ્રકૃતિના આ સ્થાન પર આપ બસ, ટેક્ષી, રેલવે યા હવાઈ માર્ગે પહોંચી શકો છો. રેલવે માર્ગથી ત્યાં પહોંચવા માટે આપને ‘દક્ષિણ-પૂર્વ રેલવે’ ના સ્ટેશન ‘રામગઢ કેન્ટ’ સુધીની યાત્રા કરવી પડશે. ‘રામગઢ કેન્ટ’ થી બસ સ્ટેશન ૨ કિ.મીટર દૂર છે. ત્યાં બસ અને ટેક્ષી બંને ઉપલબ્ધ છે. બસ ૧૫ કિ.મી. છિતરપુર તથા છતરપુરથી ૧૧ કિ.મી. સેન્ટ્રલ કોલ્ડ થઈને ૨૪-૨૫ પહોંચે છે.

બસ યા ટેક્ષીથી ‘૨૪-૨૫’ પહોંચવા માટે ‘હજારી બાગ, બોકારો યા રાંચી’ થી યાત્રા કરવી પડશે. ‘રાજ-૨૫’ બોકારોથી ૪૦ કિ.મી. પશ્ચિમમાં આવેલું છે. હજારીબાગ તથા રાંચીથી આપને ‘રામગઢ કેન્ટ’ પહોંચવું પડશે. રામગઢ કેન્ટ પટના રાંચી રાજમાર્ગ પર રાંચીથી ૪૫ કિ.મી. પહેલાં તથા હજારી બાગથી ૬૫ કિ.મી. પછી આવે છે.

હવાઈ જહાજ (વિમાન યાત્રા) કરવા માટે આપને રાંચીની ટિકિટ ખરીદવી પડશે. રાંચી હવાઈ મથક સાથે દેશના મુખ્ય હવાઈ મથકો જોડાયેલાં છે. ત્યાંથી આપને ટેક્ષી યા બસ મારફત રામગઢ કેન્ટ થઈ ‘૨૪-૨૫’ની યાત્રા કરવી પડશે.

■ સિદ્ધ ક્ષેત્ર રજ-રૂપાની પ્રાચીનતા અને નામકરણ : -

‘પ્રચંડ ચંડિકા’ ની આ પીઠનું નામ જનશ્રુતિ અનુસાર ‘રાજ-તપા’ હતું કારણ કે અહીંના સ્થાનિક લોકોના વિશ્વાસ મુજબ સુરથરાજ અને સમાધિ નામક વણિકની તપોભૂમિ આ રહી છે. એટલે રાજ સુરથના તપ કરવાથી તે સ્થળ ‘રાજ-તપા’ તરીકે વિખ્યાત થયું.

‘રાજ-રૂપા’ નામક સાથે બીજા એક કથા જોડાયેલી છે તે મુજબ પૂર્વકાળમાં ત્યાં એકમાત્ર મંદિર હતું. જેમાં કોઈ વિગ્રહ નહીં હતો. આદિવાસી સંથાલ જાતિના લોકો અહીં ભગવતીની આરાધના કર્યા કરતા હતા. કાલાન્તરમાં બંગાળ, બિહાર અને ઉડીસાના નવાબ મુર્શીદાકુલીખાંના આધીનસ્થ રાજપુર (આડિયાદહ) રાજ્યના રાજા રુદ્રનારાયણ ઘોષાલ પદચ્યુત થઈને આ સ્થાન પર પહોંચ્યા તથા ભગવતી છિન્નમસ્તામાં વિગ્રહનો સ્વતઃ ઉદ્ભવ થઈ ગયો. આ ચમત્કારથી પ્રભાવિત થઈને તત્કાલીન સંથાલ સરદાર મંગરૂ, જેનો વ્યવસાય ડાકુગીરીનો હતો, તે પોતાની ટોળી સાથે તેમનો શિષ્ય બની ગયો. એકવાર રાજાએ તેને ડાકુગીરી અને ઘાડ પાડવાનું કામ બંધ કરવા કહ્યું. પરંતુ મંગરૂએ તેની વાત માની નહીં. પરિણામ સ્વરૂપ તેના પુત્ર ઝગડુ ને સર્પ કરડ્યો અને પુત્ર મરણ પામ્યો. ભયભીત થઈને મંગરૂ પોતાની પત્ની ફૂલવતી સાથે રાજા પાસે ગયો. તથા ક્ષમા-યાચના કરીને પુત્રને સજીવન કરવા માટે પ્રબળ અનુરોધ કર્યો. રાજા રુદ્રનારાયણ તેના પુત્રના શબને લઈને મંદિરમાં ચાલી ગયા અને તેનો એક માત્ર ફાટક (બારણા)ને બંધ કરી દીધું. તેમણે પોતાનું શેષ આયુષ્ય ઝગડુને આપી દીધું. તથા પોતાના શરીરને માતાનાં ચરણોની નીચે પાષાણ રૂપમાં પરિવર્તીત કરી દીધું. ત્યારથી એને ‘રાજા-રોપાય-ગયા’ (સ્થાપિત યા રોપિત) નામથી ઓળખાયું. આદિવાસી આ મંદિરનું ફાટક ત્યારથી બંધ કરવા દેતા ન હતા. અહીં પાંચ-છ વર્ષથી ફરી ફાટક બંધ થવા માંડ્યું છે.

આ સ્થાનના નામકરણની ત્રીજી વ્યાખ્યા ‘રજ-રૂપા’ના રૂપમાં પણ થઈ શકે છે. શબ્દકોશ અનુસાર રજનો અર્થ છે માસિક ધર્મ, ઋતુ, કુસુમ, આર્તવ, આકાશ, પ્રકાશ, જ્યોતિ, અને સૂર્ય કિરણોમાં ફેલાયેલ કણ, ત્રણ ગુણોમાં રજ બીજો ગુણ છે. જે સંપૂર્ણ વિશ્વની ક્રિયાશીલતાનું કારણ છે. ‘રૂપા’નો અર્થ ‘રૂપ’ યા ઊર્ધ્વમુખી એવો થાય છે. રજનો રંગ રક્તવર્ણ છે. એટલે ભગવતી વજ્રવૈરોચની અને તેમની સખીઓ વર્ણિની અને ડાકિની પણ રક્તવર્ણા યા રજોરૂપા છે. એ સંસારની સમસ્ત ક્રિયાશીલતાને ઊર્ધ્વગતિ પ્રદાન કરવા સક્ષમ છે. જે બ્રહ્મ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવામાં સહાયક છે. આ કારણ છે કે કાલાનારમાં ‘રજ-રૂપા’ અપભ્રંશ રૂપમાં ‘રજરૂપા’ થઈ ગયું છે. આજે પણ ભગવતીને ‘કાશ-રૂપ’ જ માનવામાં આવે છે.

આ પીઠ ઉપર પહોંચતા જ મન સાંસારિક વિષયોથી વિરક્ત થઈ જાય છે.

એનું કારણ છે કે માના આ વિગ્રહની ઉપાસનાથી પાપ વિનષ્ટ થઈ જાય છે. સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે તથા શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન થાય છે.

‘વન્દે માતરમ્’ - આંદોલનની જન્મભૂમિ રજ-રખા ભારતીય સ્વાધીનતા હેતુ સાંન્યાસીઓ દ્વારા પ્રવર્તીત ‘વન્દે માતરમ્’ - આંદોલનની પણ ‘રજ-રખા’ના આ મંદિરથી પ્રારંભ થયું હતું. શ્રી બંકિમ ચંદ્ર દ્વારા રચિત ‘આનંદમઠ’માં વર્ણવેલ સ્થાન આ ‘રાજ-રખા’ છે, જ્યારે બંગાળ, બિહાર અને ઉડીસા એક જ પ્રાન્તમાં હતા. તે દિવસોમાં પ્રાન્તના સૂબેદાર નવાબને આધીન હતું. ‘સર્વે રેકોર્ડ ઓફ રાઈટ’ ના ખાતામાં આ સ્થાનનું નામ ‘મઠ’ રૂપમાં અંકિત છે. જ્યારે સંન્યાસી આંદોલન વધુ તીવ્ર વેગવાન બન્યું ત્યારે મોગલ શાસકોએ આ આંદોલનને દબાવવા માટે નવાબ મુર્શીદાલી ખાન નામક સિપહ સાલારને ફોજ સહિત મોકલ્યો. રેજાખાને હજારીબાગ થઈને દામોદર નદીની પેલી પાર પોતાનો તંબુ નાંખ્યો. નદીમાં પૂર આવ્યું હતું, એટલા માટે તેણે ત્યાંથી મંદિર ઉપર ગોળાઓ વરસાવવા શરૂ કર્યા હતા. એક ગોળો મંદિરના ઉત્તર ભાગમાં જઈને પડ્યો, અને સમગ્ર મંદિર આગની જ્વાળાઓથી ઘેરાઈ ગયું. રેજાખાને જોયું કે આગથી ઘેરાયેલું મંદિર ક્યારેક મસ્જિદના રૂપમાં તો ક્યારેક ગિરજા ઘરના રૂપમાં, પરિવર્તીત થઈ રહ્યું હતું. આ દૃશ્ય જોઈને રેજાખાન બેહોશ થઈ ગયો, હોશ આવતા તેણે ફોજને પરત રવાના થવા આદેશ આપ્યો. આ ગોળા વરસાવ્યાના દાગો જે દેખાતા હતા તે ૧૮૬૨માં દાદા સુકુમાર બસુ ઠાકુરે મંદિરના જીર્ણોદ્ધાર સમયે બંધ કરાવી દીધા હતા.

■ ચૂડી વેચનારની ચમત્કારિક કથા : -

અહીં રાજરખામાં વર્ષો પહેલાં એક દિવસ ચૂડીઓ વેચવા માટે ચૂડીવાળો આવ્યો, તે દિવસે એની એક પણ ચૂડી વેચાઈ નહીં, નિરાશ ચૂડીવાળાએ માતાજી ઉપર ફીટકાર વરસાવ્યો અને ઠપકો આપવા માંડ્યો. ‘તારા દરબારમાં મા હું ભૂખ્યો રહીને પાછો જઈશ ?’ અચાનક ત્યાં લાલ વસ્ત્રો પહેરેલી સુંદર નવયુવતી આવી અને શંખ-ચૂડી પહેરવાની ઇચ્છા પ્રગટ કરી. ચૂડી પહેર્યા પછી તેણે કહ્યું, મારા પિતાજી ગામ ગયા છે. ત્યાંના મંદિરમાં પોટલીમાં, ટાંકા ઉપર તમારા પૈસા રાખ્યા છે. જાવ, તેમને કહીને લઈ આવો, ચૂડીવાળાએ હેસા પોડા ગામ જઈને પૂજારીને પૂર્ણ વિવરણ સંભળાવ્યું અને પૈસાની માંગણી કરી. પૂજારી મોટા આશ્ચર્યમાં પડી ગયો અને કોપિત પણ થયો કારણ કે તેનું કોઈ સંતાન ન હતું. ચૂડીવાળાએ ઘણો અનુનય વિનય કર્યો (કાલાવાલા કર્યા) એટલે પૂજારીએ મંદિરમાં જઈને જોયું તો ટાંકા ઉપર એક પોટલી મૂકેલી હતી. પોટલામાં એટલા જ પૈસા હતા જેટલા નવયુવતીએ કહ્યા હતા. પૈસા પ્રાપ્ત થતાં પૂજારીએ કહ્યું ઠીક છે, જેણે તમને કહ્યું હતું તેની સાથે મારી મુલાકાત કરાવી આ પૈસા લઈ લો.’ ચૂડીવાળો ઘાટ ઉપર ગયો પણ ત્યાં કોઈ હતું નહીં. એટલે પૂજારીએ તેને ધમકાવ્યો.

ચૂડીવાળાએ રડતા રડતા કહ્યું - 'તમારું આ કેવું સ્થાન છે મા, જ્યાં મારે પગલે પગલે અપમાન સહન કરવું પડે છે ! જો હું જૂઠો છું તો હું આત્મદાહ કરી લઈશ, નહીં તો પહેરેલી ચૂડીઓને બતાવો.' અકસ્માત્ દામોદર નદીના પ્રવાહમાં વીજળીનો ચમકારો થયો અને ખનકતી ચૂડીવાળા બે હાથ જોવામાં આવ્યા. આ દૃશ્ય જોઈને પૂજારી અને ચૂડી વેચનારો બંને આશ્ચર્યથી દિગ્મૂઢ બની ગયા. એટલું જ નહીં અચેતન સ્થિતિમાં ગબડી પડ્યા. ભાનમાં આવતાં જ પૂજારીએ ચૂડીવાળાને પૈસા આપી દીધા અને બંને પોતપોતાને ઘરે ગયા.

■ આધુનિક વિકાસ પ્રાપ્ત રજ-રખાનો પરિચય :-

'હજારીબાગ' ગૅઝેટિયરમાં આ સ્થાનનો ઉલ્લેખ 'મઠ' નામથી થયેલ છે. સંભવતઃ સુંદરવન હેલ્ડાના અધોર સાધકો તથા 'આનંદ મઠ' ના કાંતિકારીઓનું આ સ્થાન મુખ્ય કેન્દ્ર રહ્યું હોય, જ્યાંથી 'વંદે માતરમ્' નો ઉદ્ઘોષ થયો હશે. અહીં શંકર સ્વરૂપ જગદ્ગુરુ આદ્ય શંકરાચાર્ય ત્રણ દિવસનો પ્રવાસ કર્યો હતો. આ વાતનો ઉલ્લેખ શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુએ વૃંદાવન પ્રસ્થાન કરતી વેળાએ આ સ્થાન પર કર્યો હતો. કહેવામાં આવે છે કે રજ-રખા મંદિરમાં સ્થિત છિન્નમસ્તાની મૂર્તિ સ્વયંમેવ અવતરિત થઈ હતી. ત્યારબાદ શ્રદ્ધા-ભાવનાથી પ્રેરિત ભક્તજનોએ પ્રભાવિત થઈને મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું પરંતુ નિર્માણ ક્યારેક થયું તેનો કોઈ ચોક્કસ આધાર મળતો નથી. હા, આઠમી શતાબ્દીમાં જગદ્ગુરુ આદ્ય શંકરાચાર્યએ ભારત ભ્રમણ દરમિયાન છિન્નમસ્તા મંદિરની પૂજા કરી હતી એટલે તે પહેલાનું આ મંદિર છે.

છિન્નમસ્તા મંદિરની નિર્માણ શૈલી ગુપ્તકાળમાં બનેલાં મંદિરોને મળતી આવે છે એટલે ઇતિહાસકારોનું માનવું છે કે છિન્નમસ્તાનું આ મંદિર સન - ૩૨૦ થી શરૂ થયેલ ગુપ્તવંશના અમલ-દરમિયાન થયું હશે. એવું માનવામાં આવે છે. ગુપ્તવંશીય રાજા સમુદ્રગુપ્તએ આ મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું હતું.

છિન્નમસ્તા મંદિરનો નિર્માણકાળ જે હોય તે પરંતુ એની કલાત્મકતા સ્વયં એક રહસ્ય છે. આવા દુર્ગમ સ્થાનમાં, ગહન જંગલમાં આવી સુંદર કલાકૃતિનું નિર્માણ કેવી રીતે થયું હશે એ એક સંશોધનનો વિષય છે.

છિન્નમસ્તા મંદિર પરિસર લગભગ દોઢ એકર જમીનમાં ફેલાયેલ છે. અહીં એક નહીં અનેક મંદિર છે. મુખ્ય મંદિરમાં બે ફૂટ ઊંચી છિન્નમસ્તાની મૂર્તિ છે. જે સફેદ કમળના ફૂલપર સ્થિત છે. જેની નીચે કામદેવ અને રતિ વિપરીત મુદ્રામાં છે. અહીં કામદેવ અને રતિનું દમન કરતી મા છિન્નમસ્તા તેમના ઉપર સ્થિત છે. વર્તમાનમાં મૂર્તિ ચાંદીનાં આવરણથી ઢંકાયેલ છે. ચાંદીના આવરણ ઉપર પણ મા છિન્નમસ્તાની આકૃતિ ઉભરેલી છે.

અહીં દામોદર નદ શિવનું પ્રતીક છે. ભૈરવી નદી શક્તિ છે. શિવશક્તિનું સામંજસ્યમાં કે અહીં ભગવતી વિપરીત રતાતુરા છે. ભગવતીને વિપરીત રતિ આતુરા પણ કહેવામાં આવે છે.

ભૈરવી નદીનું હર્ષાન્વિત ઉછળીને આવવું અને દામોદર નદ પર એનો વિલાસ. ભગવતી છિન્નમસ્તાની ઉન્મુક્તતા અને તેની સ્વતંત્ર સત્તાના સર્વ તંત્ર સ્વતંત્ર હોવાની પૂર્ણ અભિવ્યક્તિ છે. ભગવતીનો વિગ્રહ શિવના શરીર ઉપર છે. આ રીતે ભૈરવી નદીનું દામોદર નદ ઉપર આરૂઢ થવું સ્વયંસિદ્ધ છે. એટલે મા છિન્નમસ્તાનું આ સ્થાન સ્વયંસિદ્ધ છે. મા છિન્નમસ્તા સર્વનું રક્ષણ કરે એવી પ્રાર્થના.

છિન્નમસ્તાનું મંદિર પૂર્વભારતનું સર્વાધિક મહત્ત્વપૂર્ણ શક્તિ પીઠ છે. તંત્ર સાધકો માટે છિન્નમસ્તા આ મંદિર એટલું મહત્ત્વનું છે કે જેટલું કામરૂપનું કામાખ્યા પીઠનું. એ સંજોગની વિચિત્રતા પણ છે. છિન્નમસ્તા મંદિરની શિલ્પકળા અને આસામ કામાખ્યા મંદિરની શિલ્પકળામાં ઘણી સમાનતા વર્તાય છે. આ જ કારણે તંત્ર સાધકોની બારે માસ અવરજવર રજ-રખામાં ચાલુ જ રહે છે.

મા છિન્નમસ્તાના મંદિરની પૂર્વમાં અષ્ટદેવી મંદિર છે. આ આઠ મંદિરોનો સમૂહ છે અને તેમાં આઠ મહાવિદ્યાઓ - કમલા, તારા, ષોડશી, ભુવનેશ્વરી, ભૈરવી, માતંગી, ધૂમાવતી અને બગલામુખીનાં આકર્ષક મંદિરો છે. આષ્ટદેવી મંદિર અને છિન્નમસ્તા મંદિરની આકર્ષક મંદિરો છે. અષ્ટદેવી મંદિર અને છિન્નમસ્તા મંદિરની વચ્ચેવચ સૂર્યનારાયણ મંદિર છે. આ મંદિરની કલાત્મકતા જોવા જેવી છે. આ મુખ્ય મંદિરો સિવાય મહાકાલ મંદિર, ગણેશ મંદિર, સંકટમોચન મંદિર આદિ પણ ઉલ્લેખનીય છે. મંદિર પરિસરમાં એક એવા શિવલિંગની સ્થાપના કરવામાં આવી રહી છે કે જે દેશભરમાં સૌથી ઊંચું હશે. 'કુમુદ-પ્રીતા ટ્રસ્ટ' દ્વારા આ મંદિરોનું નિર્માણ કરાવવામાં આવ્યું છે.

આ સ્થાન પર દર્શન ક્રમ નીચે પ્રમાણે છે - સર્વ પ્રથમ સાધક નદ યા નદીમાં સ્નાન કરી ભગવતી છિન્નમસ્તાનું દર્શન અને પૂજન કરે. ત્યાર પછી ભગવાન સૂર્યનારાયણ, કાલભૈરવ, ભગવતી કાલી, અષ્ટમંદિર, રાધાકૃષ્ણ મંદિર, હનુમાનજી, વિશ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણ તથા વિશ્વરૂપા ભગવતીનું દર્શન કરે, આ સ્થાન સિદ્ધ બલિક્ષેત્ર છે. એટલે બલિ અનિવાર્ય છે. અહીં નારિયેળ, લીંબું યા છાગ (બકરા)નો બલિ આપવામાં આવે છે. અહીં લોખંડની ચૂડી અને સિંદૂર તથા સાકરિયા દાણા પ્રસાદ રૂપમાં મળે છે.

૬. દશ મહાવિદ્યા રહસ્ય

શક્તિ - ઉપાસના આધુનિક જ નહીં, પરંતુ અતિ પ્રાચીન છે. આર્યોની પરમ ઉન્નતિના સમયે જે મહર્ષિઓ શક્તિના અસ્તિત્વને દૃઢયંગમ કરવામાં સક્ષમ થયા હતા, તેઓ દ્વારા પ્રતિપાદિત આ અમોઘ ઉપાસના છે. મહા શક્તિ નિત્ય અને જન્મ-મૃત્યુ રહિત તથા સમસ્ત વિભાગવાળી છે અને જગતનું આદિકરણ છે. આધુનિક વૈજ્ઞાનિકો પણ કહે છે કે શક્તિનો નાશ નથી થતો, રૂપાંતરણ થાય છે, સ્થાનાંતરણ થાય છે, એટલે કે માધ્યમ બદલાય છે. તેનાથી આ સંસાર વિસ્તારિત છે. અનાદિ મૂળશક્તિથી જ આ નિખિલ બ્રહ્માંડ સૃષ્ટ અને દૃષ્ટ થઈ રહ્યું છે. સમગ્ર જગતમાં એક અચિંત્ય, અનિર્વચનીય, અજ્ઞાત, અજ્ઞેય અને મૂલ-મહા-શક્તિ વિરાજમાન છે. આ તથ્યનો આધુનિક પાશ્ચાત્ય વૈજ્ઞાનિકોએ પણ સ્વીકાર કર્યો છે.

જ્ઞાન અને ભક્તિના માર્ગે જનારા આચાર્યે એ પણ અન્તતઃ મહાશક્તિનું દર્શન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. તેઓ દ્વારા પ્રામાણિત કરવામાં આવેલ છે કે - મહાશક્તિના અભાવમાં દેવરાજ ઇન્દ્ર બ્રહ્માંડને ચૂર્ણ કરી શકે છે, અગ્નિ વિશ્વને બાળી શકે છે, પવન વિશ્વને ચલાયમાન કરી શકે છે. તેમની આ શક્તિ પોતાની નથી. મહાશક્તિ દ્વારા જ વિશ્વએ વિવિધ શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરે છે.

જડ-ચેતન, ચર - અચર સર્વ આ અનન્ત સત્તાની અન્તર્ગત છે. નિર્ગુણ અવસ્થામાં આતુરિયા અને સગુણ અવસ્થામાં સત્ત્વ, રજ અને તમો મય છે. આ ગુણોથી સૃષ્ટિ આદિ કાર્ય થાય છે. શ્રી ચંડી (દુર્ગા સપ્તશતી)માં આ મહાશક્તિ - તત્ત્વનું વિશદ રૂપમાં વર્ણન છે. મહાશક્તિ જગન્મયી છે, એટલા માટે દેવતા, સૂર્ય, ચંદ્ર, ઇન્દ્ર, ગ્રહ, ઉપગ્રહ, અગ્નિ-વાયુ, જલ-સ્થળ, ગંગા-ગોદાવરી, આંબો, વડ અને સકલ ઘટ મહાશક્તિની જ આરાધના કરે છે.

સાંખ્યકાર ચિન્મય પદાર્થને 'પુરુષ' અને અધઃ સ્થિતને પ્રકૃતિ કહે છે. આ પ્રમાણે સનાતન મહાશક્તિ - પુરુષ અને શક્તિ બંનેની સમષ્ટિ થઈને ભક્તોના રક્ષણ માટે 'મા મૈઃ, મા મૈઃ ના સ્વરનો નિનાદ કરતી દોડી રહી છે.

વેદાન્ત - વાદિઓએ મહાશક્તિની જ્ઞાનયોગથી વિવેચના કરીને, ઉપરના ભાગમાં એક અપૂર્વ તત્ત્વ ચિન્મય પદાર્થને દૃષ્ટા રૂપમાં સ્થાપિત કરીને અને તેના નિમ્ન સ્તર પર દૃશ્ય રૂપથી આ અનન્ત શક્તિના કેન્દ્રીભૂત પદાર્થનું રક્ષણ કરતા રહી વિશ્વલીલાની ખૂબ જ સુંદર મીમાંસા કરી છે.

પર્વતરાજ હિમાલયના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં ભગવતી કહે છે કે - હે ભૂધર ! સૂક્ષ્મ રૂપની માફક સ્થૂળ રૂપમાં પણ સમસ્ત વિશ્વને પરિવ્યાપ્ત કરીને હું સ્થિત છું.

મારું જે પરમ સૂક્ષ્મ, ગુણાતીત, નિરાકાર, સર્વવ્યાપી, નિરંશ, સકળ જગતનો આધાર, નિરાલંબ, નિર્વિકલ્પ, નિત્ય ચૈતન્ય - મય, જ્યોતિ સ્વરૂપ છે, તેનું અવલંબ 'મુમુક્ષુ' - ગણ, દેહ બંધથી વિમુક્ત થવા માટે કરે છે. હે રાજન્ ! માયા મુગ્ધ વ્યક્તિ, મારા આ અદ્વૈત રૂપને જાણી શક્તી નથી, પરંતુ તેઓ ભક્તિપૂર્વક સ્થૂળ રૂપની આરાધના કરે છે, જેનાથી અંતમાં તેઓ પણ મારા ઉક્ત પરમ રૂપથી અવગત થઈને, માયા જાળથી ઉત્તીર્ણ થાય છે. મારી દેવી મૂર્તિની આરાધના કરવાથી શીઘ્રતાથી મુક્તિ લાભ પ્રાપ્ત કરે છે.

દેવી મૂર્તિના ઉપાસકો મુખ્યત્વે કરીને દસ-મહા વિદ્યાઓના સાધક હોય છે. દસ-મહાવિદ્યાઓ 'આશુ' મુક્તિ આપનારી છે. વિશેષ કાર્ય હેતુ, એ સ્વેચ્છાથી આવિર્ભૂતા, સ્વયં ઉત્પન્ના છે. દસ - મહાવિદ્યા કયા સમયે કેવી રીતે આવિર્ભૂત થઈ, તેનું ઉપાખ્યાન અહીં રજૂ કરવામાં આવે છે.

દક્ષ પ્રજાપતિની કન્યા સતીએ સ્વેચ્છાએ શિવજીએ પતિ રૂપે પસંદ કર્યા હતા. તે નારદ દ્વારા મળેલ સમાચાર અનુસાર પિતા દક્ષ પ્રજાપતિએ આયોજિત કરેલ મહાન યજ્ઞના અનુષ્ઠાનની વિગત જાણી આનંદિત થઈ રહી હતી, પરંતુ પિતાએ દક્ષ યજ્ઞમાં તેમને નિમંત્રણ આપ્યું નહીં, કારણ કે તે શિવજીની ઉપેક્ષા કરતો હતો. નિમંત્રણ ન મોકલવાનું કારણ જાણવા માટે તે સતીએ પોતાના પિયર જવાની મહાદેવજી પાસે અનુમતિ માંગી, પરંતુ તેઓએ તેનો સ્વીકાર કર્યો નહીં, અર્થાત્, મંજૂરી આપી નહીં. દેવીએ અનેક પ્રકારે વારંવાર અનુરોધ કર્યો, પરંતુ શિવજીએ હસીને તેમના અનુરોધને અમાન્ય ઠરાવતા સ્પષ્ટીકરણ કર્યું કે - "હે સતી ! અમને માન-અપમાનની પરવા નથી. હું આપની સાથે કૈલાસમાં સુખપૂર્વક સમય યાપન કરી રહ્યો છું. મને યજ્ઞ - ભોગનું કોઈ પ્રયોજન નથી. ત્યાં જઈને તમારે કટુ વચનો જ સાંભળાવના થશે અને સ્વાભિમાનવશ આપ અપમાનને સહન ન કરી શક્તા દેહ - ત્યાગ કરી દેશો. એટલે ચાહે આપ જેટલો પણ અનુરોધ કરશો, પરંતુ અનુમતિ આપીશ નહીં."

શિવજીનું કહેવું સાંભળીને ક્રોધાવેશથી સતીના અંગ કંપિત થવા માંડ્યા. એમ લાગતું હતું કે તેમના ક્રોધાગ્નિથી જગત ભસ્મ થઈ જશે. સતીની આ ભીષણમૂર્તિને જોઈને શિવ-શંકરે દશ દિશાઓમાં જોયું. પ્રત્યેક દિશાઓમાં તેમને દેવીની એક એક મૂર્તિ જોવામાં આવી, દશ દિશાઓની આ દશ મૂર્તિઓ દશ મહાવિદ્યા નામથી પ્રસિદ્ધ થઈ. એમાંની કોઈપણ એકની ઉપાસનાથી સાધક 'આશુ-સિદ્ધિ' યાને શીઘ્ર સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

ઉપરોક્ત આખ્યાનનું વિશ્લેષણ કરવાથી વાસ્તવિક રહસ્ય અવગત થાય છે. પ્રજાપતિ - દક્ષ અર્થાત્ કર્મ શક્તિ તે કાળ વંચનાની ચેષ્ટા કરે છે. દક્ષે પોતાની

કર્મશક્તિના અભિમાન (દર્પ)થી ઉન્મત્ત બની વિચાર્યું કે મહાકાલને નિમંત્રણ મોકલવાની શું આવશ્યકતા ? વિષ્ણુ ભગવાન તો છે જ તેઓની ભક્તિ કરવી એ જીવ માત્રનું પરમ લક્ષ્ય હોવું જોઈએ. મહાકાલની આરાધનાની શું આવશ્યકતા ? કર્મ શક્તિ દ્વારા કાલને પણ જીતી શકાય છે. કાલને અગ્રાહ્ય કરી શકાય છે. કાલ, કર્મને પ્રણાત થશે નહીં. કર્મને કાલ ગ્રહણ કરશે નહીં. ત્યારે કોષિત થઈને, 'કર્મ' કાલને વધુ હીન કરવાનો પ્રયાસ કરશે. શક્તિ - લાભને માટે યજ્ઞ કરવામાં આવે છે. એટલે દક્ષે ત્રિલોક વ્યાપી યજ્ઞનું અનુષ્ઠાન કર્યું. કાલની શક્તિ સતી યા પ્રકૃતિ (આદ્યા કાલી), આ સમયે કર્મ શક્તિના પરિચાલનથી અપરા શક્તિએ બાધ્ય થવું પડશે. આપ ઈશ્વરનું આવાહન કરો યા નહીં, ઈશ્વરને સમજો યા નહીં, ઈશ્વરને માનો યા નહીં, કર્મ કરવાથી 'શક્તિ' એ તો આવવું જ પડશે.

સતી દક્ષની કનિષ્ઠા કન્યાનો ઘણા આદરથી ઉછેર થયો હતો. આથી સકળ આસક્તિમય અવસ્થાના ભાવ પ્રકાશિત થાય છે. આથી તેને કનિષ્ઠા કહી છે. પરંતુ અવિદ્યા રૂપિણી અપરા પ્રકૃતિના ઉપર કોઈપણ પ્રબળા શક્તિ નથી. અવિદ્યા જ 'મહાવિદ્યા' છે. મહા મોહિત કર્મ (દક્ષ) તેને સમજી શકતો નથી. ઉક્ત 'કનિષ્ઠા કન્યા' જો કાળની ગોદમાં (ખોળામાં) ન રહેતાં 'કર્મ-વિરાજિતા' હોત, તો દક્ષને આટલો ક્રોધ ન થાત. 'કાલ'ની ગોદમાં તે સ્મશાન - વાસિની છે, યોગિની છે, સહ - ચારિણી છે, મુક્ત કેશી છે. ઐશ્વર્ય મદથી ગર્વિત, કર્મ મતિ 'દક્ષ' આવી કન્યાને કેવી રીતે જોઈ શકે ?

શક્તિ સાધકના આકર્ષણની અવહેલના શક્તિ કરતી નથી. શક્તિને પોકારતાં શક્તિ અવશ્ય દોડતી આવે છે. શક્તિ રહી પણ કેવી રીતે શકે ? એને તો જવું જ પડશે. કાળહીન શક્તિના ગમનથી કુફળ બનીને દક્ષનો યજ્ઞ ભલે વિધ્વંસ થી જાય. પરંતુ જે સાધનાનો દક્ષે આરંભ કરી દીધો છે, તેના આકર્ષણથી તેણે જવું જ પડશે. કર્મની શક્તિના સાધના ફળથી મહેશ્વરના સંગથી પ્રકૃતિનો વિચ્છેદ સંભવ બની ગયો. મહાકાળ તો પ્રકૃતિનો પરિત્યાગ કરવાનું ઇચ્છતા નથી. આજ દશ દિશાઓમાં દશ મહાવિદ્યા છે.

પ્રથમ મહાવિદ્યા મહાકાલને શક્તિ પ્રદાન કરનારી 'મહાકાલી' છે અને દ્વિતીય મહાવિદ્યા અનન્ત દેશની પ્રકૃતિ રૂપિણી દેશ શક્તિ 'તારા' છે. કાલી અને તારાના તત્ત્વ પ્રાયઃ એક સમાન છે. દેશ અને કાળમાં જે વિભિન્નતા છે, તે કાલી અને તારા-માં છે. કાલી અને તારા બંને 'કાલ' અને દેશ શક્તિથી સંહારકારિણી છે. શ્વેત પીતાદિ સકલ વર્ણ જેવી રીતે કૃષ્ણવર્ણ (કાળા રંગ)માં વિલીન થાય છે, એ રીતે તે નિર્ગુણ વિશ્વ - હિતૈષિણી કૃષ્ણ - વર્ણા છે અને દેશ શક્તિ નીલવર્ણા છે. એ નિત્ય અવ્યય કલ્યાણકારિણી છે. એના લલાટમાં અમૃત - તત્ત્વ યુક્ત ચંદ્રકળા છે. સૂર્ય, ચંદ્ર અને અગ્નિ દ્વારા ચરાચર જગત્ સતત દૃશ્યમાન થઈ રહ્યું

છે. એટલે એ ત્રિ-નયના છે. કાલ અને દેશ અનન્ત છે. એવી રીતે 'કાલી' અને 'તારા' પણ અનન્ત શૂન્ય છે અર્થાત્ અલંબનીયા છે.

દેશ શક્તિ તારાથી અર્થાત્ આકાશ (મહાકાશ)થી સર્વ શક્તિ સંપન્ના, સ્થિર યૌવના 'ષોડશી' ની ઉત્પત્તિ થઈ. શક્તિનું બળ સદૈવ અશુણ્ણ રહે છે. જો અશુણ્ણ નહીં રહેશે તો એને શક્તિ નહીં કહી શકાય. આ કારણે ષોડશી શક્તિ ચિર યૌવના છે. ષોડશી સર્વશક્તિ શ્રેષ્ઠ છે. એટલે જ તે રાજરાજેશ્વરી પણ છે. જેનું પંચદેવ ધ્યાન કરે છે. કારણ કે તેની શક્તિથી તેમને શક્તિ લાભ થાય છે. કાલી - તારા મહાવિદ્યાથી આ તૃતીય મહાવિદ્યાને ઋષિઓએ ત્રિગુણાનુસાર સમષ્ટિ- અર્થમાં ત્રિભુવનની ઈશ્વરી તરીકે ઓળખાવી છે.

ચોથી મહાવિદ્યાનું નામ 'ભુવનેશ્વરી' છે. શક્તિના બે રૂપ છે. એક કોમળ - કાન્ત અને બીજું પ્રચંડરૂપ ભુવનેશ્વરીનું મનોહર રૂપ છે. અને પંચમહાવિદ્યા 'ભૈરવી' પ્રચંડ રૂપ ભૈરવી ચંડી શક્તિ અષ્ટવિધ પ્રચંડા, તંત્રોક્ત અષ્ટનાયિકા છે

આગળ 'છિન્નમસ્તા' ના રૂપમાં છઠી મહાવિદ્યા કહેવામાં આવી છે. ભગવતી સકલ મૂર્તિઓમાં જ વિશ્વની પાલિકા શક્તિ છે. તે જેવી રીતે સૃષ્ટિકારિણી છે, તેવી જ રીતે સ્થિતિકારિણી છે. છિન્નમસ્તાને આપણે અન્નપૂર્ણાના ત્રિધા શક્તિ રૂપમાં વિભાજિત જોઈ શકીએ છીએ. જેવી અન્નપૂર્ણાભોક્તૃ, ભોગ્ય, ભોગ રૂપથી જગતના અન્ન-સ્વરૂપ બની રહી છે, તે જ છિન્નમસ્તાની ત્રિધા રક્તધારા છે. નિજ દેહની ત્રિધા રક્તધારાનું પાન કરીને તે અન્નપૂર્ણાને પરિષ્કૃત રૂપમાં બતાવી રહી છે. ક્યારેક જગત ભોક્તૃ રૂપથી નિજ જગત-દેહથી ભોગ્ય અન્નનો સંગ્રહ કરે છે, તો ક્યારેક તે ભોગ્ય અન્નને સ્વયં ભોગરૂપમાં ગ્રહણ કરીને પરિપૂષ્ટ અને પાલિત થાય છે. (૧) ભોક્તા, (૨) ભોગ્ય, અને (૩) ભોગ આ ત્રણેય પૃથક્ શક્તિ રૂપમાં જોવામાં આવે છે. ભોક્તા રહે છે, ભોગ્ય પણ રહે છે, કિંતુ ભોગ ન હોવાથી પુષ્ટિ - સાધના કેવી રીતે સંભવ બની શકે છે ? ભોગ નહોવાથી ભોગ્ય કોઈપણ અસ્તિત્વ વિહીન રહેશે.

જ્યારે કેન્દ્ર વિષ્ણુયજ્ઞમાં આહુતિ પ્રાપ્ત થશે નહીં ત્યારે 'સૌમ્ય' પ્રાણના અભાવથી 'રુદ્ર' પ્રાણ કુપિત થતા દેહ ક્ષીણ થઈ જીવનનો અંત થશે. તાંત્રોક્ત પ્રાણ સંક્રાન્તિનું ઘોતક છિન્નમસ્તાનું સ્વરૂપ છે. પ્રત્યેક પ્રાણ સંક્રાન્તિમાં પ્રાણનું ૮૦૦ વાર આવાગમન થાય છે.

એટલે અહો રાત્રની ૨૪ સંક્રાન્તિઓમાં (૮૦૦ X ૨૪ = ૨૧૬૦૦) ૨૧૬૦૦ - એકવીસ હજાર છસો વાર શ્વસન ક્રિયા થાય છે. આ તો જીવન છે. મસ્તક રહિત એટલે અહંકાર વિનાનું જીવન એજ સાચું જીવન છે. રક્તધારા જે ત્રણ વિભાગમાં

પ્રવાહિત છે, તે પૈકી ડાબી ધારા ઇડા નાડીમાંથી, જમણી પિંગલા નાડીમાંથી અને મધ્ય ધારા સુષુમ્ના નાડીમાંથી વહેતો, ચૈતન્ય શક્તિનો પ્રવાહ છે. મધ્ય પ્રવાહ સ્વયં ઉપભોગ કરી અંતર્જગતમાં પ્રવેશ માટે છે. જ્યારે ડાબો અને જમણો પ્રવાહ બર્હિજગતની ક્રિયાઓ સંપન્ન કરે છે.

આ પ્રમાણે જ્યારે આધિદૈવિક અવયવસ્થા થશે, ત્યારે પ્રલય હેતુ પ્રલયકારિણી સાતમી મહાવિદ્યા ધૂમાવતીને જોઈએ છીએ. આ ધોર પ્રલયમૂર્તિ છે. પ્રલયકાળમાં જ્યારે જગતના ભોગ શેષ થશે, ત્યારે જીર્ણવસ્થામાં ભગવતી 'ધૂમાવતી' વૃદ્ધાવેશમાં કાકધ્વજ જેના ઉપર રહેલો છે તેવા યમરાજના પ્રલય રથમાં આરુઢ થઈને ક્ષુધાતુર વિસ્તૃત વદના, સકલ વિશ્વની કુલામાં સંગ્રહ કરીને, નિજ ઉદરને પૂર્ણ કરે છે.

આઠમી વિદ્યા રજો રૂપિણી, રક્તવર્ણા 'બગલા' મૂર્તિથી ભગવતીના વેદ વિરોધી ધોર અસુર ગણોનો નાશ થાય છે. તે અસુર વિનાશથી જે જ્ઞાનનો વિકાસ થાય છે, તે નવમી વિદ્યા માતંગી ભગવતી જ્ઞાન સ્વરૂપા છે. તમો રૂપિણી શક્તિ છે. સમસ્ત શક્તિઓને ધારણ કરીને અષ્ટ - ઐશ્વર્ય શાલિની ભગવતી 'કમલા' રૂપથી દશમી વિદ્યા જગતમાં વ્યાપ્ત થઈ રહી છે.

સારાંશ એ છે કે પ્રકૃતિની દશ વિદ્યા શક્તિ જ દશ મહાવિદ્યા છે. એટલા માટે જ મહાશક્તિની દશ મહાવિદ્યા રૂપમાં ઉપાસના હિન્દુ સમાજમાં પ્રચલિત છે. સ્વ - કલ્યાણની ઇચ્છાવાળી વ્યક્તિએ સદ્ગુરુ પાસે કોઈપણ મહાવિદ્યાનો મંત્ર ગ્રહણ કરીને મનસા - વાચા - કર્મણા તેની ઉપાસના કરવી જોઈએ. મહાવિદ્યાની સાધનાથી સાધક શીઘ્રતાથી સિદ્ધિ લાભ કરે છે. કારણ શક્તિ અમારા સર્વાંગમાં સ્થિત છે. એટલા માટે શક્તિની મહાવિદ્યા રૂપથી સાધના કરવાની પ્રથા પ્રચલિત છે. દશ મહાવિદ્યા વસ્તુતઃ મહાશક્તિનો ક્રમ વિકાસ છે એનું આધિ ભૌતિક, આધ્યાત્મિક અને આધિદૈવિક રીતે સર્વ દૃષ્ટિ કોણથી પોતપોતાનું અલગ - અલગ મહત્વ છે. આ રીતે સમય સમય પર ભગવતી પરામ્બા, ધરા - ધામ પર અવતીર્ણ થઈને ભક્તજનોના સકલ દુઃખોને દૂર કરી તેની રક્ષા કરે છે. આ આધિભૌતિક તાત્પર્ય પણ સત્ય છે.

૮. વૈરોચની રહસ્ય

તમામ મહાવિદ્યાઓ ખૂબ જ પ્રચંડ શક્તિઓ છે અને એનું પૂજન કોઈ મજાક - મશ્કરીનો ખેલ નથી. તે ખૂબ જ રહસ્ય પૂર્ણ છે એટલે એના આવાહન પૂજન અને સિદ્ધિ પ્રાપ્તિના હેતુ માટે શિવબળની ખૂબ આવશ્યકતા છે. શિવત્વ જ મહાવિદ્યાએ સાધકની અંદર સ્થાપિત કરી શકે છે. ગુરુબળ શિવત્વાનું જ વધીને રૂપાંતરિત નામ છે.

તાપના આવરણમાં એકથી વધીને એક મહાવિકટ, મહાપ્રચંડ મહારુદ્ર શક્તિઓ વિરાજમાન છે. પ્રત્યેક શક્તિ એટલી પ્રચંડ છે તેની રૌદ્રતાથી, તેની પ્રચંડતાથી પૃથ્વી તો શું સૂર્ય પણ પોતાના સ્થાન પરથી હાલી ઉઠે છે.

વજ્રધારિણીની અંદર ઇન્દ્રની શક્તિ રહેલી છે, પિંગલ નેત્રની અંદર ભૈરવની શક્તિ ઠાંસીને ભરેલી છે, એક જટા શિવની જટાઓની શક્તિઓનું પ્રતીક છે. ઉગ્રજટા દ્વારા જ શિવની કૃત્યા શક્તિ ક્રિયાન્વિત છે.

તારાયંત્રના આવરણ પૂજનમાં દ્વિતીય આવરણ પૂજન કરતી વખતે 'ૐ વૈ વૈરોચનાય નમઃ : ।' બોલીને પૂજન થાય છે. 'ૐ અં અમિતાભાય નમઃ : ।' અને 'ૐ પદ્મનાભાય નમઃ : ।' મંત્રના ઉચ્ચારથી પૂજન થાય છે. આનું રહસ્ય જાણવા જેવું છે.

કથા છે કે - બલિરાજાનો વૈરોચન નામે પુત્ર હતો. વિષ્ણુ ભક્ત પ્રહ્લાદનો પુત્ર વિરોચન કહેવાયો. આ વૈરોચન અનન્ય દેવી ભક્ત હતો. વૈરોચન વારંવાર પોતાની ગરદન કાપી મસ્તક દેવીને અર્પણ કરતો હતો અને દેવી ફરીથી તેનું મસ્તક યથા સ્થાને ગળાના ભાગ ઉપર જોડી દેતી હતી. આ એક અનોખી કમળપૂજા જ કહેવાય. આ ક્રિયા વૈરોચન વારંવાર કરીને દેવીને પોતાના મસ્તકની ભેટ ધરતો. જ્યારે જ્યારે તે ગરદન ઉપરથી પોતાનું મસ્તક કાપતો ત્યારે તેમાંથી ફળ તે જ લીંબુ. એ વૈરોચનના મુંડનું પ્રતીક છે. આ લીંબુનો ઉપયોગ તંત્રવિદ્યાના ઘણા પ્રયોગોમાં તાંત્રિકો પોતાની રીતે કરતા હોય છે. લીંબુ કાપીને ચાર દિશાઓમાં ફેંકવામાં આવે છે. લીંબુ કાપીને ચાર રસ્તાની ચોકડી ઉપર નાંખવામાં આવે છે. લીંબુનું બલિદાન અપાય છે. હવનકુંડમાં હોમાય છે. લીંબુની સાથે સાત કે નવની સંખ્યામાં લીલા મરચાને સૂતરના દોરામાં પરોવી ઘણી દુકાનો ઉપર કે ધંધાના સ્થાને લટકાવવામાં આવે છે. આ બધી અસરકારક અને રહસ્યમય શક્તિની કૃપા પ્રાપ્તિનાં વિધાનો છે.

અરે, શું વાત કરું કાલિકા, તારા અને છિન્નમસ્તા દેવીના વૈરાચનથી પ્રિય ભક્ત આજ સુધીમાં કોઈ થયો નથી. એટલે જ તો લીંબુને વૈરોચન ફળ કહેવામાં

આવે છે. જે વૈરોચનમાં મુંડનું પ્રતીક છે. ભગવતી છિન્નમસ્તા વજ્રવૈરોચની કહેવામાં આવે છે. જુઓ છિન્નમસ્તા ગાયત્રી મંત્ર -

ૐ વૈરોચન્યૈ વિદ્યહે છિન્નમસ્તાયૈ ધીમહિ તન્નો દેવી પ્રચોદયાત્

શ્રી છિન્નમસ્તાના અન્ય મંત્ર :

(૧) ૐ વજ્રવૈરોચની યે હું । (કુલ્લિકા મંત્ર)

(૨) ઐ શ્રી ક્લીં હીં ઐ વજ્રવૈરોચનીયે હું હું ફટ્ સ્વાહા ઐ સ્વાહા ।

(૩) શ્રીં હીં ક્લીં વજ્રવૈરોચનીયે હું હું ફટ્ સ્વાહા ।

- આ છે વૈરોચનની વૈરોચની શક્તિ છિન્નમસ્તા.....!

હવે પદ્મનાભના રૂપમાં વિષ્ણુરૂપી યોદ્ધા વિરાજમાન છે. અમિતાભ છે તે બુદ્ધાવતારનું પ્રતીક છે. કાલી, તારા અને છિન્નમસ્તા કાલીકુળની દેવીઓ છે. કાલી, તારા અને છિન્નમસ્તાના અને કલ્યાણકારી શક્તિઓનું સમાયોજન થતાં યંત્ર સંપૂર્ણ આકાર ગ્રહણ કરે છે. જ્યારે અધ્યાત્મક્ષેત્રમાં ઘણું મોટું ભાગ્ય હોય ત્યારે સાધકને ગુરુકૃપા મળે છે અને મહાવિદ્યાની સાધના સંપન્ન કરી શકે છે.

છિન્નમસ્તાનું વજ્ર વૈરોચની નામ શાકતો, બૌદ્ધો તથા જૈનોમાં સમાન રૂપથી પ્રચલિત છે. હિરણ્યકશિપુ, વૈરોચન આદિ છિન્નમસ્તાના જ ઉપાસક હતા. એટલા માટે એ વજ્ર વૈરોચનીયા કહેવામાં આવે છે. અગ્નિને પણ વૈરોચન કહેવામાં આવે છે. અગ્નિ તત્ત્વનું સ્થાન મણિપુર ચક્રમાં છે ત્યાં છિન્નમસ્તાનું ધ્યાન કરવામાં આવે છે અને વજ્ર નાડીમાં એનો પ્રવાહ હોવાથી પણ એને વજ્ર વૈરોચનીયા કહેવાય છે. દેવીની બંને સહચરીઓ રજોગુણ તથા તમોગુણનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. કમળ વિશ્વ પ્રપંચ છે અને કામ-રતિ ચિદાનંદની સ્થૂળવૃત્તિ છે. બૃહદારણ્યકની અશ્વશિર વિદ્યા, શાકતોની હયગ્રીવ વિદ્યા તથા ગાણપત્યોના છિન્નશીર્ષ ગણપતિનું રહસ્ય પણ છિન્નમસ્તા સાથે જ સંબંધિત છે. ભૈરવ તંત્રમાં કહ્યું છે કે એની ઉપાસનાથી સાધક જીવભાવથી મુક્ત થઈ શિવભાવને પ્રાપ્ત કરે છે.

૯. દશ મહાવિદ્યા જયન્તી

નિમ્નોક્ત દશ - મહાવિદ્યાઓના પ્રાદુર્ભાવના દિવસો સર્વલોકો માટે સન્માનનીય છે. ઉક્ત ઉત્સવોને લક્ષ્યમાં રાખી, અર્થાત્ દશ - મહાવિદ્યાઓની જયન્તી મહોત્સવોના દિવસે જે સાધક જે તે સ્વ - અભીષ્ટ દેવતાનું પૂજન આરાધન કરશે, તેને તે દેવતા કલ્યાણકારી થાય છે, એમાં કોઈ સંદેહનું કારણ નથી.

જેવી રીતે પર્વ-કાળ, ગ્રહણાદિમાં દેવી-દેવતાના મંત્ર જપ, સાધના આદિ કરવામાં આવે છે, તેવી રીતે જ આ પર્વોમાં કરવાથી તે સિદ્ધિપ્રદ બને છે.

૧. શ્રી ભુવનેશ્વરી જયન્તી - ભાદરવા સુદ - બારસ, રવિવારે ભુવનેશ્વરી ભગવતી જયન્તી મહોત્સવ, વ્રત, પૂજા, જાગરણ, કથા-પાઠ, ભજનાદિ તેમજ ચકાર્ચનથી કરવો જોઈએ.
૨. શ્રીકાલી જયન્તી - ભાદરવા વદ આઠમ (કૃષ્ણાષ્ટમી)ની મધ્યરાત્રિએ આઘાકાલીન જયન્તી મનાવવી. તે દિવસે કાલિકાની પૂજા, વ્રત, સ્તોત્ર પાઠ, ગુણાનુવાદ, ભજન, કીર્તન, જાગરણ, ચકાર્ચન વગેરે કરી મહોત્સવ કરવો.
૩. શ્રી લલિતા જયન્તી - માઘ સુદ પૂર્ણિમાના પ્રદોષ સમયે લલિતા ભગવતી શ્રી ત્રિપુર સુંદરી પ્રગટ થઈ હતી એટલે શ્રી લલિતા ભગવતી શ્રી ત્રિપુર સુંદરી પ્રગટ થઈ હતી એટલે શ્રી લલિતા જયન્તી મહોત્સવ ઉક્ત દિવસે પ્રદોષ કાળમાં વ્રત પૂજા, સ્તુતિ પાઠ, સહસ્ત્રનામ, સહસ્ત્રાર્ચન, લલિતોપાખ્યાનની કથા કહીને મનાવવો જોઈએ.
૪. તારા જયન્તી - ચૈત્ર સુદ નોમ (રામનવમી) શનિવારે મધ્યરાત્રિમાં ભગવતી તારાનું પ્રગટ્ય થયું હોવાથી તે દિવસે તારિણી જગદમ્બા મહોત્સવ તારા સપર્યા પૂર્વક શક્તિ પૂજા, કુમારી પૂજન, સ્તોત્રાદિ પાઠ, ભજન, ગુણ કીર્તનાદિ પૂર્વક મનાવવો જોઈએ.
૫. શ્રી માતાંગી જયન્તી - વૈશાખ સુદ ત્રીજ ને ગુરુવારે ભગવતી માતાંગીનું પ્રગટ્ય થયું હોવાથી તે દિવસે ભગવતી માતાંગીની જયન્તી વ્રતપૂજા, સ્તોત્ર પાઠ, કથા કીર્તનાદિ કરીને, તેમજ સહસ્ત્રાર્ચન, કુલાર્ચન વિશેષથી મહોત્સવ કરવો.
૬. શ્રી છિન્નમસ્તા જયન્તી - વૈશાખ સુદ ચૌદશની અર્ધરાત્રિએ ભગવતી છિન્નમસ્તા જગદમ્બાનો પ્રાદુર્ભાવ થયો એટલે તે દિવસે ભગવતી છિન્નમસ્તા જયન્તી વ્રત - પૂજા, સ્તોત્ર પાઠ, ભજન - કીર્તન, અને જાગરણ સાથે સુવાસેની પૂજા વગેરે કરીને મનાવવો.

૭. શ્રી ભગલા મુખી જયન્તી - વૈશાખ માસની શુક્લ (સુદ) ચતુર્થી, શનિવારે શ્રી ભગલામુખી (પીતામ્બરા)નો પ્રાદુર્ભાવ હોવા તે દિવસે તેમનું વિશેષ વ્રત, પૂજન, (પીતોપચાર સમેત), સહસ્ત્રાર્ચન, શક્તિ સપર્યા, કુમારિકા પૂજનાદિથી મનાવવો.
૮. શ્રી ધૂમાવતી જયન્તી - જેઠ મહિનાની સુદ આઠમ ને બુધવારે ધૂમાવતીનો પ્રાદુર્ભાવ થયો હોવાથી તે દિવસે શ્રી ધૂમાવતીની જયન્તી વિશેષ સપર્યા, સ્તોત્ર પાઠ, હવન, સહસ્ત્રાર્ચન, કંથા - કીર્તનાદિ કરીને મનાવવો.
૯. શ્રી કમલા જયન્તી - કાર્તિકી અમાવાસ્યા (કારતક વદ અમાસ) ના દિવસે કમલાનો પ્રાદુર્ભાવ થયો હોવાથી તે દિવસે શ્રી ભગવતી કમલા જયન્તી વિશેષપૂજા, કમળનાં પુષ્પોથી સહસ્ત્રાર્ચન, સુવાસિની પૂજા, સ્તોત્ર પાઠ, હવન, જપ વગેરે કરીને મનાવવી.
૧૦. શ્રી ત્રિપુરા ભૈરવી જયન્તી - માગસર સુદ પૂનમ (માર્ગશીર્ષ પૂર્ણિમા), અર્ધનિશા (મધ્યરાત્રિ) એ ત્રિપુરા ભૈરવી મહાવિદ્યાનો પ્રાદુર્ભાવ થયો હોવાથી તે દિવસે શ્રી ભૈરવ જયન્તી વિશેષ સપર્યા પૂજન, વ્રત, પાઠ, જપ, હવનાદિ અને શક્તિ ચક્રાર્ચન, સુવાસિની પૂજા તેમજ કથા - કીર્તનાદિ કરીને મનાવતી જોઈએ.

૧૬ ૧૬ ૧૬

૧૦. દશ મહાવિદ્યા નિદર્શન તાલિકા

સંખ્યા	શક્તિ	નામાન્તર	રાત્રિ	વિદ્યા	શિવ	પ્રાકટ્ય દિશા	વિષ્ણુ અવતાર સંબંધ	ગ્રહ સંબંધ (ગુરુ)
૧ ૦	મહાકાળી	આદ્યા પ્રથમા	મહારાત્રિ	મહાવિદ્યા	મહાકાલ	શિવગ્રહે	શ્રીકૃષ્ણ	શનિ
૨ ૧	તારા	દ્વિતીયા તારિણી	ક્રોધરાત્રિ	મહાવિદ્યા	અસોભ્ય	અંતરિક્ષ	કૂર્મ	ગુરુ
૩ ૨	ચોડશી	મહાત્રિપુર સુંદરી	દિવ્યરાત્રિ	મહાવિદ્યા	પંચવક્ત્ર કામેશ્વર	ઈશાન	પરશુરામ	બુધ
૪ ૩	ભુવનેશ્વરી	રાજ રાજેશ્વરી	સિદ્ધરાત્રિ	મહાવિદ્યા	ત્ર્યમ્બક મહાદેવ	શિવના વામભાગે	વામન	શુક્ર
૫ ૪	છિન્નમસ્તા	છિન્ના છિન્નીશીર્ષ મરાડાકિની	વીરરાત્રિ	વિદ્યા	ક્રબંધ ક્રોધ ભેરવ	શિવના દક્ષિણ ભાગે	નૃસિંહ	રાહુ
૬ ૫	ભેરવી	ત્રિપુરભેરવી	કાલરાત્રિ	વિદ્યા	દક્ષિણામૂર્તિ ભેરવ	ઋત્ય	કલ્કિ	-
૮ ૭	બલ્લામુખી	પીતાંબરા બગલામુખી	વીરરાત્રિ	સિદ્ધવિદ્યા	મહારુદ્ર મૃત્યુંજય	શિવજીની પાછળ	મત્સ્ય	મંગળ
૯ ૮	માતંગી (માતૃંગી) સુમુખી	સુમુખી	મોહરાત્રિ	સિદ્ધવિદ્યા	મતંગ (મતૃંગ)	વાયવ્યકોણ	રામ	સૂર્ય
૧૦ ૯	કમલા	લક્ષ્મી	મહારાત્રિ	સિદ્ધવિદ્યા	સદાશિવ નારાયણ	શીરસાગરે	બુદ્ધ	ચંદ્ર

૧૧. પ્રાતઃ કાલીન કર્તવ્ય વિધિ

ભગવતી છિન્નમસ્તાના ઉપાસકે એ વાત ધ્યાનમાં રાખવી કે સર્વ પ્રથમ પોતાના અધિકાર અનુસાર વૈદિક નિત્યકર્મ કરવું. ત્યારબાદ તાંત્રિક કરવું જોઈએ. એ સર્વ સામાન્ય નિયમ છે. બ્રાહ્મ મુહૂર્તમાં વહેલા ઉઠી બંને હાથ-પગ ધોઈ, સર્વ પ્રથમ પોતાના અધિકાર અનુસાર વૈદિક નિત્યકર્મ કરવું. ત્યારબાદ તાંત્રિક કરવું જોઈએ. એ સર્વ સામાન્ય નિયમ છે. બ્રાહ્મ મુહૂર્તમાં વહેવા ઉઠી બંને હાથ-પગ ધોઈ, સર્વ પ્રથમ પોતાના મસ્તકમાં રહેલ સહસ્ત્રદળ કમળમાં વિરાજમાન ગુરુદેવના સ્વરૂપનું નીચે મુજબ ધ્યાન કરવું.

■ ગુરુધ્યાન મંત્ર -

ધ્યાયેચ્છિરસિ શુક્લબ્જે, દ્વિ-નેત્રં, દ્વિ - ભુજં ગુરુમ્ ।
 શ્વેતામ્બર - પરિધાનં, શ્વેત-માલ્યાનુલેપનમ્ ॥૧॥
 વરામય-કરં શાન્તં, કરુણામય વિગ્રહમ્ ।
 વામેનોત્પલ - ધારિણ્યા, શકયાલિદ્ગિત - વિગ્રહમ્ ॥૨॥
 સ્મેરાનનં સુ - પ્રસન્નં સાધકાભીર સિદ્ધિદમ્ ।
 ઇષ્ટો-ઇષ્ટ - પતિર્નાથો, વિશ્વ સૃક્ પાતુ મે સદા ॥૩॥

આ પછી માનસિક રીતે પંથોપચારની શ્રી ગુરુદેવનું પૂજન કરીને મુજબના મંત્રોનું ઉચ્ચારણ કરી તેમને નમસ્કાર કરવા.

■ ગુરુનમસ્કાર મંત્ર -

“ૐ અખણ્ડમણ્ડલાકારં વ્યાપ્તં યેન ચરાચરમ્ ।
 તત્પદં દર્શિતં યેન તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥
 ૐ અજ્ઞાન તિમિરાન્ધસ્ય જ્ઞાનાઞ્જનશત્પકયા ।
 ચક્ષુરન્મીલિતં યેન તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥
 ગુરુર્બ્રહ્મા ગુરુર્વિષ્ણુઃ ગુરુર્સાક્ષાત્ મહશ્વરઃ ।
 ગુરુવો હિ પરંબ્રહ્મા તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥

આ પછી પોતાના શરીરના મૂલાધારમાં નીચે મુજબ પર દેવતાનું ધ્યાન કરવું.

■ પરદેવતા - છિન્નમસ્તા ધ્યાન મંત્ર -

“છિન્નમસ્તાં મહાવિદ્યામક્ષરાત્મં સ્વરૂપિણીમ્ ।
 વિદ્યુદગ્નિસમુદ્ભૂતાં પ્રસુપ્તભુજગીતનુમ્ ॥

કુણ્ડલીરૂપસંયુક્તાં   નાનાતત્ત્વસમન્વિતામ્   ।
ત્રિવલીવલયોપેતાં   નાનાસ્થાનકૃતાં   શુભામ્   ॥

ઉક્ત પ્રકારે ધ્યાન કરીને ૧૦૦૮, ૧૦૮ અથવા કેવળ ૮ વાર મંત્રનું ઉચ્ચારણ કરી જપ કરવા.

એ પછી શૌચાદિ કર્મ પતાવી સ્નાન કરવું. આ માટે લાલ ચંદન અને દૂર્વાયુક્ત તામ્રપાત્ર લઈને પ્રથમ નીચે મુજબ સ્નાન સંકલ્પ કરવો.

સંકલ્પ - “હરિ ઐં તત્સત્ અગ્રાદ્ય માંગલ્ય પ્રદે માસોત્તમે (અમુક) માસે, અમુક પક્ષે, અમુક તિથી, અમુક વાસરે (અમુક નામ) શર્મા । વર્મા । ગુપ્તો । દાસોઽહં શ્રી છિન્નમસ્તા દેવ્યા પ્રીતિ સંપાદન હેતવે ગૃહે વા અમુક તીર્થે સ્નાનમહં કરિષ્યે ।

સ્નાનવિધિ - ઉક્ત પ્રકારે સંકલ્પનું જળ છોડીને, પ્રાણાયામ, તથા ષડ્ગન્યાસ કરવા, પછી સ્નાન જળમાં અંકુશ મુદ્રાથી સૂર્ય મંડળમાંથી તીર્થોનું આવાહન કરવું.

“ૐ   ગંગે   ચ   યમુને   ચૈવ   ગોદાવરિ   સરસ્વતી   ।
નમદિ   સિન્ધુ   કાવેરી   જલેઽસ્મિન્   સન્નિધિ   કુરુ   ॥”

ત્યાર બાદ ‘વં’ બીજના ઉચ્ચારથી તેનું અમૃતીકરણ, ‘હૂં’ બીજથી અવગુંઠન તથા ‘ફટ્’ ના ઉચ્ચારણથી તેનું સંરક્ષણ કરવું.

આ પછી મૂલમંત્ર દ્વારા ૧૧ વાર જળ અભિમંત્રિત કરીને, સૂર્યને બાર અંજલિઓ આપવી, આ જળ ઈષ્ટ દેવતાનાં ચરણોમાંથી નીકળ્યું છે એવી ભાવના સાથે સ્નાન કરવું. ત્યારપછી ફરી દેવતાનું ધ્યાન કરી મૂલમંત્રના યથા શક્તિ જપ કરવા તથા મૂલમંત્ર દ્વારા ત્રણવાર અભિમંત્રિક જળને ‘કળશમુદ્રા’ દ્વારા પોતાના મસ્તક પર રેડવું. (મુદ્રાઓની જાણકારી માટે લેખકનું ‘દેવતા સિદ્ધિ મુદ્રા મહાવિજ્ઞાન’નું અધ્યયન કરવું.)

■ સંધ્યોપાસન :-

આ પછી સંધ્યોપાસના કરવી. સર્વ પ્રથમ નીચે મુજબના મંત્રોથી ત્રણવાર આયમન કરવું.

“ૐ   આત્મતત્ત્વાય   સ્વાહા   ।
ૐ   વિદ્યાતત્ત્વાય   સ્વાહા   ।
ૐ   શિવતત્ત્વાય   સ્વાહા   ॥”

પછી -

“ૐ ગંગે ચ યમુને ચૈવ ગોદાવરિ સરસ્વતી ।
નમદે સિન્ધુ કાવેરી જલેઽસ્મિન્ સન્નિધિ કુરુ ॥”

ઉક્ત મંત્રના ઉચ્ચારણથી પૂર્વવત્ તીર્થોનું આવાહન કરી, મૂળમંત્રથી કુશાગ્ર ભાગ દ્વારા ત્રણવાર જમીન ઉપર જળ છાંટવું. પછી તે જળથી આઠ વાર પોતાના મસ્તક પર અભિસિંચન કરવું.

ત્યારબાદ ફરી ‘ષડંગ ન્યાસ’ કરી, ડાબા હાથમાં જળ લેવું તથા તેને જમણા હાથથી ઢાંકીને તેને ‘હં, યં, રં, લં, વં’ થી ત્રણવાર અભિમંત્રિત કરવું. ત્યારબાદ મૂળમંત્રનું ઉચ્ચારણ કરતા કરતા ટપકતા જળ બિંદુઓથી ‘તત્ત્વમુદ્રા’ દ્વારા પોતાના મસ્તક પર સાતવાર અભ્યુક્ષણ કરવું તથા શેષ જળને જમણા હાથમાં લઈ તેજો રૂપમાં ધ્યાન કરવું. તદુપરાંત તેને ઈડા નાડીથી આકૃષ્ટ કરી, શરીરસ્થ કૃષ્ણવર્ણ - પાપને તેનાથી ધોઈ નાંખવાં તથા તે જળને પાપરૂપ ધ્યાન કરતા રહી પિંગળા નાડીથી બહાર કાઢી, પોતાની સન્મુખ કલ્પિત વજ્રશિલા પર ‘ફટ’ ઉચ્ચાર સાથે પાપરૂપ જળને પટકી દેવું.

અર્ચ્ય - તર્પણ - ધ્યાન આ પછી હાથ પગ ધોઈને આચમન કરવું.

‘ૐ ઘૃણિઃ સૂર્ય આદિત્યાય હ્રદમર્ચ્ય સ્વાહા’

આ મંત્રથી સૂર્યને અર્ચ્ય પ્રદાન કરી, સૂર્ય મંડળમાં દેવીનું ધ્યાન કરી નમસ્કાર કરવા. આ પ્રમાણે -

‘ૐ સૂર્ય મણ્ડલસ્થાયૈ શ્રીછિન્નમસ્તાયૈ નમઃ ।’

આ પછી ‘છિન્નમસ્તા ગાયત્રી’ મંત્રના ઉચ્ચારણ પૂર્વક જળ છોડી ત્રણવાર તર્પણ કરવું. આ પછી -

ૐ	દેવાન્	તર્પયામિ	નમઃ
ૐ	ઋષિન્	તર્પયામિ	નમઃ
ૐ	પિતૃન્	તર્પયામિ	નમઃ
ૐ	ગુરું	તર્પયામિ	નમઃ
ૐ	પરમગુરું	તર્પયામિ	નમઃ
ૐ	પરાત્પર	ગુરું તર્પયામિ	નમઃ
ૐ	પરમેષ્ઠિ	ગુરું તર્પયામિ	નમઃ

તથા મૂલમંત્ર વડે -

ૐ છિન્નમસ્તા દેવીં તર્પયામિ નમઃ ।

- ઉક્ત મંત્રો વડે ત્રણ - ત્રણ વાર તર્પણ કરવું. પછી -

“ૐ છિન્નમ્તાવરણદેવતાસ્તર્પયામિ નમઃ ।”

- થી આવરણ - દેવતાઓનું તર્પણ કરવું. આ પછી સ્વચ્છ શુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરીને-

“ૐ હાં હૂં સઃ માર્તઙ્ડ ભૈરવાય પ્રકાશશક્તિ સહિતાય ઇદં અર્ઘ્યં સ્વાહા ।

- ઉક્ત મંત્રથી સૂર્યને ફરી અર્ઘ્ય પ્રદાન કરવું. પ્રથમ સૂર્ય મંડળમાં ગાયત્રીનું ધ્યાન આ પ્રમાણે કરવું.

“મધ્યાહે શ્યામવર્ણાં ચતુર્ભુજાં શંખચક્ર લસત્કરાં ।

ગદા પદ્મ ધરાં દેવીં સૂર્યાસન કૃતાશ્રયામ્ ॥”

- આ પ્રમાણે ધ્યાન કરીને નિમ્નલિખિત ‘છિન્નમસ્તા-ગાયત્રી’ મંત્રનો ૧૦૮ વાર જપ કરવો.

છિન્નમસ્તા ગાયત્રી મંત્ર : -

“ૐ વૈરોચન્યૈ વિદ્યહે છિન્નમસ્તાયૈ ધીમહિ તન્નો દેવી પ્રચોદયાન્ ।”

- આ પછી સૂર્ય મંડલસ્થ દેવીને માનસિક પ્રણામ કરવા અને વરુણદેવને નમસ્કારી પૂજાગૃહમાં પ્રસ્થાન કરવું.

૧૨. શ્રી છિન્નમસ્તા નિત્યાર્ચન વિધિ

સ્નાન વિધિથી શુદ્ધ થઈ પવિત્રતા પૂર્વક સ્વચ્છ વસ્ત્ર ધારણ કરી, પૂજાગૃહમાં જઈ સર્વપ્રથમ સામાન્ય અર્ધ્યનું સ્થાપન આ પ્રમાણે કરવું.

‘મૂલ ફટ’ થી સામાન્ય અર્ધ્ય પાત્રનું સંશોધન કરવું. તેને વૃત્તયુક્ત ત્રિકોણ પર સ્થાપિત કરવું. પછી ‘મૂલ વં’ દ્વારા તે જળપાત્રને શુદ્ધ જળથી ભરવું. ત્યારબાદ

“ ઐં ગંગે ચ યમુને ચૈવ ગોદાવરિ સરસ્વતી ।

નમદે સિન્ધુ કાવેરી જલેઽસ્મિન્ સન્નિધિ કુરુ ॥”

- આ મંત્ર દ્વારા પૂર્વવત્ દિવસે સૂર્યમંડળમાંથી અને રાત્રિ સમય હોય તો ચંદ્ર મંડળમાંથી અંકુશમુદ્રા દ્વારા તે જળમાં તીર્થોનું આવાહન કરવું. પછી ઐં ના ઉચ્ચારણ પૂર્વક ગંધ, પુષ્પ, અક્ષત, ચંદન વગેરે પધરાવી ‘ધેનુમુદ્રા’ થી તેનું અમૃતીકરણ કરવું. તેના ઉપર ‘ઐં વં વરુણાય નમઃ ।’ એ પ્રમાણે દસવાર મંત્રજપ કરવા. પછી તે જળથી ‘ફટ’ ના ઉચ્ચારણ પૂર્વક પૂજાગૃહના દ્વાર પર છંટકાવ કરવો, અને દ્વાર પૂજાનો આરંભ કરવો.

■ દ્વારપૂજા : -

દ્વારના ઊર્ધ્વભાગની મધ્યમાં ‘ઐં ગં ગણપતયે નમઃ ।’ દ્વારની જમણી બાજુએ ‘દ્વારશ્રીં લક્ષ્મ્યે નમઃ । દ્વારની ડાબી બાજુએ ‘ઐં વાગ્વાદિની સરસ્વત્યે નમઃ ।’ આ પ્રમાણે પૂજન કરીને દ્વારની જમણી શાખામાં ‘ગં ગણપતયે નમઃ ।’ ડાબી શાખામાં ‘ક્ષં ક્ષેત્રપાલાય નમઃ ।’ ક્ષેત્રપાલની એક તરફ ‘ઐં ઘાત્રે નમઃ ।’ ક્ષેત્રપાલની બીજી તરફ ‘ઐં વિદ્યાત્રે નમઃ ।’ ઉક્ત મંત્રોથી પૂજન, કરીને દ્વારના ઉંબરા ઉપર ‘ઐં શંખ નિધયે નમઃ ।’ ‘ઐં પદ્મનિધયે નમઃ ।’ આ મંત્રોથી પૂજન કરવું.

■ પૂજા-ગૃહાદિ શોધન : -

ઉક્ત વિધિથી દ્વારપૂજા સંપાદન કરીને, ડાબા અંગનું સંકોચન કરીને, જમણો પગ પ્રથમ આગળ મૂકીને પૂજા મંડપમાં પ્રવેશ કરવો. તે વખતે ‘અસ્ત્રાય ફટ’ નું ઉચ્ચારણ કરી ક્ષેત્રપાલોને માનસિક પ્રણામ કરવા. ત્યાર બાદ (૧) બ્રહ્મા, (૨) અનંત, (૩) આધાર શક્તિ, (૪) મણિવેદી, (૫) સુવર્ણ સિંહાસન, (૬) અષ્ટ શક્તિ, (૭) આનંદકંદ, (૮) સંવિન્નાલ, (૯) પ્રકૃતિ પાત્ર, (૧૦) વિકારમયકેશર, (૧૧) સર્વતત્ત્વાત્મકયત્ર, (૧૨) કમલ, (૧૩) સત્ત્વ, (૧૪) રજસૂ, (૧૫) તમસૂ, (૧૬) આત્મા, (૨૦) પરમાત્મા તથા (૨૧) અંતરાત્માને પ્રણામ કરવા. જેમ કે - ઐં બ્રહ્મણે નમઃ । ઐં અનન્તાય નમઃ । ઐં આધાર શક્તયે નમઃ ।

એ પ્રમાણે ઉપરોક્ત ૨૧ દેવતાઓને પ્રણામ કરવા.

પછી જળદ્વાર 'હું' બોલીને પોતાની ફરતે કુંડાળું વર્તુળ કરવું, પોતાને વેષ્ટિત કરવું. આ પછી 'ૐ અસ્ત્રાય ફટ્' એ પ્રમાણે બોલી ત્રણવાર તાળી વગાડવી ને વિઘ્નોને દૂર કરવાં.

મંડપના નૈઋત્ય કોણમાં - 'ૐ બ્રહ્મણે નમઃ ।' 'ૐ વાસ્તુ પુરુષાય નમઃ ।' એ મંત્રોનું પૂજન કરીને આસન સ્થાપિત કરવું. પછી આસન ઉપર - 'ૐ આધાર શક્તયે નમઃ । ૐ મૂલ પ્રકૃત્યે નમઃ । ૐ કૂર્માય નમઃ । ૐ અનન્તાય નમઃ । ૐ પૃથિવ્યે નમઃ ।'

આ પ્રમાણે ઉક્ત મંત્રોથી પૂજા કરીને, નીચે પ્રમાણે વિનિયોગ કરવો. વિનિયોગનું જળ છોડવું.

“આસન મન્ત્રસ્ય મેરુપૃથ ઋષિઃ સુતલે છન્દઃ કૂર્મો દેવતા આસનોપવેશને વિનિયોગઃ ।”

-પછી

“શિરસિ મેરુપૃથ ઋષયે નમઃ ।

મુખે સુતલં છન્દસે નમઃ ।

હૃદિ કૂર્મ દેવતાયૈ નમઃ ।”

ઉક્ત મંત્રોથી ન્યાસ કરવા. ત્યાર પછી હાથ જોડી નીચે મુજબ પ્રાર્થના કરવી.

“ૐ પૃથ્વી ચયા ધૃતાલોકા દેવિત્વં વિષ્ણુના ધૃતા ।

ત્વં ચ ધારય માં નિત્યં પવિત્રં કુરુ ચાસનમ્ ॥”

આ પ્રમાણે વિધિપૂર્વક પૂજન કરીને પછી આસન ઉપર બેસવું. ત્યારબાદ પોતાની ડાબી બાજુએ ૐ ગુરવે નમઃ । જમણી બાજુએ ૐ શ્રીગણેશાય નમઃ । પાછળની તરફ ૐ ક્ષેત્રપાલાય નમઃ । તેમજ પોતાની સામે - સન્મુખ ૐ રતિ કામોપતિષ્ઠા છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ । એ પ્રમાણે બોલીને પ્રણામ કરવા.

આ પછી 'હું ફટ્' એ પ્રમાણે બોલી ગંધ-પુષ્પ હાથમાં ગ્રહણ કરી પોતાના હાથમાં મસળીને બંને હાથોનું શોધન કરવું અને તે પુષ્પનો 'નારાય મુદ્રા' દ્વારા ઈશાન કોણમાં ત્યાગ કરવો. પછી ઉપરની તરફ ત્રણવાર તાળી વાડીને 'ઘોટિકા મુદ્રા' પોતાના મસ્તકની ચારે બાજુ દસવાર ચપટી વગાડીને દ્વિગ્બંધન કરવું. આ પછી 'રં' બીજનું ઉચ્ચારણ કરીને પોતાની ચારેબાજુ જળની ધારા કરીને અગ્નિ પ્રકારની કલ્પના કરવી. આ પછી ભૂત શુદ્ધિ કરવી જોઈએ.

■ ભૂત શુદ્ધિ :-

પોતાના ખોળામાં પોતાના બંને હાથોને ઊર્ધ્વમુખ રાખીને સ્વદ્વદય - સ્થિત

પ્રદીપ કલિકાકાર હંસ સ્વરૂપ પોતાના જીવાત્માને મૂલાધાર સ્થિત કુંડલિનીની સાથે સુષુપ્તમાર્ગથી મૂલાધાર - સ્વાધિષ્ઠાન - મણિપુર - અનાહત - વિશુદ્ધ - આજ્ઞા આ ષટ્ચક્રોનું ભેદન કરતા કરતા સ્વશિરસ્થ અધોમુખ સહસ્ત્રદળ કમળની કર્ણિકામાં વિદ્યમાન પરમાત્મા સાથે સંયુક્ત કરી એ ભાવના કરો કે ત્યાં આગળ પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ, આકાશ, રૂપ રસ, ગંધ, સ્પર્શ, શબ્દ, નાસિકા, જીભ, આંખ, ત્વચા (ચામડી), કાન, વાણી, હાથ, પગ, ગુદા, ઉપસ્થ, પ્રકૃતિ, મન, બુદ્ધિ અને અહંકાર - આ ચોવીસ તત્ત્વ લીન થઈ ગયાં છે.

પછી પોતાના ડાબા નાકથી ધૂમ્રવર્ણ વાયુબીજ 'વં' ની કલ્પના કરીને તેના ૧૬વાર જપ કરતા રહી વાયુથી સ્વદેહને પૂર્ણ કરો અને બંને નાકના છિદ્રો બંધ કરી 'યં' બીજના ચોસઠવાર જપ કરતા રહી કુંભક કરીને પોતાની ડાબી કૂખમાં નીચે મુજબ 'પાપ પુરુષ' નું ધ્યાન કરો.

“વામ કુક્ષિસ્થિતં પાપ પુરુષં કૃષ્ણવર્ણકમ્ ।
 બ્રહ્મહત્યાશિરઃ સ્કન્ધં સ્વર્ણસ્તેય મુજદ્વયમ્ ॥
 સુરાપાન હ્રદાયુક્તં ગુરુતત્ત્વ કટિદ્વયમ્ ।
 તત્સંસર્ગ પદદ્વન્દ્વ મઙ્ગ પ્રત્યઙ્ગ પાતકમ્ ॥
 ઉપપાત કરોમાણં રક્તશ્મશ્રુ વિલોચનમ્ ।
 લઙ્ગાચર્મઘરં કુદ્ધે પાપરૂપ ભયઙ્ગરમ્ ॥”

ઉક્ત પ્રકારથી પાપ-પુરુષ સહિત પોતાના દેહનું શોષણ કરી, બત્રીસવાર 'યં' બીજનો જપ કરતા કરતા જમણા નાકથી (શ્વાસ) વાયુ બહાર કાઢો. પછી જમણા નાસાપુરમાં રક્તવર્ણ વાળા અગ્નિ બીજ 'રં' નું ચિન્તન કરવું. તેના ૧૬ વાર જપ કરતા રહી પૂરક કરો. અને ૬૪ વાર 'રં' બીજના જપ કરીને કુંભક કરો. તથા ડાબી કૂખમાં પાપપુરુષ સહિત પોતાના દેહને દગ્ધ કરી, પાપ પુરુષ અને સ્વદેહની ભસ્મને બહાર કાઢતા હોય તેવી ભાવના સાથે 'રં' બીજના બત્રીસવાર જપ કરી વાયુ (શ્વાસ)ને બહાર કાઢો.

તદુપરાંત શુકલવર્ણના ચંદ્રબીજ 'વં' નું ડાબા નાકમાં ધ્યાન કરી ૧૬વાર જપ કરતા રહી પૂરક કરો. પૂરક ક્રિયા દ્વારા લલાટમાં ચંદ્રમાને લઈ જઈ કુંભક ક્રિયામાં ૬૪ વાર વરુણ બીજ 'વં' ના જપ કરતા રહી લલાટમાં ચંદ્રમાંથી ટપકતા માતૃકા વર્ણાત્મક અમૃતથી પોતાના સંપૂર્ણ દેહની રચના કરી, પૃથ્વી બીજ 'લં' ના ૩૨ વાર જપ કરીને પોતાના ઉક્ત દેહને દૃઢ સમજીને ડાબા નાકથી (શ્વાસ) વાયુનું રેચન કરવું.

■ પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા : -

પૂર્વોક્ત વિધિથી દેહનું સંશોધન કરીને પોતાના હૃદય ઉપર હાથ રાખીને નીચે દર્શાવેલ મંત્રોથી પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા કરો.

“ૐ આં હ્રીં ક્રોં યં રં લં વં શં ષં સં સોઽહં મમ પ્રાણા ઇહ પ્રાણા ।”

“ૐ આં હ્રીં ક્રોં યં પં લં વં શં ષં સં હૌં સોઽહં મમ જીવ ઇહ સ્થિતઃ ।”

“ૐ આં હ્રીં ક્રોં યં રં લં વં શં ષં સં હૌં સોઽહં મમ સર્વેન્દ્રિયાણિ ।”

“ૐ આં હ્રીં ક્રોં યં રં લં વં શં ષં સં હૌં સોઽહં મમ વાઙ્મનસ્ત્વક્ ચક્ષુઃ

શ્રોત્ર ગ્રાણપ્રાણા ઇહાગત્યુ ગુલ્મં ચિરં ચિરં તિષ્ઠન્તુ સ્વાહા ।”

- ઉક્ત વિધિથી પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા કર્યા પછી ‘સોઽહં’ મંત્રથી સુષુમ્ના માર્ગ દ્વારા પોતાના જીવને, તત્વોને અને કુંડલિનીને પોતપોતાનાં સ્થાનોમાં પહોંચાડી સ્થાપિત કરવાં.

■ બહિર્માતૃકા ન્યાસ : -

આ પછી ‘બહિર્માતૃકા ન્યાસ’ કરવા. તેમાં સર્વ પ્રથમ નીચે મુજબ વિનિયોગ કરવો.

“અસ્ય શ્રી વહિર્માતૃકામન્ત્રસ્ય બ્રહ્મા ઋષિઃ ગાયત્રીછન્દઃ શ્રી માતૃકા સરસ્વતી દેવતા હશ્રો વીજાનિ, સ્વારાઃ શક્તયોઽવ્યક્તં કીલકં, દેહ શુદ્ધિ સિદ્ધ્યર્થે વિનિયોગઃ ।”

આ પછી નીચે મુજબ ન્યાસ કરવા -

■ ઋષ્યામિ ન્યાસઃ

ૐ બ્રહ્મણે નમઃ શિરસિ ।

ૐ ગાયત્રી છન્દસે નમઃ મુખે ।

ૐ માતૃકા સરસ્વતી દેવતાયૈ નમઃ હૃદિ ।

ૐ હલમ્બ્યો નમઃ ગુહ્યે ।

ૐ સ્વરેમ્બ્યો નમઃ પાદયોઃ ।

ૐ અવ્યક્ત કીલકાય નમઃ સર્વાઙ્ગે ।

■ કરન્યાસઃ

ૐ અં કં ધં ગં ઘં ઙં આં અંગુષ્ઠાભ્યાં નમઃ ।

ૐ ઇં ચં છં જં ઝં ઞં ઈં તર્જનીભ્યાં સ્વાહા ।

ૐ ઉં ટં ઠં ડં ઢં ણં ઊં મધ્યમાભ્યાં હું ।

ૐ એં તં થં દં ધં નં એં અનામિકાભ્યાં હું ।

ૐ ઑં પં ફં વં મં ઑં કનિષ્ઠિકાભ્યાં વૌષટ્ ।
 ૐ અં યં રં લં વં શં પં સં હં લં ક્ષં અઃ કરતલકરપૃષ્ઠાભ્યાં ફટ્ ।

આ પ્રમાણે હૃદયાદિ ન્યાસ કરીને, પ્રથમ અન્તર્માતૃકા ન્યાસ નીચે પ્રમાણે કરવા.

અન્તર્માતૃકા ન્યાસ : કંઠે ધૂમ્રવર્ણે ષોડશદલે વિશુદ્ધે

ૐ અં નમઃ ।, ૐ આં નમઃ ।, ૐ ઇં નમઃ ।, ૐ ઈં નમઃ ।, ૐ ઉં નમઃ ।, ૐ
 ઊં નમઃ ।, ૐ ઋં નમઃ ।, ૐ ઋં નમઃ ।, ૐ લું નમઃ ।, ૐ લું નમઃ ।, ૐ ઇં નમઃ ।,
 ૐ ઈં નમઃ ।, ૐ ઑં નમઃ ।, ૐ ઔં નમઃ ।, ૐ અં નમઃ ।, ૐ અઃ નમઃ ।

હૃદયે રક્તવર્ણે દ્વાદશદલે અનાહતે

ૐ કં નમઃ ।, ૐ ખં નમઃ ।, ૐ ગં નમઃ ।, ૐ ઘં નમઃ ।, ૐ ઙં નમઃ । ૐ
 ચં નમઃ ।, ૐ છં નમઃ ।, ૐ જં નમઃ ।, ૐ ઙં નમઃ ।, ૐ ઙં નમઃ ।, ૐ ટં નમઃ ।,
 ૐ ઠં નમઃ ।

નાભૌ મેઘવર્ણે દશદલે મણિશે

ૐ ઙં નમઃ ।, ૐ ઙં નમઃ ।, ૐ ણં નમઃ ।, ૐ તં નમઃ ।, ૐ થં નમઃ ।, ૐ
 દં નમઃ ।, ૐ ધં નમઃ ।, ૐ નં નમઃ ।, ૐ પં નમઃ ।, ૐ ફં નમઃ ।

લિङ્ગમૂલે વિદ્યુદ્વર્ણે ષટ્દલે સ્વાધિષ્ઠાને

ૐ વં નમઃ ।, ૐ મં નમઃ ।, ૐ મં નમઃ ।, ૐ યં નમઃ ।, ૐ રં નમઃ ।, ૐ લં
 નમઃ ।

સુવર્ણવર્ણે ચતુર્દલે મૂલાધારે

ૐ વં નમઃ ।, ૐ શં નમઃ ।, ૐ ષં નમઃ ।, ૐ સં નમઃ ।

મૂળમધ્યે શ્વેતવર્ણે દ્વિદલે આજ્ઞા ચક્રે

ૐ હં નમઃ ।, ૐ ક્ષં નમઃ ।

- આ પછી બહારના અંગોમાં માતૃકા વર્ણોના ન્યાસ કરવા. સર્વ પ્રથમ બાહ્યમાતૃકા સરસ્વતીનું નીચે મુજબ ધ્યાન કરવું.

“પન્નાશલિલભર્વિભક્તિમુખદોઃ પન્મધ્યવક્ષસ્થલાં,
 ખાસ્વન્મૌલિનિવદ્ધ -

ચન્દ્રશકલામાપીનતુઙ્ગસ્તનીમ્ ॥

મુદ્રામક્ષગુણં સુધાઢ્યકલશં વિદ્યાં ચ હસ્તામ્બુજૈ-

ર્વિભ્રાણાં વિશદપ્રભાંત્રિનયનાં વાગ્દેવ નામાશ્રયે ॥”

ઉપર મુજબ ધ્યાન કરીને નીચે પ્રમાણે ન્યાસ કરવા.

ૐ અં નમઃ શિરસિ ।, ૐ આં નમઃ મુખવૃત્તે ।, ૐ ઇં નમઃ દક્ષનેત્રે ।, ૐ ઈં નમઃ વામનેત્રે ।, ૐ ઉં નમઃ દક્ષકર્ણે ।, ૐ ઊં નમઃ વામકર્ણે ।, ૐ ઋં નમઃ વામનાસાયામ્ ।, ૐ લું નમઃ દક્ષ ગણ્ડે ।, ૐ લૃં નમઃ વામ ગણ્ડે ।, ૐ ઈં નમઃ ઊર્ધ્વ ઓષ્ઠે ।, ૐ ઐં નમઃ અધો ઓષ્ઠે ।, ૐ ઔં નમઃ ઊર્ધ્વ દન્તપંક્તૌ ।, ૐ ઔં નમઃ અધો દન્તપંક્તૌ ।, ૐ અં નમઃ વ્રહ્મરન્ધ્રે ।, ૐ અઃ નમઃ મુખે ।, ૐ કં નમઃ દક્ષ વાહુમૂલે ।, ૐ ખં નમઃ દક્ષ કૂપરે ।, ૐ ગં નમઃ દક્ષમણિવન્ધ્રે ।, ૐ થં નમઃ દક્ષ અંગુલિમૂલે ।, ૐ ઙં નમઃ દક્ષ કરાગ્રે ।, ૐ ચં નમઃ વામ વાહુમૂલે ।, ૐ છં નમઃ વામ કીપરે ।, ૐ જં નમઃ વામ મણિવન્ધ્રે ।, ૐ ઙ્ઞં નમઃ વામ અંગુલિમૂલે ।, ૐ ઙં નમઃ વામ કરાગ્રે ।, ૐ ટં નમઃ દક્ષોરૂમૂલે ।, ૐ ઠં નમઃ દક્ષ જાનુનિ ।, ૐ ઙં નમઃ ગુલ્ફે ।, ૐ ઢં નમઃ દક્ષપાદતલે ।, ૐ ણં નમઃ દક્ષ પાદાગ્રે ।, ૐ તં નમઃ વામોરૂમૂલે ।, ૐ થં નમઃ વામ જાનુનિ ।, ૐ દં નમઃ વામ ગુલ્ફે ।, ૐ ધં નમઃ વામ પાદતલે ।, ૐ નં નમઃ દક્ષ પાશર્વે ।, ૐ ફં નમઃ વામ પાશર્વે ।, ૐ વં નમઃ પૃષ્ઠે ।, ૐ ભં નમઃ નાભૌ ।, ૐ મં નમઃ જગ્રે ।, ૐ યં ત્વગાત્મને નમઃ હૃદિ ।, ૐ રં નમઃ દક્ષાંશે ।, ૐ લં નમઃ કકુદિ ।, ૐ વં નમઃ વામાંશે ।, ૐ શં નમઃ હૃદાદિ દક્ષ કરાંગુલ્યન્તમ્ ।, ૐ સં નમઃ નાભ્યાદિ વામ પાદાન્તમ્ ।, ૐ ળં નમઃ હૃદાદિ કુક્ષૌ ।, ૐ ક્ષં નમઃ હૃદાદિ મુખે ।

- આ પછી મૂલમંત્રનો એકવાર જપ કરીને પૂરક, ચારવાર જપ કરીને કુંભક તથા બે વાર જપ કરીને રેચક કરવો. આ પ્રમાણે ત્રણવાર ઉલટ - સુલટ કરી ત્રણવાર પ્રાણાયામ કરવા.

ત્યાર પછી 'શ્રીં હ્રીં હું' - એ મંત્રથી ત્રણવાર આયમન કરીને, 'ઐં' થી ઓઠ તથા અધરનો સ્પર્શ કરવો. 'હ્રીં હ્રીં' થી બે વાર સ્પર્શ કરવો તથા 'હું' થી બંને હાથોને ધોઈને નીચે મુજબ 'બીજ ન્યાસ' કરવા.

■ બીજ ન્યાસ:

શ્રીં મુખે ।, હ્રીં દક્ષનાંસાપુટે ।, હૂં વામનાંસાપુટે ।, ઐં દક્ષનેત્રે ।, ક્ત્વીં વામ નેત્રે ।, શ્રીં હ્રીં ક્ત્વીં દક્ષકર્ણે ।, ઐં વામકર્ણે ।, ઙં નાભૌ ।, ક્રૌં હૃદયે ।, ક્રૌં શિરસિ ।

ઉક્ત વિધિથી ન્યાસ કર્યા પછી પૂજા આરંભ કરવી.

ઈષ્ટ પૂજા :-

પોતાની ડાબી બાજુ જલપાત્ર, જમણી તરફ પુષ્પાદિ, પૂજન સામગ્રી તથા સન્મુખ દીપક વગેરેનું સ્થાપન કરવું.

આ પછી પોતાની ડાબી બાજુએ "ગું ગુરુમ્યો નમઃ ।" થી ગુરુઓને, જમણી બાજુએ "ગં ગણપતયે નમઃ ।" થી શ્રી ગણેશજીને તથા સન્મુખ - "શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ ।" બોલીને ઈષ્ટદેવતાને નમસ્કાર કરવા.

વિનિયોગ :

ૐ અસ્ય શ્રી છિન્નમસ્તા મન્ત્રસ્ય ક્રોધ ભૈરવ ઋષિઃ સમાટ્ છન્દઃ શ્રી છિન્નમસ્તાદેવતા, હૂં હૂં વીજ સ્વાહા શક્તિઃ, ઇષ્ટસિદ્ધયૈ વિનિયોગઃ ।”

આ પછી નીચે દર્શાવેલ ન્યાસ કરવા.

■ કર ન્યાસ:

ૐ આં ખડ્ગાય સ્વાહા કનિષ્ઠિકાભ્યાં ।

ૐ ઈં સુખડ્ગાય સ્વાહા અનામિકાભ્યાં ।

ૐ ડં વજ્રાય સ્વાહા મધ્યમાભ્યાં ।

ૐ ઔં અંકુશાય સ્વાહા અઙ્ગુષ્ઠાભ્યાં ।

ૐ અઃ સુરક્ષા રક્ષ અસુરક્ષાય સ્વાહા કરતલકર પૃષ્ઠાભ્યો નમઃ ।

(‘મંત્ર મહોદધિ’ માં આ ન્યાસનો આરંભ અંગૂઠાથી કરવામાં આવ્યો છે.)

■ ઋષ્યાદિ ન્યાસ :

શિરસિ ક્રોધ ભૈરવાય ઋષયે નમઃ ।

મુખે સમ્રાટ્ છન્દસે નમઃ ।

હૃદિ શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ દેવતાયૈ નમઃ ।

ગુહ્યે હૂં હૂં વોજાય નમઃ ।

પાદયોઃ સ્વાહા શક્તયે નમઃ ।

ઇષ્ટસિદ્ધિ વિનિયોગાય નમઃ સર્વાંગે ।

■ ષડ્ઙ્ગ ન્યાસ:

ૐ આં ખડ્ગાય હૃદયાય નમઃ સ્વાહા ।

ૐ ઈં સુખડ્ગાય શિરસે સ્વાહા સ્વાહા ।

ૐ ડં વજ્રાય શિખાયૈ વૃષટ્ સ્વાહા ।

ૐ ઐં પાંશાય કવચાય હું સ્વાહા ।

ૐ ઔં અંકુશાય નેત્રત્રયાય વૌષટ્ સ્વાહા ।

ૐ અઃ સુરક્ષા રક્ષ અસુરક્ષાય અસ્ત્રાય ફટ્ સ્વાહા ।

(‘મંત્ર મહોદધિ’ અનુસાર ‘સુરક્ષ રક્ષ હીં હીં અસ્ત્રાય ફટ્’ નો પ્રયોગ કરવામાં આવે છે.)

■ પોઢાન્યાસ:

(૧) શ્રીં ઁં ક્ત્વીં સૌં શ્રીં હીં ક્ત્વીં ઁં હૌં ।

(૨) ઑં ક્રીં સ્ત્રીં ક્રોં ।

(૩) હૌં ફટ્ ।

(૪) શ્રીં ક્ત્વીં હૂં ઁં વજ્રવૈરોચનીયે હું હું ફટ્ સ્વાહા ।

(૫) શ્રી હીં હૂં ઁં વજ્રવૈરોચનીયે શ્રી હીં ઁં ફટ્ સ્વાહા ।

(૬) શ્રીં ઁં ક્ત્વીં સૌં શ્રીં હીં ક્ત્વીં ઁં હૌં ઐં શ્રીં ક્ત્વીં હું ઁં વજ્રવૈરોચનીયે હું હું ફટ્ સ્વાહા ।

ઉપરોક્ત ૬ મંત્રોથી પ્રત્યેકને માતૃકાથી સમાવેશ કરીને, માતૃકાવત્ સર્વ માતૃકા સ્થાનોમાં આ પ્રમાણે ન્યાસ કરવા.

“શ્રીં ઁં ક્ત્વીં સૌં શ્રીં હીં ક્ત્વીં ઁં હૌં ઐં અં નમઃ શિરસિ ।”

આ જ પ્રમાણે છ મંત્રોથી ન્યાસ કરવા જોઈએ.

■ વ્યાપક ન્યાસ :

મૂળ મંત્ર દ્વારા મસ્તકથી પગ સુધી તથા પગથી મસ્તક સુધી ન્યાસ કરવા. પછી ફરીથી પ્રણવ મંત્રથી ત્રણવાર વ્યાપક ન્યાસ કરવા જોઈએ. પછી અન્તર્યજન કરવું. જેમ કે ઈષ્ટદેવતાનું નીચે મુજબ ધ્યાન કરવું.

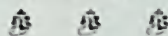
“અન્તરસ્વશરીરસ્ય નાભિનીરજ સંસ્થિતામ્ ।

નિર્લેપાં ત્રિગુણાં સૌમ્યાં વાલચન્દ્રસમપ્રભામ્ ॥

સમાધિમાત્રગમ્યાં ચ ગુણત્રય સમન્વિતામ્ ।

કલાતીતાં ગુણાતીતાં ભુક્તિમુક્તિપ્રદાં સ્મરેત્ ॥”

ઉક્ત વિધિથી ધ્યાન કર્યા બાદ નીચે મુજબ માનસોપચાર પૂજન કરવું.

૧૩. તંત્રોક્ત પૂજન પદ્ધતિ

સાધકે બ્રહ્મમુદૂર્તમાં ઊઠીને પ્રથમ પોતાના મસ્તકના સહસ્ત્રદળ કમળમાં વિરાજમાન ગુરુદેવનું નીચે મુજબ ધ્યાન કરવું.

■ ધ્યાન મંત્ર :

શ્વેતવર્ણ દ્વિભુજં વરાભયકરં શ્વેતમાલ્યાનુલેપનં ।
 સ્વપ્રકાશરૂપં સ્વવામસ્થિતયા રક્તશક્ત્યા સહિતં ગુરુમ્ ।
 ૐ અઘ્વણ્ડમણ્ડલાકારં વ્યાપ્તં યેન ચરાચરમ્ ।
 તત્પદં દર્શિતં યેન તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥
 ૐ અજ્ઞાન તિમિરાન્ધસ્ય જ્ઞાનાઞ્જનશલાકયા ॥
 ચક્ષુરુન્મીલિતં યેન તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥
 ગુરુર્બ્રહ્મા ગુરુર્વિષ્ણુઃ ગુરુર્સાક્ષાત્ મહેશ્વરઃ ।
 ગુરુઃ પરબ્રહ્મ તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥

- ત્યાર પછી મૂલાધારમાં પરદેવતાનું ધ્યાન કરવું.

■ પરદેવતા ધ્યાન મંત્ર :

છિન્નમસ્તાં મહાવિદ્યામક્ષરાત્મસ્વરૂપિણીમ્ ।
 વિદ્યુદગ્નિસમુદ્ભૂતાં પ્રસુપ્તભુજગીતનુમ્ ॥
 કુણ્ડલીરૂપ સંયુક્તાં નાનાતત્ત્વ સમન્વિતામ્ ।
 ત્રિવલીવલયોપેતાં નાનાતત્ત્વ સમન્વિતામ્ ।
 ત્રિવલીવલયોપેતાં નાનાસ્થાનાકૃતાં શુભામ્ ॥

ધ્યાનોપરાન્ત ૧૦૦૮, ૧૦૮ અથવા ફક્ત ૮ વાર છિન્નમસ્તા ગાયત્રી મંત્રનો જપ કરવો.

ૐ વૈરોચન્યૈ વિદ્મહે છિન્નમસ્તાયૈ તન્નો દેવી પ્રચોદયાત્ રં ॥

■ અંતઃ કરણની શુદ્ધિ :

હાથોને પોતાના ખોળામાં (ગોદમાં) ઊર્ધ્વમુખ (ઉપરની તરફ હથેળીનો ભાગ રહે તેવી રીતે) રાખીને હૃદયની અંદર રહેલા હંસ સ્વરૂપ જીવાત્માને મૂલાધારથી સહસ્ત્રદળ કમળની કર્ણિકામાં વિદ્યમાન પરમાત્મા સાથે જોડીને કલ્પના કરવી કે ત્યાં આગળ પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ, આકાશ, શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, ગંધ, ઉપસ્થ, પ્રકૃતિ, મન, બુદ્ધિ અને અહંકારાદિ ૨૪ તત્ત્વો લીન થઈ ગયાં છે.

હવે ધૂમ્રવર્ણ વાયુ બીજ 'યં' ની ડાબા નાકમાં કલ્પના કરીને ૧૬ વાર જપ કરતા રહી વાયુથી સ્વદેહને પૂર્ણ કરી બંને નાકનાં છિદ્રોને બંધ કરી 'યં' બીજનો ૬૪ વાર જપ કરતા રહી કુંભક કરવો અને પોતાની ડાબી કૂખમાં નીચે મુજબ પાપ-પુરુષનું ધ્યાન કરવું.

વામ	કુક્ષિસ્થિતં	પાપ	પુરુષં	કૃષ્ણવર્ણકમ્	।
બ્રહ્મહત્યાશિરઃ	સ્કન્ધં	સ્વર્ણસ્તેય	ભુજદ્વયમ્	॥	
સુરાપાન	હૃદાયુક્તં	ગુરુતત્પ	કટિદ્વયમ્	।	
તત્સંસર્ગ	પદદ્વન્દ્	અઙ્ગપ્રત્યઙ્ગ	પાતકમ્	॥	
ઉપપાત	કરોમાણં	રક્તશ્મશ્રુ	વિલોચનમ્	।	
ચઙ્ગચર્મધરં	ક્રુદ્ધે	પાપરૂપ	ભયઙ્કરમ્	॥	

ઉક્ત વિધિથી પાપપુરુષ સહિત પોતાના અંગનું સંકોચન કરીને ૩૨ વાર 'યં' બીજના જપ કરતા રહી જમણા નાસિકા છિદ્રથી વાયુનું રેચન કરી બહાર કાઢવો. પછી જમણા નસકોરામાં રક્ત વર્ણવાળા અગ્નિ બીજ 'રં' નું ધ્યાન કરીને તેનો ૧૬ વાર જપ કરતા રહી કુંભક કરવો તથા ડાબી કૂખમાં સ્થિત પાપપુરુષ સહિત પોતાના દેહને દગ્ધ કરી પાપપુરુષ અને પોતાના દેહને ભસ્મ સહિત વાયુને નિષ્કાસિત કરો.

તદુપરાન્ત ચંદ્રયુક્ત શુકલવર્ણના વરુણબીજ 'વં' નું ડાબા નાસાપુટમાં ધ્યાન કરવું ને ૧૬ વાર જપ કરતાં રહી પૂરક ક્રિયા દ્વારા લલાટમાં સ્થિત કરી કુંભક ક્રિયામાં વરુણ બીજ 'વં' નો ૬૪ વાર જપ કરતા લલાટના ચંદ્રમા પરથી ટપકતા માતૃકા વર્ણાત્મક અમૃતથી પોતાના દેહની રચના કરી પૃથ્વી બીજ 'લં' નો ૩૨ વાર જપ કરવો તથા જમણા નાસાપુટથી પ્રાણ વાયુનું રેચન કરવું.

ॐ આં હ્રીં ક્રોં યં રં લં વં શં ષં સં સૌં સોઽહં મમ પ્રાણા ઇહ પ્રાણા ।

ॐ આં હ્રીં ક્રોં યં રં લં વં શં ષં સં હૌં સોઽહં મમ જીવ ઇહ સ્થિતઃ ।

ॐ આં હ્રીં ક્રોં યં રં લં વં શં ષં હૌં સોઽહં મમ સર્વેન્દ્રિયાણિ ।

ॐ આં હ્રીં ક્રોં યં રં લં વં શં ષં સં હૌં સોઽહં વાઙ્મનસ્ત્વક્ ચક્ષુઃ ક્ષોત્ર ગ્રાણપ્રાણા ઇહાગત્ય સુખં ચિરં તિષ્ઠન્તુ સ્વાહા ।

પ્રાણ - પ્રતિષ્ઠાપન કર્યા બાદ 'સોઽહં' મંત્રથી સુષુપ્તમા માર્ગ દ્વારા પોતાના જીવતત્ત્વ અને કુંડલિનીને પોતપોતાના સ્થાન પર પહોંચાડીને પ્રતિષ્ઠાપિત કરો. ત્યારબાદ નીચે દર્શાવ્યા પ્રમાણે બહિર્માતૃકા ન્યાસ કરવા.

बहिर्मातृका न्यास

■ विनियोग

अस्य श्री बहिर्मातृकामंत्रस्य ब्रह्मा ऋषिः, गायत्रीछन्दः श्री मातृका सरस्वती देवता, हश्चो बीजानि, स्वराः शक्तयोऽव्यक्तं कीलकं, देह शुद्धि सिद्ध्यर्थे विनियोगः ।

■ ऋष्यादिन्यास

ॐ ब्रह्मणे नमः (शिरसि) ।

ॐ गायत्री छन्दसे नमः (मुखे) ।

ॐ मातृका सरस्वती देवतायै नमः (हृदि) ।

ॐ हलभ्यो नमः (गुह्ये) ।

ॐ स्वरेभ्यो नमः (पादयोः) ।

ॐ अव्यक्त कीलकाय नमः (सर्वाङ्गे) ।

■ करन्यास

ॐ अं कं खं गं घं ङं आं (अंगुष्ठाभ्यां नमः) ।

ॐ इं चं छं जं झं ञं ईं (तर्जनीभ्यां स्वाहा) ।

ॐ उं टं ठं डं ढं णं ऊं (मध्यमाभ्यां वषट्) ।

ॐ एं तं थं दं धं नं ऐं (अनामिकाभ्यां हुं) ।

ॐ ओं पं फं बं भं मं औं (कनिष्ठिकाभ्यां वौषट्) ।

ॐ अं यं रं लं वं शं षं सं हं ळं क्षं अः (करतलकरपृष्ठाभ्यां फट्) ।

आ प्रभाषो प्रथम द्वादयादि न्यास कृत्वा, पछी नीचे प्रभाषो अन्तर्मातृका न्यास कृत्वा.

अन्तर्मातृका न्यास

(कंठे धूम्रवर्णे षोडशदले विशुद्धे)

ॐ अं नमः ।, ॐ आं नमः ।, ॐ इं नमः ।, ॐ ईं नमः ।, ॐ उं नमः ।, ॐ ऊं नमः ।, ॐ ऋं नमः ।, ॐ ॠं नमः ।, ॐ लृं नमः ।, ॐ लृं नमः ।, ॐ लं नमः ।, ॐ एं नमः ।, ॐ ऐं नमः ।, ॐ ओं नमः ।, ॐ औं नमः ।, ॐ अं नमः ।, ॐ अः नमः ।

(हृदये रक्तवर्णे द्वादशदले अनाहते)

ॐ कं नमः ।, ॐ खं नमः ।, ॐ गं नमः ।, ॐ घं नमः ।, ॐ ङं नमः ।, ॐ चं नमः ।, ॐ छं नमः ।, ॐ जं नमः ।, ॐ झं नमः ।, ॐ ञं नमः ।, ॐ टं नमः ।, ॐ ठं नमः ।

(નાભો મેઘવર્ણે દશદલે મણિશે)

ૐ ડં નમઃ ।, ૐ ઢં નમઃ ।, ૐ ણં નમઃ ।, ૐ તં નમઃ । ૐ થં નમઃ ।, ૐ દં નમઃ ।, ૐ ધં નમઃ ।, ૐ નં નમઃ ।, ૐ પં નમઃ ।, ૐ ફં નમઃ ।,

(લિઙ્ગમૂલે વિદ્યુદ્ધર્ણે ષટ્દલે સ્વાધિષ્ઠાને)

ૐ વં નમઃ ।, ૐ ખં નમઃ ।, ૐ મં નમઃ ।, ૐ યં નમઃ ।, ૐ રં નમઃ ।, ૐ લં નમઃ ।

(સુવર્ણવર્ણે ચતુર્દલે મૂલાધારે)

ૐ વં નમઃ ।, ૐ શં નમઃ ।, ૐ ષં નમઃ ।, ૐ સં નમઃ ।

(ભ્રૂમધ્યે શ્વેતવર્ણે દ્વિદે આજ્ઞા ચક્રે)

ૐ હં નમઃ ।, ૐ ક્ષં નમઃ ।

હવે બહારના અંગોમાં માતૃકા વર્ણોના ન્યાસ કરવા. સર્વ પ્રથમ બાહ્ય માતૃકા સરસ્વતીનું નીચે પ્રમાણે ધ્યાન કરવું.

પઞ્ચાશલ્લિપિભિર્વિભક્તિમુખદોઃ   પન્મધ્યવક્ષસ્થલાં,
ભાસ્વન્મૌલિ નિવદ્ધચન્દ્રશકલામા   પીનતુઙ્ગસ્તનીમ્ ।
મુદ્રામક્ષગુણં   સુધાઢ્યકલશં   વિદ્યાં   ચ   હસ્તામ્બુજૈ-
ર્વિભ્રાણાં   વિશદપ્રભાંત્રિનયનાં   વાગ્દેવતામાશ્રયે ॥

આ પ્રમાણે ધ્યાન કર્યા પછી નીચે મુજબના ન્યાસ કરવા.

ૐ અં નમઃ (શિરસિ) । ૐ આં નમઃ (મુખવૃત્તે) । ૐ ઇં નમઃ (ઇક્ષ નેત્રે) । ૐ ઈં નમઃ (વામ નેત્રે) । ૐ ઉં નમઃ (દક્ષ કર્ણે) । ૐ ઊં નમઃ (વામ કર્ણે) । ૐ ઋં નમઃ (દક્ષ નાસાયામ્) । ૐ ઋં નમઃ (વામ નાસાયામ્) । ૐ લું નમઃ (દક્ષ ગળ્ડે) । ૐ લું નમઃ (વામ ગળ્ડે) । ૐ એં નમઃ (ઋર્ધ્વ ઓષ્ઠે) । ૐ એં નમઃ (અધો ઓષ્ઠે) । ૐ ઓં નમઃ (ઋર્ધ્વ દન્તપંક્તૌ) । ૐ ઓં નમઃ (અધો દન્તપંક્તૌ) । ૐ અં નમઃ (બ્રહ્મરન્ધ્રે) । ૐ અઃ નમઃ (મુખે) । ૐ કં નમઃ (દક્ષ વાહુમૂલે) । ૐ યં નમઃ (દક્ષ કૂપરે) । ૐ ગં નમઃ (દક્ષ મણિબન્ધે) । ૐ ધં નમઃ (દક્ષ અંગુલિમૂલે) । ૐ ઢં નમઃ (દક્ષ કરાગ્રે) । ૐ ઘં નમઃ (વામ વાહુમૂલે) । ૐ ઙં નમઃ (વામ કૂપરે) । ૐ જં નમઃ (વામ મણિબન્ધે) । ૐ ઙં નમઃ (વામ અંગુલિમૂલે) । ૐ જં નમઃ (વામ કરાગ્રે) । ૐ ટં નમઃ (દક્ષોરૂમૂલે) । ૐ ઠં નમઃ (દક્ષ જાનુનિ) । ૐ ડં નમઃ (ગુલ્ફે) । ૐ ઢં નમઃ (દક્ષપાદતલે) । ૐ ણં નમઃ (દક્ષ પાદાગ્રે) । ૐ તં નમઃ (વામોરૂમૂલે) । ૐ થં નમઃ (વામ જાનુનિ) । ૐ દં નમઃ (વામ ગુલ્ફે) । ૐ ધં નમઃ (વામ પાદતલે) । ૐ નં નમઃ (વામ પાદાગ્રે) । ૐ પં નમઃ (દક્ષ પાશ્વે) । ૐ ફં નમઃ (વામ પાશ્વે) । ૐ વં નમઃ (પૃષ્ઠે) । ૐ રં નમઃ

(દક્ષાંશે) । ૐ લં નમઃ (કકુદિ) । ૐ વં નમઃ (વામાંશે) । ૐ શં નમઃ (હૃદાદિ દક્ષ કરાંગુલ્યન્તમ્) । ૐ ષં નમઃ (હૃદાદિ વામ કરાંગુલ્યન્તમ્) । ૐ સં નમઃ (નાભ્યાદિ વામ પાદાન્તમ્) । ૐ ળં નમઃ (હૃદાદિ કુક્ષૌ) । ૐ ક્ષં નમઃ (હૃદાદિ મુખે) ।

આ પછી મૂળમંત્રનો એકવાર જપ કરી પૂરક, ચારવાર જપ કરી કુંભક તથા બે વાર જપ કરી રેચક કરવો. આ રીતે ત્રણવાર ઉલટ - સુલટ કરીને ત્રણ પ્રાણાયામ કરવા અને 'શ્રી હ્રીં હ્રૂં' મંત્રથી ત્રણવાર આયમન કરવાં, 'ૐ' થી હોઠ તથા અધરનો સ્પર્શ કરવો. 'હ્રીં હ્રીં' થી બે વાર સ્પર્શ કરવો તથા 'હ્રૂં' થી બંને હાથોને ધોવા. ત્યાર બાદ નીચે પ્રમાણે બીજ ન્યાસ કરવા.

■ વીજન્યાસ

શ્રી મુખે હ્રીં (દક્ષ નાસાપુટે) । હ્રૂં (વામ નાસાપુટે) । ૐ (દક્ષ નેત્રે) । શ્રીં હ્રીં ક્લીં (દક્ષ કર્ણે) । ૐ (વામ કર્ણે) । ઙં (નાભૌ) । ક્રૌં (હૃદયે) । ક્રૌં (શિરસિ) । અવ પૂજન પ્રારંભ કરે ।

ત્યારબાદ પોતાની ડાબી બાજુ દલ પાત્ર, જમણી બાજુ પુષ્પાદિ પૂજા સામગ્રી તથા સન્મુખ દીવા વગેરેનું સ્થાપન કરવું. પછી પોતાની ડાબી તરફ 'ગું' ગુરુખ્યો નમઃ । થી ગુરુઓને જમણી તરફ 'ગં' ગણપતયે નમઃ ।' થી શ્રીગણેશજીને તથા સન્મુખ 'શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ । થી ઈષ્ટ દેવતા ને પ્રણામ કરવા.

■ વિનિયોગ

ૐ અસ્ય શ્રી છિન્નમસ્તાં મંત્રસ્ય ક્રોધ ભૈરવ ઋષિઃ સમ્રાટ્ છન્દઃ, શ્રી છિન્નમસ્તા દેવતા, હ્રૂં હ્રૂં વીજં, સ્વાહા શક્તિઃ, ઇષ્ટસિદ્ધયૈ વિનિયોગઃ ।

■ ઋષ્યાદિન્યાસ

શિરસિ ક્રોધ ભૈરવાય ઋષયે નમઃ । મુખે સમ્રાટ્ છન્દસે નમઃ । હૃદિ શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ દેવતાયૈ નમઃ । ગુહ્યે હ્રૂં હ્રૂં વીજાય નમઃ । પાદયોઃ સ્વાહા શક્તયે નમઃ । ઇષ્ટસિદ્ધિ વિનિયોગાય નમઃ સર્વાર્થે ।

■ કરન્યાસ

ૐ આં લઙ્ગાય સ્વાહા કનિષ્ઠિકાભ્યાં ।

ૐ ઈં સુલ્લઙ્ગાય સ્વાહા અનામિકાભ્યાં ।

ૐ ઊં વજ્રાય સ્વાહા મધ્યમાભ્યાં ।

ૐ ઐં પાશાય સ્વાહા તર્જનીભ્યાં ।

ૐ ઔં અંકુશાય સ્વાહા અંગુષ્ઠાભ્યાં ।

ૐ અઃ સુરક્ષા રક્ષ અસુરક્ષાય સ્વાહા કરતલ કર પૃષ્ઠાભ્યાં નમઃ ।

■ ષડ્ઙ્ગન્યાસ

ૐ આં યજ્ઞાય હૃદયાય નમઃ સ્વાહા ।
 ૐ ઈં સુઘ્ઞાય શિરસે સ્વાહા સ્વાહા ।
 ૐ ઊં વજ્રાય શિખાયૈ વષટ્ સ્વાહા ।
 ૐ ઔં અંકુશાય નેત્રત્રયાય વૌષટ્ સ્વાહા ।
 ૐ અઃ સુરક્ષા રક્ષ અસુરક્ષાય અસ્ત્રાય ફટ્ સ્વાહા ।

■ ષોઢાન્યાસ

શ્રીં એં ક્લીં સૌં શ્રીં હીં ક્લીં એં હૌં । ઓં ક્રીં સ્ત્રીં ક્રોં । ઈં હું ફટ્ । શ્રીં ક્લીં હું એ
 વજ્રવૈરોચનીયે હું હું ફટ્ સ્વાહા । શ્રીં હીં હું એં વજ્રવૈરોચનીયે શ્રીં હીં એં ફટ્ સ્વાહા । શ્રીં
 એં ક્લીં સૌં શ્રીં હીં ક્લીં એં હૌં ઓં શ્રીં ક્લીં હું એં વજ્રવૈરોચનીયે હું હું ફટ્ સ્વાહા ।

આ પછી ઉક્ત મંત્રો દ્વારા પ્રત્યેકને માતૃકાથી અલગ કરીને માતૃકાવત્ સર્વ
 માતૃકાસ્થાનોમાં ન્યાસ આ પ્રમાણે કરવા.

શ્રીં એં ક્લીં સૌં શ્રીં હીં ક્લીં એં હૌં ૐ અં નમઃ શિરસિ ।

આ રીતે છ મંત્રોથી ન્યાસ કરવા જોઈએ.

■ વ્યાપક ન્યાસ :

મસ્તકથી પગ સુધી તથા પગથી મસ્તક સુધી મૂલમંત્ર દ્વારા ન્યાસ કરીને ફરીથી
 પ્રણવ દ્વારા ત્રણવાર વ્યાપક ન્યાસ કરવા. ન્યાસોપરાંત ઈષ્ટ દેવનું નીચે પ્રમાણે
 ધ્યાન કરવું.

અન્તરસ્વશરીરસ્ય નાભિનીરજ સંસ્થિતામ્ ।
 નિર્લેપાં ત્રિગુણાં સૌમ્યાં બાલંચન્દ્ર સમપ્રભામ્ ॥
 સમાધિમાત્રગમ્યાં ચ ગુણત્રય સમન્વિતામ્ ।
 કલાતીતાં ગુણાતીતાં ભુક્તિમુક્તિપ્રદાં સ્મરેત્ ॥

ૐ ૐ ૐ

૧૪. માનસોપચાર પૂજન

■ મુદ્રા પ્રદર્શન :

ત્વં પૃથિવ્યાત્મકં ગન્ધં શ્રીછિન્નમસ્તા પાદુકાભ્યાં નમઃ : અનુકલ્પયામિ ।
 (અધો મુખ કનિષ્ઠા અને અંગૂઠાના સંયોગથી ગંધ મુદ્રા પ્રદર્શિત કરવી.)
 હં આકાશાત્મકં પુષ્પં શ્રીછિન્નમસ્તા પાદુકાભ્યાં નમઃ : અનુકલ્પયામિ ।
 (અધોમુખ તર્જની અને અંગૂઠાના સંયોગથી પુષ્પમુદ્રા પ્રદર્શિત કરવી)
 ય વાય્વાત્મકં ધૂપં શ્રીછિન્નમસ્તા પાદુકાભ્યાં નમઃ : અનુકલ્પયામિ ।
 (ઊર્ધ્વમુખ તર્જની અંગૂઠાના યોગથી ધૂપ મુદ્રા પ્રદર્શિત કરવી.)
 રં વહ્નયાત્મકં દીપં શ્રીછિન્નમસ્તા પાદુકાભ્યાં નમઃ : અનુકલ્પયામિ ।
 (ઊર્ધ્વમુખ મધ્યમા અને અંગૂઠાના યોગથી દીપ મુદ્રા પ્રદર્શિત કરવી.)
 વં અમૃતાત્મકં નૈવેદ્યં શ્રીછિન્નમસ્તા પાદુકાભ્યાં નમઃ : અનુકલ્પયામિ ।
 (અનામિકા અને અંગૂઠાના યોગથી નૈવેદ્ય મુદ્રા પ્રદર્શિત કરવી.)
 શં શક્ત્યાત્મકં તામ્બૂલં શ્રીછિન્નમસ્તા પાદુકાભ્યાં નમઃ : અનુકલ્પયામિ ।
 (સર્વાંગુલિઓથી તામ્બુલમુદ્રા પ્રદર્શિત કરવી.)

■ અર્ચ્વ સ્થાપન : -

આસનથી થોડાક અંતરે જમણી બાજુએ રક્ત ચંદન વડે વર્તુળમાં ત્રિકોણ જમીન ઉપર બનાવીને ‘ૐ આધાર શક્ત્યૈ નમઃ : ।’ બોલીને આધાર શક્તિનું પૂજન કરવું.

હવે આધાર લઈને તથા ‘ફટ્’ મંત્રથી ધોઈને મંડળ સ્થાપિત કરવો તથા ‘ૐ સામાન્યાર્ચ્ય પાત્રાધારાય નમઃ : ।’ મંત્ર દ્વારા ગંધ, અક્ષત, પુષ્પથી પૂજન કરવું. ફરી એક પાત્ર લઈને તેને ‘ફટ્’ નું ઉચ્ચારણ કરી ધોવું તથા તેને આધાર ઉપર સ્થાપિત કરવું. ત્યાર બાદ ગંધ, અક્ષત, પુષ્પ ચડાવી ‘ૐ સામાન્ય અર્ચ્ય પાત્રાય નમઃ : ।’ મંત્રથી તેનું પૂજન કરવું. પછી ‘હ્રીં’ મંત્ર બોલીને જળ ભરવું. ત્યાર પછી અંકુશ મુદ્રા દ્વારા નીચેના મંત્ર વડે સૂર્ય મંડળમાંથી જળમાં તીર્થોનું આવાહન કરવું.

ૐ ગદ્ગે ચ યમુને ચૈવ ગોદાવરિ સરસ્વતી ।

નમદે સિન્ધુ કાવેરી જલેસ્મિન્ સન્નિધિ કુરુ ॥

ત્યાર બાદ ‘ૐ ગંધાક્ષત પુષ્પાણિ સમર્પયામિ ।’ બોલીને ગંધ, અક્ષત, પુષ્પ અર્પણ કરવા ધેનુમુદ્રા પ્રદર્શિત કરવી. મત્સ્ય મુદ્રાનું આચ્છાદન કરી દસવાર ૐ નું ઉચ્ચારણ કરવું. આ પછી શંખનું સ્થાપન કરવું.

■ શંખ પ્રતિષ્ઠાપન:

પોતાની ડાબી બાજુ સામાન્ય અર્ધ જળ દ્વારા ચોરસ અને તેની મધ્યમાં ત્રિકોણ બનાવીને તેના ઉપર ત્રિપાદને સ્થાપિત કરવા. પછી 'ફટ' મંત્રથી શંખ (નરકપાલ)ને ધોઈને ત્રિપાદ (ત્રિપાદ સ્ટેન્ડ-ધોડી) ઉપર સ્થાપિત કરો.

ત્યાર બાદ 'ૐ દશ કલાત્મને વદ્ધિમપ્ડલાય નમઃ ।' મંત્રથી શંખની પૂજા કરવી. ગંધ, પુષ્પ, અક્ષત, દુર્વા અર્પણ કરવાં.

ક્ષં લં હં સં ષં શં વં લં રં યં મં વં ફં પં નં થં દં થં તં ણં લં ડં ટં ટં જં જં છં ચં ઙં ઘં ગં ળં કં અઃ અં ઔં ઔં ઈં ઈં લું લું ઋં ઋં ઋં ઋં ઈં ઈં આં અં મૂલં

મૂલનું ઉચ્ચારણ કરતા શંખમાં જળ ભરવું. ત્યાર પછી 'ૐ સોમમણ્ડલાય ષોડશ કલાત્મને નમઃ ।' એ મંત્રથી તે જળમાં પૂજન કરી તેમાં -

ૐ ગંગે ચ યમુને ચૈવ ગોદાવરી સરસ્વતી ।

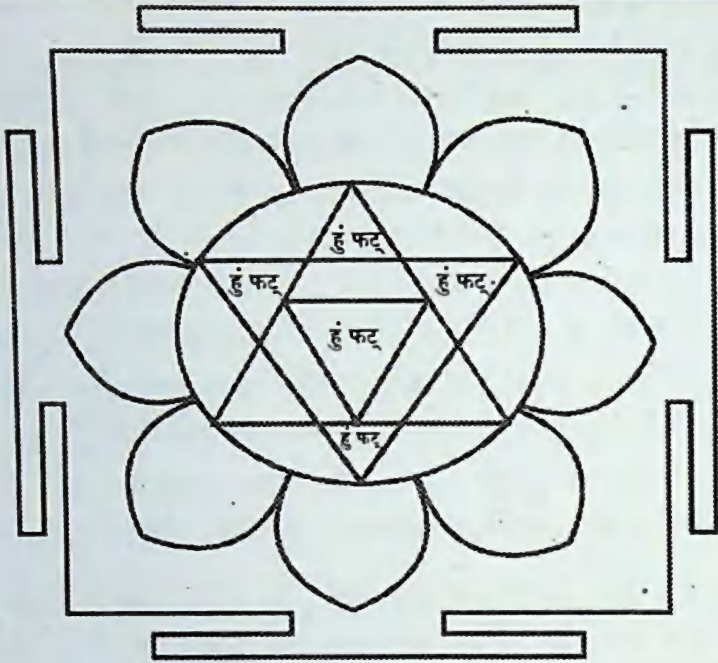
નમદે સિન્ધુ કાવેરી જલેસ્મિન્ સન્નિધિં કુરુ ॥

ઉક્ત મંત્ર દ્વારા સૂર્ય મંડળમાંથી તીર્થોનું આવાહન કરવું અને 'શ્રી છિન્નમસ્તે ઇહાવહ ઇહ તિષ્ઠ ।' એ પ્રમાણે બોલીને પાત્રમાં આવાહન કરીને 'હું' મંત્રથી તેનું અવગુંઠન કરવું અને તેને માલિની મુદ્રા બતાવવી. પછી 'વૌષટ્' એ મંત્રથી જળનું વીક્ષણ ષડંગ મંત્રોથી સકલી કરણ કરવું. 'નમઃ' થી ગંધ-પુષ્પ દ્વારા દેવતાનું પૂજન કરવું. તથા મત્સ્ય મુદ્રાથી તેને આચ્છાદિત કરી દસવાર મૂલમંત્રના જપ કરવા. પછી 'વં' બીજ મંત્રથી ધેનુમુદ્રા પ્રદર્શિત કરી અસ્ત્રથી સંરક્ષણ કરવું. ત્યારબાદ તે જળથી પૂજાની સામગ્રી અને પોતાનું શરીર મૂળ મંત્રનું ઉચ્ચારણ કરતા પવિત્ર કરવું અને અભિસિંચન કરવું.

■ યંત્ર પ્રતિષ્ઠાપન :

સાધકે એક બાજઠ લઈ પોતાની સામે રાખવો. પછી એક સુંદર થાળી અથવા તરભાણીમાં છિન્નમસ્તાના આવાહન માટે તેમજ પૂજનના હેતુથી અષ્ટગંધ અથવા લાલ ચંદન વડે નીચે પ્રમાણે યંત્રની રચના કરવી.

સર્વ પ્રથમ એક અધોમુખ ત્રિકોણ બનાવવો. પછી તેની મધ્યમાં ત્રણવૃત્ત બનાવો. બધાની અંદરના વૃત્તમાં ત્રણ દ્વારવાળો એક અધોમુખ ત્રિકોણ નિર્માણ કરી ત્યારપછી પ્રથમ ત્રિકોણની બહાર એક ષટકોણ તથા તેની બહાર એક અષ્ટદળની રચના કરવી. અષ્ટદળની બહાર ત્રણ રેખાવાળા ચાર દ્વારોથી યુક્ત ભૂપુરનું નિર્માણ કરવું. બધાની અંદર રહેલા ત્રિકોણમાં મધ્યમાં 'હું' તથા પ્રથમ ત્રિકોણના ત્રણ કોણ (ખૂણા)માં 'હું ફટ' લખવું. આ યંત્રનું સ્વરૂપ આગળ આપવામાં આવ્યું છે.

છિન્નમસ્તા પૂજન યંત્ર

યંત્રલિખિત પાત્રને સામે બાજઠ ઉપર સ્થાપિત કરીને પીઠોનું પૂજન સર્વથી અંદરના મધ્ય ત્રિકોણથી શરૂ કરવું. આ પ્રમાણે -

ૐ આધાર શક્તયે નમઃ । ૐ કૂર્માય નમઃ । ૐ અનન્તાય નમઃ । ૐ પૃથિવ્યે નમઃ । ૐ ક્ષીર સમુદ્રાય નમઃ । ૐ રત્નદીપાય નમઃ । ૐ કલ્પવૃક્ષાય નમઃ । ૐ ચિંતામણિ ગૃહાય નમઃ । ૐ રત્નવેદિકાયૈ નમઃ ।

(રત્નવેદિકાઓની આઠ દિશાઓમાં)

ૐ ધર્માય નમઃ (પૂર્વે) । ૐ જ્ઞાનાય નમઃ (દક્ષિણે) । ૐ વૈરાગ્યાય નમઃ (પશ્ચિમે) । ૐ ऐश्वर्याय નમઃ (ઉત્તરે) । ૐ અધર્માય નમઃ (આગ્નેય કોણે) । ૐ અજ્ઞાનાય નમઃ (નૈઋત્યકોણ) । ૐ અવૈરાગ્યાય નમઃ (વાયવ્ય કોણે) । ૐ અનૈશ્વર્યાય નમઃ (ઈશાન કોણે) । (રત્નવેદિકાની મધ્યમાં) ૐ પદ્માય નમઃ । (કમળની નીચે)

આનન્દકન્દાય નમઃ । સર્વતત્ત્વાત્મક કમલાય નમઃ । મં વહ્નિમળડલાય નમઃ । અં અર્કમળડલાય નમઃ । ઉં સોમ મળડલાય નમઃ । સં સત્ત્વાય નમઃ । રં રજસે નમઃ । તં તમસે નમઃ । આં આત્મને નમઃ । અં અન્તરાત્મને નમઃ । પં પરમાત્મને નમઃ । હ્રીં જ્ઞાનાત્મને નમઃ । (કમળની મધ્યમાં) ૐ રતિ કામાખ્યાં નમઃ ।

■ પીઠ શક્તિ પૂજા :

પદ્મના આઠ દળોમાં પૂર્વાદિ ક્રમથી આઠ પીઠ શક્તિઓની પૂજા કરવી.
આ પ્રમાણે -

ૐ જયાયૈ નમઃ । ૐ વિજયાયૈ નમઃ । ૐ અજિતાયૈ નમઃ । ૐ અપરાજિતાયૈ
નમઃ । ૐ નિત્યાયૈ નમઃ । ૐ વિલાસિન્યૈ નમઃ । ૐ દોઘ્રયૈ નમઃ । ૐ અઘોરાયૈ
(ક્રમળની મધ્યમાં) ૐ મઙ્ગલાયૈ નમઃ ।

■ દેવીછિન્નમસ્તા ધ્યાન :

સ્વાનાભૌ નીરજં ધ્યાયેદર્ધ વિકસિતં સિતં ।
તત્પદ્મકોષ મધ્યે ચ મણ્ડલ ચણ્ડરોચિષઃ ॥
જપાકુસુમ ઇક્ષ્ણુશં રક્તવન્ધૂક સન્નિભં ।
રજઃસત્ત્વતમો રેખા યોનિમણ્ડલ મણ્ડિતમ્ ॥
મધ્યે તુ તાં મહાદેવી સૂર્યકોટિ સમપ્રભામ્ ।
છિન્નમસ્તાં કરે વામે ધારયન્તીં સ્વમસ્તકમ્ ॥
પ્રસારિમુર્ધ્વીં ભીમાં લેલિહાનાગ્રજિહિકાં ।
પિબન્તીં રુધિ ધારાં નિજકણ્ઠવિનિર્ગતાં ।
વિકીર્ણ કેશપાશઞ્ચ નાના પુષ્પ સમન્વિતામ્ ।
દક્ષિણે ચ કરે કર્ત્રી મુણ્ડમાલા વિભૂષિતામ્ ॥
દિગમ્બરાં મહાઘોરાં પ્રત્યાલીઢ પદસ્થિતામ્ ।
અસ્થિમાલાધરાં દેવીં નાગ યજ્ઞોપવીતિનીમ્ ॥
રતિ કામોપરિષ્ઠાં ચ સદા ધ્યાયન્તિ મંત્રિણઃ ।
સદા ષોડશવર્ષીયાં પીનોન્નત પયોધરામ્ ॥

દેવીની જમણી બાજુમાં સ્થિત વર્ણિનીનું ધ્યાન આ પ્રમાણે કરવું.

વર્ણિની લોહિતાં સૌમ્યામ્ મુક્તકેશીં દિગમ્બરાં ।
દેવીગલોચ્છલદ્રક્ત ધારાપાનં પ્રકુર્વનીમ્ ॥
નાગ યજ્ઞોપવીતાઙ્ગી કર્તૃરિર્પર હસ્તકામ્ ।
જ્વલત્તેજોમયીં દેવીં પ્રત્યાલીઢપદસ્થિતામ્ ।
સદા દ્વાદશવર્ષીયાં મુણ્ડમાલા વિભૂષિતામ્ ॥

દેવીની ડાબી બાજુ ડાકિનીનું ધ્યાન કરવું. આ પ્રમાણે -

ડાકિનીં	વામપાશ્વે	તુ	કલ્યાન્ત	દહનોપમામ્	।
વિદ્યુચ્છટા	ભનયનાં	દંતપંક્તિ	વલાકિનીમ્	॥	
દંષ્ટ્રા	કરાલવદનાં	પીનોન્નત	પયોધરામ્	।	
મહાદેવીં	મહાધોરાં	મુક્તકેશી	દિગમ્બરામ્	॥	
લેલિહાન	મહાજિહાં	મુળ્ડમાલા	વિભૂષિતામ્	।	
કપાલકર્ત્રિકા	હસ્તાં	સદાભીષણરૂપિણીમ્	।		
દેવીગલોચ્છલ	દ્રક્તધારાપાનં	પ્રકુર્વતીમ્	॥		

■ આસન યંત્ર :

ધ્યાનોપરાંત છિન્નમસ્તા યંત્રની અંદરના ત્રિકોણમાં ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને આસન અર્પણ કરવું.

વજ્રવૈરોચનીયે એહિ એહિ ઇહાસનં ગૃહ્ણ ગૃહ્ણ મમ સિદ્ધિ દેહિ દેહિ મમ શત્રૂન્ મારય મારય હું હું ફટ્ સ્વાહા ।

■ આવાહન :

સર્વસિદ્ધિપ્રદે ડાકિનીયે વજ્રવૈરોચનીયે એહિ એહિ ઇહાવહ ઇહ તિષ્ઠ હું હું ફટ્ સ્વાહા ।
હવે ધેનુમુદ્રા તથા યોનિમુદ્રા બતાવીને પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા કરો.

■ પ્રાણ પ્રતિષ્ઠાપન :

આં હીં ક્રોં યં રં લં વં શં ષં સં હં હૈં હંસઃ છિન્નમસ્તાયાઃ પ્રાણા ઇહ પ્રાણાઃ ।

આં હીં ક્રોં યં રં લં વં શં ષં સં હં હૈં હંસઃ છિન્નમસ્તાયાઃ જીવ ઇહ સ્થિતઃ ।

આં હીં ક્રોં યં રં લં વં શં ષં સં હં હૈં હંસઃ છિન્નમસ્તાયાઃ સર્વેન્દ્રિયાણિ ।

આં હીં ક્રોં યં રં લં વં શં ષં સં હં હૈં હંસઃ છિન્નમસ્તાયાઃ વાઙ્મનશ્ચક્ષુઃ શ્રોત્રઘ્રાણ-ઘ્રાણ પદાનિ ઇહાગત્ય સુખં ચિરં તિષ્ઠન્તુ સ્વાહા ।

■ પ્રાર્થના :

હવે હાથ જોડીને નીચે મુજબ પ્રાર્થના કરવી.

દેવેશિ ભક્તિ સુલભે પરિવાર સમન્વિતે ।

યાવત્વાં પૂજયિષ્યામિ તાવત્ત્વં સુસ્થિરા ભવ ॥

■ ષડંગન્યાસ :

હાં હૃદયાય નમઃ । હીં શિરસે સ્વાહા । હૂં શિખાયૈ વષટ્ । હીં હૈં નેત્રત્રયાય વૌષટ્ ।
હઃ અસ્ત્રાય ફટ્ ।

૧૫. સામાન્ય પૂજન પદ્ધતિ (ષોડશોપચાર પૂજન)

■ પાદઃ

શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ પાદયો પાદ્યં સમર્પયામિ ।

અનામિકા તથા અંગૂઠા દ્વારા દેવીનાં ચરણોમાં પાદ પાત્ર અથવા શંખ પાત્રનું જળ અર્પણ કરવું.

■ અર્ઘ્યઃ

શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ : ઇદં અર્ઘ્યં સ્વધા ।

- આંગળીઓની મુદ્રા દ્વારા દેવીને શંખ પાત્રનું જળ અર્પિત કરવું.

■ આચમનઃ -

શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ : આચમનીયમ્ સ્વધા ।

અનામિકા, મધ્યમા તથા અંગૂઠાના સંયોગથી આચમન માટે જળ અર્પિત કરવું.

■ મધુપર્કઃ

શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ : ઇદં મધુપર્કં સ્વધા ।

- અધોમુખી અનામિકા તથા અંગૂઠા દ્વારા દેવીને મધુપર્ક અર્પણ કરવો.

■ પુનઃ આચમનીય જળઃ -

શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ : ઇદં શુદ્ધ આચમનીય સમર્પયામિ સ્વધા ।

અનામિકા મધ્યમા, તર્જની અને અંગૂઠાના સંયોગથી ફરીથી આચમનનું જળ અર્પણ કરવું.

■ સ્નાનઃ

શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ : ઉદ્ધર્તનાર્થે હરિદ્રાતૈલં સમર્પયામિ ।

આ પ્રમાણે બોલીને સ્નાન દ્રવ્યો પંચામૃત, સુગંધિત તેલ (અત્તર), અષ્ટગંધ અને જળ અર્પણ કરવાં અને 'શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ' મંત્ર બોલીને કનિષ્ઠિકા રહિત જમણા હાથની મુષ્ટિ મુદ્રા પ્રદર્શિત કરી સામાન્ય અર્ધનું જળ છોડીને દેવીને સ્નાન કરાવવું.

■ વસ્ત્રઃ

શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ : ઇદં વસ્ત્રં ઉત્તરીયં ચ નિવેદયામિ ।

પરિધાનાર્થ લાલ રેશમી વસ્ત્ર દેવીને અર્પણ કરવું.

■ આભૂષણઃ

શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ વૌષટ્ ઇમાનિ ચિત્તવત્ત સહિત પુષ્પાણિ સમર્પયામિ ।

- રત્નજડિત સુવર્ણના આભૂષણ દેવીને અર્પણ કરવાં. અભાવે ગંધ, પુષ્પ અને અક્ષત અર્પણ કરવા.

■ ગંધ :

શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ ગંધમ્ સમર્પયામિ ।

મધ્યમા અનામિકા તથા અંગૂઠા દ્વારા દેવીના અંગોપર અષ્ટગંધનું લેપન કરવું.

■ પુષ્પ :

શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ વૌષટ્ ઇમાનિ વિલ્વપત્ર સહિત પુષ્પાણિ સમર્પયામિ ।

અંગૂઠા તથા તર્જનીની મુદ્રાથી બીલીપત્રં સહિત પુષ્પ અને પુષ્પહાર અર્પણ કરવાં.

■ અક્ષત :

શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ અક્ષતાનિ સમર્પયામિ ।

આ પ્રમાણે બોલી અક્ષત અર્પણ કરવા.

■ ધૂપ :

સામાન્ય અર્ધજળથી ધૂપપાત્રનું 'ફટ્' મંત્ર વડે પ્રોક્ષણ કરીને તેમાં અગ્નિ રાખી ધૂપ કરવો. અને નમઃ મંત્ર શ્રી ગંધાક્ષત અર્પણ કરી પૂજન કરવું.

શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ ધૂપં નિવેદયામિ ।

■ ઘંટા :

ૐ ગજધ્વનિ મંત્રમાતઃ સ્વાહા ।

ઉક્ત મંત્ર બોલીને ગંધ - અક્ષત - પુષ્પ દ્વારા ઘંટાનું પૂજન કરવું અને ડાબા હાથમાં ઘંટા લઈને વગાડતા રહી, મધ્યમા, અનામિકા તથા અંગૂઠાની મુદ્રાથી ધૂપ પાત્રને ઉઠાવીને દેવીને ધૂપ અર્પણ કરવો. તથા મૂળ મંત્રનો જપ કરીને ત્રણવાર ધૂપપાત્રને ઘુમાવીને પછી દેવતાની ડાબી બાજુ ગોઠવી દેવું.

■ દીપ :

ૐ શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ દીપં નિવેદયામિ ।

એ પ્રમાણે મંત્ર બોલી દીપ પ્રજ્વલિત કરીને દેવીની આરતી ઉતારી દીપક જમણી બાજુએ ગોઠવવો.

■ નૈવેદ્ય :

એક પાત્રમાં નૈવેદ્ય લઈને ત્રિકોણ મંડળ પર સ્થાપિત કરવો. અને ડાબા હાથથી પાત્રનો સ્પર્શ કરીને 'નૈવદ્યં નિવેદયામિ' મંત્ર બોલીને નૈવેદ્ય અર્પણ કરવો. નૈવેદ્ય અર્પણ કર્યા બાદ આચમનના રૂપમાં જળ પણ અર્પિત કરવું. ફરીથી એક પાત્રમાં જળ લઈને મૂલમંત્રનું ઉચ્ચારણ કરવું.

ૐ શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ : इदं जलं निवेदयामि ।”

એ પ્રમાણે બોલીને તે જળને નૈવેદ્યની સમીપ આધાર પર ગોઠવી દેવું. પછી
ૐ પ્રાણાય સ્વાહા ।, ૐ અપાનાય સ્વાહા ।, ૐ સમાનાય સ્વાહા ।, ૐ ઉદાનાય
સ્વાહા ।, ૐ વ્યાનાય સ્વાહા ।

ઉક્ત મંત્રો બોલતા રહી ક્રમશઃ પાંચ મુદ્રાઓ પ્રદર્શિત કરવી. અંતમાં જમણા
હાથથી ગ્રાસ મુદ્રા દર્શાવીને ભાવના કરવી કે દેવી પ્રસન્નતાપૂર્વક ભોજન કરી
રહી છે.

જ્યારે એવો અનુભવ થાય કે દેવીએ પૂર્ણ ભોજન કરી જલપાન કર્યું છે. ત્યારે
તેને નીચે મુજબ પુનઃ આચમન માટે મુખમાં જળ અર્પણ કરવું.

વીરાચારી સાધક નૈવેદ્યની પહેલાં દેવીને આસવ સમર્પિત કરે છે તેનો વિધિ
નીચે જણાવ્યા મુજબ છે.

એક પાત્રમાં ‘કારણ’ (આસવ અર્થાત્ મધ) લઈને, તેને દેવતાની સન્મુખ
આધાર પર રાખીને-

“ૐ છિન્નમસ્તે છિન્નમસ્તે છિન્નમસ્તે હૂં હૂં અમૃતમાસવં વિધિવત્ કુરુ કુરુ
સ્વાહા ।”

આ મંત્રને સાતવાર બોલી પાત્ર ઉપર હાથ રાખીને કારણને અભિમંત્રિત
કરવો. પછી ‘ગ્રાસ મુદ્રા’ થી પાત્રને ઉઠાવીને, જમણા હાથમાં શુદ્ધિ ખંડ આદિ
લઈને, બંને હાથોને એકબીજા સાથે મેળવીને, બંને વાસ્તુ દેવતાઓને નિવેદિત
કરવી. આમ કરતી વખતે પ્રથમ મૂળ મંત્રનું ઉચ્ચારણ કરી પછી -

“ ૐ શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ : शुद्धयादि सहित आसवं निवेदयामि ।”

એ પ્રમાણે બોલી ભાવના કરવી કે દેવીએ શુદ્ધિ સહિત આસવનું પાન કર્યું છે.
ત્યારપછી પાત્ર તથા શુદ્ધિ ખંડને આધાર ઉપર ગોઠવી દેવા જોઈએ.

■ તાંબુલ :

આ પછી કર્પુરાદિ સુગંધિત દ્રવ્ય મિશ્રિત તાંબુલને એક પાત્રમાં ગોઠવીને તેનો
ડાબા અંગૂઠાથી સ્પર્શ કરવો.

“ૐ શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ : ताम्बूलं निवेदयामि ।”

- આ બોલી સામાન્ય અર્ધ જળ અર્પણ કરી દેવતાને મુખમાં પાનનું બીડું
ખવડાવવાની ભાવના કરવી.

વીર સાધકે આ સમયે વિશેષાર્ધના દ્રવ્યથી દેવતાનું ત્રણવાર તર્પણ કરવું.
તર્પણ સમયે નીચે પ્રમાણે બોલવું.

ૐ શ્રી છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ : ।

“ સાંગાં સપરિકરાં શ્રીછિન્નમસ્તાયૈ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ નમઃ તર્પયામિ સ્વાહા ।”

આ પછી ‘યોનિમુદ્રા’ પ્રદર્શિત કરવી. ત્યારબાદ એકપાત્રમાં બધા પદાર્થો સજાવી નીચે પ્રમાણે મંત્ર બોલી ‘તત્ત્વ મુદ્રા’થી દેવીને બલિ સમર્પિત કરવો.

■ બલિ સમર્પણ :

“ૐ સર્વસિદ્ધિ વર્ણનીયે વજ્રવૈરોચનીયે એહિ ઇમં બલિં ગૃહ્ણ ગૃહ્ણ મમ સિદ્ધિ દેહિ દેહિ મમ શત્રૂન્ મારય કરાલિકે હૂં ફટ્ સ્વાહા ।”

આ પછી દેવી છિન્નમસ્તાની જમણી બાજુએ -

“ૐ વર્ણિન્યૈ નમઃ ।”

તથા ડાબી બાજુએ-

“ૐ ડાકિન્યૈ નમઃ ।”

બોલીને બે શક્તિઓની પૂજા કરીને, દેવીના ષડ્ગોનું ફરીથી પૂજન કરવું. દેવીની જમણી બાજુએ “ૐ શંખનિધયે નમઃ ।” તથા ડાબા બાજુએ “ૐ પદ્મનિધયે નમઃ ।” થી પૂજન કરીને નીચે મુજબ પૂજન કરવું.

પૂર્વો - ૐ લક્ષ્મ્યૈ નમઃ ।

દક્ષિણે - લજ્જાયૈ નમઃ ।

પશ્ચિમે - ૐ માયાયૈ નમઃ ।

ઉત્તરે - ૐ વાણ્યૈ નમઃ ।

આગ્નેયે - ૐ બ્રહ્મણે નમઃ ।

નૈઋત્યે - ૐ વિષ્ણવે નમઃ ।

વાયવ્યે - ૐ રુદ્રાય નમઃ ।

ઈશાને - ૐ ઈશ્વરાય નમઃ ।

મધ્યે - ૐ સદાશિવાય નમઃ ।

આ પછી પાંચ પુષ્પાંજલિઓ દેવતાને અર્પણ કરતાં નીચે લખેલ મંત્ર બોલીને દેવતાઓની આવરણ પૂજા માટે આજ્ઞા માંગવી -

“ૐ સત્ત્વિન્મયિ પરે દેવિ પરામૃતરસ પ્રિયે ।

અનુજ્ઞાં છિન્નકે દેહિ પરિવારાર્ચનાય મે ॥”

૧૬. ચંત્ર - આવરણ - પૂજન

ભૂપુરની બહાર પૂર્વાદિ ક્રમથી પ્રથમ રેખા દસ દિક્પાલોનાં અસ્ત્રોનું નીચે દર્શાવેલ મંત્રોના ઉચ્ચારણ પૂર્વક પૂજન કરવું.

પ્રથમાવરણ

ૐ વં વજ્રાય નમઃ । (પૂર્વે)

(વજ્ર શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ શં શક્તયે નમઃ । (આગ્નેયે)

(શક્તિ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ દં દણ્ડાય નમઃ । (દક્ષિણે)

(દંડ શ્રીપાદુકા પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ ખં ખડ્ગાય નમઃ । (નૈઋત્યે)

(ખડ્ગ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ પાં પાશાય નમઃ । (પશ્ચિમે)

(પાશ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ અં અંકુશાય નમઃ । (વાયવ્યે)

(અંકુશ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ ગં ગદાયૈ નમઃ ।

(ગદા શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ ત્રિં ત્રિશૂલાય નમઃ । (ઈશાને)

(ત્રિશૂલ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ પં પદ્માય નમઃ । (પશ્ચિમે નિઋતિ મધ્યે)

(પદ્મ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ ચં ચક્રાય નમઃ । (ઈશાન - પૂર્વ મધ્યે)

(ચક્ર શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

આ પછી હાથમાં અક્ષત અને પુષ્પ લઈ નીચે પ્રમાણે બોલીને અર્પણ કરવા.

અમીષ્ટ સિદ્ધિ મે દેહિ શરણાગત વત્સલે ।

મક્ત્યા સમર્પયે તુમ્યં પ્રથમાવરણાર્ચનમ્ ॥

ત્યારબાદ ભૂપુરની મધ્યરેખામાં અસ્ત્રોની નિકટ દસ દિક્પાલોનું પૂર્વાદિક્રમથી અધોલિખિત મંત્રો બોલી પૂજન કરવું.

દ્વિતીયાવરણ

ૐ લં ઇન્દ્રાય નમઃ ।

(ઇન્દ્ર શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ રં અગ્નયે નમઃ ।

(અગ્નિ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ યં યમાય નમઃ ।

(યમ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ ક્ષં નિર્ઋતયે નમઃ ।

(નિર્ઋતિ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ યં વાયવે નમઃ ।

(વાયુ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ કું કુબેરાય નમઃ ।

(કુબેર શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ હં ઈશાયનાય નમઃ ।

(ઈશાન શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ આં બ્રહ્મણે નમઃ ।

(બ્રહ્મ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ હ્રીં અનન્તાય નમઃ ।

(અનન્ત શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

આ પછી હાથમાં અક્ષત - પુષ્પ લઈ નીચે પ્રમાણે બોલીને અર્પણ કરવાં.

ૐ અભીષ્ટસિદ્ધિ મે દેહિ શરણાગત વત્સલે ।

ભક્ત્યા સમર્પયે તુભ્યં દ્વિતીયાવરણાર્ચનમ્ ॥

ત્યારબાદ ભૂપુરની અંદરની રેખાઓ અને દ્વારો પર પૂર્વાદિક્રમથી ચાર દ્વારપાલોનું નીચે બતાવેલ મંત્રો વડે તૃતીય આવરણમાં પૂજન કરવું.

તૃતીયાવરણ

ૐ કરાલાય નમઃ ।

(કરાલ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ વિકરાલ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ અતિકરાલાય નમઃ ।

(અતિકરાલ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ મહાકાલાય નમઃ ।

(મહાકાલ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

આ ૫છી હાથમાં અક્ષત પુષ્પો લઈને નીચે પ્રામણે બોલીને પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરવી.

ૐ અમીષ્ટ સિદ્ધિ મે દેહિ શરણાગત વત્સલે ભક્ત્યા સમર્પયે તુમ્યં તૃતીયાવરણાર્ચનમ્ ॥

આ ૫છી ચતુર્થ આવરણમાં પૂર્વાદિ ક્રમથી આઠ શક્તિઓનું પૂજન કરવું.

ચતુર્થાવરણ

ૐ એકલિંગાય નમઃ ।

(એકલિંગ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ યોગિન્યૈ નમઃ ।

(યોગિની શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ ડાકિન્યૈ નમઃ ।

(ડાકિની શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ ભૈરવ્યૈ નમઃ ।

(ભૈરવી શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ મહાભૈરવ્યૈ નમઃ ।

(મહાભૈરવી શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ ઇન્દ્રાક્ષ્યૈ નમઃ ।

(ઇન્દ્રાક્ષ્યૈ નમઃ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ અસિતાંગ્યૈ નમઃ ।

ૐ અસિતાંગી શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ સંહારિણ્યૈ નમઃ ।

(સંહારિણી શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

આ પછી હાથમાં અક્ષત-પુષ્પો લઈને નીચે પ્રમાણે બોલીને પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરવી -

ૐ અમીષ્ટ સિદ્ધિ મે દેહિ શરણાગત વત્સલે । ભક્ત્યા સમર્પયે તુમ્યં
ચતુર્ષાવરણાર્ચનમ્ ।।

આ પછી પંચમ આવરણમાં પૂર્વાદિ ક્રમથી નિમ્ન લિખિત મંત્રો વડે ષડંગોનું પૂજન નીચે પ્રમાણે કરવું.

પંચમાવરણ

ૐ અં ખડ્ગાય હૃદયાય સ્વાહા । (આમ્નેયે)

(હૃદયક્તિ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ ઈં સુખડ્ગાય શિરસે સ્વાહા । (ઇશાને)

(શિર ક્તિ ૐ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ ઊં વજ્રાય શિખાયૈ સ્વાહા । (નૈઋત્યે)

(શિખા શક્તિ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ એં પાશાય કવચાય સ્વાહા । (વાયવ્યે)

(કવચ શક્તિ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ ઐં અંકુશાય નેત્રત્રયાય સ્વાહા । (મધ્યે)

(નેત્ર ક્તિ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ અઃ સુરક્ષા અસુરક્ષાય અસ્ત્રત્રય ફટ્ સ્વાહા । (દિક્ષુ)

(અસ્ત્ર શક્તિ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

આ પછી હાથમાં અક્ષત - પુષ્પો લઈને નીચે પ્રમાણે બોલીને પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરવી.

ૐ અમીષ્ટ મે દેહિ શરણાગત વત્સલે । ભક્ત્યા સમર્પયે તુમ્યં પંચમાવરણમ્ ।।

ત્યારબાદ છઠા આવરણમાં સાધકે ષટ્કોણની અંદર અને ત્રિવૃત્તોથી બહારના ત્રિકોણમાં નીચે લખેલ મંત્રો વડે ત્રણ દેવીઓનું પૂજન કરવું.

ષષ્ઠાવરણ

ૐ એં છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ ।

(છિન્નમસ્તા શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ એં ડાકિન્યૈ નમઃ ।

(ડાકિની શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

ૐ એં વર્ણિન્યૈ નમઃ ।

(વર્ણિની શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ) ।

આ પછી હાથમાં અક્ષત - પુષ્પો લઈને નીચે પ્રમાણે બોલીને પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરવી.

ૐ અમીષ્ટ સિદ્ધિ મે દિહિ શરણાગત વત્સલે ।

ભવત્યા સમર્પયે તુભ્યં ષષ્ઠમાવરણાર્ચનમ્ ॥

(ઇતિ આવરણપૂજા)

■ મંત્ર જપ :

આવરણ પૂજન કર્યા પછી સાધકે ન્યાસાદિક કરી મૂળ મંત્રનો જપ કરવો. સર્વ પ્રથમ 'વજ્રવૈરોચનીયે હું ।' કુલ્લિકા મંત્રનો પોતાની મૂર્દા (મસ્તક) પર ૧૦ વાર જપ કરવા ફરીથી પોતાના શિર ઉપર 'શ્રીં હ્રીં હું' માલિની મંત્રના ૧૦૦ વાર જપ કરવા. આ પછી-

એં શ્રીં ક્લીં હ્રીં એં વજ્રવૈરોચનીયે હું હું ફટ્ સ્વાહા એં સ્વાહા ।

એ પ્રમાણે દીપિની - મંત્રના ૧૦ વાર જપ કરવા. ત્યાર બાદ માળા લઈને તેનું પૂજન કરી અંતમાં નીચે પ્રમાણેના છિન્નમસ્તાના મંત્રના જપ કરવા.

શ્રીં હ્રીં ક્લીં એં વજ્રવૈરોચનીયે હું હું ફટ્ સ્વાહા ।

મંત્ર જપ સમાપ્ત કરીને 'ૐ હ્રીં ૐ' એ પ્રમાણે શાપોદ્ધાર મંત્રના ૧૦૮ વાર જપ કરવા. ત્યારપછી દેવીના હાથમાં જળસિંચન કરીને જપનું ફળ અર્પણ કરવું અને અધોલિખિત મંત્રનું ઉચ્ચારણ કરવું.

ૐ ગુહ્યાતિગુહ્ય ગોપ્ત્રી ત્વં ગૃહાણાસ્મત્કૃતં જપમ્ ।

સિદ્ધિર્ભવતુ મે દેવિ ત્વત્રસાદાન્મહેશ્વરિ ॥

ત્યારબાદ કવચ - સ્તોત્રાદિના યથાશક્તિ પાઠ કરીને એકવાર પ્રદક્ષિણા કરવી.

■ વિસર્જન :

ૐ ઉચ્છિષ્ટચાણ્ડાલિન્યૈ નિર્માલ્યભોજિન્યૈ સ્વાહા ॥

એ પ્રમાણે મંત્રનું ઉચ્ચારણ કરી સંહાર મુદ્રા પ્રદર્શિત કરી દેવી પૂજનનું વિસર્જન કરવું.

૧૬. શ્રી છિન્નમસ્તા સપ્તદશાક્ષર મંત્ર સાધના

‘મંત્ર મહાર્ણવ’ નામક પ્રાચીન ગ્રંથમાં (૧૭) અક્ષરનો મંત્ર જે ભગવતી છિન્નમસ્તાનો છે તે આ પ્રમાણે છે.-

ૐ શ્રીં હ્રીં હ્રીં ક્લીં ઍં વજ્ર - વૈરોચનીયે હ્રીં હ્રીં ફટ્ સ્વાહા ।

આજ સુધી આ મંત્રને ‘મંત્ર મહોદધિ’ અનુસાર સ્વીકાર કરવાનો ઉલ્લેખ છે, પરંતુ તેમાં મંત્રોદ્ધાર નીચે પ્રમાણે આપવામાં આવેલ છે.

છિન્નમસ્તા-મનું વક્ષ્યે, શીઘ્ર-સિદ્ધિ-વિધાયિનં ।
 પદ્માસના શિવા - યુગ્મં, ભૌતિકઃ શશિ-શેખરઃ ॥
 વજ્ર - વૈરોગનીયે નાભ-યુક્તઃ સદાગતિઃ ।
 માયા - યુગાસ્ત્ર-દહન-પ્રિયાન્તઃ પ્રણવાદિકઃ ॥

અર્થાત્ શીઘ્ર સિદ્ધિ આપનારો શ્રી છિન્નમસ્તાનો મંત્ર કહીશ. પદ્માસના શ્રી શિવાયુગ્મ ‘હ્રીં હ્રીં’, શશિશેખર ભૌતિક ‘ઐ’, ‘વજ્ર-વૈરોચની’, પદ્મ નામયુક્ત સદાગતિ ‘યે’ માયા યુગ્મ ‘હ્રીં હ્રીં’, અસ્ત્ર ‘ફટ્’, અંતમાં દહનપ્રિયા ‘સ્વાહા’ અને આદિમાં પ્રણવ ‘ૐ’.

આ રીતે ભગવતી છિન્નમસ્તાનો સત્તર (૧૭) અક્ષરનો બીજો એક મંત્ર નીચે દર્શાવ્યા પ્રમાણે છે -

ૐ શ્રીં હ્રીં હ્રીં ઍં વજ્ર-વૈરોચનીયે હ્રીં હ્રીં ફટ્ સ્વાહા ।

• -જેની કૃપા પ્રાપ્ત કરી મનુષ્ય સદાશિવત્વને પ્રાપ્ત કરે છે, પુત્ર હીન વ્યક્તિ પુત્રવાન બને છે. નિર્ધન વ્યક્તિ ધનવાન બને છે અને તે અનુસાર કવિત્વ તથા પાંડિત્યનો લાભ પણ પ્રાપ્ત થાય છે. તે સર્વફળદાયિની ‘પ્રચંડ-ચંડિકા’નો મંત્ર બતાવવામાં આવે છે. તેને જે છિન્નમસ્તા પણ કહેવામાં આવે છે.

‘વિશ્વસાર’ અને ‘રુદ્રયામલ’ નામક તંત્ર ગ્રંથના મત અનુસાર તંત્રસાર માં સોળ (૧૬) અક્ષરનો મંત્ર આ પ્રમાણે ઉદ્ધૃત કરવામાં આવેલ છે.

શ્રીં ક્લીં હ્રીં ઍં વજ્ર-વૈરોચનીયે હ્રીં હ્રીં ફટ્ સ્વાહા ।

આ મંત્રના આદિમાં ‘શ્રીં’ ના સ્થાન પર કામબીજ ‘ક્લીં’ માયા બીજ ‘હ્રીં’ અને વાગ્ભવ - ભવ બીજ ‘ઐ’ લગાડવાથી ત્રણ પ્રકારના અન્ય ધોડશોક્ષર મંત્ર પ્રાપ્ત થાય છે.

નીચે દર્શાવેલ મંત્રોની સાધના મંત્ર પ્રયોગ અલગ હોવા છતાં એક સમાન છે. સાધક કોઈપણ એક મંત્ર પસંદ કરી સાધના કરી શકે છે.

■ મંત્રો :

(૧) “ૐ શ્રીં હ્રીં હ્રીં વજ્ર વૈરોચનીયે હ્રીં હ્રીં ફટ્ સ્વાહા ।”

(૨) “ૐ શ્રીં હ્રીં હ્રીં ઐ વજ્રવૈરોચનીયે હ્રીં હ્રીં ફટ્ સ્વાહા ।”

(૩) “ૐ શ્રીં હ્રીં હ્રીં ક્લીં ઐ વજ્રવૈરોચનીયે હ્રીં હ્રીં ફટ્ સ્વાહા ।”

■ વિનિયોગ :

(૧) “ૐ અસ્ય શ્રી છિન્નમસ્તા મન્ત્રસ્ય ભૈરવ ઋષિઃ સમ્રાટ્ છન્દઃ છિન્નમસ્તા ભુવનેશ્વરી દેવતા હૂં હૂં વીજં (મતાન્તરેણ - હ્રીં હ્રીં વીજં) સ્વાહાશક્તિરભીષ્ટ સિદ્ધયે જપે વિનિયોગઃ ।”

(૨) અસ્ય શિરશ્છિન્ના - મન્ત્રસ્ય ભૈરવ ઋષિઃ । સમ્રાટ્ છન્દઃ । છિન્નમસ્તા દેવતા । હ્રીં હ્રીં વીજં । સ્વાહા શક્તિઃ । અભીષ્ટ - સિદ્ધયે જપે વિનિયોગઃ । (મંત્ર મહાર્ણવે)

આ ૫છી નીચે પ્રમાણે ન્યાસ કરવા જોઈએ.

■ ઋષ્યાદિ ન્યાસ :

ૐ ભૈરવ ઋષયે નમઃ - શિરસિ ।

સમ્રાટ્ છન્દસે નમઃ - મુખે ।

છિન્નમસ્તા દેવતાયૈ નમઃ - હૃદિ ।

હૂં હૂં વીજાય નમઃ - ગુહ્યે ।

(મતાન્તરેણ - હ્રીં હ્રીં વીજાય નમઃ)

સ્વાહા શક્તયે નમઃ - પાદયો ।

વિનિયોગાય નમઃ - સર્વાઙ્ગે । (ઇતિ ઋષ્યાદિ ન્યાસઃ)

■ કરાઙ્ગ ન્યાસ :

ૐ આં ખડ્ગાય હ્રીં હ્રીં ફટ્ હૃદયાય સ્વાહા - કનિષ્ઠયોઃ ।

ૐ ઈં સુખડ્ગાય હ્રીં હ્રીં ફટ્ શિરસે સ્વાહા - અનામિકયોઃ ।

ૐ ળં વજ્રાય હ્રીં હ્રીં ફટ્ શિખાયૈ સ્વાહા - મધ્યમયોઃ ।

ૐ ઐં પાશાય હ્રીં હ્રીં ફટ્ કવચાય સ્વાહા - તર્જન્યોઃ ।

ૐ ઔં અંકુશાય હ્રીં હ્રીં ફટ્ નેત્રત્રયામ સ્વાહા - અંજુષ્ઠયોઃ ।

ૐ અઃ વસુરક્ષ હ્રીં હ્રીં ફટ્ અસ્ત્રાય ફટ્ - કરતલકરપૃષ્ઠયોઃ ।

(ઇતિ કરાઙ્ગ ન્યાસઃ)

■ હૃદયાદિ ષડ્ઙ્ગ ન્યાસ :

ૐ આં ખડ્ગાય હૃદયાય નમઃ સ્વાહા ।

ૐ ई सुखज्ञाय शिरसे स्वाहा स्वाहा ।

ૐ ऊं वज्राय शिखायै वषट् स्वाहा ।

ૐ ऐं पाशाया कवचाय हुं स्वाहा ।

ૐ औं અંકુશાય નેત્રત્રયાય વૌષટ્ સ્વાહા ।

ૐ અઃ સુરક્ષરક્ષ હીં હીં અસ્ત્રાય ફટ્ સ્વાહા ।

(इति हृदयादि षडङ्ग न्यासः)

આ પછી ફરીથી નીચે મુજબ કરવું.

ૐ હીં હીં કર્ત્વીં એ વજ્રવૈરોચનીયે હીં હીં ફટ્ સ્વાહા મસ્તકાદિ પાદ પર્યન્તમ્ ।

ૐ શ્રીં હીં કર્ત્વીં એ વજ્રરૈરોચનીયે હીં હીં ફટ્ સ્વાહા પાદાદિ મસ્તકાન્તમ્ ।

- આ પ્રમાણે ત્રણવાર ન્યાસ કરવા. ત્યારબાદ નીચે મુજબ ધ્યાન કરવું.

‘મંત્ર મહોદધિ’ અને ‘મંત્ર મહાઈવ’ માં ભગવતી છિન્નમસ્તાનું ધ્યાન નીચે મુજબ છે.

■ ધ્યાન :

भास्वन्मण्डल-मध्यगां निज-शिरशिष्ठं विकीर्णालकम्,
स्फारास्यं प्रपिबद् गलात् स्व-रुधिरं वामे करे विभ्रतीम् ।
यामासक्त - रति - स्मरोपरि गतां सख्यौ निजे डाकिनी-
वर्णिन्यौ परि - दृश्य-मोद-कलितां श्रीछिन्न - मस्तां भजे ।।

અર્થાત્ - સૂર્યમંડળની મધ્યમાં વિરાજમાન, ડાબાહાથમાં પોતાનું કપાયેલ મસ્તકને ધારણ કરનારી, વિખરાયેલ વાળવાળી, ગળામાં નીકળતા પોતાના રક્તના પ્રવાહને પીવાવાળી, મૈથુનમાં આસક્ત રતિ અને કામદેવની ઉપર વિરાજમાન, પોતાની બે સખીઓ ડાકિની અને વર્ણિનીની સાથે આનંદિતા શ્રી છિન્નમસ્તાને હું ભજું છું.

‘શાક્તપ્રમોદ’ અને ‘મંત્ર મહાઈવ’ નામક ગ્રંથોમાં ભગવતી શ્રી છિન્નમસ્તા દેવીનું વિસ્તૃત ધ્યાન નીચે મુજબ આપવામાં આવેલ છે.

प्रत्यालीढ-पदां सदैव दधतीं छिन्नं शिरः कर्तृकाम्,
दिग्-वस्त्रां स्व-कबन्ध-शोणित-सुधा-धारां पिबन्ती मुदा ।
नागाबद्ध-शिरो-मणिं त्रि-नयनां हृद्युत्पलालंकृताम्, ।
रत्यासक्त - मनोभवोपरि - दृढां ध्यायेज्जवा-सन्निभाम् ।।१।।

દક્ષે ચાતિ-સિતા વિમુક્ત - ચિકુરા કર્ત્રી તથા હપ્પર,
 હસ્તાભ્યાં દધતી રજો-ગુણ-ભવા નામ્નાપિ સા વર્ણિની ।
 દેવ્યાશિષ્ટન્ન-કબન્ધતઃ પતદસૃગ્-ધારાં પિબન્તી મુદા,
 નાગાબદ્ધ - શિરો-મણિર્મનુ-વિદા ધ્યેયા સદા સા સુરૈઃ ॥૨॥
 પ્રત્યાલીઢ-પદા કબન્ધ-વિગલદ્ રક્તં પિબન્તી મુદા,
 સૈષા યા પ્રલયે સમસ્ત - ભુવનં ભોક્તું ક્ષમા તામસી ।
 શક્તિઃ સાપિ પરાત્પરા ભગવતી નામ્ના પરા ડાકિની,
 ધ્યેયાં ધ્યાન - પૈરૈઃ સદા સ-વિનયં ભક્તેષ્ટ-ભૂતિ-પ્રદા ॥૩॥

અર્થાત્ - ભગવતી છિન્નમસ્તા સદૈવ ડાબા પગને આગળ રાખે છે. હાથોમાં કપાયેલ મસ્તક અને કાતર ધારણ કરે છે. તે વસ્ત્રહીન - દિગંબરા છે અને આનંદપૂર્વક પોતાના ધડ (કબંધ)ની રક્ત ધારાને પીતી રહે છે. શિર પર નાગ દ્વારા બાંધેલ મણિ શોભાયમાન છે. ત્રણ નેત્રો છે અને હૃદય પર કમળની માળા છે. રતિમાં આસક્ત રતિ - કામદેવની ઉપર વિરાજમાન તેને જેવા પુષ્પ (જાસૂદના ફૂલ) સમાન રક્ત વર્ણવાળી ધ્યાન કરવું જોઈએ.

તેની જમણી બાજુ એ અત્યંત ગૌરવર્ણવાળી, ખુલ્લા કેશવાળી, બંને હાથોમાં કાતર અને ખપ્પર ધારણ કરનારી, રજોગુણથી ઉત્પન્ન 'વર્ણિની' નામની દેવી છે, જે ભગવતીના કપાયેલ ધડમાંથી નીકળતી રક્ત ધારાને આનંદયુક્ત થઈને પી રહી છે. શિર ઉપર નાગ દ્વારા બાંધેલ મણિવાળી તે દેવી મંત્રજ દેવો દ્વારા સદા ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે.

ડાબા પગને આગળ કરનારી, ધડથી નીકળતા રક્તને આનંદપૂર્વક પીવાવાળી, જે તામસી શક્તિ પ્રલયકાળમાં તમામ ભુવનોને ખાઈ જવા સમર્થ છે, તે 'ડાકિની' નામની પરમ શ્રેષ્ઠ ભગવતી છે, ધ્યાનમાં જોડાયેલ સાધકો દ્વારા તેમનું સદા વિનયપૂર્વક ધ્યાન થવું જોઈએ. તે ભક્તોને વાંછિત ઐશ્વર્ય આપનારી છે.

'શાક્ત-પ્રમોદ' ગ્રંથમાં બતાવેલ પૂજાવિધિ અંતર્ગત ઉક્ત ધ્યાનને વધુ વિસ્તૃત રૂપ આપવામાં આવેલ છે. 'મંત્ર - મહાર્ણવ' નામક ગ્રંથમાં વિસ્તૃત ધ્યાન નીચે પ્રમાણે આપવામાં આવેલ છે.

સ્વ-નાભૌ નીરજં ઘ્યાવેદ્દર્દ વિકસિતં સિતં, તત્-પદ્મ-કોશ-મધ્યે તુ મણ્ડલં ચણ્ડ-રોચિષઃ ।
 જપા-કુસુમ-સદ્ધાશં રક્તં-વન્ચૂક-સન્નિભં, રજઃ-સત્વ-તમો-રેખા-યોનિ-મણ્ડલ-મણ્ડિતમ્ ॥
 મધ્યે તુ તાં મહા-દેવીં સૂર્ય-કોટિ-સમ-પ્રભાં, છિન્ન-મસ્તાં કરે વામે ધારયન્તીં સ્વ-મસ્તકમ્ ।
 પ્રસારિત-મુર્છીં भीमाં લેલિહાનાગ્ર-જિહ્વિકાં, પિવન્તીં રૌધિરિં ધારાં નિજ-કણ્ઠ-વિનિર્ગતામ્ ॥
 વિકીર્ણ-કેશ-પાશાં ચ નાના-પુષ્પ-સમન્વિતાં, દક્ષિણે ચ કરે કર્ત્રીં મુણ્ડ-માલા-વિભૂષિતામ્ ।
 દિગમ્બરાં મહા-ઘોરાં પ્રત્યાલીઢ-પદે સ્થિતાં, અસ્થિ-માલા-ધરાં દેવીં નાગ-યજ્ઞોપવીતિનીમ્ ॥

રતિ-કામોપવિટાં ચ સદા ધ્યાયન્તિ મન્ત્રિણઃ, સદા ષોડશ-વર્ષીયાં પીનોત્રત-પયોઘરામ્ ।
 વિપરીત-રતારાક્તૌ ધ્યાયેદ્ રતિ-મનોભવૌ, ડાકિની-વર્ણિની-યુક્તાં વામ-દક્ષિણ-યોગતઃ ॥
 દેવી-ગલોચ્છલદ્-રક્ત-ધારા-પાનં પ્રકુર્વતીં, વર્ણિનીં લોહિતાં સૌમ્યાં મુક્ત-કેશીં દિગમ્બરામ્ ।
 કપાલ-કર્ત્રિકા-હસ્તા વામ-દક્ષિણ-યોગતઃ ષ નાગ-યજ્ઞોપવીતાઢ્યાં જ્વલત્-તેજો-મયીમિવ ॥
 પ્રત્યાલીઢ - પદાં વિદ્યાં નાનાલંઢ્ઢાર-ભૂષિતાં, સદા દ્વાદશ-વર્ષીયામસિય-માલા-વિભૂષિતામ્ ।
 ડાકિનીં વામ-પાર્શ્વે તુ કલ્પ-સૂર્યાનલોપમાં, વિદ્યુજ્જટાં ત્રિ-નયનાં દન્ત-પંક્તિ-વલાકિનીમ્ ॥
 દંડ્રા-કરાલ-વદનાં પીનોત્રત-પયોઘરાં, મહા-દેવીં મહા-ધોરાં મુક્ત-કેશીં દિગમ્બરામ્ ।
 લેલિહાન-મહા-જિહ્વાં મુણ્ડ-માલા-વિભૂષિતાં, કપાલ-કર્ત્રિકા-હસ્તાં વામ-દક્ષિણ-યોગતઃ ॥
 દેવીં ગલોચ્છદ્ - રક્ત-ધારા-પાનં પ્રકુર્વતીં, કર-સ્થિત-કપાલેન ભીષણેનાતિ - ભીષણામ્ ।
 આભ્યાં નિષેવમાણાં તાં ધ્યાયેદ્ દેવીં વિચક્ષણઃ (પિવન્તીમિતિ તેન મુખનેતિ શેષઃ) ॥

અર્થાત્ - પોતાની નાભિમાં અર્ધા ખીલેલા શ્વેત કમળનું ધ્યાન કરવું. એ કમળના કોષની મધ્યમાં જસૂદના પુષ્પો સમાન લાલ રંગવાળા અને રજો-સત્વ - તમો સંજક ત્રણ રેખારૂપ યોનિમંડળમાં સુશોભિત સૂર્ય મંડળની ભાવના કરો. આ મંડળની મધ્યમાં કોટિ સૂર્યોની સમાન પ્રભાવાળી મહાદેવી છિન્નમસ્તા વિરાજમાન છે અને પોતાના ડાબા હાથમાં પોતાનું કપાયેલ મસ્તક ધારણ કરેલ છે. તેનું મુખ વિસ્તૃત અને ભયાનક છે. ભયંકર જીભથી વારંવાર ઓઠોને ચાટી રહી છે. પોતાના કંઠમાંથી નીકળતી રક્તધારાનું પાન કરી રહી છે. કેશ વિખરાયેલા છે અને વિવિધ પુષ્પોથી સજ્જિત છે. જમણા હાથમાં કાતર છે અને ગળામાં મુણ્ડમાલા ઘણી જ ડર ઉપજાવનારી છે. જમણો પગ આગળ અને ડાબો પગ કંઈક પાછળ છે. હાડકાંની માળા અને સર્પોનું યજ્ઞોપવીત કામદેવની ઉપર બેઠી છે. તે સદા સોળ વર્ષની લાગે છે. બંને સ્તન સ્થૂળ અને ઉન્નત છે. તેમની ડાબી અને જમણી બાજુએ કંમશઃ ડાકિની અને વર્ણિની નામની બે સખીઓ છે. તેઓ દેવીના ગળામાંથી નીકળતી રક્તધારાનું પાન કરી રહી છે.

વર્ણિનીની આકૃતિ સૌમ્ય, વર્ણ લાલ, કેશ છૂટા ખુલ્લા છે. તે પણ નગ્ન છે. ડાબા હાથમાં નરમુંડ અને જમણા હાથમાં કાતર છે. ગળામાં સર્પનું જનોઈ (યજ્ઞોપવીત) છે. જજ્વલ્યમાન તેજથી એનું સ્વરૂપ પૂર્ણ છે. એનો જમણો પગ કંઈક પાછળ રહેલો છે. આ વિવિધ આભૂષણો અને હાડકાંની માળાથી સજ્જિતા છે. સોળ વર્ષની છે.

દેવીની ડાબી બાજુ ડાકિની છે, જે પ્રલય કાલીન દ્વાદશ સૂર્યો અને અગ્નિના સમાન ઉજ્જ્વળ વર્ણની છે. એની જટાજૂટ વીજળી સમાન દીપ્તિમાન છે. તે ત્રણ નેત્રોવાળી ત્રિનેત્રા છે અને દાંત બહુ જ શુભ્ર છે. કરાળ દાંતથી એનું મુખ ઘણું જ

ભયંકર લાગે છે. બંને સ્તન ખૂબ ઉન્નત અને અને સ્થૂળ છે. આકૃતિ ઘણી જ ભયંકર, કેશ વિખરાયેલા અને નગ્ન શરીરવાળી છે. લોલ જીભ બહુ જ મોટી છે. મુંડમાળા ધારણ કરેલી છે. ડાબા હાથમાં નરમુંડ અને જમણા હાથમાં કાતર છે. દેવીના ગળામાંથી નીકળતી રક્ત ધારાનું તે પાન કરી રહી છે.

તે ડાકિની અને વર્ણિની છિન્નમસ્તા દેવીની સેવા કરે છે.

‘ભૈરવતંત્ર’માંથી ઉદ્ધૃત ધ્યાન નીચે મુજબ છે.

“સ્વ-મસ્તકં સ-સ્વર્પરં, રક-ધારાભિ-પૂરિતં ।
લલજિહ્વં મહાભીમં, ધૃતં વામ-મુજે તથા ॥”

અર્થાત્ રક્તધારાથી પરિપૂર્ણ ખપ્પર સહિત પોતાના મસ્તકને અને મહા ભયાનક લપલપાતી જીભને ડાબા હાથમાં ધારણ કરેલ છે.

‘શ્રી છિન્નમસ્તા નિત્યાર્ચનમાં ઉક્ત વિસ્તૃત ધ્યાનમાં ‘સ્વનાભૌ’ થી ‘પીનોન્નતા-પયોધરાં’ સુધીનો અંશ આપવામાં આવેલ છે. ‘વર્ણિની’ અને ‘ડાકિની’ શક્તિઓના ધ્યાન અલગ આપવામાં આવેલ છે.

‘શાક્ત પ્રમોદ’ નામક ગ્રંથમાં યતિઓ અને ગૃહસ્થો માટેના ધ્યાન નીચે પ્રમાણે અલગ રીતે આપવામાં આવેલ છે.

૧. સ્વ-નાભૌ નીરજં ધ્યાયેદ્, ખાનુ-મળ્ડલ-સન્નિધો યોનિ-ચક્ર-સમાયુક્તં, ગુણ-ત્રિતય-સંજ્ઞિતં ॥
તત્ર મધ્યે મહા-દેવીં, છિન્નમસ્તાં સ્પરેદ્ યતિઃ । પ્રદીપ-કલિકાકારામદ્વિતીય-વ્ય-વસ્થિતામ્ ॥
યોનિ-મુદ્રા-માયુક્તાં, હૃદય-સ્થિત-લોચનામ્ ॥
૨. અન્તરે સ્વ-શરીરસ્ય, નાભિ-નીરજ-સજ્જતાં । નિર્લેપા નિર્ગુણાં સૂક્ષ્માં, વાલ-ચન્દ્ર-સમ-પ્રભામ્ ।
સમાધિ-માત્ર-ગમ્યાં તુ, ગુણ-ત્રિતય-વેષ્ટિતાં । કલાતીતાં ગુણાતીતાં, મુક્તિ-માત્ર-પ્રદાયિનીમ્ ॥

ઉક્ત પ્રકારથી ધ્યાન કર્યા બાદ માનસોપચારથી દેવીનું પૂજન કરીને ‘તારાપૂજન પદ્ધતિ ક્રમ’ થી અર્ધસ્થાપન કરવું. પછી નીચે પ્રમાણે પીઠપૂજા કરવી.

■ પીઠ-પૂજા :

ૐ આધાર શક્તયે નમઃ । ૐ પ્રકૃતયે નમઃ । ૐ કૂર્માય નમઃ । ૐ અનન્તાય નમઃ । ૐ પૃથિવ્યૈ નમઃ । ૐ ક્ષીર સમુદ્રાય નમઃ । ૐ રત્નદ્વીપાય નમઃ । ૐ કલ્પવૃક્ષાય નમઃ । ૐ સ્વર્ણસિંહાસનાય નમઃ । ૐ આનન્દ કન્દાય નમઃ । ૐ સંવન્નિલાય નમઃ । ૐ સર્વત્ત્વાત્મક પદ્માય નમઃ । ૐ સં સત્ત્વાય નમઃ । ૐ રં રજસે નમઃ । ૐ તં તમસે નમઃ । ૐ આં આત્મને નમઃ । ૐ અં અન્તરાત્મને નમઃ । ૐ પં પરમાત્મને નમઃ । ૐ હ્રીં જ્ઞાનાત્મને નમઃ । મધ્યે - ૐ રતિ કામાભ્યાં નમઃ ।

ઉક્ત મંત્રોથી પીઠપૂજા કરી પીઠાદિમાં રચિત સર્વતોભદ્રમંડળમાં આધાર શક્તિથી આરંભી પરતત્ત્વાન્ત પીઠદેવતાઓની સ્થાપના કરી લેવી.

“ૐ આં આધાર શક્ત્યાદિપરતત્ત્વાન્ત પીઠ દેવતાભ્યો નમઃ ।”

આ પ્રમાણે પૂજા કરીને નવપીઠ શક્તિઓની પૂર્વાદિ ક્રમથી નીચે પ્રમાણે લખેલ મંત્રોથી પૂજા કરવી.

■ પીઠ શક્તિ પૂજા -

ૐ જયાયૈ નમઃ । ૐ વિજયાયૈ નમઃ । ૐ અજિતાયૈ નમઃ । ૐ અપરાજિતાયૈ નમઃ । ૐ નિત્યાયૈ નમઃ । ૐ વિલાસિત્યૈ નમઃ । ૐ દોઘ્યૈ નમઃ । ૐ ધોરાયૈ નમઃ । મધ્યે - ૐ મઙ્ગલાયૈ નમઃ ।

આ પછી -

“ૐ સર્વબુદ્ધિપ્રદે વર્ણનીયે સર્વસિદ્ધિપ્રદે ડાકિનીયે ૐ વજ્રવૈરોચનીયે એહોહિ નમઃ ।”

આ પીઠ મંત્રથી ‘વર્ણાનિ’ અને ‘ડાકિની’ સહિત છિન્નમસ્તા દેવીને આસન અર્પણ કરી તેમનું પૂજન કરવું જોઈએ.

ભૈરવ તંત્રમાં જણાવ્યા મુજબ - ઉક્ત પીઠ પર વિધિવત્ દેવીનું ધ્યાન કરીને નીચે લખેલ મંત્રથી આવાહન કરવું જોઈએ.

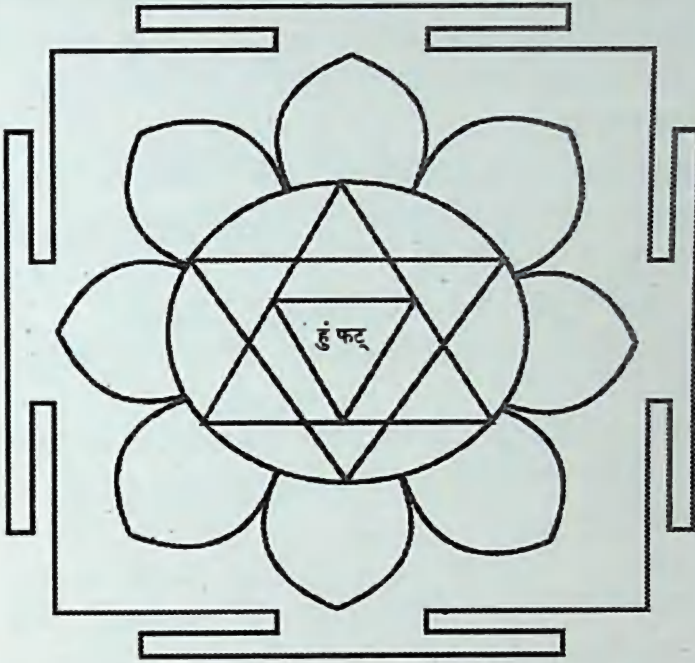
“ૐ સર્વસિદ્ધિ વર્મનીયે સર્વસિદ્ધિ ડાકિનીયે વજ્રવૈરોચનીયે ઇહ તિષ્ઠ-તિષ્ઠ ઇહ સન્નિધેહિ ઇહ સન્નિરુદ્ધસ્વ ।”

આ પ્રકારે આવાહન કર્યા બાદ -

“ૐ વજ્રવૈરોચનીયે દેહિ-દેહિ એહિ-એહિ ગુહ્ય-ગુહ્ય સ્વાહા મ સિદ્ધિ દેહિ - દેહિ મમશત્રૂન્ મારય-મારય કરાલિકે હું ફટ્ સ્વાહા ।”

આ મંત્રથી દેવીનું વિધિવત્ પૂજન કરવું જોઈએ. ત્યારબાદ નીચે મુજબ પૂજા માટે નિર્મિત યંત્રનું આવરણપૂજન કરવું

છિન્નમસ્તા પૂજન યંત્ર

■ આવરણપૂજા :

યંત્ર પર બાહ્ય આવરણથી આરંભ કરી પ્રતિલોભ ક્રમથી પૂજન કરવું. ભૂપુરના બહારના ભાગમાં વજ્ર આદિ આયુધોનું તેની અંદર હજુ આદિ દિકપાલોનું, ભૂપુરના ચારો દ્વાર પર દ્વારપાલોનું તથા અષ્ટદળમાં આઠ શક્તિઓનું પૂજન કરવું. ત્રિકોણમાં છિન્નમસ્તાદેવીનું તથા તેની આજુબાજુ 'ડાકિની' અને 'વર્ણિની' નામક બંને સખીઓનું પ્રણવ તથા વાગ્બીજ સહિત પૂજન કરવું. આવરણ પૂજન બાહ્ય આવરણથી પ્રારંભ કરીને પ્રતિલોભ ક્રમથી નીચે પ્રમાણે કરવું.

પ્રથમ આવરણમાં ભૂપુરની બહાર પૂર્વાદિ દિશાઓમાં પૂજન કરવું.

■ પ્રથમાવરણ :

ૐ વજ્રાય નમઃ । ૐ શક્તયે નમઃ । ૐ દળ્ડાય નમઃ । ૐ હ્રદાય નમઃ । ૐ પદ્માય નમઃ । ૐ અંકુશાય નમઃ । ૐ ગદાય નમઃ । ૐ શૂલાય નમઃ । ૐ ત્રિશૂલાય નમઃ । ૐ ચક્રાય નમઃ ।

ઉક્ત મંત્રોથી આયુધોનું પૂજન કર્યા બાદ હાથમાં પુષ્પાંજલિ લઈને -

ૐ અમીષ્ટસિદ્ધિ મે દેહિ શરણાગત વત્સલે । ભક્ત્યા સમર્પયે તુમ્યં પ્રથાવરણાર્ચનમ્
- એ પ્રમાણે બોલી પુષ્પો અર્પણ કરવાં. આ પછી વિશેષાર્ધમાંથી જલબિંદુ અર્પણ
કરતાં “પૂજિતાસ્તર્પિતાસ્સન્તુ” એમ કહેવું. આ પછી ભૂપુરની અંદર પૂર્વાદિ
દિશાઓમાં દ્વિતીયાવરણ પૂજન કરવું.

■ દ્વિતીયાવરણ :

ૐ લં ઇન્દ્રાય નમઃ । ૐ રં અગ્નયે નમઃ । ૐ મં યમાયે નમઃ । ૐ ક્ષં નિર્ઋતયે
નમઃ । ૐ વં વરુણાય નમઃ । ૐ યં વાયવે નમઃ । ૐ કું કુવેરાય નમઃ । ૐ હં ઈશાનાય
નમઃ । ૐ આં બ્રહ્મણે નમઃ । ૐ હ્રીં અનન્તાય નમઃ ।

ઉક્ત મંત્રથી ભૂપુરની અંદર દશ દિક્પાલોનું પૂજન કરીને -

ૐ અમીષ્ટસિદ્ધિ મે દેહિ શરણાગત વત્સલે । ભક્ત્યા સમર્પયે તુમ્યં દ્વિતીયાવરણાર્ચન-
મ્ ।

- એ પ્રમાણે બોલી પુષ્પો અર્પણ કરવાં. આ પછી વિશેષાર્ધમાંથી જલ બિંદુ
અર્પણ કરતાં “પૂજિતાસ્તર્પિતાસ્સન્તુ” એમ કહેવું.

■ તૃતીયાવરણ :

ૐ કરાલાય નમઃ ।

(કરલ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ૐ વિકરાલાય નમઃ ।

(વિકરલ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ૐ અતિકરાલાય નમઃ ।

(અતિકરલ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ૐ મહાકાલાય નમઃ ।

(મહાકાલ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ઉક્ત મંત્રોથી દ્વારપાલોનું પૂજન કર્યા બાદ -

ૐ અમીષ્ટસિદ્ધિ મે દેહિ શરણાગત વત્સલે ।

ભક્ત્યા સમર્પયે તુમ્યં તૃતીયાવરણાર્ચનમ્ ॥

- એ પ્રમાણે બોલી પુષ્પો અર્પણ કરવાં. આ પછી વિશેષાર્ધમાંથી જલબિંદુ
અર્પણ કરતાં “પૂજિતાસ્તર્પિતાસ્સન્તુ” એમ કહેવું.

આ પછી અષ્ટદળોમાં પૂજ્યા તથા પૂજકના અંતરાલને પૂર્વ દિશા માનીને
તદ્અનુસાર અન્ય દિશાઓની કલ્પના કરીને પ્રાચીક્રમથી નીચે મુજબ શક્તિઓનું
પૂજન કરવું.

■ ચતુર્થાવરણ :

ૐ એકલિંગાયૈ નમઃ ।

(એકલિંગા શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ૐ યોગિન્યૈ નમઃ ।

(યોગિની શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ૐ ડાકિન્યૈ નમઃ ।

(ડાકિની શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ૐ ભૈરવ્યૈ નમઃ ।

(ભૈરવી શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ૐ મહાભૈરવ્યૈ નમઃ ।

(મહાભૈરવી શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ૐ ઇન્દ્રાક્ષ્યૈ નમઃ ।

(ઇન્દ્રાક્ષી શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ૐ અસિતાંગ્યૈ નમઃ ।

(અસિતાંગી શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ૐ સંહારિણ્યૈ નમઃ ।

(સંહારિણી શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ઉક્ત મંત્રોથી શક્તિઓનું પૂજન કર્યા બાદ -

ૐ અભષ્ટસિદ્ધિ મે દેહિ શરણાગત વત્સલે । ભક્ત્યા સમર્પયે તુમ્યં ચતુર્થાવરણ
અર્ચનમ્ ॥

- એ પ્રમાણે બોલી પુખ્તો અર્પણ કરવાં. આ પછી વિશેષાર્થમાંથી જલબિંદુ
અર્પણ કરતાં “પૂજિતાસ્તર્પિતાસ્સન્તુ” એમ બોલવું.

આ પછી ષટ્કોણ કેસરોમાં આગ્નેય આદિ ચાર દિશાઓ તથા મધ્યમાં-

■ પંચમાવરણ :

ૐ આંખડ્ગાય હ્રીં હ્રીં ફટ્ હૃદયાય નમઃ સ્વાહા ।

(હૃદય શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ૐ ઈં સુખડ્ગાય હ્રીં હ્રીં ફટ્ શિખાયૈ વષટ્ સ્વાહા ।

(શિરઃ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ૐ ઊં વજ્રાય હ્રીં હ્રીં ફટ્ શિખાયૈ વષટ્ સ્વાહા ।

(શિખા શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ૐ ઍં પાશાય હ્રીં હ્રીં ફટ્ કવચાય હું સ્વાહા ।

(કવચ શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ૐ ઐં અંકુશાય હ્રીં હ્રીં ફટ્ નેત્રત્રયાય વૌષટ્ સ્વાહા ।

(નેત્રત્રય શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ૐ અઃ વસુ રક્ષ - રક્ષા હીં હીં ફટ્ અસ્ત્રાય ફટ્ સ્વાહા ।

(અસ્ત્ર શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ તર્પયામિ નમઃ ।)

ઉક્ત મંત્રોથી દ્વદયાદિ ષડંગોનું પૂજન કરીને -

ૐ અમીષ્ટ સિદ્ધિ મે દેહિ શરણાગત વત્સલે ।

ભક્ત્યા સમર્પયે તુભ્યં પદ્મમાવરણાર્ચનમ્ ॥

એ પ્રમાણે બોલી પુષ્પો અર્પણ કરવાં. આ પછી વિશેષાર્ધમાંથી જળબિંદુ અર્પણ કરતાં “પૂજિતાસ્તર્પિતાસ્સન્તુ” એમ કહેવું.

■ ષષ્ઠાવરણ :

વિન્દૌ - ૐ એં છિન્નમસ્તાયૈ નમઃ શ્રીછિન્નમસ્તા-શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ નમઃ તર્પયામિ નમઃ । દેવી દક્ષિણે - ૐ એં ડાકિન્યૈ નમઃ, શ્રીડાકિની-શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ નમઃ તર્પયામિ નમઃ । દેવી - વામે - ૐ એં વર્ણિન્યૈ નમઃ, શ્રીવર્ણિની-શ્રીપાદુકાં પૂજયામિ નમઃ તર્પયામિ નમઃ ।

- આ પછી પૂર્વવત્ પુષ્પો અર્પણ કરીને જળબિંદુ અર્પણ કરી નીચે પ્રમાણે બોલવું.

મૂલં ૐ અમીષ્ટ - સિદ્ધિ મે દેહિ શરણાગત-વત્સલે! ભક્ત્યા સમર્પયે તુભ્યં ષષ્ઠાવરણાર્ચનમ્ । પૂજિતાસ્તર્પિતાઃ સન્તુ ।

આ પ્રમાણે આવરણ પૂજા કરીને ધૂપદાનથી નમસ્કાર પર્યન્ત પૂજન કરવું.

ત્યારબાદ અર્ધરાત્રિના સમયે નીચે પ્રમાણેનો મંત્ર બોલી બલિ અર્પણ કરવો. (બલિદાનમાં માંસ અને માછલી અર્પણ કરવાનો પણ ઉલ્લેખ છે અને સુરા પણ અર્પણ કરવાની છે.)

ૐ સર્વસિદ્ધિપ્રદે વર્ણિનીયે સર્વસિદ્ધિપ્રદે ડાકિનીયે વજ્રવૈરોચનીયે એહોહિ ઇમં વલિં ગુહ્ય-ગુહ્ય મમ સિદ્ધિ દેહિ હીં ફટ્ સ્વાહા ।

- બલિદાનમાં માંસાદિક બલિ સર્વ માટે અનુકૂળ નથી. એટલે સર્વ સામાન્ય રીતે જે ફળ કાપતાં અંદરથી લાલ હોય તેવા ફળનું બલિદાન કરવાનું પણ શાસ્ત્ર વચન છે. તે મુજબ કરી શકાય છે અને મધુર દ્રવ્યોનું પણ બલિદાન થઈ શકે છે.

મંત્ર મહાઈવમાં પુરશ્ચરણ માટે ચાર લાખ જપ કરવાનું વિધાન છે. પરંતુ આ સિદ્ધવિદ્યા હોવાથી એક લાખ જપનું પુરશ્ચરણ કરી શકાય. તે પુરશ્ચરણના જપનો દશાંશ હોમ પલાશ પુષ્પો, બિલ્વપુષ્પો અથવા બિલ્વફળથી કરવો જોઈએ. તેની દશાંશ સંખ્યાના કમથી તર્પણ, માર્જન, બ્રાહ્મણ ભોજન સંપન્ન કરવાથી મંત્ર સિદ્ધ થશે.

૧૮. શ્રી છિન્નમસ્તા ષોડશાક્ષર મંત્રસાધના

‘મંત્રકોષ’માં ભગવતી છિન્નમસ્તાના ૩૫ મંત્ર ઉપલબ્ધ થાય છે. ‘શાક્ત પ્રમોદ’ નામક ગ્રંથમાં ભગવતી છિન્નમસ્તાના ષોડશાક્ષર (૧૬ અક્ષરનો મંત્ર છે તેનો ઉદ્ધાર નીચે મુજબ છે

લક્ષ્મી : પ્રથમ-વીજેઽસ્તિ, લજ્જા-વીજે મનોભવ : । તૃતીયેઽસ્મિન્ સદા દેવી, મહા-પાતક-નાશિની ।। ચતુર્થે તુ ગુણાતીતા, મુક્તિ - વિદ્યા - પ્રદાયિકા । વકારે વરુણ : સાક્ષાજ્જકારે તુ સુરાધિપ : ।। રેફે હુતાશનો દેવો, વકારે વસુધાધિપ : । એકારે ત્રિપુરા દેવી, રેફે ત્રિપુર - સુન્દરી ।। ત્રૈલોક્ય - વિજયા દેવી, સદૈવૌકાર-સંસ્થિતા । ચકારે ચન્દ્રમા દેવો, નકારે હિ વિનાયક : ।। ઈકારે કમલા સાક્ષાદ્, યકારે ચ સરસ્વતી । માયા-યુગ્મે સદા દેવી - પ્રકૃત્યા સહ સજ્જતા ।। વૈખરી ચૈવ ફટ્ - કારે, સ્વાકારે કુસુમાયુધ : । હાકારે ચ રતિસ્તિષ્ઠેદેવં મન્ત્ર-સમુચ્ચયે ।।

અર્થાત્ - પ્રથમ બીજમાં લક્ષ્મી ‘શ્રીં’ છે, બીજામાં લજ્જાબીજ ‘હ્રીં’ છે. ત્રીજામાં મનોભવ ‘ક્લીં’ છે. આ દેવી સદા મહાપાપોનો નાશ કરનારી છે. ચોથામાં ગુણોથી પર મુક્તિ વિદ્યાને આપનાર ‘ૈં’ બીજ છે. ‘વ’ માં સાક્ષાત્ વરુણદેવ છે. અને ‘જ’ માં દેવરાજ ઇન્દ્ર છે. રેફ ‘ર’ માં અગ્નિદેવ છે, ‘ઔ’ માં પૃથ્વીપતિ છે, ‘ૈં’ માં ત્રિપુરાદેવી, ‘ર’ માં ત્રિપુરસુંદરી છે. ‘ઔ’ માં સદૈવ ત્રૈલોક્ય - વિજયિની દેવી વિરાજમાન છે. ‘ચ’ માં ચંદ્રદેવ, ‘ન’ માં ગણેશજી છે. ‘ઈ’ માં સાક્ષાત્ કમલા અને ‘ય’ માં સરસ્વતી છે. માયા યુગ્મ ‘હૂંહૂં’ માં સદા પ્રકૃતિદેવીનો સંગમ છે. ‘ફટ્’ માં વૈખરીવાણી ‘સ્વા’ માં કામદેવ અને ‘હા’ માં રતિ રહેલ છે. આ રીતે મંત્રનો સમુચ્ચય છે.

ઉક્ત મંત્રના ઉદ્ધાર અનુસાર ભગવતી છિન્નમસ્તાનો સોળ (૧૬) અક્ષરનો મંત્ર બને છે. આ પ્રમાણે -

ૐ શ્રીં હ્રીં ક્લીં ં વજ્ર-વૈરોચનીયે હૂં હૂં ફટ્ સ્વાહા

‘શ્રી છિન્નમસ્તા નિત્યાર્યન’ નામક ગ્રંથમાં આ જ મંત્ર ઉદ્ધૃત કરવામાં આવેલ છે.

આ મંત્ર એટલો અધિક શ્રેષ્ઠ છે કે એની અંદર રહેલા બીજ મંત્ર સંબંધિત દેવતાઓની કૃપા પણ સાધકને છિન્નમસ્તાની સાધના કરવા માત્રથી સ્વતઃ અને સાથોસાથ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. અહીં ઉક્ત મંત્રની ઉપાસનામાં (૧) ‘શાક્ત પ્રમોદ’ (૨) મંત્ર - મહોદધિ’ અને (૩) ‘શ્રી છિન્નમસ્તા નિત્યાર્યન’ અનુસાર ક્રમશઃ ત્રણ પ્રકારના વિનિયોગ નીચે દર્શાવેલ છે. તે પૈકી સાધકે કોઈ પણ એક વિનિયોગનો ઉપયોગ સાધનામાં કરવો જોઈએ.

- (૧) અસ્ય છિન્નમસ્તા - મન્ત્રસ્ય ભૈરવ ઋષિઃ । સમ્રાટ્ છન્દઃ । છિન્નમસ્તા દેવતા । હૂં હૂં વીજં । સ્વાહા શક્તિઃ । અભીષ્ટાર્થ - સિદ્ધયે વિનિયોગઃ ।
- (૨) ૐ અસ્ય શ્રીછિન્નમસ્તા-મન્ત્રસ્ય ભૈરવ ઋષિઃ । સમ્રાટ્ છન્દઃ । છિન્નમસ્તા દેવતા । હૂં હૂં વીજં । સ્વાહા શક્તિઃ । મમાભીષ્ટ - સિદ્ધયે જપે વિનિયોગઃ ।
- (૩) ૐ અસ્ય શ્રીછિન્નમસ્તા-મન્ત્રસ્ય ક્રોધ-ભૈરવ ઋષિઃ । સમ્રાટ્ છન્દઃ । શ્રીછિન્નમસ્તા દેવતા । હૂં હૂં વીજં । સ્વાહા શક્તિઃ । ઇષ્ટ-સિદ્ધયે વિનિયોગઃ ।

આ ૫છી વિનિયોગને અનુરૂપ ક્રમશઃ ઋષ્યાદિ ન્યાસ, કરન્યાસ, અંગન્યાસ ૫ણ ત્રણ પ્રકારના ઉપરોક્ત ક્રમે નીચે દર્શાવેલ છે. તે પૈકી સુધકે કોઈપણ એક ન્યાસનો પ્રકાર જે તે વિનિયોગને અનુરૂપ ઉપયોગમાં લેવા સૂચના છે.

■ ઋષ્યાદિ ન્યાસ :

(૧) શિરસિ ભૈરવ-ઋષયે નમઃ । મુખેસમ્રાટ્-છન્દસે નમઃ । હૃદિ છિન્નમસ્તા - દેવતાયૈ નમઃ । ગુહ્યે હૂં હૂં વીજાય નમઃ । પાદયોઃ સ્વાહા - શક્તયે નમઃ । સર્વાઙ્ગે અભીષ્ટાર્થ-સિદ્ધયે વિનિયોગાય નમઃ ।

(૨) ભૈરવાય ઋષયે નમઃ શિરસિ । સમ્રાટ્-છન્દસે નમઃ મુખે । છિન્નમસ્તા - દેવતાયૈ નમઃ હૃદિ । હૂં હૂં વીજાય નમઃ ગુહ્યે । સ્વાહા - શક્તયે નમઃ પાદયોઃ । મમાભીષ્ટ - સિદ્ધયે જપે વિનિયોગાય નમઃ સર્વાઙ્ગે ।

(૩) શિરસિ ક્રોધ-ભૈરવાય ઋષયે નમઃ । મુખે સમ્રાટ્-છન્દસે નમઃ । હૃદિ શ્રીછિન્ન-મસ્તાયૈ નમઃ । ગુહ્યે હૂં હૂં વીજાય નમઃ । પાદયોઃ સ્વાહા - શક્તયે નમઃ । સર્વાઙ્ગે ઇષ્ટ-સિદ્ધિ - વિનિયોગાય નમઃ ।

■ કર ન્યાસ :

(૧) ૐ ઐં ઓં ખડ્ગાય હૃદયાય સ્વાહા કનીયસ્યોઃ । ૐ ઈં સુખડ્ગાય શિરસે સ્વાહા પવિત્રાંગુલ્યોઃ । ૐ ઊં સુવજ્રાય શિખાયૈ સ્વાહા મધ્યમયોઃ । ૐ ઍં પાશાય કવચાય સ્વાહા તર્જન્યોઃ । ૐ ઔં અંકુશાય મંત્ર-ત્રયાય સ્વાહા અંગુષ્ઠયોઃ । ૐ અઃ સુરક્ષાક્ષાસુરક્ષાયાસ્ત્રાય ફટ્ કરતલ-કરપૃષ્ઠયોઃ ।

(૨) ૐ આં ખડ્ગાય હીં હીં ફટ્ સ્વાહા કનિષ્ઠયોઃ । ૐ ઈં સુખડ્ગાય હીં હીં ફટ્ સ્વાહા નામિકયોઃ । ૐ ઊં વજ્રાય હીં હીં ફટ્ સ્વાહા મધ્યમયોઃ । ૐ ઍં પાશાય હીં હીં ફટ્ સ્વાહા તર્જન્યોઃ । ૐ ઔં અંકુશાય હીં હીં ફટ્ સ્વાહા અંગુષ્ઠયોઃ । ૐ અઃ વસુરક્ષ હીં હીં ફટ્ સ્વાહા કરતલ-કર-પૃષ્ઠયોઃ ।

(૩) ૐ આં ખડ્ગાય સ્વાહા કનિષ્ઠિકાભ્યાં । ૐ ઈં સુખડ્ગાય સ્વાહા અનામિકાભ્યાં ૐ ઊં જાય સ્વાહા મધ્યમાભ્યાં । ૐ ઍં પાશાય સ્વાહા તર્જનીભ્યાં । ૐ ઔં અંકુશાય સ્વાહા અંગુષ્ઠાભ્યાં । ૐ સુરક્ષા રક્ષ અસુરક્ષાય સ્વાહા કરતલ-કરપૃષ્ઠાભ્યાં ।

■ અઙ્ગ ન્યાસ :

(૧) ક્રમાંક - ૧માં આપવામાં આવેલ કરન્યાસ અનુસાર ('શાક્ત પ્રમોદ' ગ્રંથ ગ્રંથમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવેલ નથી.)

(૨) ઐં આં ખડ્ગાય હીં હીં ફટ્ હૃદયાય સ્વાહા । ઐં ઈં સુખડ્ગાય હીં હીં ફટ્ શિરસે સ્વાહા । ઊં વજ્રાય હીં હીં ફટ્ શિખાયૈ સ્વાહા । ઐં ઇં પાશાય હીં હીં ફટ્ કવચાય સ્વાહા । ઐં ઐં કુશાય હીં હીં ફટ્ નેત્ર-ત્રયાય સ્વાહા । ઐં અઃ વસુરક્ષ હીં હીં ફટ્ અસ્ત્રાય ફટ્ ।

(૩) ઐં આં ખડ્ગાય હૃદયાય નમઃ સ્વાહા । ઐં ઈં સુખડ્ગાય શિરસે સ્વાહા । ઐં ઊં વજ્રાય શિખાયૈ વૃષટ્ સ્વાહા ઐં ઇં પાશાય કવચાય હું સ્વાહા । ઐં ઐં અંકુશાય નેત્ર-ત્રયાય વૌષટ્ સ્વાહા । ઐં અઃ સુરક્ષા રક્ષ અસુરક્ષાય અસ્ત્રાય ફટ્ સ્વાહા ।

■ અન્ય ન્યાસ :

'શાક્ત-પ્રમોદ' માં અંગન્યાસ પછી મૂળમંત્રથી 'વ્યાપકન્યાસ' કરીને ભગવતી છિન્નમસ્તાનું ધ્યાન કરવાનો નિર્દેશ છે. 'મંત્ર-મહાર્ણવ' માં આ વાતને સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. તે મુજબ નીચે પ્રમાણે ત્રણ વાર ન્યાસ કરવા.

શ્રી હીં હીં ક્લીં ઈં વજ્ર-વૈરોચનીયે હીં હીં ફટ્ સ્વાહા - મસ્તકાદિ-પાદ પર્યન્તમ્
શ્રીં હીં હીં ક્લીં ઈં વજ્ર-વૈરોચનીયે હીં હીંફટ્ સ્વાહા - પાદાદિ - મસ્તકાન્તમ્

'મંત્ર મહોદધિ'માં વ્યાપક ન્યાસનો ઉલ્લેખ નથી. શ્રી છિન્નમસ્તા નિત્યાર્ચનમાં 'અંગન્યાસ' પછી 'પોઢાન્યાસ' આપીને ઉક્ત પ્રકારથી 'વ્યાપક ન્યાસ' કરવાનો નિર્દેશ કરીને ફરીથી પ્રણવથી ત્રણવાર 'વ્યાપક ન્યાસ' કરવાનો નિર્દેશ કરીને ફરીથી પ્રણવથી ત્રણવાર 'વ્યાપક ન્યાસ' કરી ધ્યાન કરવાનો નિર્દેશ છે.

■ ધ્યાન :

ભાસ્વન્મણ્ડલ મધ્યગાં નિજશિરશિષ્ઠિન્નં વિકીર્ણાલકં
સ્ફારાસ્યં પ્રપિબદ્ગ્લાત્વરૂઢિરં વામે કરે વિપ્રતીમ્ ।
યાભાસક્ત રતિસ્મરોપરિગતાં સખ્યૌ નિજે ઢાકિની
વર્ણિન્યૌ પરિદૃશ્યમોદ કલિતાં શ્રીછિન્નમસ્તાં ભજે ॥

પ્રત્યાલીઢપદાં સદૈવ દધતીં છિન્નં શિરઃ કર્તૃકાં ।
દિગ્વસ્ત્રાં સ્વકબંધશોણિત સુધાધારાં પિવન્તીં મુદા ॥
નાગાવદ્ધ શિરોમણિં ત્રિનયનાં હૃદ પદ્યુત્પલાલંકૃતાં ।
રત્યાસક્ત મનોભવપરિહૃદાં ધ્યાયેજ્જવાસન્નિભામ્ ॥
દક્ષે ચાતિસિતા વિમુક્તત્રિકુરા કર્ત્રીં તથા ખર્પરં ।
હસ્તામ્યાં દધતી રજોગુણભવા નામ્નાપિસા વર્ણિની ॥

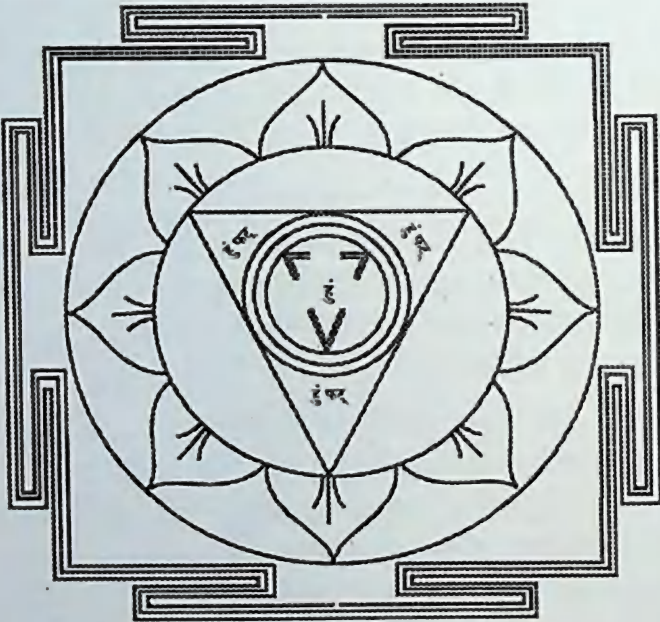
દેવ્યાશિષ્ઠકવન્ધ : પતદસૃગ્ધારાં પિવન્તી મુદા ।
 નાગાવન્ધ શિરોમર્ણિર્મનુવિદા ધ્યેયા સદા સા સુરૈઃ ॥
 પ્રત્યાલીઢપદા કવન્ધ વિગલદ્રક્તં પિવન્તી મુદા ।
 સૈવા યા પ્રલયે સમસ્ત ભુવનં ભોક્તું ક્ષમા તામસી ॥
 શક્તિઃ સાપિ પરાત્પરા ભગવતી નામ્ના પરા ડાકિની ।
 ધ્યેય ધ્યાન પૈઃ સદા સવિનયં ભક્તેષ્ટ ભૂતિપ્રદા ॥

આ પછી પીઠપૂજન આ પુસ્તક આગળ બતાવ્યા પ્રમાણે કરીને નીચે દર્શાવેલ યંત્રનું પૂજન કરવું.

‘શાક્ત પ્રમોદ’ નામક ગ્રંથમાં ભગવતી શ્રી છિન્નમસ્તાના પૂજનયંત્રનો ઉદ્ધાર નીચે દર્શાવ્યા પ્રમાણે આપવામાં આવેલ છે.

■ ‘પૂજા-યંત્ર’ :

ત્રિકોણં વિન્યસેદાદૌ, તન્મધ્યે મણ્ડલ - ત્રયો તન્મધ્યે વિન્યસેદ્ યોનિં,
 દ્વાર-ત્રય-સમન્વિતમ્ ॥
 બહિરષ્ટ - દલં પદ્મં, ભૂ - વિશ્વ - ત્રિતયં પુનઃ । કૂર્ચ-વીજં લિખેન્મધ્યે, ત્રિકોણે ફટ્ -
 સમન્વિતમ્ ॥

પૂજન યંત્ર

અર્થાત્ પ્રથમ ત્રિકોણ બનાવવો, તેની મધ્યમાં ત્રણ વર્તુળ અને તેની મધ્યમાં પુનઃ ત્રિકોણ બનાવવો, જે ત્રણ દ્વારથી યુક્ત હોય. આ બધાની બહાર વર્તુળમાં અષ્ટદળ કમળ અને ભૂપુર ત્રણ રેખાવાળું બનાવવું, મધ્યના ત્રિકોણમાં કૂચ બીજ 'હૂં' અને ત્રણ ત્રિકોણોમાં 'ફટ્' યુક્ત અર્થાત્ 'હૂં ફટ્' લખવું.

'ભૈરવતંત્ર'માં પૂજા-યંત્રના વિવિધ ભાગોમાં રંગ-કલ્પનાનો ઉલ્લેખ નીચે મુજબ છે.

સિતં કુર્યાદ્ દલં પૂર્વમાગ્નેયં રક્ત-વર્ણક । યામ્યં કૃષ્ણમતઃ પીતં, શુક્લં રક્તં સિતાસિતમ્ ॥

તતઃ પીતાં પ્રકુર્વીત, કર્ણિકાં તસ્ય મધ્યગાં । તન્મધ્યે તુ પ્રકુર્વીત, મણ્ડલં ચણ્ડ-રોચિષઃ ॥

રજઃ સત્ત્વ-તમો-રેખા, રક્તા શુક્તા સિતા ક્રમાત્ । માયા-યુગ્મં તતો નયસ્ચ, ષડક્ષર-સમન્વિતમ્ ॥

વાહ્યં તસ્ય ચ ચક્રસ્ય, કુર્યાત્ પ્રાકાર-વેષ્ટિતં । પૂર્વં રક્તં તતઃ કૃષ્ણં, સિતં પીતં યથા - ક્રમમ્ ।

ચતુર્દ્વાર-સમાયુક્તં, ક્ષેત્ર-પાલૈરધિષ્ટિતં ॥

■ આવરણ પૂજા :

'શાક્ત પ્રમોદ' ગ્રંથાનુસાર - પ્રથમાવરણમાં અગ્નિ, ઈશાન, આસુર (નૈઋત્ય) વાયુ આદિકોણોમાં, મધ્યમાં અને દિશાઓમાં નીચે પ્રમાણે પૂજન કરવું.

ૐ આં લઙ્ગાય હૃદયાય સ્વાહા, ૐ ઈં સુલઙ્ગાય શિરસે સ્વાહા, ૐ ઙ્ગં વજ્રાય શિખાયૈ વષટ્ સ્વાહા, ૐ અઃ સુરક્ષ-રક્ષ હ્રીં હ્રીં અસ્ત્રાય ફટ્ સ્વાહા ।

દ્વિતીયાવરણ પૂજનમાં અષ્ટદલમાં પૂર્વાદિ ક્રમથી નીચેના મંત્રોથી અષ્ટ શક્તિઓનું પૂજન કરવું. આ પ્રમાણે

ૐ હ્રીં કાલ્યૈ નમઃ । ૐ હ્રીં વર્ણિન્યૈ નમઃ । ૐ હ્રીં ડાકિન્યૈ નમઃ । ૐ હ્રીં ભૈરવ્યૈ નમઃ । ૐ હ્રીં મહા-ભૈરવ્યૈ નમઃ । ૐ હ્રીં ઇન્દ્રાક્ષ્યૈ નમઃ । ૐ હ્રીં પિંગાક્ષ્યૈ નમઃ । ૐ હ્રીં સંહારિણ્યૈ નમઃ

તૃતીય આવરણમાં અષ્ટદલ કમળની મધ્યમાં નીચે મુજબના મંત્રથી પૂજન કરવું

હૂં હૂં ફટ્ સ્વાહા નમઃ ।

ત્યારપછી દેવીની દક્ષિણ ઉત્તર અને ફરીથી દક્ષિણ અને નીચેના મંત્રોથી પૂજન કરવું.

દક્ષિણે - સમ્રાટ્ - છન્દસે નમઃ, ઉત્તરે - સર્વ-વર્ણેભ્યો નમઃ, દક્ષિણે - ૐ વીજ-શક્તિભ્યાં નમઃ ।

ચતુર્થ આવરણમાં કમળદળોના અગ્રભાગમાં પૂર્વાદિકમથી અષ્ટમાતૃકાઓનું પૂજન નીચે પ્રમાણે કરવું.

ૐ બ્રાહ્મયૈ નમઃ । ૐ માહેશ્વર્યૈ નમઃ । ૐ વારાહ્યૈ નમઃ । ૐ ચામુણ્ડાયૈ નમઃ । ૐ મહાલક્ષ્મ્યૈ નમઃ ।

પંચમ આવરણમાં ભૂપુરના ચારેય દ્વારો ભૈરવોનું પૂજન આ પ્રમાણે કરવું.

પૂર્વે - ૐ કરાલાય નમઃ । દક્ષિણે - ૐ વિકરાલાય નમઃ । પશ્ચિમે - ૐ અતિ - કરાલાય નમઃ । ઉત્તરે - ૐ મહા-કરાલાય નમઃ ।

આ પ્રમાણે પાંચ આવરણનું પૂજન કરવું પરંતુ પ્રત્યેક આવરણ પૂજના અંતે-

ૐ અમીષ્ટ - સિદ્ધિ મે દેહિ શરણાગત - વત્સલે ।

ભક્ત્યા સમર્પયે તુભ્યં અમુકં વરણાર્ચનમ્ ॥

- એ પ્રમાણે બોલી પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરવી અને જળ અર્પણ કરીને પૂજિતાસ્તર્પિતાઃ સન્તુ । એમ કહેવું.

■ પુરશ્ચરણ :

‘શાક્તપ્રમોદ’ના કથન અનુસાર આ છિન્નમસ્તા ‘સિદ્ધવિદ્યા’ હોવાથી એક લાખ જપ દ્વારા આનું પુરશ્ચરણ થાય છે. અર્ધ રાત્રિમાં મત્સ્ય-માંસ-સુરાદિથી નીચેના મંત્રથી બલિદાન આપવાનું વિધાન છે. આ વાત સર્વને અનુકૂળ ન હોવાથી જે ફળ કાપતાં અંદરની લાલ રંગનું હોય તેવા ફળનું બલિદાન નીચેના મંત્ર વડે અર્પણ કરવું.

ૐ સર્વ-સિદ્ધિ-પ્રદે વર્ણિનીયે સર્વ-સિદ્ધિ-પ્રદે ડાકિનીયે વજ્ર-વૈરોચનીયે एह्येहि इमं वलिं गृह्य-गृह्य मम सिद्धिं देहि देहि ह्रीं फट् स्वाहा ।

જપ સંખ્યાનો દશાંશ હોમ પલાસ પુષ્પો યા બિલ્વ પુષ્પ અથવા બીલીફળ (બીલાં) વડે કરવો. તેના દશાંશ કમથી તર્પણ, માર્જન, બ્રાહ્મણ ભોજન સંપત્ર કરવું. આ રીતે કરવાથી મંત્ર સિદ્ધ થાય છે.

ૐ સર્વ - સિદ્ધિ-પ્રદે વર્ણિનીયે સર્વ-સિદ્ધિ-પ્રદે ડાકિનીયે વજ્ર-વૈરોચનીયે एह्येहि इमं वलिं गृह्य गृह्य मम सिद्धिं देहि देहि ह्रीं फट् स्वाहा ।

૧૯. પ્રચંડ ચંડિકા મંત્ર-પ્રયોગ

ભગવતી છિન્નમસ્તાનું જ બીજું નામ 'પ્રચંડ ચંડિકા' છે. એની કૃપાથી મનુષ્ય સદાશિવત્વ પ્રાપ્ત કરે છે. નિર્ધન વ્યક્તિ ધનવાન બને છે. અજ્ઞાન વ્યક્તિ કવિત્વ અને પાંડિત્યને પ્રાપ્ત કરે છે. શત્રુઓનો પરાજય થાય છે.

'વિશ્વસાર તંત્ર' અને 'રુદ્રયામલ તંત્ર'માં એનો મંત્ર નીચે દર્શાવ્યા મુજબ છે.

“શ્રી ક્લીં હ્રીં ઐં વજ્રવૈરોચનીયે હ્રીં હ્રીં ફટ્ સ્વાહા ।”

ઉક્ત મંત્રના આદિમાં શ્રીં બીજ (શ્રી) રહેવાથી સર્વ પ્રકારની સમૃદ્ધિ સાધકને પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યારબાદ કામબીજ 'ક્લીં' બીજ સ્થાન પામેલ છે. જેથી નારી વશીકરણ થાય છે. આદિમાં આ પછી માયાબીજ 'હ્રીં' આવતું હોવાથી સર્વ પ્રકારના પાપ નષ્ટ ન્યાય છે. ત્યારપછી 'ઐં' બીજ મુક્તિ લાભ કરાવનારું છે. આ રીતે આ મંત્રના નીચે મુજબ ક્રમશઃ ચાર રૂપ બને છે.

- (૧) ક્લીં ક્લીં હ્રીં ઐં વજ્રવૈરોચનીયે હ્રીં હ્રીં ફટ્ સ્વાહા ।
- (૨) ક્લીં શ્રીં હ્રીં ઐં વજ્રવૈરોચનીયે હ્રીં હ્રીં ફટ્ સ્વાહા ।
- (૩) હ્રીં શ્રીં ક્લીં હ્રીં ઐં વજ્રવૈરોચનીયે હ્રીં હ્રીં ફટ્ સ્વાહા ।
- (૪) ઐં શ્રીં ક્લીં હ્રીં ઐં વજ્રવૈરોચનીયે હ્રીં હ્રીં ફટ્ સ્વાહા ।

આ મંત્રોના ઋષિ ભૈરવ, છંદ સમ્રાટ, દેવતા છિન્નમસ્તા, બીજ 'હૂં હૂં', શક્તિ - સ્વાહા તથા વિનિયોગ અભીષ્ટ સિદ્ધ્યર્થ છે.

'છિન્નમસ્તા નિત્યાર્ચન વિધી' માં વર્ણન કર્યા મુજબ પ્રાતઃ કૃત્યાદિ કરીને 'શ્રીં હ્રીં હૂં' એ મંત્રથી ત્રણવાર આચમન કરવું. 'ઐં' થી બંને હોઠોનું માર્જન કરવું. 'હ્રીં' થી ફરી હોઠોનું શુદ્ધિકરણ કરવું જોઈએ. ત્યારપછી 'હૂં' મંત્ર વડે બંને હાથ ધોવા, 'શ્રીં' મંત્રથી મુખ ધોવું, 'હ્રીં' દક્ષિણ નાસાપુટને, 'હૂં' થી વામનાસાપુટને, 'ઐં' થી જમણા નેત્રને, 'ક્લીં' થી ડાબી આંખને, 'શ્રીં હ્રીં ક્લા' થી કાનને, 'ઐં' વડે ડાબા કાનને, ઐં થી મસ્તકને તથા 'ક્લીં' થી હૃદયને, 'ઈં' થી મસ્તકને, તથા 'ક્રોં' થી બંને ખભાને સ્પર્શ કરવો જોઈએ. આચમનની આ પ્રક્રિયાથી સાધક શિવસ્વરૂપ બની જાય છે તથા એક વર્ષ સુધી આ પ્રકારે આચમન કરી છિન્નમસ્તા દેવીનું આરાધન કરવાથી દેવીનું દર્શન પ્રાપ્ત થાય છે. એવો તંત્ર શાસ્ત્રમાં ઉલ્લેક પ્રાપ્ત થાય છે.

આ પછી પૂર્વ વર્ણિત વિધિથી પ્રાણાયામ સુધીનું કર્મ કર્યા પછી 'ધોઢા ન્યાસ' કરવા જોઈએ.

‘શ્રીં, ઐં, હૈં, ઐં, ક્લીં, સૌઃ, શ્રીં, હ્રીં, ક્લીં, ઐં, હૈં, ઐં, ક્રીં, ક્રૌં, ઈં, હૂં, ફટ્ તથા ધોડશી વિદ્યાના અષ્ટદશાશર મંત્ર “ઐં હસકહલ હ્રીં, ક્લીં, હસકહલ હ્રીં,

સૌ : સકલ હીં' આમાંથી પ્રત્યેક બીજ દ્વારા માતૃકા વર્ણ અર્થાત્ 'અ' કારાદિ થી 'ક્ષ' સુધીના પચાસ વર્ણોને અલગ અલગ પુટિત કરીને માતૃકા ન્યાસનાં સ્થાનોમાં અર્થાત્ -

શ્રીં અં શ્રીં નમઃ - લલાટે ।

શ્રીં આં શ્રીં નમઃ - મુખે ।

આ રીતે

ऐं अं ऐं नमः - ललाटे ।

ऐं आं ऐं नमः - मुखे ।

ઉત્પાદિ પ્રકારે ક્રમશઃ ન્યાસ કરવા જોઈએ. આને ધોઢા ન્યાસ કહેવામાં આવે છે. આ ન્યાસ બ્રહ્મ સ્વરૂપ છે. એ કરવાથી શરીર વજ્રવત્ થઈ જાય છે. (ન્યાસની પદ્ધતિ ની વિશેષ જાણકારી માટે લેખકનું દેવતા સિદ્ધિ મુદ્રા મહાવિજ્ઞા નામક પુસ્તક જોવું.) આ ન્યાસને દસ વર્ષ સુધી કરતા રહેવાથી સાધક સર્વ ઐશ્વર્યોથી યુક્ત થઈ જીવન-મુક્ત બની જાય છે.

આ પ્રમાણે પૂર્વવર્ણિત વિધિઓથી ઋષ્યાદિ ન્યાસ, કરન્યાસ, ષડંગ ન્યાસ આદિ કરીને મૂલ મંત્રથી દ્વારા મસ્તકથી પગ સુધી તથા પગથી મસ્તક સુધી ત્રણવાર વ્યાપક ન્યાસ કરવા અને ત્યારબાદ નીચે મુજબ ધ્યાન કરવું જોઈએ.

ધ્યાનના મંત્રો નીચે પ્રમાણે છે :

“स्वनाभौ नीरजं ध्यायेदद्धं विकसितं सितम् ।

तत्पद्मकोशमध्ये तु मण्डलं चण्डरोचिषः ॥ ૧ ॥

जपाकुसुम सङ्काशं रक्तबन्धूक । सन्निभम् ।

रजः सत्त्वतमोरेखायोनिमण्डल मण्डितम् ॥ ૨ ॥

मध्ये तु तां महादेवीं सूर्यकोटिसमप्रभाम् ।

छिन्नमस्तां करे वामे धारयतीं स्वमस्तકમ્ ॥ ૩ ॥

प्रसास्तिमुखीं देवीं लेलिहानाग्रजिह्विकाम् ।

पिबन्तीं रौधिरीं धारां निजकण्ठ विनिर्गताम् ॥ ૪ ॥

विकीर्णं पाशाञ्च नानાપુષ્પ સમન્વિતામ્ ।

दक्षिणे च करे कर्त्री मुण्डमाला विभूषिताम् ॥ ૫ ॥

दिगम्बरां महाघोरां प्रत्यालीढ पदेस्थिताम् ।

अस्थिमालाधरां देवीं नागयज्ञोपवीतिनीम् ॥ ૬ ॥

રતિકામોપરિષ્ઠાં	ચ	સદા	ધ્યાયન્તિ	મન્ત્રિણ :	।
સદા	ષોડશવર્ષીયાં	પીનોન્વત	પયોઘરામ્	।।૭।।	
વિપરીતરતાસક્તૌ		ધ્યાયૈદ્રતિ	મનોભવૌ	।	
ડાકિનીવર્ણિની	યુક્તા	વામદક્ષિણ	યોગત :	।।૮।।	
દેવીગલોચ્છલદ્રક્તધારાપાનં			પ્રકુર્વૈતમ્	।	
વર્ણિનીં	લોહિતાં	સૌમ્યાં	મુક્તકેશીં	દિગમ્બરામ્	।।૯।।
કપાલકર્તુકાહસ્તાં		વામદક્ષિણ	યોગત :	।	
નાગયજ્ઞોપવીતાઢ્યાં			જ્વલત્તેજોમયીભિવ	।।૧૦।।	
પ્રત્યાલીઢપદાં	વિદ્યાં	નાનાલઙ્કારભૂષિતામ્	।		
સદા	દ્વાદશવર્ષીયા	મસ્થિમાલા	વિભૂષિતામ્	।।૧૧।।	
ડાકિનીં	વામપાર્શ્વે	તુ	કલ્પસૂર્યાનલોપમામ્	।	
વિદ્યુજ્જરાં	ત્રિનયનાં	દન્તપંક્તિવલાકિનીમ્	।।૧૨।।		
દંષ્ટ્રા	કરાલવદનાં	પીનોન્વતપયોઘરામ્	।		
મહાદેવીં	મહાઘોરા	મુક્તકેશીં	દિગમ્બરામ્	।।૧૩।।	
લેલિહાનમહાજિહ્વા		મુળડમાલા	વિભૂષિતામ્	।	
કપાલ	કર્દુકાહસ્તાં	વામદક્ષિણ	યોગત :	।।૧૪।।	
દેવીં	ગલાચ્છલદ્રક્તવારાયાનં	પ્રકુર્વૈતમ્	।		
કરસ્થિત	કપાલેન	ભીષણેનાતિભીષણામ્	।।૧૫।।		
નાભ્યાં	નિપેવમાણાં	તાં	ધ્યાયેદેવીં	વિચક્ષણ :	।।૧૬।।
સ્વ-મસ્તકં	સ-ચર્પરં,	રક્ત-ધારાઽભિપૂરિતમ્	।		
લલજ્જિહ્વં	મહાભીમં	ઘૃત	વામ	ભુજે	તથા ।।૧૭।।

અર્થાત્ - પોતાની નાભિમાં અર્ધા ખીલેલા કમળનું ધ્યાન કરવું. આ કમળના કોષની મધ્યમાં જબાકુસુમ તથા બંધુક પુષ્પની સમાન રક્તવર્ણવાળા અને સત્ત્વ, રજ તથા તમ સંજ્ઞક ત્રણ રેખા રૂપ યોનિમંડળમાં સુશોભિત સૂર્ય મંડળની ભાવના કરવી. આ મંડળની મધ્યમાં કોટિ સૂર્યો સમાન પ્રભાવશાળી મહાદેવી છિન્નમસ્તા વિરાજમાન છે અને પોતાના ડાબા હાથમાં પોતાનું કપાયેલ મસ્તક ધારણ કરેલ છે. તેમનું મુખ વિશાળ અને ભયાવહ છે. ભયંકર જીભથી વારંવાર હોઠોને ચાટી રહી છે. પોતાના કંઠમાંથી નીકળતી રહેલ રક્તધારાનું પાન કરી રહી છે. કેશ છૂટા છે અને વિવિધ પુષ્પોથી સજ્જિત છે. જમણા હાથમાં કાતર છે અને ગળામાં મુંડમાળા છે. નગ્ન સ્વરૂપા છે. આકૃતિ ઘણી ભયાવહ છે. જમણો પગ કંઈક આગળ

અને ડાબો પગ કંઈક પાછળ છે. હાડકાંની માળા અને સર્પોનું જનોઈ ધારણ કરેલ છે તથા વિપરીત રતિમાં આસક્ત રતિ અને કામદેવની ઉપર બેઠેલી છે. બંને સ્તન ઉન્નત અને સ્થૂળ છે. તેની ડાબી બાજુએ ડાકિની અને જમણી બાજુએ વર્ણિની નામની બે નાયિકાઓ છે. તે પણ દેવીના ગળામાંથી નીકળતી રક્ત ધારાનું પાન કરી રહી છે.

વર્ણિની આકૃતિ સૌમ્ય, વર્ણ રક્ત અને કેશ ખુલ્લાં છે. તે પણ નગ્ન છે. ડાબા હાથમાં નરમુંડ એ જમણા હાથમાં કાતર છે. ગળામાં સર્પોનું યજ્ઞોપવીત છે. જાજ્વલ્યમાન તેજથી તેનું સ્વરૂપ પૂર્ણ છે. તેનો જમણો પગ કંઈક પાછળ છે. એ વિવિધ આભૂષણો અને અસ્થિ માળાથી સજ્જિત છે. સોળ વર્ષીયા છે.

દેવીની ડાબી બાજુએ ડાકિની છે, જે પ્રલય કાલીન દ્વાદશ સૂર્યો અને અગ્નિ સમાન ઉજ્જ્વળ વર્ણિની છે. તેની જટાજૂટ વીજળી સમાન દીપ્તિમાન છે. એ ત્રિનેત્રા છે. એના દાંત બહુ જ શુભ્ર છે. કરાલ દાંતોથી તેનું મુખ ઘણું જ ભયંકર લાગે છે. બંને સ્તનો સ્થૂળ અને ઉન્નત છે. વાળ વિખરાયેલ અને આકૃતિ ઘણી જ ભયંકર છે. તે પણ નગ્ન સ્વરૂપા છે. લબકારા મારતી જીભ ઘણી મોટી છે. મુંડ માળા પહેરેલી છે. ડાબા હાથમાં નરમુંડ, જમણા હાથમાં કાતર છે. દેવીના ગળામાંથી નીકળતી રક્તધારાનું તે પાન કરી રહી છે.

ઉક્ત ડાકિની અને વર્ણિની નામક તેની સખીઓ દેવી છિન્નમસ્તાની સેવા કરી રહી છે.

તંત્ર શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે કે જે વ્યક્તિ ધ્યાન કર્યા વિના છિન્નમસ્તાનું પૂજન કરે છે, દેવી તેનો શિરચ્છેદ કરી રક્તપાન કરે છે.

દેવીની પૂજાનું યંત્ર પ્રથમ ઉલ્લેખ કર્યા મુજબ છે. તે મુજબ યંત્ર બનાવી પૂજન કરવું જોઈએ.

■ પીઠ પૂજન :

ધ્યાન કર્યા પછી માનસોપચાર પૂજન કરવું. અર્ધ-સ્થાપન પછી પીઠપૂજા કરવી નીચે પ્રમાણે -

આધાર શક્તયે નમઃ પ્રકૃતયે નમઃ । કૂર્માય નમઃ । અનન્તાય નમઃ । પૃથિવ્યે નમઃ । ક્ષીર સમુદ્રાય નમઃ । રત્ન દ્વીપાય નમઃ । કલ્પવૃક્ષાય નમઃ । સ્વર્ણ સિંહાસનાય નમઃ । આનન્દ કન્દાય નમઃ । સંવિદ્ગ્રાલાય નમઃ । સર્વતત્ત્વાત્મક પદ્માય નમઃ । સં સત્વાય નમઃ । રં રજસે નમઃ । તં તમસે નમઃ । આં આત્મને નમઃ । અં અન્તરાત્મને નમઃ । પં પરમાત્મને નમઃ । હ્રીં જ્ઞાનાત્મને નમઃ । પદ્મ મધ્યે - રતિકામાખ્યાં નમઃ ।

ભૈરવ મતાનુસાર - આધાર શક્તિ, કૂર્મ, નાગરાજ, પદ્મનાભ, પદ્મમંડળ, ચતુરસ્ત્ર, રજસૂ, સત્વ, તમસ, રતિ, કામની અને પૂજા કરીને શક્તિ પૂજા કરવી જોઈએ.

રતિ અને કામની ઉપર -

“વજ્ર વૈરોચનીયે દેહિ દેહિ એહિ એહિ ગુહ્ય ગુહ્ય સ્વાહા મમ સિદ્ધિ દેહિ દેહિ મમ શત્રૂન્ મારય મારય કરાલિકે હું ફટ્ સ્વાહા ।”

- આ મંત્રથી પૂજન કરવું. આ પછી પુનઃ ધ્યાન કરીને નીચેના મંત્રથી આવાહન કરવું જોઈએ.

“સર્વસિદ્ધિ વર્ણનીયે સર્વસિદ્ધિ ડાકિનીયે વજ્રવૈરોચનીયે ઇહાવહ સર્વસિદ્ધિ વર્ણનીયે સર્વસિદ્ધિ ડાકિનીયે વજ્ર વૈરોચનીયે ઇહ તિષ્ઠ તિષ્ઠ ઇહ સન્નિધેહિ ઇહ સન્નિરુધ્ધસ્વ ।”

આ પછી ફરી “આં હ્રીં ક્રોં હંસઃ” થી પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરીને નીચેના મંત્રથી ૫૩૩૬૫ પૂજા કરવી.

“ૐ આં ખડ્ગાય હૃદયાય સ્વાહા । ૐ ઈં સુખડ્ગાય શિરસે સ્વાહા । ૐ ઊં સુવજ્રાય શિખાયૈ સ્વાહા । ૐ એં પાશાય કવચાય સ્વાહા । ૐ ઔં અંકુશાય નેત્રત્રયાય સ્વાહા । ૐ અઃ સુરક્ષા સુરક્ષાયાસ્ત્રાય ફટ્ ।”

આ પછી યથાશક્તિ ઉપહાર સમર્પિત કરી, પૂજાના અંતમાં નીચે પ્રમાણે મંત્રથી બલિદાન પ્રદાન કરવું.

“વજ્રવૈરોચનીયે દેહિ દેહિ એહિ એહિ ગુહ્ય ગુહ્ય ઇયં વલિ મમ સિદ્ધિ સિદ્ધિ દેહિ દેહિ મમ શત્રૂન્ મારય મારય કરાલિકે હું ફટ્ સ્વાહા ।”

ફરીથી દેવીની જમણી બાજુએ - ૐ વર્ણિન્યૈ નમઃ ।

દેવીની ડાબી બાજુએ ૐ ડાકિન્યૈ નમઃ ।

થી પૂજા કરવી. આ પછી દેવીના અંગમાં ૫૩૩૬૫ પૂજન કરવું. જમણી અને ડાબી બાજુએ ક્રમશઃ -

ૐ શંખનિધયે નમઃ । ૐ પદ્મ નિધયે નમઃ ।

થી પૂજા કરીને, પદ્મના અષ્ટદલોમાં પૂર્વાદિ ક્રમથી આ પ્રમાણે પૂજા કરવી.

ૐ લક્ષ્યૈ નમઃ । ૐ લજ્જાયૈ નમઃ । ૐ માયાયૈ નમઃ । ૐ વાણ્યૈ નમઃ ।

કોણ દલોમાં -

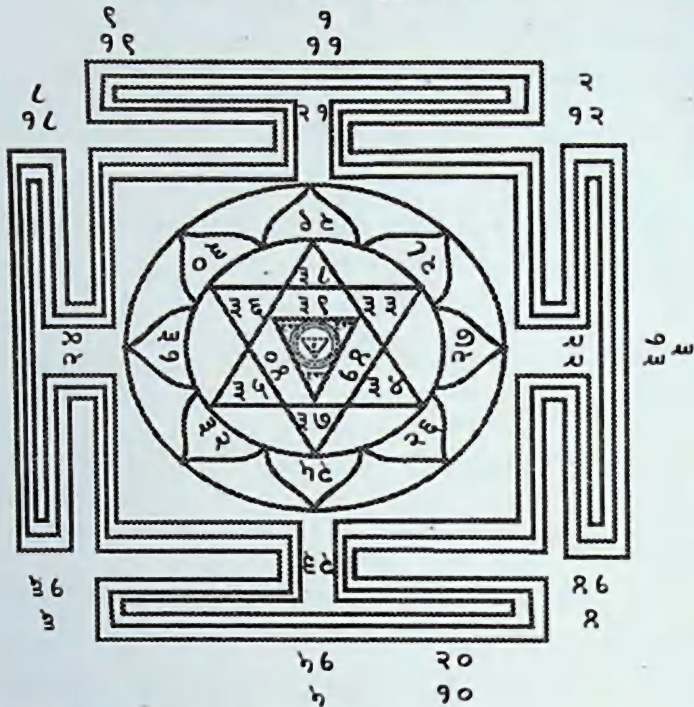
ૐ બ્રહ્મણે નમઃ । ૐ વિષ્ણવે નમઃ । ૐ રુદ્રાય નમઃ । ૐ ઈશ્વરાય નમઃ ।

મધ્યમાં -

ૐ સદાશિવાય નમઃ ।

આ પછી પાંચ પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરી નીચે પ્રમાણે આવરણ-પૂજા કરવી.

प्रचण्ड चण्डिका पूजन यंत्र

પ્રથમ નીચે પ્રમાણે ષડ્ઙ્ગોનું પૂજન કરવું.

ॐ आं खड्गाय हृदयाय नमः स्वाहा, हृदय-श्रीपादुका पूजयामि नमः तर्पयामि नमः । ॐ ईं सुखड्गाय शिरसे स्वाहा, शिरः - श्रीपादुकां पूजयामि नमः तर्पयामि नमः । ॐ ऐं पाशाय कवचाय हुं स्वाहा, कवच-श्रीपादुकां पूजयामि नमः तर्पयामि नमः । ॐ औं अंकुशाय नेत्र-त्रयाय वौषट् स्वाहा, नेत्र-त्रय ॐ श्रीपादुकां पूजयामि नमः तर्पयामि नमः । अः वसु रक्ष रक्ष ह्रीं ह्रीं अस्त्राय फट् स्वाहा, अस्त्र श्रीपादुकां पूजयामि नमः तर्पयामि नमः ।

આ પંછી અષ્ટદળમાં નીચે પ્રમાણેના મંત્રોથી આઠ દેવીનું પૂજન કરવું.
પૂર્વાદિકમથી -

ॐ ह्रीं काल्यै नमः । ॐ ह्रीं वर्णिन्यै नमः । ॐ ह्रीं डाकिन्यै नमः । ॐ ह्रीं भैरव्यै नमः । ॐ महाभैरव्यै नमः । ॐ ह्रीं महाभैरव्यै नमः । ॐ इन्द्राक्ष्यै नमः । ॐ पिङ्गाक्ष्यै नमः । ॐ ह्रीं संहारिण्यै नमः ।

આ પછી પદ્મની મધ્યમાં 'હૂં ફટ્ નમઃ, સ્વાહાયૈ નમઃ' થી પૂજા કરીને દેવીની દક્ષિણમાં સમ્રાટ છન્દસે નમઃ ।ઉત્તર તરફ 'સર્વ વર્ણવ્યો નમઃ ।' પુનઃ દક્ષિણ તરફ

‘વીજશક્તિ’મ્યાં નમઃ । થી પૂજન કરીને નીચે પ્રમાણે પત્રોના અગ્રભાગમાં પૂર્વાદિકમથી પૂજા કરવી.

ૐ બ્રાહ્મ્યૈ નમઃ । ૐ માહેશ્વર્યૈ નમઃ । ૐ કૌમાર્યૈ નમઃ । ૐ વૈષ્ણવ્યૈ નમઃ ।
ૐ વારાહ્યૈ નમઃ । ૐ ઇન્દ્રાણ્યૈ નમઃ । ૐ ચામુણ્ડાયૈ નમઃ । ૐ મહાલક્ષ્મ્યૈ નમઃ ।

આ પછી ચાર દિશાઓમાં -

ૐ કરાલાય નમઃ । ૐ વિકરાલાય નમઃ । ૐ અતિકરાલાય નમઃ । ૐ મહાકરાલાય નમઃ ।

-થી પૂજા કરીને, ધૂપાદિથી વિસર્જન પર્યન્ત પૂજા કર્મ કરી સમાપ્તિ કરવી.

અહીં વિસર્જનમાં વિશેષતા એ છે કે - પ્રથમ ‘સંહારમુદ્રા’ પ્રદર્શિત કરવી. પછી પોતાની અંજલિમાં વામ-નાસાપુટથી યોનિમુદ્રા સમારૂઢા પ્રદીપ-કલિકા સમાન સમુજવલા અને કૃષ્ણ પક્ષના ચંદ્રમા કમલઃ ક્ષયશીલા ઈષ્ટદેવતાનું ધ્યાનપૂર્વક આરોપણ કરીને, સૂર્યમંડળમાં નિમ્નલિખિત મંત્રથી સમર્પણ કરવું-

“ઉત્તરે શિખરે દેવિ ભૂમ્યાંપર્વત વાસિની ।
બ્રહ્મયોનિ સમુત્પન્ને ગચ્છ દેવિમમાન્તરમ્ ॥”

■ પુરશ્ચરણ :

ભગવતી છિન્નમસ્તા સ્વયં ‘સિદ્ધવિદ્યા’ છે. એના મંત્રનું પુરશ્ચરણ એક લાખ મંત્ર જપથી થાય છે. આ દેવતાના બલિદાન બાબતે ‘ભૈરવી તંત્ર’માં ઉલ્લેખ છે કે સાધકે રાત્રિના સમયે મત્સ્ય, માંસ, સુરા અથવા પોતાના સામર્થ્ય અનુસાર મધુરાદિ વિવિધ ઉપહારો દ્વારા બલિ પ્રદાન કરવું. બલિદાન સમયે નીચે મુજબના મંત્રનું ઉચ્ચારણ કરવું જોઈએ.

“ૐ સર્વસિદ્ધિપ્રદે વર્ણિનીયે સર્વસિદ્ધિપ્રદે ડાકિનીયે છિન્નમસ્તે દેવિ એહોહિ ઇમં વર્તિ
ગુહ્ય ગુહ્ય મમ સિદ્ધિં દેહિ દેહિ હ્રીં હ્રીં ફટ્ સ્વાહા ।”

૨૦. ભગવતી છિન્નમસ્તાના કેટલાક અન્ય મંત્ર પ્રયોગ

ભગવતી શ્રી છિન્નમસ્તાના અન્ય કેટલાક વિશિષ્ટ મંત્રો નીચે દર્શાવેલ છે. આ મંત્રો અત્યંત પ્રભાવશાળી તથા મુક્તિદાયક પણ છે. એ પૂજા-પદ્ધતિ પૂર્વવત્ છે તથા ધ્યાનનું સ્વરૂપ નીચે દર્શાવ્યા પ્રમાણે છે.

■ (૧) ભુક્તિ-મુક્તિ દાયક મંત્ર :

“હીં ક્તીં હૂં ઈં હીં હૂં ઈં વજ્રવૈરોચનીયે હૂં ફટ્ સ્વાહા ।”

—આ મંત્રના ન્યાસ પૂજન આદિવિધિ પૂર્વ વત્ છે.

■ (૨) મુક્તિદાયક મંત્ર :

“હીં ક્તીં શ્રીં ઈં હૂં ફટ્ ।”

પાઠાન્તરથી આ મંત્રનું સ્વરૂપ નીચે મુજબ છે.

■ ધ્યાન :

“પ્રત્યાલીઢપદાં સદૈવ દધતીં છિન્નં શિરઃ કર્તુકા ।
દિગ્વસ્ત્રાં સ્વકવન્થોણિતસુધાધારી પિબન્તીં મુદા ।
નાગાવદ્ધ શિરોમણિ ત્રિનયનાં હ્યુત્પલાલંકૃતાં,
રત્યાસક્ત મનોભવોપરિ દઢાં ધ્યાયેજ્જવાસન્નિભાં ॥
દક્ષે ચાતિસિતા વિમુક્તચિકુરા કર્ત્રી તથા ચર્પરં,
હસ્તાભ્યાં દધતી રજોગુણભવા નામ્નાપિ સા વર્ણિની ।
દેવ્યાશિન્ન કવન્થતઃ પતદસૃગ્ધારાં પિબન્તી મુદા,
નાગાવદ્ધશિરોમણિર્મનુવિદા ધ્યેયા સદા સા સુરૈઃ ।
વામે કૃષ્ણતનુસ્તથૈવ દધતી ચઙ્ગં તથા ચર્પરં,
પ્રત્યાલીઢ પદા કવન્થ વિગલદ્રક્ત પિબન્તી મુદા ।
સૈષા યા પ્રલયે સમસ્ત ભુવન ભોક્તું ક્ષમા તામસી,
શક્તિઃ સાપિ પરાત્પરા ભગવતી નામના પરા ડાકિની ॥”

દેવી છિન્નમસ્તાના અન્ય મંત્રો નીચે મુજબ છે :

■ (૩) મનોહારના પૂરક મંત્ર :

“ૐ હીં હીં વજ્રવૈરોચનીયે હૂં ફટ્ સ્વાહા ।”

■ (૪) ત્રૈલોક્ય વર્ણિકરણ મંત્ર :

“હૂ ।”

(૫) ઉક્ત એકાક્ષરી મંત્ર વશીકરણ સિદ્ધિ આપનારો છે.

“હૂં સ્વાહા ।”

આ મંત્ર પણ ત્રિભુવનને મોહિત કરનારો છે.

(૬) ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ પુરુષાર્થ ચતુષ્ટયને આપનારો મંત્ર—

“ૐ હૂં સ્વાહા ૐ ।”

(૭) ચતુર્વર્ગને આપનારો તથા સર્વના તેજનું અપહરણ કરનારો મંત્ર —

“ૐ વજ્રવૈરોચનીયે હૂં હૂં ફટ્ સ્વાહા ।”

(૮) સર્વ પ્રકારના વૈભવને આપનારો મંત્ર —

“શ્રીં હીં હૂં ઍં વજ્રવૈરોચનીયે હૂં હૂં ફટ્ સ્વાહા ।”

(૯) સર્વનું આકર્ષણ કરનારો મંત્ર—

“હીં શ્રીં હૂં ઍં વજ્રવૈરોચનીયે હૂં હૂં ફટ્ સ્વાહા ।”

(૧૦) સર્વ પ્રકારના પાપોનો નાશ કરનારો મંત્ર —

“હૂં શ્રીં હીં ઍં વજ્રવૈરોચનીયે હૂં હૂં ફટ્ સ્વાહા ।”

(૧૧) વાક્ સિદ્ધિ આપનારો મંત્ર —

“ઍં શ્રીં હીં હૂં વજ્રવૈરોચનીયે હૂં હૂં ફટ્ સ્વાહા ।”

ઉક્ત મંત્રોમાં ‘શ્રી’ બીજ જોડવાથી ચાર પ્રકારના સપ્ત દશાક્ષર મંત્ર (૧૭ અક્ષરના મંત્ર) જે બને છે. તેના જપ કરવાથી સાધકને ભોગ અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે.

(૧૨) મનોવાંછિત સિદ્ધિ આપનારો મંત્ર આ મંત્ર ૧૮ અક્ષરનો અષ્ટદશાક્ષર મંત્ર છે.

“શ્રીં હીં હૂં ઍં વજ્રવૈરોચનીયે શ્રી હીં હૂં ઍં ફટ્ સ્વાહા ।”

(૧૩) ઉક્ત અષ્ટદશાક્ષર મંત્રના આદિમાં ૐ (પ્રણવમંત્ર) જોડવાથી ૧૯ અક્ષરનો મંત્ર બને છે. ઉક્ત બંને મંત્ર બ્રહ્મ વિદ્યારૂપ ઉત્તમ ભુક્તિ-મુક્તિ દાયક અને મંગલમય છે.

પૂર્વાક્ત ૧૮ અક્ષરના મંત્રને ‘શ્રીં’, ‘હીં’, ‘હૂં’, તથા ‘ઍં’ આ ચાર બીજ મંત્રોથી અલગ અલગ પુટિત કરવાથી ચાર પ્રકારના ૧૯ અક્ષરોવાળા મંત્ર બને છે, જે ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષરૂપી ચતુર્વર્ગને આપનારા છે.

(૧૪) ચોવીસ અક્ષરનો સર્વ ઐશ્વર્યદાયક તથા સર્વમોહનકારી મંત્ર

“હીં હૂં ઍં વજ્રવૈરોચનીયે હૂં ફટ્ સ્વાહા ।”

(૧૫) ચતુર્વર્ગ ફળદાયક અને જન્મ-મૃત્યુના આવાગમનથી મુક્તિ આપનારો ચૌદ (૧૪) અક્ષરનો મંત્ર

“હ્રીં ઐં ઐં વજ્રવૈરોચનીયે ફટ્ સ્વાહા ।”

(૧૬) સમસ્ત કામના પૂરક ષોડશાક્ષર (૧૬ અક્ષરનો) મંત્ર

“શ્રીં ક્લીં હ્રીં ઐં વજ્રવૈરોચનીયે હ્રીં હ્રીં ફટ્ સ્વાહા ।”

ઉક્ત સર્વ મંત્રોના ઋષિ ક્રોધ ભૈરવ, સમ્રાટ છંદ તથા દેવતા છિન્નમસ્તા છે.

ઉપર કથિત સર્વ મંત્રોના કરાંગન્યાસ આદિમાં પ્રણવ, છ દીર્ઘસ્વરયુક્ત સ્વરવર્ણ તથા ‘ઘઙ્ઘાયા સ્વાહા’ એ યોજનાથી કરવા જોઈએ. આ સર્વ મંત્રો સર્વમાન્ય સુપ્રસિદ્ધ છે. આ સંબંધમાં અરિદોષાદિનો વિચાર કરવાનો રહેતો નથી. આના જપ સર્વ વર્ણ અને આશ્રમ મનુષ્ય કરી શકે છે. શૂદ્ર પણ જપ કરી શકે છે. કેવળ જે મંત્રોની આગળ શરૂઆતમાં ઐં (પ્રણવ) છે. તેવા મંત્ર જપનો અધિકાર શૂદ્રો માટે નથી.

આ મંત્રોની સાધનાથી સાધક ભોગ અને મોક્ષને ઉપલબ્ધ કરી શકે છે. જો કોઈ સ્ત્રી આ મંત્રોને ગ્રહણ કરે તો ‘ડાકિની’ થાય છે તથા પોતાના પતિ - પુત્રાદિથી રહિત થઈને સિદ્ધ યોગિની સમાન વિચરણ કરે છે.

ઉક્ત સર્વ મંત્રોના ધ્યાન પૂર્વવત્ છે.

ભગવતી છિન્નમસ્તાનું એક ધ્યાન નીચે પ્રમાણે છે.-

“નાભૌ શુદ્ધારવિન્દં તદુપરિ કમલં મણ્ડલં ચણ્ડરશ્મેઃ,

સંસારસૈકસારાં ત્રિભુવન જનનીં ધર્મકામોદયાઢ્યૌ ।

તસ્મિન્ મધ્યે ત્રિકોણે ત્રિતયતનુ ધરાં છિન્નમસ્તાં પ્રશસ્તાં,

તાં વન્દે જ્ઞાનરૂપાં નિરિક્તભયહરાં યોગિની યોગમુદ્રાં ॥”

અર્થાત્ નાભિદેશમાં શુભ્રવર્ણનું પદ્મ-કમળ છે, તેની ઉપર નિર્મળ સૂર્યમંડળનું ધ્યાન કરી, તેના મધ્યસ્થ ત્રિકોણમાં ત્રિમૂર્તિ ધારિણી, સંસારની સારભૂતા, ત્રિલોક જનની, ધર્મ કામ તથા દયાથી સંપન્ન, પ્રશસ્ત, જ્ઞાન સ્વરૂપા સર્વભય નાશિની, યોગિની, છિન્નમસ્તા દેવીને હું વંદના કરું છું.

■ ઉત્કીલન પ્રયોગ :

આ વિદ્યા ભગવાન શિવ દ્વારા કીલિત છે. એનો ઉત્કીલન વિધિ આ પ્રમાણે છે. મંત્રનો જપ કરતાં પહેલાં તથા અંતમાં પ્રણવ સંપુટિત માયાબીજ એટલે કે ઐં હ્રીં ઐં ના ૧૦૮ વાર જપ કરવાથી આ વિદ્યા ફળીભૂત થાય છે.

આ વિદ્યાનો કળિયુગમાં શીઘ્ર પ્રભાવ હોય છે. સિદ્ધિની કામનાવાળા સાધકે આ વિધિ ગુપ્ત રાખવી જોઈએ. એવી શાસ્ત્રાજ્ઞા છે.

■ કાગના સિદ્ધિ પરક કામ્ય પ્રયોગ :

- (૧) ભુક્તિ અને મુક્તિની પ્રાપ્તિ માટે શ્વેતવર્ણવાળી દેવીનું, ઉચ્ચાટન માટે નીલવર્ણયુક્ત દેવીનું, વશીકરણ માટે રક્તવર્ણયુક્ત દેવીનું, મારણ કર્મ માટે ધ્રુવવર્ણયુક્ત દેવીનું તથા સ્તંભન કાર્ય માટે સુવર્ણ વર્ણયુક્ત દેવીનું ધ્યાન કરવું આવશ્યક છે.
- (૨) દેવીની સિદ્ધિ માટે રાત્રિના સમયે મદિરા આદિથી બલિ આપવી જોઈએ.
- (૩) ઘૂત-કીડા સમયે, જંગલ તથા રાજદ્વારમાં, યુદ્ધ ક્ષેત્રમાં તથા શત્રુ-સંકટ આવ્યું હોય ત્યારે, દેવીનું ધ્યાન કરતા રહી મંત્ર જપ કરતા રહેવાથી વિજય પ્રાપ્ત થાય છે.
- (૪) જે મનુષ્ય ઘીવાળા બકરાના માંસથી નિરંતર એક માસ સુધી નિત્ય ૧૦૦ આહુતિઓ આપે છે. તેને સર્વ રાજાઓ વશીભૂત થાય છે.
- (૫) સ્ત્રીના રજથી હોમ કરવામાં આવે તો આકર્ષણ થાય છે.
- (૬) મૃગ (હરણ)નાં માંસનો હોમ કરવાથી મોહન થાય છે.
- (૭) પાડાના માંસથી હોમ કરવામાં આવે તો સ્તંભન થાય છે
- (૮) ઘી તથા કમળપુષ્પો વડે હોમ કરવાથી સ્તંભન સિદ્ધ થાય ચે.
- (૯) કરેણના પુષ્પનો હોમ કરવાથી અભિષેક સિદ્ધ થાય છે.
- (૧૦) માલતીના પુષ્પના હોમથી વાક્સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે.
- (૧૧) ચંપાના ફૂલના હોમથી સર્વસુખ મળે છે.
- (૧૨) બીલીના ફૂલના હોમથી લક્ષ્મી પ્રાપ્તિ થાય છે.
- (૧૩) બીલ્વફળ (બીલા)ના હોમથી મનવાંછિત સિદ્ધિ મળે છે.
- (૧૪) બીલ્વફળ (બીલા)ના હોમથી મનવાંછિત-સિદ્ધિ મળે છે.
- (૧૫) ઔદુમ્બર (ઉમરડા)ના તથા પલાશ (ખાખરા)ના ફળો વડે હોમ કરવાથી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે.
- (૧૬) સફેદ કરેણના ફૂલોની એક લાખ આહુતિ આપવાથી રોગમુક્ત રહી ૧૦૦ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવે છે.
- (૧૭) લાલ કરેણનાં ફૂલોની એક લાખ આહુતિ આપવાથી મંત્રી તથા રાજા વશમાં થાય છે.
- (૧૮) બન્ધુક પુષ્પના હોમથી ભાગ્યવૃદ્ધિ થાય છે.
- (૧૯) કાગડાના માંસ અને અન્નનો હોમ કરવાથી કવિતા શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.
- (૨૦) શિયાળના માંસના હોમથી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે.
- (૨૧) તલ અને ચોખાના હોમથી લોકો વશીભૂત થાય છે.

- (૨૨) ધંતુરાની લાકડીથી પ્રદીપ્ત અગ્નિમાં કાગડાના પીંછાનો હોમ કરવાથી પણ શત્રુનું મૃત્યુ થાય છે.
- (૨૩) ચિતાના અગ્નિમાં કોયલના પીંછાનો હોમ કરવાથી પણ શત્રુનું મૃત્યુ થાય છે.

■ ગુપ્ત તંત્ર પ્રયોગ :

એક સર્વસિદ્ધ દાયક તથા અત્યંત ગોપનીય પ્રયોગ આ પ્રમાણે છે.

“કૃષ્ણ પક્ષની ચતુર્દશીની મધ્યરાત્રિના સમયે ઘનઘોર અંધકારમાં સ્નાન કરીને લાલ વસ્ત્ર તથા લાલ માળા ધારણ કરી લાલ ચંદન લગાવીને છિન્નમસ્તા સ્વરૂપિણી સ્ત્રીને લાવીને તેનું પૂજન કરવું. તે સ્ત્રી નવયુવતી, સુંદર, નર-પંચક ગામિની, હસમુખી તથા ખુલ્લા કેશવાળી હોય. પ્રથમ તેને આભૂષણ આદિ આપીને પ્રસન્ન કરવી અને પછી તેને વસ્ત્રહીન કરીને તેનું પૂજન કરવું. દસ હજાર મંત્રના જપ કરવા. પછી બલિ આપીને તેની સાથે રાત્રિ વ્યતીત કરવી. ધન આદિથી સંતુષ્ટ કરી તેને વિદાય કરવી તથા બીજા દિવસે બ્રાહ્મણોને વિવિધ પ્રકારનું ભોજન કરાવવું.

ઉક્ત પ્રયોગ કરનાર સાધકને લક્ષ્મી, પુત્ર, પૌત્રાદિ, યશ, સુખ, નારી, આયુષ્ય, ધર્મ તથા અન્ય અભીષ્ટ કામનાઓની ઉપલબ્ધિ થાય છે.

વિદ્યાના અભિલાષી સાધકને તે રાત્રિએ વ્રત રાખવું જોઈએ. અન્ય પ્રકારના ફળની ઇચ્છા રાખનારા સાધકને મંત્ર જપ કરતા રહી તે સ્ત્રી સાથે ગમન કરવું જોઈએ.

■ છિન્નમસ્તા માલા મંત્ર :

માલામન્ત્રો	મહાદેવ્યા :	સર્વસિદ્ધિપ્રદાયક :	।
એકત્રિંશત્	સહસ્ત્રાણ :	ત્રિલોકી	મોહનક્ષમ ॥
એવા	વિદ્યામહાસિદ્ધિદાયિની	સ્મૃતિમાત્રત :	।
અગ્નિવાતમહાક્ષોભે		રાજરાષ્ટ્રવિપ્લવે	॥
તુળ્લને	તસ્કરભયે	સંગ્રામે	સલિલપ્લવે ।
સમુદ્રાયામ	વિક્ષોભે	ભૂતપ્રેતાદિજે	ભયે ॥
અપસ્મારજ્વરવ્યાધિમૃત્યૂન્માદાદિજે			ભયે ।
ડાકિની	પૂતનાયક	રક્ષ :	કૂષ્માણ્ડજે ભયે ॥
મિત્રભેદે	ગ્રહભયે	વ્યસને	ચાભિચારિકે ।
અન્યેષ્વપિ	ચ	દોષેષુ	માલામન્ત્રં સ્મરેદ્વિબુધ : ॥

भूर्भुवः स्वः समुच्चार्य दशषट् च स्वरं जपेत् ।
 पंचत्रिंशत् व्यञ्जनानि पश्चात् मालामन्त्रं जपेत् ॥
 सर्वोपद्रव निर्मूक्तः साक्षात् शिवमयो भवेत् ।
 आपात्काले नित्यपूजां विस्तरात्कर्तुमक्षमः ॥
 एकावर्तनमात्रेण चक्रपूजाफलं लभेत् ।
 नवावरणं देवीनां रेणुकाया महौजसः ॥
 एकत्र गणनारूपो यन्त्रमन्त्रार्थगोचरः ।
 सर्वांगमरहस्यार्थः स्मरणात्पापनाशिनी ॥
 नरेन्द्राणां च नारीमां सर्वदेव वशंकरी ।
 रेणुकायां महेशान्याः मालाविद्या महीयसी ॥
 अणिमादिगणैश्वर्यैः रज्जनं पापभञ्जनम् ।
 तत्तथावरणस्थायी देवतावृन्दमन्त्रजम् ॥
 मालामन्त्रमिदं गुह्यं परंधाम प्रकीर्तितम् ।
 इदं स्तोत्रं महादेव्याः सर्वलोकविमोहनम् ॥
 सर्व सौख्यप्रदं नृणां सर्व सौभाग्य दायकम् ।
 ॥ इति श्रीछिन्नमस्ताखड्गमाला सम्पूर्णा ॥

ॐ ॐ ॐ

२१. छिन्नमस्ता माला मंत्र

अस्य श्रीरेणुकामालामन्त्रस्य भार्गव ऋषिरनुष्टुप् छन्दः रेणुकाम्वादेवता क्तां बीजं क्लीं शक्तिः क्लूं कीलकं रेणुकाप्रसाद सिद्ध्यर्थे जपे विनियोगः क्लामित्यादि करहृदयन्यासः । लोकत्रयमिति दिग्बन्धः ।

■ ध्यानम् :

मध्ये बद्धमयुरपिच्छनिकरां श्यामां प्रवालाधरां ।
 गुज्जाहारधरां धनुःशरकरां नीलाम्बराऽम्बराम् ॥
 श्रुङ्गीवादनतत्परां सुनयनां मूर्ध्नालकैर्बद्धरां ।
 भिल्ली वेशधरां नमामि शवरीं त्वामेकवीरां पराम् ॥
 एकनाथे जगन्नाथे जमदग्निप्रियेऽऽह्वये ।
 रेणुके त्राहि मां देवि राममातः शिवंकुरु ॥
 त्रैलोक्यमोहिनीमम्बां एकवीरां परां नमः ।
 एकनाथे जगन्नाथे जमदग्निप्रियेऽऽह्वये ॥
 रेणुकां तां नमोदेवि काममातः नमोऽस्तुते ॥
 ॐ ह्रीं क्लीं सः हस ऐं ह्रीं सखि प्रें ऐं ।
 महाप्रकटयोगिनि एकवीरके ह्रीं जगन्मोहिनीं ह्रींम् ॥
 नागलोक भूलोकादि सत्यलोकानां श्रीं श्रीं
 शीघ्रमाकर्षिणीं क्लीं सकलमनोरथाकर्षिणीं
 सर्वसिद्धि कुरु कुरु सौः क्तां रेणुके स्वाहा ।

इति डामोश्चरतन्त्रे मालामन्त्रं स्वरूप नाम चतुःषष्टितमोऽध्यायः

૨૨. નાથ સંપ્રદાયનો છિન્નમસ્તા મંત્ર

માતા પાર્વતીએ ગુરુ ગોરખનાથ સમક્ષ પ્રગટ કરેલ દસ મહાવિદ્યાના મંત્રો પૈકીનો ભગવતી છિન્નમસ્તીનો નાથ સંપ્રદાયનો મંત્ર નીચે પ્રમાણે છે.

(છિન્નમસ્તા)

સત કા ધર્મ સત કી કાયા, બ્રહ્મ અગ્નિ મેં યોગ જમાયા । કાયા તપાયે જોગી (શિવ ગોરખ) વૈઠા, નાથ કમલ પર છીન્નમસ્તા, ચન્દ સૂર મેં ઉપજી સુખની દેવી, ત્રિકુટી મહલ મેં ફિરે વાલા સુન્દરી, તન કા મુન્ડા હાથ મેં લિન્દા, દાહિને હાથ મેં ખખર ધાર્યા । પી પી પીવે રક્ત, વરસે ત્રિકુટ મસ્તક પર અગ્નિ પ્રજાલી, શ્વેત વર્ણીં મુક્ત કેશા કૈવી ધારી । દેવી ઉમા કી શક્તિ છાયા, પ્રલયી ખાયે સૃષ્ટિ સારી । ચણ્ડી, ચણ્ડી ફિરે બ્રહ્માણ્ડી ભખ ભખ વાલા ભખ દુષ્ટ, કો મુષ્ટ જતી, સતી કો રખ, યોગી ઘર જોગન વૈઠી, શ્રી શમ્બુજતી ગુરુ ગોરખનાથ જીન ને ભાખી । છિન્નમસ્તા જપો જાપ, પાપ કન્ટન્ટે આપો આપ જો જોગી કરે સુમિરણ પાપ પુણ્ય સે ન્યારા રહે । કાલ ના ખાયે ।

શ્રીં ક્લીં હ્રીં ઈં વજ વૈરોચનીયે હૂં હૂં ફટ્ સ્વાહા ।

છિન્નમસ્તાનું રહસ્ય જે શિવશંકર જોગી જ સંપૂર્ણ જાણે છે તે માટે નાથ સંપ્રદાયમાં ગોરખનાથ કહે છે કે -

“નાભીસ્થાને ઉડીય્યાન વાંધી મનીપુર ચક્રમેં વૈઠી, છિન્નમસ્તા રાની ।”

૨૩. ।। બ્રહ્મવિરચિત છિન્નમસ્તા સ્તોત્ર ।।

નાભૌ શુભ્રસરોજ રક્તવિલસદ્ વન્ધૂકપુષ્પારુણં ।
 भास्वद्भास्करणमण्डलं तदुदरे तद्योनिचक्रं महत् ॥
 તન્મધ્યે વિપરીતમૈથુનરત પ્રદ્યુમ્નસત્કામિની પૃષ્ઠસ્થાં ।
 तरुणाकं कोटिविलसत्तेजः स्वरूपां शिवाम् ॥

-છિન્નમસ્તા દેવીની નાભિ ઉપર શ્વેતકમળ ખીલેલું છે. એની મધ્યમાં બંધૂક પુષ્પ જેવા વર્ણનું સૂર્યમંડળ છે. સૂર્યમંડળની વચ્ચેમાં વિસ્તૃત યોનિ ચક્ર છે. તે યોનિ ચત્રકની વચ્ચેમાં રતિ અને કામદેવ રતિક્રીડામાં લીન થઈ સ્થિત છે. રતિ અને કામદેવના પૃષ્ઠ ભાગમાં છિન્નમસ્તા સ્થિત છે. તેમનું તેજ કરોડો સૂર્યો સમાન છે. તે દેવી કલ્યાણકારિણી છે.

वामे छिन्नशिरोधरां तदितरे पाणौ महत्कर्तुकां ।
 प्रत्यालीढपदां दिगंतवसनामुन्मुक्तकेश ब्रजाम् ॥
 छिन्नात्मीय शिरस्समुच्छलदसृग्धारां पिबन्तीं परां ।
 बालादित्य समप्रकाश विलसन्नेत्र त्रयोद्भासिनीम् ॥

તે દેવીએ ડાબા હાથમાં ખંડિત (કપાયેલ) મુંડને ધારણ કરેલ છે. જમણા હાથમાં કૈંથી (કાતર) ધારણ કરેલ છે. તેનો એક પગ આગળ અને બીજો પગ પાછળ છે તથા કેશ ખુલ્લા (છૂટા) છે. દિશાઓ જેનાં વસ્ત્ર છે. અર્થાત્ દેવી નિર્વસ્ત્ર છે. તે પોતાના છેદન કરેલ મસ્તકનું રક્ત પાન કરી રહી છે. ત્રણેય નેત્ર લાલ સૂર્ય સમાન પ્રભાવાળા છે.

वामादन्यत्र नालं बहुगहनगलद्रक्त धाराभिरुच्चैः ।
 पायन्तीमस्थिभूषां करकमल लसत्कर्तुकामुग्ररूपाम् ॥
 रक्ताभां रक्तकेशीमपगतवसनां वर्णिनीमात्मशक्तिं ।
 प्रत्यालीढोरुपादामरुणितनयनां योगिनीं योनिमुद्राम् ॥

- બીજી જમણા અને ડાબા ભાગની તરફ યોગિનીયો છે. જે શક્તિરૂપા છે. જમણા ભાગ તરફની યોગિનીના હાથમાં મોટી કાતર (કૈંથી) છે. તથા તે રક્તવર્ણા, રક્તકેશી (લાલ વાળવાળી) ઉગ્રરૂપા છે, તે યોગિની નિર્વસ્ત્ર અને પ્રત્યાલીઢ રૂપમાં સ્થિત છે. તેનાં નેત્ર રક્તવર્ણી છે, તે છિન્નમસ્તાના શીશથી પ્રવાહિત રક્તધારાનું પાન કરી રહી છે. આ યોગિની વર્ણિની આત્મશક્તિ

યોનિમુદ્રા સ્વરૂપ છે.

દિગ્વસ્ત્રાં મુક્તકેશીં પ્રલયઘનઘટા ઘોરરૂપાં પ્રચण्डां ।
 દંષ્ટ્રાદુષ્કેશ્ય વક્ત્રોદરવિવરલ સલ્લોલજિહ્વાગ્ર ભાગામ્ ॥
 વિદ્યુલ્લોલક્ષિયુગ્માં હૃદયતટલસદ્રોગિભીમાંસુમૂર્તિમ્ ।
 સઘશિષ્ઠાત્મ કण्ठप्रगलित रुधिरैर्डाकिनीं वर्द्धयन्तीम् ॥

- છિન્નમસ્તાના ડાબા અંગ તરફની યોગિની નિર્વસ્ત્રા, છૂટા વાળવાળી, પ્રલયકાળમાં વાદળો જેવી ભીષણ છે. તેણે પ્રચંડ રૂપ ધારણ કરેલ છે. તેના દાંત વિકરાળ છે. જેના મુખ પછા ભયાવહ લાગી રહ્યું છે. વિકરાળ મુખમાં જીભ લબકારા મારી રહી છે. ત્રણેય નેત્રો વિદ્યુત દમકની માફક ચલાયમાન છે. હૃદય પર સર્પ લટકી રહ્યા છે. તે યોગિની ભીષણરૂપા છે તથા ડાકિની નામવાળી છે. દેવી છિન્નમસ્તા તેને મસ્તકથી નિસૂત રક્ત ધારાનું પાન કરાવી રહી છે.

ब्रह्मेशानाच्युताद्यैः शिरसि विनिहितामन्दपादारविंदैराज्ञैर्योगीन्द्रमुख्यैः ।

પ્રતિપદમનિશં ચિંતિતાં ચિંત્યરૂપામ્ ॥
 સંસારે સારભૂતાં ત્રિભુવન જનનીં છિન્નમસ્તાં પ્રશસ્તામિષ્ટા ।
 તામિષ્ટાદાર્ત્રીં કલિકલુષહરાં ચેતસા ચિંતયામિ ॥

- છિન્નમસ્તા સૃષ્ટિના સારરૂપ તથા ત્રિભુવનની સૃષ્ટિ કરનારી છે. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ પણ તેનું ચિંતન કર્યા કરે છે અને મસ્તક પર જેનાં ચરણોને ધારણ કર્યા કરે છે. જે મનોભિલાષીઓ પૂર્ણ કરનારી છે. કલિયુગના દોષોને દૂર કરનારી, કલેશને હરનારી એવી તે દેવીનું હું સ્મરણ કરું છું.

उत्पत्तिस्थिति संहतीर्घटयितुं घत्ते त्रिरूपां तनुं ।
 त्रैगुण्याज्जगतो मदीयविकृतिर्ब्रह्माच्युतः शूलभूत् ॥
 तामाद्यां प्रकृतिं स्मरामि मनसा सर्वार्थ संसिद्धये ।
 यस्याः स्मेरपदारविन्दयुगले लाभं भजन्तेऽमराः ॥

- સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ, સ્થિરતા અને સંહાર ને માટે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશનું રૂપ જે ધારણ કરતી રહે છે. દેવતાઓ પણ જેના ચરણાનું ચિંતન કર્યા કરે છે. જે સર્વ પ્રકારના અર્થોને (હેતુઓને) સિદ્ધ કરનારી છે, તે દેવીનું હું સ્મરણ કરું છું.

अपिपशित परस्त्रीयोगपूजापरोऽहं ।
 बहुविध जनभावारम्भसम्भावितोऽहम् ॥

પશુજન વિમુખોઽહં ભૈરવી સંયુતોઽહં ।
ગુરુચરણપરોઽહં ભૈરવોઽહં શિવોઽહમ્ ॥

- હું મદિરા, માંસ, પરદારાગામી હોવા છતાં પણ સદૈવ યોગ - પૂજાદિમાં રત રહું છું. જગ દંબિકાના શ્રીચરણોમાં રહેતો હોવા છતાં પણ બહારની સૃષ્ટિમાં રહીને જડ ભાવને પ્રાપ્ત થઈ ગયો છું. હું પશુભાવ સાધક (મસ્તક) થી પૃથક્ છું અને સદૈવ ગુરુદેવના ચરણોનું ધ્યાન કર્યો કરું છું. હું ભૈરવ અને શિવરૂપ છું.

इदं स्तोत्रं महापुण्यं ब्रह्मण भाषितं पुरा ।
सर्वसिद्धिप्रदं साक्षान्महापातक नाशनम् ॥
यः पठेत्प्रातरुत्थाय देव्याः सन्निहितो भवेत् ।
तस्य सिद्धिर्भवेद्देवि वाञ्छितार्थ प्रदायिनी ॥

- પૂર્વકાળમાં સૃષ્ટિ રચયિતા બ્રહ્મા દ્વારા કથિત આ સ્તોત્ર સર્વ સર્વસિદ્ધિઓનું દાતા અને મહા પાપોનો નાશ કરનાર છે, જે કોઈ પણ આ સ્તોત્રનો નિત્ય પ્રાતઃ શૈયા ત્યાગ કરીને અથવા છિન્નમસ્તાનું પૂજન કરીને પછી પાછ કરે છે તેની દેવી સર્વ ઇચ્છાઓ પૂર્ણ કરે છે.

धनं धान्यं सुतान् जायां हयं हस्तिनमेव च ।
वसुन्धरां महाविद्यामष्टा सिद्धिर्भवेद् ध्रुवम् ॥

- જે મનુષ્ય આ સ્તોત્રનો નિત્ય પાઠ કરે છે તે પુત્ર-પૌત્ર, ધન ધાન્ય, અશ્વ, હાથી અને નવનિધિઓ પ્રાપ્ત કરે છે.

वैयाघ्राजिन रञ्जितस्वर्जघने रम्ये प्रलम्बोदरे ।
खर्वेऽनिर्वचनीय सर्वसुभगे मुण्डावली मण्डिते ॥
कर्त्तरी कुन्दरुचि विचित्ररचनां ज्ञाने दधाने पदे ।
मातर्भक्तजनानुकम्पित महामायेऽस्तु तुभ्यं नमः ॥

- હે દેવી ! આપની જંઘાઓ પર વાગનું ચામડું (વ્યાઘ્ર ચર્મ) શોભિત છે, આપની આકૃતિ લઘુ અને મનને હરનારી છે. ઉદર ઉભરેલું છે, દેહની ત્રિવલ્લી અનિર્વચનીય છે. ગળામાં મોતીઓની માફક મુંડમાળા ધારણ કરેલ છે. હાથમાં કુંદ (એક પ્રકારનું આયુધ) ની માફક સુશોભિત છે. આપ દીનજનો પર કૃપાદૃષ્ટિ કરનારી છો હે મહાશક્તિ ! હું આપને વારંવાર પ્રણામ કરું છું.

૨૪.

॥ ત્રૈલોક્ય વિજય કવચમ્ ॥

ભૈરવતંત્રમાં કથિત છિન્નમસ્તાનુ ત્રૈલોક્ય વિજય આ કવચ ભોજપત્ર ઉપર લખીને સુવર્ણ નિર્મિત તાવીજ કે માંદળિયામાં મૂકીને જમણા હાથની ભુજા ઉપર અથરા ગળામાં ધારણ કરવાથી મનુષ્ય બધા પ્રકારના ઐશ્વર્યને પ્રાપ્ત કરે છે. ત્રણે લોકને વશીભૂત કરવા તે સક્ષમ બને છે. જેન ઘરમાં આ કવચ રહે છે તેના ઘરમાં લક્ષ્મી સ્થિરતાપૂર્વક વાસ કરે છે. જો કોઈ મનુષ્ય આ કવચ જાણ્યા વિના જ દેવી છિન્નમસ્તાની સાધના કરે છે, તે સાધક શસ્ત્રાઘાતને કારણે મૃત્યુનો ભોગ બને છે.

■ દેવ્યુવાચ

કથિતાશિછિન્નમસ્તાયા યાયા વિદ્યાઃ સુગોપિતાઃ ।
ત્વયા નાથેન જીવેશ શ્રુતાશ્ચાધિગતા મયા ॥
ઇદાનીં શ્રોતુમિચ્છામિ કવચં પૂર્વસૂચિતમ્ ।
ત્રૈલોક્યવિજયં નામ કૃપયા કથ્યતાં પ્રભો ॥

■ ભૈરવોવાચ

શૃણુ વક્ષ્યામિ દેવેશિ સર્વદેવ નમસ્કૃતે ।
ત્રૈલોક્યવિજયં નામ કવચં સર્વમોહનમ્ ॥
સર્વવિદ્યામયં સાક્ષાત્સુરાસુર જયપ્રદમ્ ।
ધારણાત્પઠનાદીત્રૈલોક્યવિજયી વિભુઃ ॥
બ્રહ્મા નારાયણો રુદ્રો ધારણાત્પઠનાદયઃ ।
કર્તા પાતા ચ સંહર્તા ભુવનાનાં સુરેશ્વરિ ॥
ન દેયં પરશિષ્યેભ્ય અભક્તેભ્યો વિશેષતઃ ।
દેયં શિષ્યાય ભક્તાય પ્રાણેભ્યોઽપ્યધિકાય ચ ॥

■ વિનિયોગ :

દેવ્યાશ્ચછિન્નમસ્તાયાઃ કવચસ્ય ચ ભૈરવઃ । ઋષિર્વિરાટ્ છન્દસ્તુ
દેવતાછિન્નમસ્તકા । ત્રૈલોક્યવિજયે મુક્તૌ વિનિયોગઃ પ્રકીર્તિતઃ ॥

अथ कवचम्

ॐ हूं कारो मे शिरः पातु छिन्नमस्ता बलप्रदा ।
 हीं हीं ऐं त्रक्षरी पातु भालं वक्त्रं दिगम्बरा ॥
 श्रीं हीं हूं ऐं दृशौ पातु मुण्डे कर्तृधरापि सा ।
 सा विद्या प्रणवाद्यन्ता श्रुतियुग्मं सदाऽयतु ॥
 वज्रवैरोचनीये हूं फट् स्वाहा च भुवादिकम् ।
 घ्राणं पातु छिन्नमस्ता मुण्डकर्तृविधारिणी ॥
 हूं फट् स्वाहा महाविद्या षोडशी ब्रह्मरूपिणी ।
 स्वपार्श्वे वर्णिनी चासृग्धारा पाययती मुदा ॥
 वदनं सर्वदा पातु छिन्नमस्ता स्वशक्तिका ।
 मुण्डकर्तृधरा रक्ता साधकाभीष्टदायिनी ॥
 वर्णिनी डाकिनीयुक्ता सापि मामभितोऽवत ।
 रामाद्या पातु जिह्वाञ्ज लज्जाद्या पातु कण्ठकम् ॥
 कूर्चाद्या हृदयं पातु वागाद्या स्तनयुग्मकम् ।
 रमया पुटिता विद्या पार्श्वे पातु सुरेश्वरी ॥
 मायमा पुटिता पातु नाभिदेशे दिगम्बरा ।
 कूर्चेन पुटिता देवी पृष्ठदेशं मदावतु ॥
 वाग्बीजपुटिता चैषा मध्य पातु सशक्तिका ।
 ईश्वरी कूर्चवाग्बीजैर्वज्र वैरोचनीय हूं ॥
 हूं फट् स्वाहा महाविद्या कोटिसूर्य समप्रभा ।
 छिन्नमस्ता सदा पायदूरुयुग्मं सशक्तिका ॥
 हीं हूं वर्णिनी जानुं श्रीं हीं च डाकिनी पदम् ।
 सर्वविद्यास्थिता नित्या सर्वाङ्गं मे सदावतु ॥
 प्राच्यां पायादेकलिङ्गा योगिनी पावकेऽवतु ।
 डाकिनी दक्षिणे पातु श्रीमहाभैरवी च माम् ॥
 नैऋत्यां सततं पातु भैरवी पश्चिमेऽवतु ।
 इन्द्राणी पातु वायव्येऽसितांगी पातु चोत्तरे ॥
 संहारिणी सदा पातु शिवकोणे सकर्तृका ।
 इत्यष्ट शक्तयः पान्तु दिग्विदिक्षु सकर्तृका ॥

क्रीं क्रीं क्रीं पातु सा पूर्वे हीं हीं मां पातु पावके ।
 हूं हूं पातु मरुत्कोणे स्वाहा पातु सदोत्तरे ॥
 महाकाली खड्गहस्ता रक्षःकोणे सदावतु ।
 तारा मायावधूः कूर्च फट्कारीयं महामनुः ॥
 खड्गकर्तृधरा चारा चोर्ध्वदिशं सदावतु ।
 हीं स्त्रीं हूं फट् च पाताले पातु चैकजटा सती ॥
 तारा तु सहिता खेऽव्यान्महानील सरस्वती ।
 इति ते कथितं देव्याः कवच मंत्रविग्रहम् ॥
 यद्धत्वा पठनाद्भीमः क्रोधाख्यो भैरवः स्मृतः ।
 सुरासुरमुनीन्द्राणां कर्ता हर्ता भवेत्त्वयम् ॥
 यस्याज्ञया मधुमती याति सा साधकालयम् ।
 भूतिन्याद्यश्च डाकिन्यो यक्षिण्याद्याश्च खेचराः ॥
 आज्ञा गृह्णन्ति तास्तस्य कवचस्य प्रसादतः ।
 एतदेव परं ब्रह्मकवचं मन्मुखोदितम् ॥
 देवीमभ्यर्च्य गन्धधर्मलेनैव पठेत्सकृत् ।
 सम्बत्सर कृतायास्तु पूजायाः फलमाप्नुयात् ॥
 भूर्जे विलिखितं चैतत्पुटिकां कञ्चनस्थिताम् ।
 धारयेद्दक्षिणे बाहौ कण्ठे वा यदि वान्यतः ॥
 सर्वेश्वर्ययुतो भूत्वा त्रैलोक्यं वशमानयेत् ।
 तस्य गेहे वसेत्लक्ष्मीर्वामी च वदनाम्बुजे ॥
 ब्रह्मास्त्रादीनि शस्त्राणि तद्गुप्तात्रेयान्ति सौम्यताम् ।
 इदं कवचमज्ञात्वा यो भजेच्छिन्नमस्तकाम् ।
 सोऽपि शस्त्र प्रहारेण मृत्युमाप्नोति सत्वरम् ॥

॥ इति श्री भैरवतंत्रे भैरवभैरवी संवादे त्रैलोक्य विजयं नाम्ना छिन्नमस्ता कवचम् ॥

૨૫.

છિન્નમસ્તા હૃદય સ્તોત્રમ્

દેવી છિન્નમસ્તાનું આ હૃદય સ્તોત્ર શત્રુઓનો નાશ કરનારું, પુણ્યફળ, આયુષ્ય, સ્વાસ્થ્યની સાથોસાથ મનોવાંછિત ફળ આપનારું છે. જે મનુષ્ય સવારમાં ઊઠીને દેવીના આ નામો છિન્નગ્રીવા, છિન્નમસ્તા, છિન્નમુંડધરા, અક્ષતા, સ્વક્ષા, ક્ષોદક્ષેમકરી, ક્ષોળીશાચ્છાદન ક્ષમા, વૈરોચની, વરારોહા, બલિદાન પ્રદર્ષિતા, પાદબ્જન, વાસુદેવ પ્રપૂજિતા, બલિપૂજિતના જપ કરે છે. તેના શત્રુઓનો નાશ થાય છે. છિન્નમસ્તાને આ બધાં નામ પ્રિય છે.

■ પાર્વત્યુવાચ

શ્રુતં પૂજાદિકં સમ્યગ્ભવદ્વત્રાબ્જ નિઃસૃતમ્ ।
હૃદયં છિન્નમસ્તાયાઃ શ્રોતુમિચ્છામિ સામ્પ્રતમ્ ॥

■ મહાદેવોવાચ

નાઘાવધિ મયા પ્રોક્તં કસ્યાપિ પ્રાણવલ્લભે ।
યત્ત્વયા પરિપૃષ્ટોઽહં વક્ષ્યે પ્રીત્યૈ તવ પ્રિયે ॥

■ વિનિયોગ :

ૐ અસ્ય શ્રીછિન્નમસ્તા હૃદયસ્તોત્રમંત્રસ્ય ભૈરવઋષિઃ, સમ્રાટછન્દઃ, છિન્નમસ્તા દેવતા, હૂં વીજં, ૐ શક્તિઃ, હ્રીં કીલકં શત્રુક્ષયકર્ણાર્થે પાટે વિનિયોગઃ ।

■ ઋષ્યાદિન્યાસ :

ૐ ભૈરવઋષયે નમઃ (શિરસિ)
સમ્રાટછન્દસે નમો (મુખે) ।
છિન્નમસ્તાદેવતાયૈ નમો (હૃદિ)
હૂં વીજાય નમો (ગુહ્યે) ।
શક્તયે નમઃ (પાદયોઃ) ।
હ્રીં કીલકાય નમો (નાભૌ) ।
વિનિયોગાય નમઃ (સર્વાંગે) ।

■ કરન્યાસ :

ૐ અંગુષ્ઠાભ્યાં નમઃ । ૐ હૂં તર્જનીભ્યાં નમઃ । ૐ હ્રીં મધ્યમાભ્યાં નમઃ । ૐ ઐ અનામિકાભ્યાં નમઃ । ૐ કર્ત્ત્વી કનિષ્ઠિકાભ્યાં નમઃ । ૐ હૂં કરતલકરપૃષ્ઠાભ્યાં નમઃ ।

■ षडङ्गन्यास :

ॐ हृदयाय नमः । ॐ हूं शिरसे स्वाहा । ॐ ह्रीं शिखायै वषट् । ॐ ऐं कवचाय हुम् । ॐ क्लीं नेत्रत्रयाय वौषट् । ॐ हूं अस्त्राय फट् ।

■ ध्यान :

रक्ताभां रक्तकेशी करकमल लसत्कर्तुकां कालकान्ति ।
विच्छिन्नात्मीयमुण्डासृगरुणवहुलोदग्रधारां पिबन्तीम् ॥
विघ्नाभ्रौघप्रचण्डश्वसनसमनिभां सेविता सिद्धसंघैः ।
पद्माक्षी छिन्नमस्तां छलकरदितिजच्छेदिनीं संस्मरामि ॥

अथ स्तोत्रम्

वन्देऽहछिन्नमस्तां तां छिन्नमुण्डधरां पराम् ।
छिन्नग्रीवोच्छटाच्छत्रां क्षौमवस्त्र परिच्छदाम् ॥
सर्वदा सुरसंघेन सेवितांग्रि सरोरुहाम् ।
सेवे सकलस्पत्यै छिन्नमस्तां शुभप्रदाम् ॥
यज्ञानां योगयज्ञाय या तु जाता युगे युगे ।
दानवान्तकारीं देवीछिन्नमस्तां भजामि ताम् ॥
वैरोचनीं वरारोहां वामदेव विवर्द्धिताम् ।
कोटिसूर्यप्रभां वन्दे विद्युद्वर्णाक्षि मण्डिताम् ॥
निजकण्ठोच्छलद्रक्त धारयाया मुहुर्मुहुः ।
योगिनीस्तु पर्यन्त्युग्रा तस्याश्चरणमाश्रये ॥
हूमित्येकाक्षरं मंत्रं यदीयं युक्तमानसः ।
यो जपेत्तस्य विद्वेषी भस्मतां याति तां भजे ॥
हूं स्वाहेति मनुं सम्यक्क्यः स्मरत्यर्तिमान्नरः ।
छिन्नति छिन्नमस्ता या तस्य बाधां नमामि ताम् ॥
यस्याः कटाक्षमात्रेण क्रूरभूतादयो द्रुतम् ।
दूरतः संपलायन्ते छिन्नमस्तां भजामि ताम् ॥
क्षितितल परिरक्षा क्षान्तरोषा सुदक्षा, ।
छलयुत खलकक्षाच्छेदने क्षान्तिलक्ष्या ॥

ક્ષિતિદિતિજસુપક્ષા	ક્ષોણિપક્ષાયશિક્ષા,	।
જયતુ જયતુ ચાક્ષા	છિન્નમસ્તારિભક્ષા	॥
કલિકલુષકલાનાં	કર્ત્તને	કર્તૃહસ્તા,
સુરકુવલયકાશા	મન્દભાનુપ્રકાશા	॥
અસુરકુલ	કલાપત્રાસિકા	ઽમ્લાનમૂર્તિ :
જયતુ જયતુ કાલી	છિન્નમસ્તા	કરાલી ॥
ભુવનભરણ	ભૂરિભ્રાજ	માનાનુભાવા,
ભવભવ	વિભવાનાં	ભારણોદ્ઘાતભૂતિ : ॥
દ્વિજકુલકમલાનાં	ભાસિની	ભાનુમૂર્તિર્ભવતુ ।
ભવતુ વાણી	છિન્નમસ્તા	ભવાની ॥
મમ રિપુગણમાશુ	છેતુમુગ્રં	કૃપાણં સપદિ,
છિન્નગ્રીવા	છિન્નમસ્તા	છિન્નમુણ્ડધરાઽક્ષતા ॥
ક્ષોદક્ષેમકરી	સ્વક્ષા	ક્ષોણીશાચ્છાદનક્ષમા ।
વૈરાંચની	વરારોહા	વલિદાન પ્રહર્ષિતા ॥
વલિપૂજિતા	પાદાબ્જા	વાસુદેવ પ્રપૂજિતા ।
ઇતિ દ્વાદશનામાનિ	છિન્નમસ્તા	પ્રિયાણિ ય : ॥
સ્મેરત્પ્રાતઃ	સમુત્થાય	તસ્ય નશ્યન્તિ શત્રવઃ ॥
યાં સ્મૃત્વા સન્તિ સઘ :	સકલસુરગણા :	સર્વદા સમ્પદાઢ્યા :
શત્રૂણાં સંઘમાહત્ય	વિશદવદના :	સ્વસ્થચિત્તા : શ્રયન્તિ ॥
તસ્યા સંકલ્પવન્તઃ	સરસિજચરણં	સતતં સંશ્રયન્તિ ।
સાઘ્યાશ્રીશાદિસેવ્યા	સુફલતુ સુતરા	છિન્નમસ્તા પ્રશસ્તા ॥
ઇદં હૃદયમજ્ઞાત્વા	હંતુમિચ્છતિ	યો દ્વિષમ્ ।
કથં તસ્યાચિરં	શત્રુર્નાશમેષ્યતિ	પાર્વતિ ॥
યદીચ્છેન્નાશનં	શત્રો :	શીઘ્રમેતત્પટેન્નર : ।
છિન્નમસ્તા પ્રસન્ના	હિ દદાતિ	ફલમીપ્સિતમ્ ॥
શત્રુપ્રશમનં	પુણ્યં	સમીપ્સિતફલ પ્રદમ્ ।
આયુરારોગ્યદં	ચૈવ	પઠતામ્ પુણ્યસાધનમ્ ॥

॥ ઇતિ શ્રીછિન્નમસ્તા હૃદય સ્તોત્રમ્ ॥

२६. प्रचण्डचण्डिका स्तवराज

आनन्दयित्रि परमेश्वरि वेदगर्भे मातः पुरन्दर पुरान्तर लब्धनेत्रे ।
 लक्ष्मीमशेषजगतां परिभावयन्तः सन्तो भजन्ति भवतीन्ध्र देशलब्धे ॥
 लज्जानुगां विमलविद्रुम कान्तिकान्ता कान्तानुरागरसिकाः परमेश्वरि त्वाम् ।
 ये भावयन्ति मनसा मनुजास्त एते सीमन्तिनीभिरनिशं परिभाव्यमानाः ॥
 मायामवीं निखिलपातक कोटिकूट विद्राविणीं भृशमसंशयिनी भजन्ति ।
 त्वां पद्मसुन्दरतनुं तरुणारुणास्या पाशांकुशाभयवराद्यकरां वराहैः ॥
 ते तर्ककर्कशयियः श्रुतिशास्त्र शिल्पैश्छंदोभिशोभितमुखाः सकलागमज्ञाः ।
 सर्वज्ञलब्धविभवाः कुमुदेन्दुवर्णा ये वाग्भवे च भवतीं परिभावयन्ति ॥
 वज्रप्रणुत्र हृदयासमयद्रुहस्ते वैरोचने मदनमन्दिर गास्यमातः ।
 मायादयानुगतविग्रहभूषिताऽसि दिव्यास्त्रवद्विवनितानुगताऽसि धन्ये ॥
 वृत्तत्रयाष्ट दलवद्विपुरः सरस्य मार्तण्डमण्डलतां परिभावयन्ति ।
 ये वद्विकूटसदृशीं मणिपूरकान्तस्ते वैरोचने मदनमन्दिर गास्यमातः ॥
 मायादयानुगतविग्रहभूषिताऽसि दिव्यास्त्रवद्विवनितानुगताऽसि धन्ये ।
 वृत्तत्रयाष्ट दलवद्विपुरः सरस्य मार्तण्डमण्डलतां परिभावयन्ति ॥
 ये वद्विकूटसदृशीं मणिपूरकान्तस्ते कालकंटकविडम्बनचञ्चवः स्युः ।
 कालागुरु भ्रमरचन्दनकुण्डगोलखडैरनंग मदनोद्भवादनीभिः ॥
 सिंदूरकुंकुमपटीरहिमैर्विधाय सन्मण्डलं तदुपरीह यजेन्मृडानीम् ।
 चन्नतडिन्मिहिरकोटिकरां विचेलामुद्यत्कबन्धरुधिरां त्रिभुजां त्रिनेत्राम् ॥
 वामे विकीर्णकचशीर्षकरे परे तामीडे परं परमकर्तृकया समेताम् ।
 कामेश्वरांगनिलयां कलया सुधांशोर्विभ्राजमानहृदयामपरे स्मरन्ति ॥
 सुप्ताहिराजसदृशीं परमेश्वरस्थां त्वामद्रिरारजतनये च समानमानाः ।
 लिंगत्रयो परिगतामपि वद्विचक्रपीठानुगां सरसिजासन सन्निविष्टाम् ॥
 सुप्ताम्प्रबोध्य भवतीं मनुजा गुरुक्तहंकार वायुवशिभिर्मनसा भजन्ति ।
 शुभ्रासि शान्तिक कतासु तथैव पीता स्तम्भे रिपोरथ च शुभ्रतरासि मातः ॥
 उच्चटनेष्यसित कर्मसुकर्मणि त्वं संसेव्यसे स्फटिककान्तिरनन्तचारे ।
 त्वामुत्पलैर्मधुयुतैर्मधुनोपनीतैर्गव्यैः पयोविलुलितैः शतमेव कुण्डे ॥
 साज्यैश्चतोषयति यः पुरुषस्त्रिसंध्यं षण्मासतो भवति शक्रसमो हि भूमौ ।
 जाग्रत्स्वपन्नपि शिवे तव मंत्रराजमेवं विचिन्तयति यो मनसाविधिज्ञः ॥

સંસારસાગર સમુદ્ધરણે વહિત્રં ચિત્રં ન ભૂતજનનેષિ જગત્સુ પુસઃ ॥

ઇયં વિદ્યા વન્ધ્યા હરિહર વિરંચિ પ્રભૃતિભિઃ ।

પુરાતેરન્તઃ પુરમિદમગમ્યં પશુજનૈઃ ॥

સુધામન્દાનન્દૈઃ પશુપતિ સમાન વ્યસનિભિઃ ।

સુધાસેઞ્યૈઃ સદ્ધિર્ગુરુચરણ સંસારચતુરૈઃ ॥

કુણ્ડે વા મણ્ડલે વા શુચિરથ મનુના ભાવયત્યેવ મંત્રી ।

સંસ્થાપ્યોચ્ચૈર્જુહોતિ પ્રસવ સુફલદૈઃ પદ્મપાલાશકાનામ્ ॥

હેમં ક્ષીરૈસ્તિલૈર્વા સમધુકકુસુમૈર્માલતીવન્ધુ- ।

જાતીશ્ચેતૈરથ્થંસકાનામપિવરસમિધા સંપદે સર્વસિદ્ધયૈ ॥

અન્ધઃ સાજ્યં સમાસં દધિયુતમથ વા યોન્વહં યામિનીનાં ।

મધ્યે દેઙ્ગેદદાતિ પ્રભવતિ ગૃહણા શ્રીરમુષ્યાવખંડા ॥

આજ્યં માસં સરક્તં તિલયુતમથ વા તણ્ડુલં પાયસં વા ।

હુત્વા માસં ત્રિસંધ્યં સ ભવતિ મનુજોભૂતિભિર્ભૂતનાથઃ ॥

ઇદં દેવ્યા સ્તત્રં પઠતિ મનુજો યસ્ત્રિસમયં ।

શુચિર્ભૂત્વા વિશ્વે ભવતિ ધનદો વાસવસમઃ ॥

વશા ભૂપાઃ કાન્તા નિખિલ રિપુહન્તુઃ સુરગણા ।

ભવન્ત્યુચ્ચૈવાયો યદિહ નનુ માસૈસ્ત્રિભિરપિ ॥

॥ ઇતિ પ્રચળ્ડ ચળ્ડિકા સ્તવરાજ સંપૂર્ણમ્ ॥

ૐ ૐ ૐ

૨૭. અષ્ટોત્તર શતનામ સ્તોત્રમ્

છિન્નમસ્તા અષ્ટોત્તર શતનામ સ્તોત્રનો નિત્યનિયમ ભક્તિભાવપૂર્વક ત્રણવાર પાઠ કરવાથી મારણ, મોહન, ઉચ્ચાટન, સંતબન આદિ તંત્રોક્ત પટ્કર્મોની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. આ ગુપ્તાતિગુપ્ત સ્તોત્ર છે. જો મનુષ્ય સામાન્યરૂપે પણ આનો નિત્ય પાઠ કરે તો તેના શત્રુઓ અવશ્ય પરાજયના ભોગ બને છે અર્થાત્ પાઠ કરનાર સાધક સર્વત્ર વિજયી બને છે.

■ પાર્વત્યુવાચ

નામ્નાં સહસ્રં પરમં છિન્નમસ્તાપ્રિયં શુભમ્ ।

કથિતં ભવતા શમ્ભોસઘઃ શત્રુનિકૃન્તનમ્ ॥

पुनः पृच्छाम्यहं देव कृपां कुरु ममोपरि ।
सहस्रनाम पाठेन अशक्तो यः पुमान् भवेत् ॥
तेन किं पठयते नाथ तन्मे ब्रूहि कृपामय ।

■ सदाशिवोवाच

अष्टोत्तरशतं नाम्नां पठयते तेन सर्वदा ।
सहस्रनामपाठस्य फलं प्राप्नोति निश्चतम् ॥

■ विनियोगः

ॐ अस्य श्रीछिन्नमस्ताष्टोत्तर शतनामस्तोत्रमंत्रस्य सदाशिव ऋषिरनुष्टुप्छन्दः,
श्रीछिन्नमस्ता देवता मम सकलसिद्धिप्राप्तये पाठे विनियोगः ।

अथ अष्टोत्तर शतनाम

ॐ छिन्नमस्ता महाविद्या महाभीमा महोदरी ।
चण्डेश्वरी चण्डमाता चण्डमुण्ड प्रभञ्जिनी ॥
महाचण्डा चण्डरूपा चण्डिका चण्डखण्डिनी ।
क्रोधिनी क्रोधजननी क्रोधरूपा कुहूः कला ॥
कोपातुरा कोपयुता कोपसंहारकारिणी ।
वज्रवैरोचनी वजा वज्रकल्पा च डाकिनी ॥
डाकिनी कर्मनिरता डाकिनी कर्मपूजिता ।
डाकिनी सङ्गनिरता डाकिनी प्रेमपूरिता ॥
खट्वाङ्गधारिणी खर्वा खड्गखर्परधारिणी ।
प्रेतासना प्रेतयुता प्रेतसङ्ग विहारिणी ॥
छिन्नमुण्डधरा छिन्नचण्डविद्या च चित्रिणी ।
घोररूपा घोरदृष्टिघोररावा धनोदरी ॥
योगिनी योगनिरता जपयज्ञ परायणा ।
योनिचक्रमयी योनियोनि चक्रप्रवर्तिनी ॥
योनिमुद्रा योनिगम्या योनियंत्र निवासिनी ।
यंत्ररूपा यंत्रमयी यंत्रेशी यंत्रपूजिता ॥
कीर्त्याकपर्दिनी काली कङ्काली कलकारिणी ।
आरक्ता रक्तनयना रक्तपान परायणा ॥

भवानी भूतिदा भूतिभूतिदात्री च भैरवी ।
 भैरवाचारनिरता भूतभैरव सेविता ॥
 भीमा भीमेश्वरी देवी भीमनादपरायण ।
 भवाराध्या भवनुता भवसागरतारिणी ॥
 भद्रकाली भद्रतनुर्भद्ररूपा च भद्रिका ।
 भद्ररूपा महाभद्रा सुभद्रा भद्रपालिनी ॥
 सुभव्या भव्यवदना सुमुखी सिद्धसेविता ।
 सिद्धिदा सिद्धिनिवहा सिद्धासिद्ध निषेविता ॥
 शुभदा सुभगा शुद्धा शुद्धसत्त्वा शुभावहा ।
 श्रेष्ठ दृष्टिमयी देवी दृष्टिसंहारकारिणी ॥
 शर्वाणी सर्वणा सर्वा सर्वमङ्गलकारिणी ।
 शिवा शान्ता शान्तिरूपा मृडानी मदनानुरा ॥
 इति ते कथितं देवि स्तोत्रं परम दुर्लभम् ।
 गुह्याद्गुह्यतरं गोप्यं गोपनीयं प्रयत्नतः ॥
 किमत्र बहुनोक्तेन त्वदग्रे प्राणवल्लभे ।
 मारणं मोहनं देवि ह्युच्चाटनमतः परम् ॥
 स्तम्भनादिक कर्माणि ऋद्धयः सिद्धयोऽपि च ।
 त्रिकाल पठनादस्य सर्वेः सिद्धयन्त संशयम् ॥
 महोत्तमं स्तोत्रमिदं वरानने मयेरितं नित्यमनन्यबुद्धयः ।
 पठन्ति ये भक्तियुता नरोत्तमा भवेन्नतेषां रिपुभिः पराजयः ॥

२८. छिन्नमस्ता द्वादशनाम स्तोत्र

ॐ छिन्ना छिन्नमस्ता छिन्नमुण्डधरा क्षता ।
 क्षोद-क्षेमकरी स्वक्षा क्षोणीशाच्छादन क्षमा ॥
 वैरोचनी वरारोहा बलिदान - प्रहर्षिता ।
 वसि-पूजित-पादाब्जा वासुदेव - प्रपूजिता ॥
 इति द्वादश - नामानि छिन्नमस्ता - प्रियाणि च ।
 स्मरेत् प्रातः समुत्थाय तस्य नश्यन्ति शत्रवः ॥

૨૧.

પ્રચંડચંડિકા સહસ્ત્રનામ સ્તોત્રમ્

વિશ્વસાર તંત્રમાં વર્ણિત આ સહસ્ત્રનામ સ્તોત્ર અદ્ભુત પ્રભાવવાળું છે. જે સાધક અર્ધરાત્રિમાં પોતાના કેશ ખુલ્લા કરીને શ્રદ્ધાભાવથી સાનો એકાન્તમાં નિત્ય પાઠ કરે છે. તથા પાઠ કરતા પહેલાં છિન્નમસ્તાનું પૂજન કરે છે, તે છ માસમાં જ છિન્નમસ્તાના મંત્રને સિદ્ધ કરે છે. જે મનુષ્ય આને બાહુ ઉપર ધારણ કરે છે. તેને મહાસિદ્ધ લાભ થાય છે. એમાં લેશ માત્ર શંકાને કારણ નથી.

આઠમ અથવા કોઈપણ દિવસે અર્ધરાત્રિ બાદ જે મનુષ્ય ચાર રસ્તા ભેગા થતા હોય ત્યાં માંસ બલિ આપીને આનો પાઠ કરે છે. તેને ત્રણ માસમાં દેવીને સાક્ષાત્કાર થાય છે. ધ્યાન રહે એ વાત કે - પૂજનાદિ ક્રમમાં ઋણ કહેવા પામે.

■ દેવ્યુવાચ

વદ દેવ મહાદેવ સર્વશાસ્ત્ર વિદાંવર ।
 કૃપાં કુરુ જગન્નાથ કથયસ્વ મમ પ્રભો ॥
 પ્રચંડચંડિકા દેવી સર્વલોક હિતૈષિણી ।
 તસ્યાશ્ચ કથિતં સર્વ સ્તવં ચ કવચાદિકમ્ ॥
 ઇદાનીં છિન્નમસ્તાયા નામ્નાં સહસ્ત્રકં શુભમ્ ।
 ત્વ પ્રકાશય મે દેવ કૃપયા ભક્તવત્સલ ॥

■ શિવોવાચ

શ્રુણુ દેવિ પ્રવક્ષ્યામિ છિન્નાયાઃ સુમનોહરમ્ ।
 ગોપનીયં પ્રયત્નેન યદીચ્છેદાત્મનોહિતમ્ ॥
 ન વક્તવ્યં ચ કુત્રાપિ પ્રાણૈઃ કણ્ઠગતૈરપિ ।
 તચ્છૃણુષ્વ મહેશાનિ સર્વં તત્કથયામિ તે ॥
 વિના પૂજાં વિના ધ્યાનં વિના જાપ્યેન સિદ્ધયતિ ।
 વિના ધ્યાનં તથા દેવિ વિના ભૂતાદિશોધનમ્ ॥
 પઠનાદ્દેય સિદ્ધિઃ સ્યાત્સત્યં સત્યં વરાનને ।
 પુગ કૈલાસશિખરે સર્વદસમાલયે ॥
 પગ્નિપ્રચ્છ કથિતં તથા શ્રુણુ વરાનને ॥

■ વિનિયોગ

ૐ અસ્ય શ્રીપ્રચંડચંડિકા સહસ્ત્રનામસ્તોત્રસ્ય ભૈરવઋષિઃ સમ્રાટ્ છન્દઃ,
 પ્રચંડચંડિકા દેવતા, ધર્માર્થકામ મોક્ષાર્થે પાઠે વિનિયોગઃ ।

અથ સહસ્ત્રનામ

ૐ	પ્રચંડચંડિકા	ચંડા	ચંડદૈત્યવિનાશિની	।
ચામુણ્ડા	ચ	સુચંડા	ચ	ચપલા ચારુદેહિની ॥
લલજ્જિહ્વા	ચલદ્રક્તા	ચારુચન્દ્રનિભાનના		।
ચકોરાક્ષી	ચંડનાદા	ચઞ્ચલા	ચ	મનોન્મદા ॥
ચેતના	ચિતિસંસ્થા	ચ	ચિત્કલા	જ્ઞાનરૂપિણી ।
મહાભયઢૂરી	દેવી	વરદાભયધારિણી		॥
ભવાઢ્યા	ભવરૂપા	ચ	ભવબન્ધવિમોચિની	।
ભવાની	ભુવનેશી	ચ	ભવસંસારતારિણી	॥
ભવાઢ્ધિર્ભવમોક્ષા	ચ	ભવબન્ધવિમોચિની		।
ભાગીરથી	ભગસ્થા	ચ	ભાગ્યભોગ્ય	પ્રદાયિની ॥
કમલા	કામદા	દુર્ગા	દુર્ગબન્ધવિમોચિની	।
દુર્દર્શના	દુર્ગરૂપા	દુર્જેયા	દુર્ગનાશિની	॥
દીનદુઃખહરા	નિત્યા	નિત્ય	શોકવિનાશિની	।
નિત્યાનન્દમયી	દેવી	નિત્યં	કલ્યાણકારિણી	॥
સર્વાર્થસાધનકરી	સર્વસિદ્ધિ	સ્વરૂપિણી		।
સર્વક્ષભણ	શક્તિશ્ચ	સર્વવિદ્રાવિણી	પરા	॥
સકલા	નિષ્કલા	સિદ્ધા	કલાતીતા	કલામયી ।
કુલજ્ઞા	કુલરૂપા	ચ	ચક્ષુરાનન્દદાયિની	॥
કુલીના	સામરૂપા	ચ	કામરૂપા	મનોહરા ।
કમલસ્થા	કઞ્જમુખી	કુઞ્જરેશ્વર્યદાયિની		॥
કુલરૂપા	કોટરાક્ષી	કમલૈશ્વર્યદાયિની		।
કુન્તી	કકુઢિની	કુલ્લા	કુરુકુલ્લા	કરાલિકા ॥
કામેશ્વરી	કામમાતા	કામતાપવિમોચિની		।
કામરૂપા	કામસત્ત્વા	કામકૌતુકકારિણી		॥
કારુણ્યહૃદયા	ક્રીં	ક્રીં	મંત્રરૂપા	ચ કોટરા ।
કૌમોદકી	કુમુદિની	કૈવલ્યા	કુલવાસિની	॥
કેશવી	કેશવારાઢ્યા	કેશિદૈત્યનિષ્પૃદિની		।
ક્લેશહા	કરાલી	ચ	કરાલાસ્થા	ક્લેશસઙ્ગવિનાશિની ॥

कराली च करालास्या करालासुरनाशिनी ।	
करालचर्मासिधरा करालकलनाशिनी ॥	
कङ्किनी कङ्कनिरता कपालवरधारिणी ।	
खड्गहस्ता त्रिनेत्रा च चण्डमुण्डसिधारिणी ॥	
खलहा खलहन्त्री च क्षरन्ती खगता सदा ।	
गङ्गागौतमपूज्या च गौरीगंधर्ववासिनी ॥	
गन्धर्वा गणाराध्या गणा गन्धर्वसेविता ।	
गणत्कारगणा देवी निगुर्णा च गुणात्मिका ॥	
गुणता गुणदात्री च गुणगौरवदायिनी ।	
गणेशमाता गम्भीरा गणना ज्योतिकारिणी ॥	
गौराङ्गी च गयागम्यागौतम स्थानवासिनी ।	
गदाधरप्रिया ज्ञेया ज्ञानगम्या गुहेश्वरी ॥	
गायत्री च गुणवती गुणातीता गुणेश्वरी ।	
गणेशजननी देवी गणेशवरदायिनी ॥	
गणाध्यक्षनुता नित्या गणाध्यक्ष प्रपूजिता ।	
गिरीशरमणी देवी गिरीशपरिवन्दिता ॥	
गतिदा गतिहा गीता गौतमी गुरुसेविता ।	
गुरुपूज्या गुरुयुता गुरुसेवनतत्परा ॥	
गन्धद्वारा च गन्धाढ्य गन्धकारिणी ।	
गीर्वाणपतिसम्पूज्या गीर्वाणपतितुष्टिदा ॥	
गीर्वाणाधीशसंसेव्या गीर्वाणाधीश हर्षदा ।	
गानशक्तिगानगम्या गानशक्तिप्रदायिनी ॥	
गानविद्या गानसिद्ध गानसन्तुष्टमानसा ।	
गानातीता गानगीता गानहर्ष प्रपूरिता ॥	
गन्धर्वपतिसंहृष्टा गन्धर्वगुणपूजिता ।	
गन्धर्वगणकुशला गन्धर्वगणपूजिता ॥	
गन्धर्वगणनिरता गन्धर्वगणभूषिता ।	
घर्घरा घोररूपा त घोरघुर्घुरनादिनी ॥	
धर्मबिन्दुसमुद्भता धर्मबिन्दुस्वरूपिणी ।	
घण्टारवा घनरवा घनरूपा घनोदरी ॥	

ઘોરસત્ત્વા	ઘઘનદા	ઘણ્ટાનાદવિનોદિની	
ઘોરચાણ્ડાલિની	ઘોરા	ઘોરચણ્ડવિનાશિની	
ઘોરદાનવદમની		ઘોરદાનવનાશિની	
ઘોરકર્માદિરહિતા		ઘોરકર્મનિષેવિતા	
ઘોરતત્ત્વમયી	દેવી	ઘોરતત્ત્વવિમોચિની	
ઘોરકર્માદિરહિતા		ઘોરકર્માદિપૂરિતા	
ઘોરકર્માદિનિરતા		ઘોરકર્મપ્રવર્દિની	
ઘોરભૂતપ્રમથિની		ઘોરવેતાલનાશિની	
ઘોરદાવાગ્નિદમની		ઘોરશત્રુનિષૂદિની	
ઘોરમંત્રયુતા	ચૈવ	ઘોરમંત્રપ્રપૂજિતા	
ઘોરમંત્રમનોભિજ્ઞા		ઘોરમંત્રફલપ્રદા	
ઘોરમંત્રનિધિશ્ચૈવ		ઘોરમંત્રકૃતાસ્પદા	
ઘોરમંત્રેશ્વરી	દેવી	ઘોરમંત્રાર્થમાનસા	
ઘોરમંત્રાર્થતત્ત્વજ્ઞા		ઘોરમંત્રાર્થપારગા	
ઘોરમંત્રાર્થવિભવા		ઘોરમંત્રાર્થવોદિની	
ઘોરમંત્રાર્થનિચયા		ઘોરમંત્રાર્થજન્મભૂ :	
ઘોરમંત્રજપરતા :		ઘોરમંત્રજપોઘતા	
ઙ કારવર્ણનિલયા	ઙ	કારાક્ષરમણ્ડિતા	
ઙ કારાપરરૂપા	ચ	ઙ કારાક્ષરૂપિણી	
ચિત્રરૂપા	ચિત્રનાડી	ચારુકેશી	ચલપ્રભા
ચઞ્ચલા	ચઞ્ચલાકાર	ચારૂરૂપા	ચ ચણ્ડિકા
ચતુર્વેદમયી	ચણ્ડા	ચણ્ડાલગણ	મણ્ડિતા
ચાણ્ડાલચ્છેદિની		ચણ્ડતપોનિર્મૂલકારિણી	
ચતુર્ભુજા	ચણ્ડરૂપા	ચણ્ડમુણ્ડવિનાશિની	
ચન્દ્રિકા	ચન્દ્રકીર્તિશ્ચ	ચન્દ્રકાન્તિસ્તથૈવ	ચ
ચન્દ્રાસ્યા	ચન્દ્રરૂપા	ચ ચન્દ્રમોલિસ્વરૂપેણી	
ચન્દ્રમૌલિપ્રિયા	ચન્દ્રમોલિ	સન્તુષ્ટમાનસા	
ચકોરવન્ધુમળી		ચકોરવન્ધુપૂજિતા	
ચક્રરૂપા	ચક્રમયી	ચક્રાકાર	સ્વરૂપિણી
ચક્રપાણિપ્રિયા	ચક્રપાણિ	પ્રીતિપ્રદાયિની	

चक्रपाणिरसाभिज्ञा	चक्रपाणिवरप्रदा	।
चक्रपाणिवरोन्मत्ता	चक्रपाणिस्वरूपिणी	॥
चक्रपाणीश्वरी नित्यं	चक्रपाणि नमस्कृता	।
चक्रपाणिसमुद्भूता	चक्रपाणिगुणास्पदा	॥
चन्द्रावली चन्द्रवती	चन्द्रकोटिसमप्रभा	।
चन्द्रनार्चित पादाब्जा	चन्दनान्वितमस्तका	॥
चारुकीर्तिश्चारुनेत्रा	चारुचन्द्रफिभूषणा	।
चारुभूषा चारुवेषा	चारुवेषप्रदायिनी	॥
चारुभूषा भूषिताङ्गी	चतुर्वकावरप्रदा	।
चतुर्वका समाराध्या	चतुर्वक्त्र समाश्रिता	॥
चतुर्वक्त्रचतुर्वाहा	चतुर्थी च चतुर्दशी	।
चित्रा चर्मण्वती चैत्री	चन्द्रभागा च चम्पका	॥
चतुर्दशयमाकारा	चतुर्दशयमानुगा	।
चतुर्दशयमप्रीता	चतुर्दशयमप्रिया	॥
छलस्था छिद्ररूपा च छद्मदा	छद्मराजिका	।
छिन्नमस्ता तथा छिन्ना	छिन्नमुण्डविधारिणी	॥
जयदा जयरूपा च जयन्ती	जयोमोहिनी	।
जया जीवनसंस्था च जालन्धरनिवासिनी		॥
ज्वालामुखी ज्वालदात्री	जाज्वल्यदहनोपमा	।
जगद्वन्धा जगत्पूज्या	जगत्त्राणपरायणा	॥
जगती जगदाधारा	जन्ममृत्यु जरापहा	।
जननी जन्मभूमिश्च	जनम्दा जयशालिनी	॥
ज्वररोगहरा ज्वाला	ज्वालामालाप्रपूरिता	।
जम्भारातीश्वरी	जम्भारातिवैभवकारिणी	॥
जम्भारातिस्तुता	जम्भाराति शत्रुनिषूदिनी	।
दयदूर्गा जयाराध्या	जयकाली जयेश्वरी	॥
जयतारा ज्यातीता	जयशङ्करवल्लभा	।
जयदा जह्नुतनया	जलधित्रासकारिणी	॥
जलधिव्याधिदमनी	जलधिज्वरनाशिनी	।
जंगमेशी लङ्घ्यहरा	जाड्यसंघनिवारिणी	॥

जाड्यग्रस्तजनातीता	जाड्यरोगनिवारिणी	
जन्मदात्री जन्महर्त्री	जयघोष समन्विता	
जपयोग समायुक्ता	जपयोग विनोदिनी	
जययोगप्रिया जाय्या	जपातीता जयस्वना	
जायाभावस्थिता जाया	जायाभावप्रपूरिणी	
जपाकुसुम संकाशा	जपाकुसुम पूजिता	
जपाकुसुमसम्प्रीता	जपा कुसुममण्डिता	
जपाकुसुवन्दासा	जपाकुसुमरूपिणी	
जमदग्निस्वरूपा च	जानकी जनकात्मजा	
झावात प्रमुक्ताङ्गी	झोरझंकारवासिनी	
झंकारकारिणी झंझावातरूपा	च झंकारी	
टकाराणुस्वरूपा च	टंकारनादिनी	
टंकारी टकुवाणी च	ठकाराक्षररूपिणी	
डिण्डिमा च तथा डिम्भा	डिण्डुडिण्डिमनादिनी	
ढक्कामयी ढिलमयी	नृत्यशब्दा विलासिनी	
ढक्का ढक्केश्वरी	ढक्काशब्दरूपा तथैव च	
ढक्कानादप्रिया	ढक्कानाद सन्तुष्टमानसा	
णकारा णाक्षरमयी	णाक्षरादिस्वरूपिणी	
त्रिपुरा त्रिपुरमयी	त्रिशक्तिस्त्रिगुणात्मिका	
तामसी च त्रिलोकेशी	त्रिपुरा च त्रयीश्वरी	
त्रिविद्या च त्रिरूपा च	त्रिवेदा च त्रिरूपिणी	
तारिणी तरला तारा	तारकारि प्रपूजिता	
तारकारि समाराध्या	तारकारि वरप्रदा	
तारकारि प्रसूस्तन्वी	तरुणी तरलप्रभा	
त्रिरूपा च त्रिपुरगा	त्रिशूलवरधारिणी	
त्रिशूलिनी तन्त्रमयी	तन्त्रशास्त्र विशारदा	
तन्त्ररूपा तपोमूर्तिस्तन्त्रमंत्र	स्वरूपिणी	
तडित्तडिल्लताकारा	तत्त्वज्ञान प्रदायिनी	
तत्त्वज्ञानेश्वरी देवी	तत्त्वज्ञान प्रमोदिनी	

ત્રયીમયી	ત્રયીસેવ્યા	ત્ર્યક્ષરી	ત્ર્યક્ષરેશ્વરી	॥
તાપવિધ્વંસિની	તાપસંઘ	નિર્મૂલકારિણી		।
ત્રાસકર્ત્રી	ત્રાસહર્ત્રી	ત્રાસદાત્રી	ચ ત્રાસહા	॥
તિથીશા	તિથિરૂપા	ચ તિથિસ્થા	તિથિપૂજિતા	।
તિલોત્તમા	ચ તિલદા	તિલપ્રીતા	તિલેશ્વરી	॥
ત્રિગુણા	ત્રિગુણાકારા	ત્રિપુરી	ત્રિપુરાત્મિકા	।
ત્રિકુટા	ત્રિકુટાકારા	ત્રિકૂટાચલમધ્યગા		॥
ત્રિજટા	ચ ત્રિનેત્રા	ચ ત્રિનેત્રવરસુન્દરી		।
તૃતીયા	ચ ત્રિવર્ષા	ચ ત્રિવિદ્યા	ત્રિમતેશ્વરી	॥
ત્રિકોણસ્થા	ત્રિકોણેશી	ત્રિકોણયંત્ર	મધ્યગા	।
ત્રિસંધ્યા	ચ ત્રિસંધ્યાર્ચા	ત્રિપદા	ત્રિપદાસ્પદા	॥
સ્થાનસ્થિતા	સ્થલસ્થા	ચ ધન્યસ્થલાનિવાસિની		।
થકારાક્ષરરૂપા	ચ સ્થૂલરૂપા	તથૈવ	ચ	॥
સ્થૂલહસ્તા	તથા સ્થૂલા	સ્થૈર્યરૂપ	પ્રકાશિની	।
દુર્ગા	દુર્ગાર્તિહન્ત્રી	ચ દુર્ગવન્ધવિમોચિની		॥
દેવી	દાનવસંહન્ત્રી	દનુજેષ્ઠનિષૂદિની		।
દારાપત્યપ્રદા	નિત્યા	શંકરાદ્વાગધારિણી		॥
દિવ્યાઙ્ગી	દેવમાતા	ચ દેવદુષ્ટવિનાશિની		।
દીનદુઃખહરા	દીનતાપ	નિર્મૂલકારિણી		॥
દીનમાતા	દીનસેવ્યા	દીનદમ્ભવિનાશિની		।
દનુજધ્વંસિની	દેવી	દેવકી	દેવવલ્લભા	॥
દાનવારિ	પ્રિયાદીર્ઘા	દાનવારિ	પ્રપૂજિતા	।
દીર્ઘસ્વરા	દીર્ઘતનુર્દીર્ઘ	દુર્ગતિનાશિની		॥
દીર્ઘનેત્રા	દીર્ઘચશુર્દીર્ઘકેશીં	દિગમ્બરા		।
દિગમ્બર	પ્રિયાદાન્તા	દિગમ્બરરસ્વરૂપિણી		॥
દુઃખહીના	દુઃખહરા	દુઃખસાગરતારિણી		।
દુઃખદારિદ્ર્યશમની	દુઃખદારિદ્રેયકારિણી			॥
દુઃખદા	દુસ્સદા	દુષ્ટખણ્ડનૈક	સ્વરૂપિણી	।
દેવવામા	દેવસેવ્યા	દેવશક્તિ	પ્રદાયિની	॥
દામિની	દામિનીપ્રીતા	દામિની	શતસુન્દરી	।

દામિની	શતસંસેવ્યા	દામિની	દામભૂષિતા	॥
દેવતાભાવ	સન્તુષ્ટા	દેવતાશત	મધ્યગા	।
દયાર્દ્રા	ચ	દયારૂપા	દયાદાનપરાયણા	॥
દયાશીલા	દયાસારા	દયાસાગરસંસ્થિતા		।
દશવિદ્યાત્મિકા	દેવી	દશવિદ્યાસ્વરૂપિણી		॥
ધરણી	ધનદા	ધાત્રી	ધન્યપરાશિવા	।
ધર્મરૂપા	ધનિષ્ઠા	ચ	ધૈર્યા	ચ
ધર્મરાજેશ્વરી	ધર્મકર્મરૂપા	ધનેશ્વરી		।
ધનુર્વિદ્યા	ધનુર્ગમ્યા	ધનુર્ધરવરપ્રદા		॥
ધર્મશીલા	ધર્મલીલા	ધર્મકર્મ	વિવર્જિતા	।
ધર્મદા	ધર્મનિરતા	ધર્મપાલખણ્ડલચંડી		॥
ધર્મેશીધર્મરૂપા	ચ	ધર્મરાજવરપ્રદા		।
ધર્મિણી	ધર્મગેહસ્થા	ધર્માધર્મસ્વરૂપિણી		॥
ધનદા	ધનદપ્રીતા	ધનધાન્યસમૃદ્ધિદા		।
ધનધાન્યસમૃદ્ધિસ્થા		ધનધાન્યવિનાશિની		॥
ધર્મનિષ્ઠા	ધર્મધીરા	ધર્મમાર્ગરતા	સદા	।
ધર્મવીજકૃતસ્થાના		ધર્મવીજસુરક્ષિણી		॥
ધર્મવીજેશ્વરી	ધર્મવીજરૂપા	ચ	ધર્મગા	।
ધર્મવીજસમુદ્ભૂતા		ધર્મવીજસમાશ્રિતા		॥
ધરાધરપતિપ્રાણા		ધરાધરપતિસ્તુતા		।
ધરાધરેન્દ્રતનુજા		ધરાધરેન્દ્રવન્દિતા		॥
ધરાધરેન્દ્રગેહસ્થા		ધરાધરેન્દ્રપાલિની		।
ધરાધરેન્દ્ર	સર્વાર્તિનાશિની	ધર્મપાલિની		॥
નવીના	નિર્માલા	નિત્યા	નાગરાજપ્રપૂજિતા	।
નાગેશ્વરી	નાગમાતા	નાગકન્યા	ચ	નગ્નિકા
નિર્લેપા	નિવિકલ્પા	ચ	નિર્લોભા	નિરુપદ્રવા
નિરાહારા	નિરાકાર	નિરજ્જનરૂપિણી		॥
નાગિની	નાગવિભવા	નાગરાજપરિસ્તુતા		।
નાગરાજગુણજ્ઞા	ચ	નાગરાજસુખપ્રદા		॥

નાગલોકગતા	નિત્ય	નાગલોકનિવાસિની	।
નાગલોકેશ્વરી	નાગભાગિની	નાગપૂજિતા	॥
નાગમધ્યસ્થિતા	નાગમોહ	સંકોભદાયિની	।
નૃત્યપ્રિયા	નૃત્યવતી	નૃત્યગીતાપરાયણ	॥
નૃત્યેશ્વરી	નર્તકી	ચ નૃત્યરૂપા	નિરાશ્રયા ।
નારાયણી	નરેનસ્થા	નરમુળ્ડાસ્થિમાલિની	॥
નરમાંસપ્રિયા	નિત્યા	નરરક્તપ્રિયા	સદા ।
નરરાજેશ્વરી	નારીરૂપા	નારીસ્વરૂપિણી	॥
નારીગણાર્ચિતા	નારીમધ્યગા	નૂતનામ્બરા	।
નર્મદા	ચ નદીરૂપા	નદીસંગમસંસ્થિતા	॥
નર્મદેશ્વર	સમ્પ્રીતા	નર્મદેશ્વર રૂપિણી	।
પદ્માવતી	પદ્મમુખી	પદ્મકિઞ્જલ્કવાસિની	॥
પદુવસ્ત્ર	પરીધાના	પદ્મરાગ	વિભૂષિતા ।
પરમા	પ્રીતિદા નિત્યા	પ્રેતાસનનિવાસિમી	॥
પરિપૂર્ણ	રસોન્મત્તા	પ્રેમવિહ્વલ	વલ્લભા ।
પવિત્રા	વનિ : પૂતા	પ્રેયસીપરમાત્મિકા	॥
પ્રિયવ્રત	નિત્યા	પરમપ્રેમદાયિની	।
પુષ્પપ્રિયા	પદ્મકોશા	પદ્મધર્મનિવાસિની	॥
ફેત્કારિણી	તન્ત્રરૂપા	ફેરુફેરવનાદિની	।
વંશિની	વંશરૂપા	ચ વગલા	કામરૂપિણી ॥
વાઙ્મયી	વસુધા	વાગ્મવાચ્યા	વરા નરા ।
બુદ્ધિદા	બુદ્ધિરૂપા	ચ વિદ્યા	વાદસ્વરૂપિણી ॥
બાલા	વૃદ્ધમયીરૂપા	વાણી	વાક્યનિવાસિની ।
વરુણા	વાગ્વતી	વીરા	વીરભૂષણભૂષિતા ॥
વીરભદ્રાર્ચિતપદા		વીરભદ્રપ્રસૂરપિ	।
વેદમાર્ગરતા	વેદમંત્રરૂપા	વષટ્પ્રિયા	॥
વીણાવાદ્યસમાયુક્તા		વીણાવાદ્યપરાયણા	।
વીણારવા	તથા	વીણાશબ્દરૂપા	ચ વૈષ્ણવી ॥
વૈષ્ણવાચારનિરતા		વૈષ્ણવાચારતત્પરા	।
વિષ્ણુસેવ્યા	વિષ્ણુપત્ની	વિષ્ણુરૂપા	વરાનનાં ॥

विश्वेश्वरी	विश्वमाता	विश्वनिर्माणकारिणी	।
विश्वरूपा	च विश्वेशी	विश्वसंहारकारिणी	॥
भैरवी	भैरवाराध्या	भूतभैरवसेविता	।
भैरवेशी	तथा भीमा	भैरवेश्वरतुष्टिदा	॥
भैरवाधीशारमणी	भैरवाधीशपालिनी		।
भीमेश्वरी	भीममाता	भीमशब्दपरायणा	॥
भीमरूपा	च भीमेशी	भीमा भीमवरप्रदा	।
भीमपूजितपादाब्जा	भीमभैरवपालिनी		॥
भीमासुर	ध्वंसकरी	भीमदुष्ट विनाशिनी	।
भुवना	भुवनाराध्या	भवानी भूतिदा सदा	॥
भयदाभयहन्त्री	च	अभयाऽभयरूपिणी	।
भीमनादा	विह्वला	च भयभीतिविनाशिनी	॥
मत्ता	प्रमत्तरूपा	च मदोन्मत्तस्वरूपिणी	।
मान्या	मनोज्ञामाना	च मङ्गला च मनोहरा	॥
माननीया	महापूज्या	महिषी दुष्टमर्दिनी	।
महिषासुरहन्त्री	च	मातंगी मयवासिनी	॥
माध्वी	मधुमयी	मुद्रा मुद्रिका मंत्ररूपिणी	।
महाविश्वेश्वरी	दूती	मौलिचन्द्रप्रकाशिनी	॥
यशः	स्वरूपिणी	देवी योगमार्गप्रदायिनी	।
योगिनी	योगगम्या	च चाम्येशी योगरूपिणी	॥
यज्ञांगी	च योगमयी	जपरूपा जपात्मिका	।
युगाख्या	च युगान्त	च योनिमण्डलवासिनी	॥
अयोनिजा	योगनिद्रा	योगानन्दप्रदायिनी	।
रमा	रतिप्रिया	नित्या रतिगगविदर्हिनी	॥
रमणीगससम्भूता	रम्या	रामप्रिया रसा	।
रणोन्कण्टा	रणस्था	च बगगप्रदायिनी	॥
रेवती	रणनेत्री	च रसोद्भूता रणोत्सव	।
लतालावण्यरूपा	च	लवणाब्धिस्वरूपिणा	॥
लभङ्गकुसुमाराध्या	लोलजिह्वा	च लेलिहा	।

वशिनी	वनसंस्था	च	वनपुष्पप्रिया	वरा	॥
प्राणेश्वरी	बुद्धिरूपा	बुद्धिदात्री	बुधात्मिका		।
शमनी	श्वेतवर्णा	च	शाङ्गरी	शिवधाषिणी	॥
शाम्यरूपा	शक्तिरूपा	शक्तिविन्दुनिवासिनी			।
सर्वेश्वरी	सर्वदात्री	सर्वमाता	व	शव	॥
शाम्भवी	सिद्धिदासिद्धा	सुषुम्नासुरभामिनी			।
सहस्रदल	मध्यस्था	सहस्रदल	वर्त्तिनी		॥
हरप्रिया	हरध्येया	हंकारबीजरूपिणी			।
लंकेश्वरी	च	तरला	लोममांस	प्रपूजिता	॥
क्षेम्या	क्षेमकरी	क्षामा	क्षीरविन्दुस्वरूपिणी		।
क्षिप्तचित्तप्रदा	नित्या	क्षौमवस्त्रविलासिनी			॥
छिन्ना	च	छिन्नरूपा	क्षुधा	क्षौत्काररूपिणी	।
सर्ववर्णमयी	देवी	सर्वसम्पत्प्रदायिनी			॥
सर्वसम्पत्प्रदात्री	च	सम्पदापद्धिभूषिता			।
सत्त्वरूपा	च	सर्वार्था	सर्वदेव	प्रपूजिता	॥
सर्वेश्वरी	सर्वमाता	सर्वज्ञा	सुरसात्मिका		।
सिन्धुर्मन्दाकिनी	गंगा	नदी	सागररूपिणी		॥
सुकेशी	मुक्तकेशी	च	डाकिनी	वरवर्णिनी	।
ज्ञानदा	ज्ञान	गगना	सोमंडलवासिनी		॥
आकाशनिलया	नित्या	परमाकाशरूपिणी			।
अन्नपूर्णा	महानित्या	महादेवरसोद्भवा			॥
मङ्गला	कालिका	चण्डा	चण्डनादातिभीषणा		।
चण्डासुरस्य	मथिनी	चामुण्डा	चपलात्मिका		॥
चण्डी	चामरकेशी	च	चलत्कुण्डलधारिणी		।
मुण्डमालाधरा	नित्या	खण्डमुण्डविलासिनी			॥
खड्गहस्ता	मुण्डहस्ता	वरहस्ता	वरप्रदा		।
असिचर्मधरा	नित्या	पाशांकुशधरा	परा		॥
शूलहस्ता	शिवहस्ता	घण्टानादविलासिनी			।
धनुर्बाणधराऽऽदित्या	नागहस्ता	नगात्मजा			॥
महिषासुरहन्त्री	च	क्तबीजविनाशिनी			।

रक्तरूपा	रक्तगा	च	रक्तहस्ता	भयप्रदा	॥
असिता	च	धर्मधरा	पाशांकुशधरा	परा	।
धनुर्बाणधरा	नित्या	धूम्रलोचननाशिनी			॥
परस्था	देवतामूर्तिः	शर्वाणी	शारदा	परा	।
नानावर्ण	विभूषांगी	नानाराग	समापिनी		॥
पशुवस्त्रपरीधाना	पुष्पायुधधरा	परा			।
मुक्तरज्जितमालाढ्या	मुक्ताहारविलासिनी				॥
स्वर्णकुण्डलभूषा	च	स्वर्णासिंहासनस्थिता			।
सुन्दरांगी	सुवर्णाभा	शांभवी	शकटात्मिका		॥
सर्वलोकशविद्या	च	मोह	सम्भोहकारिणी		।
श्रेयसी	सृष्टिरूपा	च	छिन्नच्छन्नयमीछला		॥
छिन्नमुण्डधरा	नित्या	नित्यानन्दविद्यायिनी			।
नन्दा पूर्णा	च	रिक्ता	च	तिथयः पूर्णषोडशी	॥
कुहूः	संक्रान्तिरूपा	च	पञ्चपर्वविलासिनी		।
पञ्चबाणधरा	नित्या	पञ्चमप्रीतिदा	परा		॥
पञ्चपत्राभिलाषा	च	पञ्चामृतविलासिनी			।
पञ्चाली	पञ्चमी	देवी	पञ्चरक्तप्रसारिणी		॥
पञ्चबाणधरा	नित्या	नित्यदात्री	दयापरा		।
पललादिप्रिया	नित्याऽपशुगम्या	परेशिता			॥
परा	पररहस्या	च	परमाप्रेमविह्वला		।
कुलीना	केशिमार्गस्था	कुलमार्गवकाशिनी			॥
कुलाकुलस्वरूपा	च	कुलार्णवमये	कुला		।
रुक्मा	च	कामरूपा	त	कालकम्पनकारिणी	॥
विलासरूपिणी	भद्रा	कुलाकुल	नमस्कृता		।
कुबेरवित्तधात्री	च	कुमारजननी	परा		॥
कुमारीरूपसंस्था	च	कुमारी	पूजनाम्बिका		।
कुरङ्गनयना	देवी	दिनेशास्याऽपराजिता			॥
कुण्डली	कदली	सेना	कुमार्गरहिता	वरा	।
अनन्तरूपाऽनन्तस्था		आनन्दसिन्धुवासिनी			॥

इलास्वरूपिणी	देवी	इईभेदभयङ्करी	
इङ्गला	पिङ्गला	नाडी	अकाराक्षररूपिणी
उमा	उत्पत्तिरूपा	च	उच्चभाव विनाशनी
जग्वेदा	च	निराराध्या	यजुर्वेद प्रपूजिता
सामवेदेन	सङ्गीता	अथर्ववेदभाषिणी	
ऋकाररूपिणी	ऋक्षा	निरक्षरस्वरूपिणी	
अहिदुर्गा	समाचारा	इकाराणं	स्वरूपिणी
ॐकारा	प्रणवस्था	च	ॐकारादिस्वरूपिणी
अनुलोम	विलोमस्था	थकारवर्णसम्भवा	
पञ्चाशद्वर्णबीजाढ्या	पञ्चाशन्मुण्डमालिका		
प्रत्येका	दशसंख्या	च	षोडशी छिन्नमस्तका
षडङ्गयुवती	पूज्या	षडङ्गरूप	वर्जिता
षडकासंश्रिता	नित्या	विश्वेशी	खड्गदालया
मालामंत्रमयी	मंत्रजपमाता	मदालसा	
सर्वविश्वेश्वरी	शक्तिः	सर्वानन्दप्रदायिनी	
इति	श्रीछिन्नमस्तायाः	नामसाहस्रमुत्तमम्	
पूजाक्रमेण	कथितं	साधकानां	सुखावहम्
गोपनीयं	गोपनीयं	गोपनीयं	न संशयः
अर्द्धरात्रे	मुक्तकेशो	भक्तियुक्तो	भवेन्नराः
जपित्वा	पूजयित्वा	च	पठेन्नाम सहस्रकम्
विद्यासिद्धिर्भवेत्तस्य	षण्मासाभ्यासयोगतः		
येन	केन	प्रकारेण	देवीभक्तिपरो भवेत्
अखिलान्तम्भयेल्लोकान्नाज्ञोऽपि	मोहयेत्सदा		
आकर्षयेद्देवशक्ति	मारयेद्देवि	विदिषम्	
शत्रवो	दासतां	यान्ति	पापानि यान्ति संक्षयम्
मृत्युश्च	क्षयतां	याति	पठनाद्भाषणात्त्रिये
प्रशस्तायाः	प्रसादेन	किन्न	सिद्ध्यति भूतले
इदं	रहस्यं	परमं	परं स्वस्त्ययनं महत्
धृत्वा	बाहौ	महासिद्धिः	प्राप्यते नात्र संशयः
अनया	सदृशी	विद्या	विद्यते न महेश्वरि

वारमेकं तु योधीते सरसिद्धिश्चरो भवेत् ।
 कुलवारे कुलष्टम्यां कुहूसंक्रान्ति पर्वसु ॥
 यश्चेमां पठते विद्यां तस्य सम्यक्फलं शृणु ।
 अष्टोत्तरशतं जप्त्वा पठेन्नाम सहस्रकम् ॥
 भक्त्यास्तुत्वा महादेवि सर्वपापात्प्रमुच्यते ।
 सर्वपापैर्विनिर्मुक्तः सर्वसिद्धिश्चरो भवेत् ॥
 अष्टम्यां वा निशीथे च चतुष्पथगतो नरः ।
 माषभक्तबलिं दत्त्वा पठेन्नाम सहस्रकम् ॥
 सुदर्शवामवेद्यां तु मासत्रय विधानतः ।
 दुर्जयः कामरूपञ्च महाबलपराक्रमः ॥
 एतन्मंत्रस्य पठनात्सर्वसिद्धिश्चरो भवेत् ॥
 इति ते कथितं देवी सर्वसिद्धिपरं नरः ।
 जप्त्वा स्तुत्वा महादेवीं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
 न प्रकाशयमिदं देवि सर्वदेव नमस्कृतम् ।
 इदं रहस्यं परमं गोप्तव्यं पशुसंकटे ॥
 इति सकल विभूतेर्हेभूतं प्रशस्तं ।
 पठति य इह मर्त्यश्छिन्नमस्तास्तवञ्च ॥
 धनद इव धनाढ्यो माननीयो नृपाणां ।
 स भवति च जनानामाश्रयः सिद्धिवत्ता ॥

॥ इति श्री प्रचण्डचण्डिका सहस्रनाम स्तोत्रम् ॥

ॐ ॐ ॐ

૩૦. રેણુકા શબરી મંત્ર સાધના પ્રયોગ

રેણુકા શબરી વિદ્યાની સાધના શ્રી છિન્નમસ્તા સાધનાની સમાન છે. એનો મંત્ર નીચે પ્રામણ્ય છે.

મંત્ર: ॐ શ્રીં હ્રીં ક્રોં ઈં ।

■ વિનિયોગ

અસ્ય શ્રી રેણુકા શબરી મંત્રસ્ય ભૈરવઋષિઃ, પંક્તિ છન્દઃ રેણુકા શબરી દેવતામમાભીષ્ટ સિદ્ધયે જપે વિનિયોગઃ ।

■ કરાઙ્ગન્યાસ

ૐ અંગુષ્ઠાભ્યાં નમઃ (હૃદયાય નમઃ) ।

શ્રીં તર્જનીભ્યાં નમઃ (શિરસે સ્વાહા) ।

હ્રીં મધ્યમાભ્યાં નમઃ (શિખાયૈ વષટ્) ।

ક્રોં અનામિકાભ્યાં નમઃ (કવચાય હુમ્) ।

ઈં કનિષ્ઠિકાભ્યાં નમઃ (નેત્રત્રયાય વૌષટ્) ।

ૐ શ્રીં હ્રીં ક્રોં ઈં કરતલકરપૃષ્ઠાભ્યાં નમઃ (નમઃ અસ્ત્રાય ફટ્) ।

■ ધ્યાન

હેમાદ્રિસાનવુદ્યાને	નાનાદ્રુમમનોહરે	।
રત્નમણ્ડપ	મધ્યસ્થવેદિકાયાં સ્થિતાં	સ્મરેત્ ॥
ગુઝ્જાફલા	કલ્પિતહાર	રમ્યાં ।
શ્રુત્યોઃ	શિખણ્ડં શિખિનો	વહંતીમ્ ॥
કોદણ્ડબાળો	દધર્તી	કરાભ્યાં ।
કટિસ્થ	વલ્કાં શર્વરી	સ્મરેયમ્ ॥

અર્થાત્ - મેરુ પર્વતના શિખર પર અનેક રમણીય વૃક્ષોથી શોભતા ઉદ્યાનમાં રત્ન મંડપની મધ્યમાં વેદિકા ઉપર વિરાજિત દેવીનું ધ્યાન કરતી વેળાએ ભાવના કરવી જોઈએ કે - દેવીએ ગુંજા ફળ (ચણોઠી)ના બનાવેલ હારથી સુંશોભિત છે. કાનોમાં મયૂર પિચ્છના કુંડળ કરેલા છે. દેખાવ મનોહર છે. બે હાથોમાં ધનુષ અને બાણ તથા કટિમાં વલ્કલ ધારણ કરેલ છે. એવી શોભાયમાન શબરી દેવીનું હું ધ્યાન કરું છું.

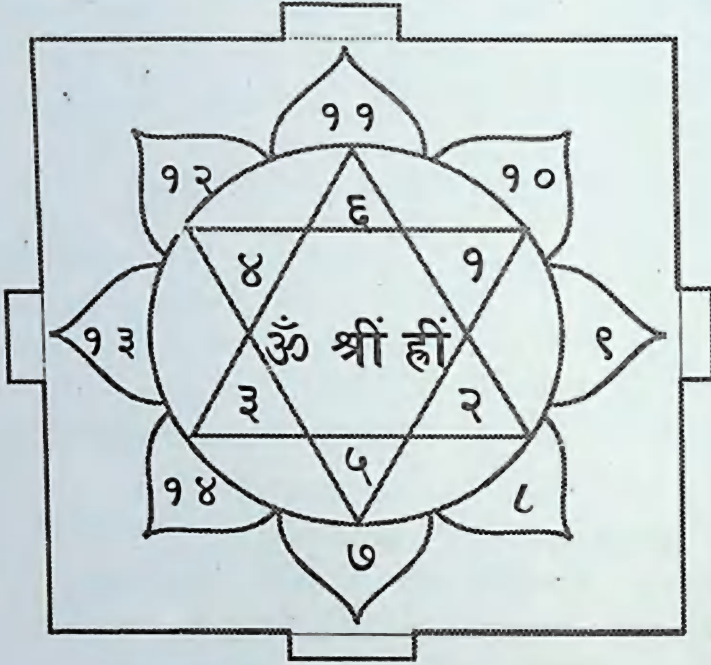
■ જપ અને હવન :

ઉપરોક્ત મંત્રથી ધ્યાન કર્યા બાદ પાંચ લાખની સંખ્યામાં મંત્ર જપ કરવા

જોઈએ. તથા બીલના વૃક્ષના લાકડાથી પ્રજ્વલિત અગ્નિમાં બીલ્વ ફળ (બીલાં) થી દશાંશ હવન કરવો જોઈએ.

■ પીઠ અને આવરણ પૂજન :

ષટ્કોણ, અષ્ટદળ અને ભૂપુરથી સુશોભિત યંત્ર પર દેવીનું કરવું. યંત્રનું સ્વરૂપ નીચે બતાવવામાં આવેલ છે.

રેણુકા શબરી પૂજન યંત્ર

પૂર્વોક્ત ૐ આધાર શક્તયે નમઃ ।' થી ૐ રતિકામાખ્યાં નમઃ । સુધી પીઠપૂજન કરીને જ્યાદિ ૬ પીઠ શક્તિઓનું પૂજન કરવું. પછી તે પીઠ પર મૂલમંત્રથી વિધિપૂર્વક રેણુકા શબરી દેવીનું પૂજન કરીને નીચે પ્રમાણે આવરણ પૂજા કરવી.

પ્રથમાવરણ

ૐ હૃદયાય નમઃ ।

શ્રીં શિરસે સ્વાહા ।

હ્રીં શિખાયૈ વષટ્ ।

ક્રોં કવચાય હુમ્ ।

ૐ નેત્રત્રયાય વૌષટ્ ।

ૐ શ્રીં હ્રીં ક્રોં ૐ અસ્ત્રાય ફટ્ ।

ઉક્ત મંત્રોથી ષટ્કોણમાં ષડંગ પૂજા કરવી. આ પ્રમાણે પ્રથમ આવરણનું પૂજન કરીને બીજા આવરણમાં અષ્ટદળમાં પૂર્વાદિ ક્રમથી નીચે લખેલા મંત્રો વડે 'હુંકારી' આદિ શક્તિઓનું પૂજન કરવું.

દ્વિતીયાવરણ

ૐ હુંકાયૈ નમઃ ।

ૐ ચણ્ડાસ્યાયૈ નમઃ ।

ૐ છેદન્યૈ નમઃ ।

ૐ ક્ષેપણાયૈ નમઃ ।

ૐ અસ્ત્ર્યૈ નમઃ ।

ૐ હુંકાયૈ નમઃ ।

ૐ ક્ષેમકાર્યૈ નમઃ ।

આ પછી તૃતીય આવરણમાં ભૂપુરની અંદર દસ દિશાઓમાં દિક્પાલોનું પૂજન નીચે પ્રમાણે કરવું.

તૃતીયાવરણ

ૐ ઇન્દ્રાય નમઃ (પૂર્વે) ।, ૐ અગ્નેયે નમઃ (આગ્નેયે) ।, ૐ યામાય નમઃ (દક્ષિણે) ।, ૐ નિર્ઋતયે નમઃ (નૈર્ઋત્યે) ।, ૐ વરુણાય નમઃ (પશ્ચિમે) ।, ૐ વાયવે નમઃ (વાયવ્યે) ।, ૐ સોમાય નમઃ (ઉત્તરે) ।, ૐ ઈશાનાય નમઃ (ૈશાન્યે) ।, ૐ બ્રહ્મણે નમઃ (પૂર્વેશાનયોર્મધ્યે) । ૐ અનંતાય નમઃ (નૈર્ઋત્ય પશ્ચિમયોર્મધ્યે) ।

આ પછી ચોથા આવરણમાં ભૂપુરની બહાર વજ્ર આદિ આયુધોનું નીચે મુજબના મંત્રોથી પૂજન કરવું.

ચતુર્થાવરણ

ૐ વજ્રાય નમઃ ।, ૐ શક્તયે નમઃ ।, ૐ દણ્ડાય નમઃ ।, ૐ પાશાય નમઃ ।, ૐ ગદાયૈ નમઃ ।, ૐ પદ્માય નમઃ ।, ૐ યજ્ઞાય નમઃ ।, ૐ યજ્ઞાય નમઃ ।, ૐ અંકુશાય નમઃ ।, ૐ લૂલાય નમઃ ।, ૐ ચક્રાય નમઃ ।

■ કામ્ય પ્રયોગ :

ઉપરોક્ત વિધિથી આવરણ પૂજા કરીને દેવીનું ફરી પૂજન કરવું અને પાંચ પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરીને જપ કરવા.

મંત્ર જપ નિયત સંખ્યામાં પૂર્ણ કર્યા પછી નીચે પ્રમાણે કામ્ય પ્રયોગ કરવામાં આવે છે.

(૧) મલ્લિકાનાં પુષ્પો વડે હવન કરવાથી વશીકરણ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે અને સર્વલોક વસીભૂત થાય છે.

(૨) કમળના ફૂલ વડે હોમ કરવાથી રાજરાણી પણ વશીભૂત થાય છે.

(૩) શેરડીના ટૂકડાનો હોમ કરવાથી ધન પ્રાપ્તિ થાય છે.

(૪) અન્ન રડે હોમ કરવાથી અનાજની પ્રાપ્તિ થાય છે.

(૫) પંચગવ્ય વડે હોમ કરવાથી ગો-ધનની વૃદ્ધિ થાય છે.

(૬) આસોપાલવ (અશોક) ના ફૂલ વડે હોમ કરવાથી પુત્ર - પ્રાપ્તિ થાય છે.

(૭) મહુડીના ફૂલનો હોમ કરવાથી સર્વ પ્રકારની ઇચ્છિત કામનાઓ પૂર્ણ થાય છે.

-કલિયુગમાં આ વિદ્યાથી શીઘ્ર સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે.

ૐ ૐ ૐ

३१. श्री रेणुका हृदयम्

■ स्कन्द उवाच

भगवन् देव देवेश परमेश शिवापते ।
रेणुका हृदयं गुह्यं कथयस्व प्रसादतः ॥ .

■ शिव उवाच

शृणु षण्मुख वक्ष्यामि रेणुका हृदयं परम् ।
जपन्यो हृदयं नित्यं तस्य सिद्धिः पदेपदे ॥
रेणुका हृदयस्यास्य ऋषिरानन्द भैरवः ।
छन्दोभूत् विराट्प्रोक्तं देवता रेणुका परा ॥
क्लीं बीजं कामदा शक्तिर्महामायेति कीलकम् ।
सर्वाभीष्ट फलप्राप्तये विनियोग उदाहृतः ॥
ॐ क्लीमित्यङ्गुष्ठादि हृदयादिन्यासं कृत्वा
ध्यायेन्नि त्यमिति ध्यात्वा हृदयं पठेत् ।

■ आनन्द भैरव उवाच

ॐ नमो रेणुकायै सर्वभूतिदायै सर्वकत्र्यै सर्वहर्त्र्यै । सर्वपालिन्यै सर्वार्थ दात्र्यै
सच्चिदानन्द । रूपिण्यै अकलायै कामाक्ष्यै कामदायिन्यै भर्गायै भर्गरूपिण्यै भगवत्यै
सर्वेश्वर्यै । एकवीरायै वीरवंदितायै वीरशक्त्यै वीरमोहिन्यै । एकवीरायै वीरवंदितायै
वीरशक्त्यै वीरमोहिन्यै । वीर सुवेश्यै ह्रींकारायै क्लींकारायै वाग्भवायै ऐंकारायै ॐ कारायै
श्रींकारायै वग्भवायै ऐंकारायै ॐ कारायै श्रींकारायै दशाणायै । द्वादशाणायै षोडशाणायै
त्रिवीजकायै त्रिपुरायै त्रिपुरहर वल्लभायै कात्यायिन्यै योगिनीगणसेवितायै चामुण्डायै
मुण्डमालिन्यै भैरव सेवितायै भीतिहरायै भवहारिण्यै कल्याण्यै कल्याणदायै
नमस्तेनमस्ते ।

नमो नमः कामुक कामदायै नमो नमो भक्तदयाघनायै ।
नमो नमः कामुक कामदायै नमो नमो भक्तदयाघनायै ।
नमो नमः कारण कारणायै नमो नमः शान्तिरसान्वितायै ।
नमो नमो मंगळ मंगलायै नमो नमो मंगलभूतिदायै ॥
नमो नमः सद्गुरु वैभवायै विशुद्ध विज्ञान सुखप्रदायै ।
नमो नमः शोभनशोभितायै नमो नमः शक्ति समावृत्तायै ॥

નમઃ શિવાયૈ શાન્તાયૈ નમઃ મંગલમૂર્તયૈ ।
 સર્વસિદ્ધિપ્રદાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥
 લલિતાયૈ નમસ્તુભ્યં રેણુકાયૈ નમો નમઃ ।
 હિમાચલ સુતાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥
 વિષ્ણુ વક્ષઃ સ્થલાવાસે શિવ વામાંક સંસ્થિતે ।
 બ્રહ્માણ્યૈ બ્રહ્માત્રે તે રેણુકાયૈ નમોઽસ્તુતે ॥
 રામમાત્રે નમસ્તુભ્યં જગદાનન્દ કારિણી ।
 જમદગ્નિપ્રિયાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥
 નમો ભૈરવરૂપાયૈ ભીતિ હન્ત્ર્યૈ નમો નમઃ ।
 નમઃ પરશુરામસ્ય જનન્યૈ તે નમો નમઃ ।
 કમલાયૈ નમસ્તુભ્યં તુલજાયૈ નમો નમઃ ।
 ષડ્ચક્ર દેવતાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥
 અહિત્યાયૈ નમસ્તુભ્યં કાવેર્યૈ નમો નમઃ ।
 સર્વર્થિ પૂજનીયાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥
 નર્મદાયૈ નમસ્તુભ્યં મન્દોદર્યૈ નમો નમઃ ।
 અદ્રિ સંસ્થાનાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥
 ત્વરિતાયૈ નમસ્તુભ્યં મન્દાકિન્યૈ નમો નમઃ ।
 સર્વ મન્ત્રાધિદેવતાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥
 વિશોકાયૈ નમસ્તુભ્યં કાલશક્ત્યૈ નમો નમઃ ।
 મધુપાનોદ્ધતાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥
 તોતુલાયૈ નમસ્તુભ્યં નારાયણ્યૈ નમો નમઃ ।
 પ્રધાનાગુહરૂપિણ્યૈ રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥
 સિંહગાયૈ નમસ્તુભ્યં કૃપાસિદ્ધયૈ નમો નમઃ ।
 દારિદ્ર્યવનદાહિન્યૈ રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥
 સ્તુન્યદાયૈ નમસ્તુભ્યં વિનાશઘ્ન્યૈ નમો નમઃ ।
 મધુકૈટભહન્ત્ર્યૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥
 ત્રિપુરાયૈ નમસ્તુભ્યં પુણ્યકીર્ત્યૈ નમો નમઃ ।
 મહિષાસુર નિર્નાશાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥
 ચેતનાયૈ નમસ્તુભ્યં વીરલક્ષ્યૈ નમો નમઃ ।
 કૈલાશ નિલયાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥

વગલાયે નમસ્તુભ્યં બ્રહ્મશક્ત્યૈ નમો નમઃ ।
 કર્મફલપ્રદાયે તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥
 શીતલાયૈ નમસ્તુભ્યં ભદ્રકાલ્યૈ નમો નમઃ ।
 શુભ્ભદર્પહરાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥
 એલામ્બાયૈ નમસ્તુભ્યં મહાદેવ્યૈ નમો નમઃ ।
 પીતામ્બર પ્રભાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ।
 નમઃ ત્રિગાયૈ રુક્માયૈ નમો તે ધર્મ શક્ત્યે ॥
 અજ્ઞાનં કલ્પિતાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ।
 કપર્દાયૈ નમસ્તુભ્યં કૃપાશક્ત્યૈ નમો નમઃ ॥
 વાનપ્રસ્થાશ્રમસ્થાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ।
 વિજયાયૈ નમસ્તુભ્યં જ્વાલામુખ્યૈ નમો નમઃ ॥
 મહાસ્મૃતિર્જ્યોત્સ્નાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥
 નમઃ તૃષ્ણાયૈ ધૂમ્રાયૈ નમો તે ધર્મ સિદ્ધ્યે ।
 અર્ધ માત્રાક્ષરાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥
 નમઃ શ્રદ્ધાયૈ વાર્તાયૈ નમો મેઘ શક્ત્યે ।
 મન્ત્રાધિદેવતાયૈ નમો મેઘ શક્ત્યે ॥
 મન્ત્રાધિદેવતાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ।
 જયદાયૈ નમસ્તુભ્યં શૂલશ્ચર્યૈ નમો નમઃ ॥
 અલકાપુર સંસ્થાનાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ।
 નમઃ પરાયૈ ધ્રોવ્યાયૈ નમઃ શેષ શક્ત્યે ।
 ધ્રુવમયી હૃદૂપાયૈ તે રેણુકાયૈ નમો નમઃ ॥

નમો નમઃ શક્તિ સમન્વિતાયૈ નમો નમઃ તુષ્ટિ વરપ્રદાયૈ ।
 નમો નમો મંડન મણિડતાયૈ નમો નમો મઞ્જુલ મોક્ષદાયૈ ॥

■ શિવ ઉવાચ

इत्येवं कथितं दिव्यं रेणुका हृदयं परम् ।
 यः पठेत् सततं विद्वान् तस्य सिद्धिः पदे पदे ॥
 राजद्वारे श्मशाने च संकटे दुरतिक्रमे ।
 स्मरणाद्धृदयस्यास्य सर्वसिद्धिः प्रजायते ॥
 दुर्लभं त्रिषुलोकेषु तस्य प्राप्तिर्भवेद्भुवम् ।
 वित्तार्थी वित्तमाप्नोति सर्वार्थी सर्वमाप्नुयात् ॥

इत्याગમસારે શિવષ્ણમુખસંવાદે આનન્દ ભૈરવોક્તં રેણુરાહૃદયં સમ્પૂર્ણમ્
 ॐ ક્લીં બીજત્મિકાર્પણમસ્તુ
 ॥ ઇતિ શ્રી રેણુકા હૃદયમ્ ॥

૩૨. રેણુકા યજ્ઞમાલા મંત્ર

॥ શ્રી રેણુકાયૈ નમઃ ॥

ॐ રેણુકા કુણ્ડલી વક્રા કુણ્ડલ્યપિ મહાકુલા ।
 લીયમાના પ્રકર્તવ્યા વર્ણોચ્ચારેણ શંકર ॥
 લીયમાના વિજાનીહિ નિરાલમ્બા મહાપદા ।
 અપ્રમેયા વિરૂપાક્ષીં હુંકાર કુણ્ડલી શુભા ॥
 આદિક્ષાન્તં સમુચ્ચાર્ય પ્રણવં ચાન્તરે ન્યસેત્ ।
 દેહે વિન્યસ્ય બીજાનિ રક્ષ રક્ષેતિ રેણુકે ॥
 રક્ષ માં ભાર્ગવિ દેવિ રક્ષ રામપ્રસૂર્મમ ।
 જમદગ્નિ પ્રિયે રક્ષાસ્મદીયભિદંવપુઃ ॥

ॐ શ્રીં હ્રીં ક્રોં ઈં વજ્રવૈરોચનીયે સમયિની છિન્નમસ્તકે સકલસુરાસુરન્દિતે
 મહાભૂપાલમોલિ - મારાચિત્તચરણ - કમલે વિકટદન્તચ્છટાટોપનિવારિણી મદીય શરીરં
 રક્ષ રક્ષ પરમેશ્વરિ હું ફટ્ સ્વાહા । ॐ ભૂઃ સ્વાહા । ॐ ભુવ સ્વાહા । ॐ સ્વઃ સ્વાહા ।
 ॐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ સ્વાહા । કમલમાલાભરણભૂષિતે મહાકૌલિની મહાબ્રહ્મવાદિની
 મહાઋષિપ્રિયે વરદાયિની મહાભોગપ્રદે અસ્મદીયં શરીરં વજ્રમયં કુરુ કુરુ દુર્જનાન્ હન હન
 મહીપાલાન્ ક્ષોભય ક્ષોભય પરચક્રં ભજ્જય ભજ્જય જયઙ્કરિ સ્મરણમાત્રગામિની
 ત્રૈલોક્યસ્વામિની સમલવરયું રમલવરયું ભમલવરયું ક્ષમલવરયું શ્રી ભાર્ગવિ પ્રસીદ પ્ર-
 સીદ સ્વાહા ।

इति सर्वाङ्गे व्यापकं न्यसेत् ।

एषा विद्या महाविद्या समया बलवन्तरा ।
 अतिवीर्यतरा तीव्रा सूर्यकोटिसमप्रभा ॥
 कुलाङ्गना कुलं सर्वं मदीयं परमेश्वरि ।
 देवी रक्षतु सर्वाङ्गं दिव्याङ्गी भोगदायिनी ॥
 रक्ष रक्ष महादेवि शरीरं परमेश्वरि ।
 मदीयं परमानन्दे आपादतलमस्तकम् ॥
 हुंकारं च ततः कुर्यात् पूजयेद् भुविमण्डले ।
 पूजान्ते वामहस्तेन ह्रींकारं च त्रिधा जपेत् ॥
 पश्चात् रेणुका मन्त्रेण मूलमन्त्रेण शाङ्करि ।
 चक्रावरणं देवीनां रेणुकाया महौजसः ॥
 एकत्र गणनारूपं मन्त्रो मन्त्रार्थं गोचरः ।

માલામન્ત્ર વિધાનેન ક્રમણોચ્ચારણે ભવેત્ ॥
તસ્માત્ ઘડ્ગવરં મન્ત્રં સ્વતનો રક્ષણં મહત્ ।

■ ધ્યાન

સિદ્ધૈરર્ચિતસુન્દરા શ્રુતિમતી રામપ્રસૂર્ભાર્ગવી ।
જ્ઞાપર્ણાઽદિતિ રેણુકા, ઋષિપ્રિયા શ્રીમૂલપીઠે સ્થિતા ॥
પચ્ચાર્ણૈરભિપૂજિતા શ્રુતિધરા ઘડ્ગાભિધા માલયા ।
સા મે રક્ષતુ તત્પરાર્ચનવિદ્યૌં આવર્તને ભાવિતા ॥
પૂર્ણાનન્દમયી દેવી મૂલપીઠનિવાસિની ।
પરશુરામ પ્રસૂર્માતા ઘડ્ગાભિદાઽભિરક્તુ ॥

ૐ અસ્ય શ્રી રેણુકા શુદ્ધ ઘડ્ગમાલા મહામન્ત્રસ્ય વર્ણાદિત્યઋષિઃ ગાયત્રી છન્દઃ
શ્રી રેણુકા દેવતા ઈં વીજં હ્રીં શક્તિઃ ક્રૌં કીલકં મમાભીષ્ટસિદ્ધ્યર્થે જપે વિનિયોગઃ ।
ધ્યાયેત્રિત્યમિતિધ્યાનમ્ ।

તાદૃશં ઘડ્ગમાપ્નોતિ યેન હસ્તસ્થિતેનવે ।
અષ્ટાદશ મહાદ્વીપ સમ્રાટ્ભોક્તા ભવિષ્યતિ ॥

ૐ શ્રીં હ્રીં ક્રૌં ઈં ૐ નમઃ શ્રી સુન્દરિ ભાર્ગવિ હૃદયદેવિ શિરોદેવિ શિખાદેવિ
કવચદેવિ નેત્રદેવ્યસ્ત્રદેવિ પચ્ચદશતિથિ નિત્યે પરમેશ્વર પરમેશ્વરિ મિત્રશમયિ ષષ્ઠીશમયિ
ઉઘ્રીશમયિ કાલતાપનમયિ ધર્માચારમયિ મુક્તકેશી - શ્વરમયિ દીપકલાનાથમયિ
શિવકલાકશ્યપમયિ ઇન્દ્રસુરાધિપ સપરિવાર વજ્રાયુધમયિ અગ્નિતેજોઽધિપ સપરિવાર
શક્ત્યાયુધમયિ યમનિયમાધિપ સપરિવાર દણ્ડાયુધમયિ યમનિયમાધિપ સપરિવાર
ઘડ્ગાયુધમયિ વરુણ જલાધિપ સપરિવાર પાશાયુધમયિ વાયુપ્રાણાધિપ સપરિવાર
કુશાયુધમયિ કુવેરયક્ષાધિપ સપરિવાર ગદાયુધમયિ શંકરભૂતાધિપ સપરિવાર શૂલાયુધમયિ
વિરજ્જિવીવાધિપ સપરિવાર દર્ભાયુધમયિ વિષ્ણુવિશ્વાધિપ સપરિવાર ચક્રાયુધમયિ
ભૂપુરપ્રથમરેખે ઈં ઉત્પત્તિસત્ત્વ ગુણકારણમયિ મધ્યરેખે શ્રી સ્થિતિ રજોગુણ કારણમયિ
ત્રૈલોક્ય મોહનચક્ર સ્વામિનિ પ્રકટયોગિનિ સ્તમ્ભનમુદ્રે ।

બ્રહ્માણિ કૌમારિ વારાહિ શાઙ્ગરિ ઇન્દ્રાણિ કંકાલિ કરાલિ કાલિ મહાકાલિ ચામુન્ડે
જ્વાવામુખિ કામાખ્યે કપાલિનિ ભદ્રકાલિ દુર્ગે અશ્વિકે લલિતે ગૌરિ સુમંગલે રોહિણિ
કપિલે શૂલકરે કુળ્હલિનિ ત્રિપુરે કુરુકુલ્લે ભૈરવિ ભદ્રે ચન્દ્રાવતિ નારસિંહિ નિરઝ્જને
હેમકાન્તે પ્રેતાસને ઈંશાનિ વૈશ્વાનરિ વૈષ્ણવિ વિનાયકિ યમઘણ્ટે હરસિદ્ધે સરસ્વતિ તોતુલે
વન્દિનિ શંખિનિ પદ્મિનિ ચિત્રિણિ વારુણિ ચણ્ડિ વનદેવિ યમભગિનિ સૂર્યપુત્રિ સુશીતલે

कृष्ण वाराहि रक्ताक्षि कालरात्रे आकाशि श्रेष्ठिनि जये विजये धूमावति वागीश्वरि
कात्यायिनि अग्निहोत्रि चक्रेश्वरि महाविद्ये ईश्वरि सर्वाशापरिपूरक चक्रस्वामिनि
गुप्तयोगिनि विद्ये ह्रीं पुष्टे प्रज्ञे सिनीवालि कुहु रुद्रे वीर्ये प्रभे नन्दे पोषिणि ऋद्धिदे कालरात्रे
महारात्रे भद्रकालि कर्पतिनि विवृते दण्डिनि मुण्डिनि सेन्दुखण्डे शिखण्डिनि निशुम्भ
शुम्भ मथिनि महिषासुरमर्दिनि इन्द्राणि रुद्राणि शंकरान्दृशरीरिणि नारि नारायणि
त्रिशुलिनि पालिनि अम्बिके ह्यादिनि सर्व संक्षोभिणचक्रस्वामिनि गुप्ततरयोगिनि ।

गौरि पद्मे शचि मेधे सावित्रि विजये जये देवसेने स्वधे स्वाहे मातः लोकमातः धृते
पुष्टे पुष्टे कुलदैवते सर्वसौभाग्यदायक चक्रस्वामिनि सम्प्रदाययोगिनि । असिताङ्ग
भैरवमयि रुरुभैरवमयि चण्डभैरवमयि क्रोधभैरवमयि उन्मत्तभैरवमयि भीषणभैरवमयि
संहारभैरवमयि ब्राह्मि माहेश्वरि कौमारि वैष्णवि वाराहि इन्द्राणि चामुण्डे महालक्ष्मि
सर्वरक्षाकरतक्रस्वामिनि निगर्भ योगिनि चतुरस्त्र मुद्रे ।

जये विजये दुर्गे भद्रकालि क्षेमकरि नित्ये सर्वार्थ साधक चक्रस्वामिनि
कुलोत्तीर्णयोगिनि मत्स्यमुद्रे शंखनिध्यम्बे पद्मनिध्यम्बे क्त्वां मातृपुरनिवासिनि हृदयशक्ति
। क्लीं मूलपीठाश्रिते स्वाहा । शिरो शक्तिः । क्लं रेणागिरिप्रिये वषट् शिखा शक्तिः ।
क्लैं एकवीरे हुं कवच शक्तिः । क्लः रेणुके फट् अस्त्रशक्तिः । सर्व रक्षाकर
चक्रस्वामिनि निगर्भ योगिनि ।

डां डाकिनि त्वग्रक्षिणि चतुः षष्टिलक्षकोटि योगिनीस्वामिनीनायिके शां शाकिनि
असुग्रक्षिणि द्वात्रिंशल्लक्ष कोटियोगिनीस्वामिनीनायिके । लां लाकिनि मांस रक्षा-
णि, ळेश लक्ष कोटि योगिनि स्वामिनीनायिके । कां काकिनि मेदोरक्षिण्यषलक्षकोटियो-
गिनि स्वामिनी नायिके । सां साकिनि अस्थिरक्षिणि चतुर्लक्षकोटियोगिनि स्वामिनिनायिके
। हां हाकिनि मज्जारक्षिणि द्विलक्षकोटि - योगिनी स्वामिनिनायिके । शां शाकिनि
शुक्ररक्षिणि एकलक्षकोटियोगिनि स्वामिनिनायिके सर्वरोगहरचक्रस्वामिनि सर्वरहस्ययो-
गिनि गोमुखमुद्रे । क्लीं टंकहस्ते परशुरामजननि उड्यानपीठे इच्छाशक्तिः जालन्धरपीठे
ज्ञानशक्तिः कामरूपपीठे क्रियाशक्तिः सर्वसिद्धिप्रद चक्रस्वामिनि अतिरहस्ययोगिनि
योनिमुद्रे । श्रीरेणुके विन्दुचक्रनिवासिनि परापरतिरहस्ययोगिनि श्रीमूलपीठे श्रीमूलपीठा-
शि श्रीमूलपीठसुन्दरि श्रीमूलपीठनिवासिनि श्रीमूलपीठश्री श्रीमूलपीठमालिनि श्रीमूल-
पीठसिद्धे श्रीमूलपीठाम्बे श्रीमहामूलपीठसुन्दरि श्रीमहामाहेश्वरी महामहाराज्ञि महा-
महाशक्ते महामहागुप्ते महामहाज्ञप्ते महामहानन्दे महामहा स्पन्दे महामहाशये महामहाश्री-
मूलपीठचक्रनगरस्वामिनि साम्राज्ञि नमस्ते नमस्ते नमस्ते स्वाहा ऐं क्रों ह्रीं श्रीं ॐ ।

ॐ श्रीं ह्रीं क्रों ऐं समस्तप्रकट- गुप्तगुप्ततरसम्प्रदाय कुलकौलिनि गर्भरहस्यातिरहस्य
परापररहस्ययोगिनि श्रीराजराजेश्वरि श्रीरेणुकापरमेश्वरि श्रीमूलपीठेश्वरि श्रीपादुकां पू-
जयामि नमः । पुष्पाञ्जलिं निवेद्य मुलेन न्यासं विधाय मानसोपचारै पूजयेत ।

३३. श्री रेणुका अष्टोत्तरशतनाम स्तोत्रम्

॥ ॐ श्री गणेशाय नमः ॥

॥ श्री भगवत्यै रेणुकाजगदम्बायै नमो नमः ॥

ॐ अस्य श्री रेणुका देव्यष्टोत्तरशत नामावलि - स्तोत्रमहामन्त्रस्य शाण्डिल्य महर्षिः अनुष्टुप् छन्दः श्रीजदम्बा रेणुकादेवता ॐ वीजं नमः शक्तिः ॐ महादेवीति कीलकं श्री जगदम्बा रेणुका प्रसाद सिद्ध्यर्थ सर्व पापक्षय द्वारा श्रीजगदम्बारेणुकाप्रीत्यर्थ सर्वाभीष्ट फल प्राप्त्यर्थ च जपे विनियोगः ।

■ अथ करन्यासः

ॐ हां रेणुकायै नमः । अंगुष्ठाभ्यां नमः । ॐ ह्रीं राममात्रे नमः । तर्जनीभ्यां नमः । ॐ हूं महापुरुषवासिन्यै नमः । मध्यमाभ्यां नमः । ॐ हैं एकवीरायै नमः । अनामिकाभ्यां नमः । ॐ हः एककाल्यै नमः । करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ।

■ अथ षड्गन्यासः

ॐ हां रेणुकायै नमः हृदयाय नमः । ॐ ह्रीं राममात्रे नमः शिरसे स्वाहा । ॐ हूं महापुरुषवासिन्यै नमः शिखायै वषट् । ॐ हैं एकवीरायै नमः कवचाय हुं । ॐ हौं कालरात्र्यै नमः नेत्रत्रयाय वौषट् । ॐ हः एककाल्यै नमः अस्त्राय फट् ।

■ अथ देहान्यासः

ॐ हां रेणुकायै नमः ॐ ह्रीं राममात्रे नमः मुखे । शिरसे स्वाहा । ॐ हूं महापुरुषवासिन्यै नमः हृदये । ॐ हैं एकवीरायै नमः गुह्ये । ॐ हौं कालरात्र्यै नमः पादयोः । ॐ हः एककाल्यै नमः सर्वाङ्गे । ॐ भूर्भुवः स्वः इति दिग्बन्धः ।

■ ध्यानम्

ध्यायेन्नित्यमपूर्ववेशललितां कन्दर्प लावण्यदां ।
देवीं देवगणैरूपास्यचरणां कारुण्यस्त्राकराम् ॥
लीलाविग्रहणीं विराजितभुजां सच्चन्द्रहासादिभि ।
भक्तिन दविद्यायिनीं प्रमुदितां नित्योत्सवां रेणुकाम् ॥
जगदम्बा जगद्वन्धा महाशक्तिमहेश्वरी ।
महादेवी महाकाली महालक्ष्मीः सरस्वती ॥
महावीरा महारात्रिः कालरात्रिश्च कालिका ।
सिद्धविद्या राममात शिवा शान्ता ऋषिप्रिया ॥
नारायणी जगन्माता जगद्बीजा जगत्प्रभा ।
चन्द्रिका चन्द्रचूडा चन्द्रायुधधराशुभा ॥

ભ્રમરામ્બા	તથાનન્દા	રેણુકા	મૃત્યુનાશિની	।
દુર્ગમા	દુર્લભા	ગૌરી	દુર્ગા	ભર્ગકુટુમ્બિની
કાત્યાયની	મહામાત	રુદ્રાણી	ચામ્બિકા	સતી
કલ્પવૃક્ષા	કામધેનુઃ	ચિન્તામણિરૂપધારિણી		॥
સિદ્ધાચલવાસિની	ચ	સિદ્ધવૃન્દસુશોભિની		।
જ્વાલામુખી	જ્વલત્કાન્તા	જ્વાલાપ્રજ્વલરૂપિણી		॥
અજા	પિનાકિની	ભદ્રા	વિજયા	વિજયોત્સવા
કુષ્ઠરોગહરા	દીપ્તા	દુષ્ટાસુરગર્વમર્દિની		॥
સિદ્ધિદાં	બુદ્ધિદા	શુદ્ધા	નિત્યાનિત્યતપઃ	પ્રિયા
નિરાધારા	નિરાકારા	નિર્માયા	ચ	શુભપ્રદા
અપર્ણા	ચાન્નપૂર્ણા	ચ	પૂર્ણચન્દ્રનિભાનના	।
કૃપાકરા	હ્રદગહસ્તા	છિન્નહસ્તા	ચિદમ્બરા	॥
ચામુણ્ડી	હ્રિકાનન્તા	રત્નાભરણભૂષિતા		।
વિશાલાક્ષી	ચ	કામાક્ષી	મીનાક્ષી	મોક્ષદાયિની
સાવિત્રી	ચૈવ	સૌમિત્રી	સુધા	સુદ્ધક્તરક્ષિણી
શાન્તિશ્ચ	શાન્ત્યતીતા	ચ	શાન્તાતીતતરા	તથા
શાકંભરી	તથા	સૂક્ષ્મા	શાંકરી	પરમેશ્વરી
ઈશાની	નૈઋતી	સોમ્યા	માહેન્દ્રી	વારુણી
જમદગ્નિતમોહન્ત્રી		ધર્માર્થકામમોક્ષદા		।
કામદા	કામજનની	માતૃકા	સૂર્યકાન્તિની	॥
મન્ત્રસિદ્ધિર્મહાતેજા		માતૃમણ્ડલવલ્લભા		।
લોકપ્રિયા	રેણુતનયા	ભવાની	રૌદ્રરૂપિણી	॥
તુષ્ટિદા	પુષ્ટિદા	ચૈવ	શામ્ભવી	સર્વમદ્ગલા
એતદષ્ટોત્તરશત	નામસ્તોત્રં	પઠેત્	સદા	॥
સર્વ	સમ્પત્કરં	દિવ્યં	સર્વાભીષ્ટ	ફલપ્રદમ્
અષ્ટસિદ્ધિયુતં	ચૈવ	સર્વપાપનિવારણમ્		॥

■ દિગ્બન્ધન શાન્તિમન્ત્રા:

ઇન્દ્રાદિ દિગ્પાલકાઃ સ્વસ્થસ્થાનેષુ સ્થિરી ભવન્તુ ।

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ઇતિ શ્રી શાણ્ડિલ્ય મહર્ષિ વિરચિત શ્રીરેણુકાદે-
વ્યઅષ્ટોત્તરશત નામાવલિઃ સમ્પૂર્ણા ।

३४. एक वीरा मंत्र प्रयोग

■ अथ ध्यानम्

मध्येबद्ध मयूरपिच्छनिवहां श्यामां प्रवालाधरा ।
 गुञ्जाहारधरां धनुः शरकरां नीलाम्बराऽम्बराम ॥
 शृङ्गीवादनतत्परांसुनयनां भूर्द्वालिर्कैर्वराम् ।
 भिल्लीवेशधरीं नमामि शवरी त्वामेकवीरांपराम् ॥
 एकवीरा महादेव्याः सिद्धमन्त्र इति स्मृतः ।
 भौमाष्टभ्यां पुरश्चर्यामष्टोत्तर सहस्रकम् ॥
 केवलं भौमवारे वा जप्त्वा सिद्धमनुर्भवेत् ।
 तद्दशांशं तिलाज्येन जुह्यात् हव्यवाहने ॥
 तर्पणं मार्जनं तद्वन् ब्राह्मणानपि भोजयेत् ।
 सिद्धविद्या महादेव्याः प्रजपेत्सर्व सिद्धये ॥
 गुप्तसारमिमं तन्त्रं शिवेन कथितं मनुः ।

॥ इत्येकवीरा मन्त्रोद्धारः ॥

अथ तत्प्रकाशः

अस्य श्री महादेव्याः एक वीराख्य मन्त्रस्य

कशिक विश्वामित्र ऋषिः अनुष्टुप् छन्द श्रीमहादेवी एक वीरा देवता ई बीजं स्वाहा
 शक्तिः क्लीं कीलकं ममेष्ट सद्द्वयं जपे विनियोगः । ई बीजेन षडङ्गः ।

■ मन्त्र

ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं मेऽभीष्ट मनोरथं शीघ्रं कुरु कुरु स्वाहा । अन्यत् सर्वं पूर्ववत् ।
 इति मन्त्र विधिः ।

अथ एक वीरा यन्त्रम्

मुनि भूमि वसून् लिख्य रवि भूपाव्यवस्तथा ।
 अङ्गाग्नि ह्यब्धि षण्णागाः एवमङ्गान् क्रमाल्लिखेत् ॥
 ईशाग्निवारुणे कोष्ठे पूर्वदक्षिण चोत्तरे ।
 वायव्ये राक्षसे चाथ मध्य कोष्ठे लिखेत् क्रमात् ॥
 ईशानाग्नेवायुरक्षः कोणयोर्गुरुशिक्षया ।
 यज्ञ वृक्षभवे पट्टे विस्तृते सुसमाहिते ॥

गैरिकद्रवतो लेख्यं गैरिकस्यैव खण्डतः ।
 प्रथमे दिवसे व्योम पर्वताभिध संख्यया ॥
 ततो दशोत्तरं वृद्ध्या लिखेद्दश दिनावधि ।
 ब्रह्मचारी च मौनी च हविष्याशी संकृद्भुजि ॥
 एकान्ते सम्यगालिख्य पूजयेच्चन्दनादिभिः ।
 धूपः सर्जरसस्यास्य दीपः कार्यो धृतेन तु ॥
 गैरिकाभ्यक्त सूत्रेण वर्तिकात्रप्रशस्यते ।
 मिष्टान्नमेव नैवेद्यं शेषं पूजान्तरोदितम् ॥
 विजयावीजस्तु वक्रो लिखिते स्याज्जपेऽपि च ।
 सम्पूज्यमन्त्रमेवंहि जपेन्मन्त्रमनन्यधीः ॥
 लक्षं दश सहस्रं वा सहस्रं वा शशक्तितः ।
 कार्यं गौरवतः कार्यं लाघवस्य वशादपि ॥
 आधिक्यं तु फलाधिक्यं इतिशास्त्रेनिरूपितम् ।
 स्वानुकुले स्वीयकार्यानुगुणे चापि तं जपेत् ॥
 आरभ्य प्रथमं कुर्यात् गुरोराज्ञानुसारतः ।
 एवं कृते सर्वकार्यं सिद्धिर्भवति नान्यथा ॥
 जपेत्प्रत्याह्निक पूर्णं यन्त्राणां क्षालनं भवेत् ।
 शुभस्थाने क्षालन्य जलतत्र क्षिपेत्सुधीः ॥
 शूलेन पाहि नो देवि एकश्लोको जपत्विह ।
 एव दशदिनं कार्यं दशमे दिवसे बुधः ॥
 समाप्य जपसंख्यां तां जूहुयात्सधृतैस्तिलैः ।
 दशांशतः सर्वजपः संख्यातो दुग्धकैस्तथा ॥
 तर्पणं मार्जनं कृत्वा ब्रह्मणानपिभोजर्मणि ।
 दशांशतो न्यूनताया ह्यावृत्तिर्भुजिकर्मणि ॥
 हप्तार्के वाऽथ पुषार्के स्वादावृत्तिर्दशावधि ।
 सध्यान्यपि न्यूनताया ह्यावृत्तिर्भुजिकर्मणि ॥
 षष्ठ प्रत्यय एवाऽसौ प्रयोगोऽयं मया स्वयम् ।
 असाध्यादिषु कार्येषु स्वादावृत्तिर्दशावधि ॥
 नहीदं श्रूयते कश्चित् इतोनाप्त मनोरथाः ।
 दशावृत्त्यापि लोकोऽपि कार्यं लाभाशयाऽबुध ॥
 दशावृत्तिं करो दृष्टो मध्य एव फलोदयः ।

॥ इति गुप्तसारे रुद्रयामले उत्तरार्द्धः ॥

શ્રી ગજાનન પુસ્તકાલય, સુરત તરફથી પ્રકાશિત
દશ મહાવિદ્યાઓ ઉપર સુંદર માહિતિ સામર મહાવિદ્યાનો
ચમત્કારિક અને અદ્ભુત સિદ્ધિઓના ગ્રંથો

: લેખક અને સંશોધન કર્તા :
શ્રી શરદચંદ્ર ઈશ્વરલાલ પુરોહિત

દશ મહાવિદ્યામાંની એક શ્રી છિન્નમસ્તા મહાવિદ્યા (સાધના અને સિદ્ધિ)

મનુષ્ય માટે સૌથી હિતકારી, જેની ઉપાસનાથી સર્વકામ ફળપ્રદ થાય છે. સાધક સ્વયં સદાશિવ બની જાય છે. અપૂત્રવાનને પૂત્ર અને ધનહિનને ધનપ્રાપ્ત થાય છે. તથા વિદ્વતાનો વિકાસ થાય છે. એવી દશ મહાવિદ્યાઓમાંની એક

બગલામુખી મહાવિદ્યા

જ્યારે સત્યયુગમાં સૃષ્ટિનો નાશ થવાની શક્યતા થઈ ત્યારે શ્રી વિષ્ણુ ચિંતિત થયા અને પોતાના તપ બળથી સૌરાષ્ટ્રમાં હરિદ્રા સરોવરને કિનારે તપથી બગલા મુખની ઉપત્તિ કરી ઉત્પાત મથાવનાર કુષ્ટ શક્તિનો નાશ કર્યો. આ શક્તિને તમે શિદ્ધ કરી શકશો.

મહાવિદ્યાતારા

તારા શબ્દનો અર્થ તારવાવાળી, મુક્તિ પ્રદાન કરવાવાળી અને અજ્ઞાનરૂપી અંધકારમાંથી પ્રકાશમાં લાવનારી ભગવતી તારા મહાવિદ્યા માનવની દરેક મનોકામના પૂર્ણ કરે છે.

શ્રી ગજાનન પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ, સુરત. ફોન : ૨૪૨૪૨૪૬

ભારતીય પ્રતિકોમાં પણ રહસ્યો છૂપાયેલાં છે.

રોજબરોજના ઉપયોગમાં આવતાં પ્રાચીન પ્રતીકો ઐ, સ્વસ્તિક, શંખ, ત્રિશૂળ, ગદા, પીપળો, નારિયેળ, કુંભ, દૂર્વા, કમળ, ત્રિકોણ, દીવો, ડમરૂ, નાગ, નંદી, યજ્ઞ જેવાં અનેક બીજા પ્રતીકોમાં પણ રહસ્ય છૂપાયેલાં છે. તેના સમુચિત ઉપયોગ વડે શાંતિ અને વૈભવ મેળવી શકાય છે. આ રહસ્યમય જ્ઞાન પામો એનો પ્રયોગ કરો અને સુખ શાંતિ વૈભવ પ્રાપ્ત કરો.

ભારતીય સંસ્કૃતિનાં રહસ્યમય પ્રતીકો દ્વારા સુખ સમૃદ્ધિની પ્રાપ્તિ

લે. યોગાચાર્ય શ્રી શાંતિકુમાર જ. ભટ્ટ (નવી આવૃત્તિ)

કિંમત રૂ. ૧૨૦/-

પ્રાચીન ભારતની અસ્મિતાનું પ્રતીક

(દશ મહાવિદ્યાના ચિત્રોસાથે નવી આવૃત્તિ)

મંત્ર-તંત્ર-યંત્રનાં ગૂઢ રહસ્યો તથા પ્રયોગો રજૂ કરતો અમૂલ્ય ગ્રંથ રત્ન એટલે

શ્રી મંત્ર-તંત્ર-યંત્ર મહાસમુચય

કિંમત રૂ. ૨૫૧/-

(શ્રી યંત્ર ફી)

આપણા ગૌરવશાળી વારસાની મહાન પરંપરા ઉજાગર કરતો આ અદ્ભુત ગ્રંથ વર્ષોની સાધના તથા અનેક સિદ્ધ મહાત્માઓની કૃપા પ્રસાદીથી તૈયાર થયેલ છે.

લેખક : પંડિત શ્રી દેવવ્રત કાશ્યપ

આ દળદાર ગ્રંથમાં : (૧) મંત્રનાં પ્રયોગો જેમાં વિવિધ દેવ-દેવીઓ-યક્ષ-કિન્નર-અપ્સરા, વીર, વેતાલ, પિશાચની મંત્રાત્મક સાધનાઓ (૨) તંત્રના પ્રયોગો જેમાં જુદા જુદા ભૌતિક હેતુઓ મારણ, મોહન, આકર્ષક, વશીકરણ ઉચ્ચાટન વગેરે સિદ્ધિ કરવાના વિધિ સહિત શાસ્ત્રોક્ત પ્રયોગો તથા દૂયકાઓ (૩) યંત્રનાં પ્રયોગો યંત્રનાં મૂળ ચિત્રો, આકૃતિઓ, યંત્ર સાધના માટે જરૂરી મંત્ર પ્રયોગો પણ બતાવેલા છે. આ ઉપરાંત વિવિધ સાધના પદ્ધતિઓનું વિગતવાર વિવરણ....

જીવનના યુદ્ધમાં વિજય પતાકા ફરકાવવા આજે જ રૂ. ૨૫૧/- મોકલી પુસ્તક મંગાવો.

પોષ્ટ ખર્ચ (રૂપિયા ૨૫/- અલગ રૂપિયા ૨૭૫નો મ.ઓ. કરો.)

શ્રી ગજાનન પુસ્તકાલય

TM
Gajanan

ટાવર રોડ, સુરત-૩૯૫ ૦૦૩
ફોન : (૦૨૬૧) ૨૪૨૪૨૪૬, ૬૬૬ : ૨૪૩૯૧૦૮
Visit us :- www.gajananbooks.com
Email :- into@gajananbooks.com

વિરામ ચિહ્નોની પરિભાષામાં ત્રીજા પુરુષાર્થ 'કામ' વિશેનું
અભૂતપૂર્વ ચિંતન એટલે....

‘કામ જિજ્ઞાસા’

કિંમત રૂપિયા ૪૫૧/-

- ◆ શ્રી શરદચંદ્ર પુરોહિતની કલમે સૌંદર્ય અને કામકેલી સરગમ કાયા ઉપર પ્રગટ કરતું અભિનવ ચિંતન એટલે ‘કામ જિજ્ઞાસા’ ગ્રંથ.
- ◆ વર્ષોની મહેનતના પરિપાક રૂપે સાંસારિક જીવનના કોયડા ઉકેલવામાં સહાયભૂત ગ્રંથ છે. -કામજિજ્ઞાસા
- ◆ પતિ-પત્નીના સંભોગને સમભોગમાં પરિવર્તનની કળા એટલે -કામ જિજ્ઞાસા.
- ◆ પ્રજોત્પત્તિમાં વપરાતી કામઊર્જા મોક્ષ પ્રાપ્તિ તરફ કેવી રીતે લઈ જાય તે જાણવા માટેનો ઉત્તમ ગ્રંથ છે. -કામજિજ્ઞાસા
- ◆ જે ઘરમાં પતિ-પત્ની પરસ્પર સંતોષી જીવન જીવે ત્યાં અવશ્ય કલ્યાણ છે. આ વાત ‘કામજિજ્ઞાસા’ સમજાવે છે.
- ◆ નારી બંધન નથી. મુક્તિ માર્ગે લઈ જનારી સહધર્મચારિણી છે. તે સમજવા માટે અવશ્ય ‘કામજિજ્ઞાસા’ વારંવાર વાંચો.
- ◆ ‘કામજિજ્ઞાસા’ જીવનમાં કામ ઊર્જાનો સદુપયોગ કરવાનું શીખવે છે.
- ◆ યોગ, તંત્રના સમન્વય સાથે સફળ કામજીવન જીવવાની કળા અને સંસારમાં સફળ થવાની યાવી રૂપ કામ જિજ્ઞાસા ગ્રંથ છે. એનાથી કામના સાચા સ્વરૂપનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે. માટે ફરીને વાંચવા માટે ‘કામજિજ્ઞાસા’ નો ગ્રંથ ઘરમાં અવશ્ય વસાવો.
- ◆ ‘કામજિજ્ઞાસા’ મોક્ષના પુરુષાર્થનું પ્રવેશ દ્વાર છે. ‘કામ’ ઊર્જાને સમજો તો મોક્ષ સુધી પહોંચાય.

શ્રી ગજનન પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ, સૂરત ફોન : ૨૪૨૪૨૪૬

‘ગજાનન’નાં ખૂબ જ પ્રસિદ્ધ પામેલાં તંત્ર - મંત્ર - ચંત્ર અંગેનાં પ્રકાશનો

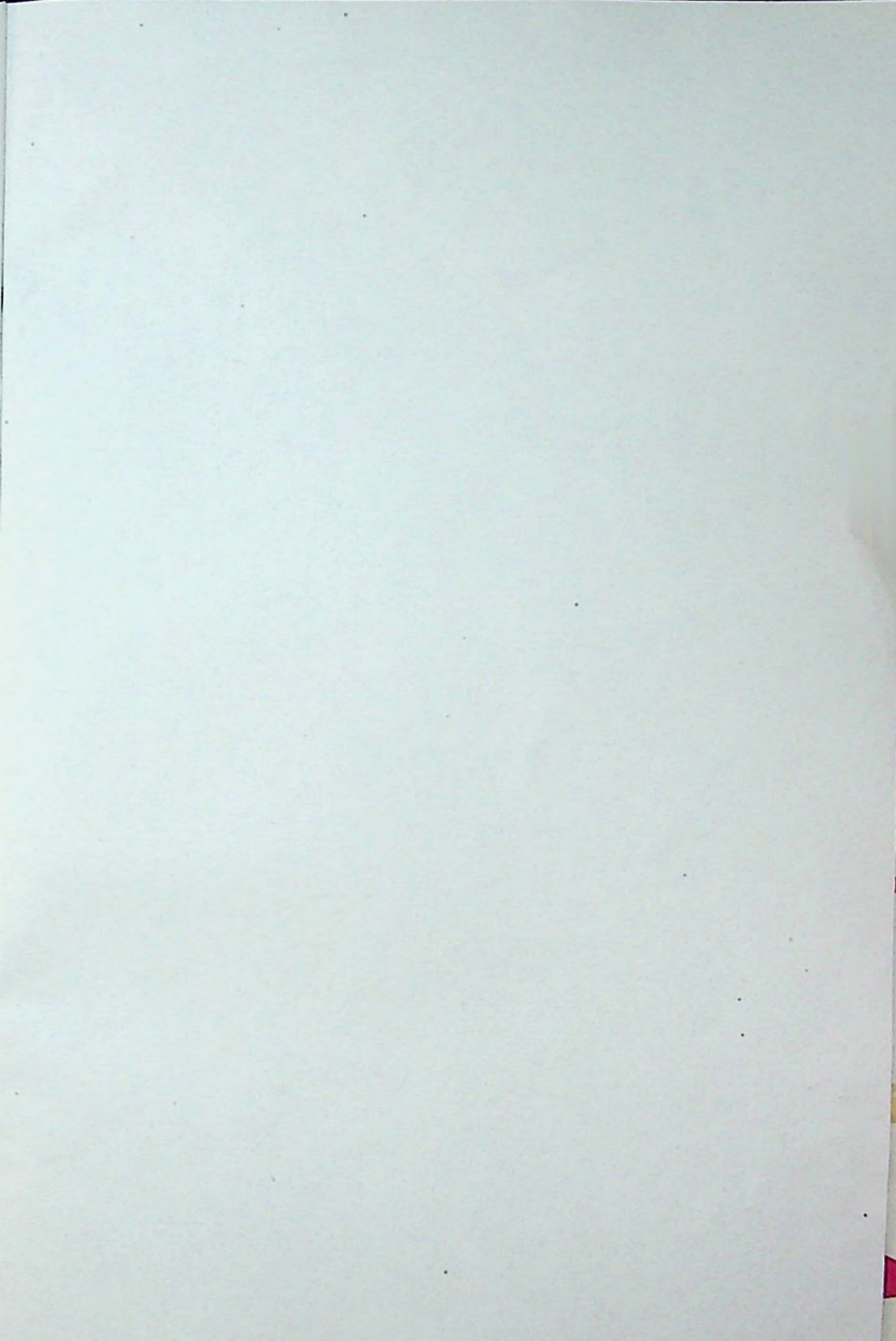
- **અનુભવસિદ્ધ સાધના લઘુ પ્રયોગો :**
 લે. પ્રાણજીવનદાસ કાર્પેન્ટર કિંમત રૂ. ૨૫-૦૦ E
 (જીવનમાં ઉપયોગી અવનવા અનુભવ સિદ્ધ પ્રયોગો - ગુપ્ત અને ફળદાયી મંત્રો - લક્ષ્મી પ્રયોગ તથા વિઘ્નહર ગણપતિના ફળદાયી મંત્રો સહિત)
- **મંત્ર પરાગ :** લે. આનંદપ્રસાદ જોષી કિંમત રૂ. ૧૦૦-૦૦ E
 (મંત્રશાસ્ત્રની પ્રાચીન અસ્મિતા પરાશક્તિ અને શક્તિ તત્ત્વોના ખૂબ જ શક્તિશાળી એવાઅમોઘ મંત્રો - મૃત સંજીવની મહામંત્ર પ્રયોગ - કાર્ય સિદ્ધિ - વિશિષ્ટ પ્રયોગો દ્વારા ચિત્ર સહિત અને સચોટ માહિતી આપતો એકમાત્ર ગ્રંથ.)
- **ચંત્ર વિધાનું રહસ્ય - કેટલાંક અત્યંત ગુપ્ત અને દુર્લભ અદ્ભુત ફળ આપનારાં ચંત્રો** કિંમત : રૂ. ૨૫-૦૦ E
 (આપણા રોજીંદા જીવનમાં ઉપયોગી એવાં દુર્લભ ચંત્રો - શાબરી મંત્ર - વૈદિક કાળથી માનવામાં આવેલ વસ્તુ તથા જન્મ રાશિ મુજબ અદ્ભુત ચમત્કાર કરનારાં રત્નો અંગેની ચિત્ર સહિત વિસ્તૃત માહિતી)
- **સાબર મંત્ર ઉપાસના :** કિંમત રૂ. ૨૪-૦૦ E
 સાબર મંત્ર-વિધિ-વિધાન- તથા નાથ સંપ્રદાયના સિદ્ધાંતો સહિત
- **બગલામુખી ઉપાસના સાધના અને સિદ્ધિ :** કિંમત રૂ. ૨૦-૦૦ E
 ઉત્પત્તિ - પૂજા વિધિ - ધ્યાન મંત્ર - ચંત્ર - સ્તોત્રો પાઠ સહિત
- **મહાસિદ્ધિ મંત્ર પ્રયોગ :** લે. : સ્વાનંદ સરસ્વતી કિંમત રૂ. ૫૦-૦૦ E
 (દ્રવ્ય પ્રાપ્તિને માટે વટ્યક્ષિણી સાધના - ચાંદી બનાવવાનો પ્રયોગ - કામ્યસિદ્ધિ - ચોક્કસ ફળ આપતાં સંસ્કૃત મંત્ર પ્રયોગો - ચંત્ર સાધના પ્રયોગો - ઔષધિ સાધના પ્રયોગો - ત્રાટક પ્રયોગો સહિત)

શ્રી ગજાનન પુસ્તકાલય

ટાવર રોડ, સુરત-૩૬૫ ૦૦૩
 ફોન : (૦૨૬૧) ૨૪૨૪૨૪૬ ફેક્સ : ૨૪૩૯૧૦૮
 Visit us :- www.gajananbooks.com
 Email :- Info@gajananbooks.com

લેખક પરિચય

નામ : શરદચંદ્ર ઇશ્વરલાલ પૂરોહિત

જન્મ સ્થળ : મુ. પો. કુમસ, જિ. સુરત.

જન્મ તારીખ : ૭-૧૦-૧૯૩૮

રહેઠાણ : બ્લોક નં. ૫૫/૪૨૦

ગુજરાત હાઉસીંગ બોર્ડ, પાલનપુર પાટીયા, રાંદેર રોડ,

સુરત-૩૯૫ ૦૦૫

પિતા : શ્રી ઇશ્વરલાલ ભાઈશંકર પૂરોહિત

માતા : અ.સૌ. કમળાગૌરી ઇશ્વરવાવ પૂરોહિત

પત્ની : અ.સૌ. સરલાદેવી શરદચંદ્ર પૂરોહિત

જ્ઞાતિ : મોઢ ચાતુવેંદી બ્રાહ્મણ

ગોત્ર : વશિષ્ઠ, વેદશાખા : શુક્લ યજુર્વેદ

ત્રિપ્રવરણિયત માધ્યંદિની શાખા

વ્યવસાય : (૧) ગુજરાત સરકારના સહકારી ખાતામાં સહકારી

અધિકારી પદ પરથી નિવૃત્તિ તા. ૩૧-૮-૯૬. (૨) હાલમાં

સાહિત્ય સંશોધન, લેખન અને કર્મકાંડ વૈદિક,

પુરાણોક્ત તેમજ તાંત્રોક્ત

દસ મહાવિદ્યાઓનો સંગ્રહ
છાંન્નમસ્તા મહાવિદ્યા

શ્રી ગજાનન પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ, સુરત.

આ પુસ્તક વિશે .....

મા છિન્નમસ્તાના હાથમાં જે પોતાનું કાપેલું મસ્તક છે દસેય દિશાઓમાં અને ૩૬૦ ડિગ્રીમાં કોઈપણ બાજુએ ધુમાવી શકાય છે. એટલે એ ત્વરિત નિર્ણય લેવાન શક્તિ પ્રદાન કરી શકે છે. અને ૩૬૦ ડિગ્રીમાં તે મારી શકે છે. પ્રહાર કરી શકે છે. બગલામુખી બાંધવાનું સ્તંભન કાર્ય કરે છે. ધૂમાવતી સીધી ચાલે છે અને સીધી ભીડાવે છે. પરંતુ છિન્નમસ્તા ૨૬૦ ડિગ્રીમાં ગોપનીય

રીતે સમૂળ નાશ કરે છે. એ સ્ત્રી પ્રદાન શક્તિ છે. જયા - વિજયા (ડાકિની અને વર્ણિની) પણ સ્ત્રી તત્ત્વ રૂપા છે. એના બે હાથ છે. જે મનુષ્યોને માટે સૌથી વધુ હિતકાર છે. એ જ જય અને વિજય પ્રદાન કરનારી શક્તિઓ છે. એ ચાર હાથવાળી ચતુર્ભુજા દેવીઓ નથી. એનું વાહન રતિ અને કામ વિપરીત રતિ ક્રિયામાં રત સ્ત્રી અને પુરુષનું યુગલ છે. વળી એ પ્રચંડ ચંડિકા છે, એનું બીજું નામ પરાડાકિની છે, કારણ કે મસ્તક પિહીત હોવા છતાં પણ એ ક્રિયાશીલ રહે છે. એ અતિગુહ્ય વાત છે.

શ્રી ગજાનન પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ, સુરત.